

# Feodor Mihailovici Dostoievski

## *AMINTIRI DIN CASA MORȚILOR*

---

### PARTEA ÎNTÂI. INTRODUCERE.

Pe îndepărtatele meleaguri ale Siberiei, prin stepele, munții sau pădurile de nepătruns, întâlnești din loc în loc câte un orașel numărând o mie, cel mult două mii de locuitori, cu case de lemn, prizărite, cu câte două biserici – una înălțându-se în mijlocul orașului, cealaltă la cimitir – așezări nu prea arătoase, ce seamănă mai mult cu satele mai răsărite din împrejurimile Moscovei decât cu un oraș adevărat. De obicei, în aceste târguri, ca să le zicem așa, mișună o mulțime de funcționari: ispravnici, judecători și dregători de tot felul, cu liota de subalterni în jurul lor, precum și nenumărați alți slujbași de toate rangurile.

Pentru a îndulci, pesemne, iernile prea lungi și prea geroase, slujbele la stat țin de cald în Siberia funcționarilor aciuși pe acolo. Locuitorii sunt oameni așezați, fără nici un fel de pretenții liberale, oameni pe care nu-i tulbură gândul unor schimbări înnoitoare; rânduielile sunt vechi, trainic înrădăcinate și consfințite de vreme. Funcționarii, care pe -bună dreptate alcătuiesc aici protipendada și țin locul nobilimii siberiene, sunt fie oameni din partea locului, siberieni de baștină, fie veniți de prin Rusia, îndeosebi din cele două metropole, atrași de ispita unor lefuri mai mari, a unor îndoite indemnizații de deplasare și de perspectiva unor avantaje și mai ademenitoare.

Cei mai înțelepți dintre ei, cei care au dibuit secretul vieții și, prinzând pulsul situației, au știut să dezlege problema propășirii, rămân mai totdeauna în Siberia și se cufundă cu nădejde în felul de trai al târgului. Belșugul roadelor dulci pe care le culeg cu timpul îi răsplătește cu prisosință. Alții însă, oameni ușuratici și care nu se învrednicesc a dezlega această mare taină a vieții, încep curând să se plictisească și să se întrebe cu amară părere de rău cum de-au putut să se prostească într-atât și să alerge cale de poște ca să se îngroape în pustietatea asta. Așteaptă cu nerăbdare să se scurgă cei trei ani, cât sunt obligați după lege să rămână acolo, căutând să-și omoare timpul, pentru ca imediat după împlinirea termenului legiuit să-și ceară transferul și să se

întorcă acasă, hulind și blestemând Siberia. Dreptate însă nu prea au, căci nu numai din punctul de vedere al avantajelor pe care le oferă slujba la stat aici, dar și din multe altele Siberia e o țară a bucuriei. Clima e admirabilă; negustorii sunt primitivi și cu dare de mână; printre băștinași se găsesc așijderi destui oameni înstăriți și ospitalieri. Domnișoarele sunt ca niște boboeci de trandafiri, caste și rușinoase nevoie mare. Vânatul dă buzna pe străzi și numai că nu se izbește de pușca vânătorului. Șampania curge gârlă, icrele sunt delicioase, solul rodește recolte îmbelșugate. Într-un cuvânt, e un pământ binecuvântat, ale cărui rosturi însă omul trebuie să le cunoască. Și, ce-i drept, în Siberia, mulți se pricep să-l rostuiască bine, cu destulă iscusință, trăgând foloase pe măsură.

Într-unui dintre orașelele acestea, pline de voie bună, de îndestulare materială și tihnă sufletească, cu locuitori sfătoși, de treabă și care mi-a lăsat o amintire de neuitat, am întâlnit un fost deportat, pe Aleksandr Petrovici Goriancikov. Născut într-o familie de nobili, moșieri din Rusia Centrală, fusese condamnat la deportare și muncă silnică de gradul al doilea pentru că își omorâse nevasta. După ispășirea pedepsei de zece ani la ocnă, își duce traiul cuminte și nebăgat în seamă printre coloniștii din orașelul K. Era trecut, de fapt, în registrul de locuitori al unei volostii din apropiere, dar stătea în oraș, unde-și putea câștiga existența cu meditațiile. Prin orașele Siberiei pot fi întâlniți adeseori preceptori dintre foștii deportați, care trăiesc din lecții predate pe la familiile înstărite. Sunt primiți cu bunăvoință, fiindcă îi învață pe cei tineri mai ales limba franceză, atât de trebuincioasă în viață și pe care, fără ei, în colțurile acestea îndepărtate ale Siberiei, oamenii nici n-ar avea de unde s-o cunoască. Pe Aleksandr Petrovici l-am întâlnit întâia oară în casa primitoare a onorabilului Ivan Ivanâci Gvozdikov, vechi și merituos slujbaș, care își pusese mari nădejdi în cele cinci fiice ale sale. Acestea luau de patru ori pe săptămână lecții de la Aleksandr Petrovici, care era plătit cu treizeci de copeici lecția. Înfațișarea lui îmi atrase luarea-aminte. Era un om extrem de slab și de palid, mic, pipiriu, încă destul de tânăr: să fi avut cel mult treizeci și cinci de ani. Umbla totdeauna curat îmbrăcat, după moda europeană. Când îi vorbeai, te privea țintă, foarte atent, îți asculta fiecare cuvânt cu o politețe rece, căutând parcă să-i pătrundă tot tâlcul adânc, ca și cum întrebarea l-ar fi pus în fața unei enigme ce se cerea dezlegată, ori urmărind să-i smulgă o taină, pentru ca până la urmă să dea un răspuns scurt și precis, dar își cântărea într-a-tâta fiecare vorbă, încât la un moment dat începeai să simți o jenă inexplicabilă și te grăbeai tu însuși să pui capăt discuției. L-am întrebat cu acel prilej pe Ivan Ivanâci ce crede despre el; mi-a spus că Goriancikov duce o viață austeră, ireproșabilă și că altminteri el, Ivan Ivanâci, nu i-ar fi încredințat educația celor cinci fete ale sale; dar că, în general, e un om ursuz, care fuge de lume, că-i foarte învățat, citește mult, dar e scump la vorbă, încât e aproape cu neputință să-l provoci la o convorbire mai intimă. Unii susțineau că e pur și simplu nebun, grăbindu-se totuși să adauge că aceasta n-ar fi de fapt cine știe ce meteahnă și că mulți dintre cetățenii de vază ai urbei ar fi oricând dispuși să-i

vină în ajutor și să-l sprijine cu o vorbă bună, ba chiar că el ar putea fi de folos scriind petiții ș.a.m.d. Se crede că are o sumedenie de rude în Rusia, printre care poate și oameni influenți; toți știau însă că din clipa deportării el tăiase toate punțile și refuzase cu încăpățănare să mai aibă vreo legătură cu cei de acolo, că, într-un cuvânt, procedase în mod conștient împotriva propriilor interese. De altfel, toată lumea la noi cunoștea povestea vieții acestui om; toți știau că-și omorâse nevasta din gelozie, chiar în primul an de căsnicie și că se autodenunțase, dându-se pe mâna justiției (ceea ce-i ușurase mult pedeapsa). Astfel de fapte sunt privite întotdeauna ca adevărate năpaste vrednice de milă. Și totuși, acest om ciudat se ținea mereu departe de lume și nu se arăta decât atunci când trebuia să se ducă la vreo lecție.

La început nu-mi atrăsese atenția în mod deosebit; mai târziu, fără să-mi dau seama de ce, l-am privit însă cu mai multă atenție; stăruia în el ceva enigmatic; ascundea, desigur, o taină. Dar era cu neputință să intri în vorbă cu el. Răspundea, ce-i drept, la orice întrebare, de parcă aceasta i-ar fi fost cea dintâi datorie; dar răspunsurile lui mă stânjeneau oarecum și-mi era penibil să-mi continui întrebările; de altfel, convorbirile de acest soi aduceau totdeauna pe chipul lui o expresie stranie de suferință și istovire. Îmi amintesc că într-o minunată seară de vară am ieșit împreună de la Ivan Ivanâci. Îmi trecu deodată prin minte să-l invit la mine să fumăm o țigară. Mi-ar fi greu să descriu spaima ce i se întipări în clipa aceea pe obraz; se zăpăci de-a binelea, bâigui câteva cuvinte de neînțeles și, deodată, după ce îmi aruncă o privire încărcată de mânie, o rupse la fugă în direcția opusă. Am rămas nespus de mirat. De atunci, de câte ori mă întâlnea, părea că-l încearcă un fel de teamă. Eu însă nu m-am dat bătut; ceva mă atrăgea la el, așa că după o lună mă înființai, cu totul pe neașteptate, acasă la dânsul. Am procedat, firește, fără tact și cam nechibzuit. Locuia la marginea orașului, în casa unei bătrâne târgovețe, a cărei fiică, bolnavă de tuberculoză, avea un copil din flori, o fetiță de zece ani, zburdalnică și drăgălașă. În clipa când am intrat pe ușă, Aleksandr Petrovici tocmai o învăța să citească. În clipa când mă văzu, se tulbură grozav, de parcă l-aș fi prins asupra cine știe cărei fapte rele. Zăpăcit, se ridică în grabă de pe scaun și rămase nemișcat, privindu-mă cu ochii holbați. În sfârșit, ne așezarăm; îmi urmărea bănuitor privirile, ca și cum se aștepta să surprindă în fiecare dintre ele un anume gând tainic. Mi-am dat seama numaidecât că era un om bănuitor din fire, de o susceptibilitate bolnăvicioasă și că suferea pesemne de mania perseAMiM 11K1

LASA MUKJILUK.

Cutiei. Mă privea cu dușmănie, de parcă ar fi vrut să-mi spună: „Dar nu mai pleci odată?” încercai să intri în vorbă cu el, povestindu-i despre orașelul nostru, despre ultimele noutăți, dar el se eschiva cu încăpățănare de la orice discuție, zâmbind cu răutate și mărginindu-se la răspunsuri monosilabice; constatai cu acest prilej că nu era la curent cu noutățile îndeobște cunoscute de toată lumea și că nu avea nici măcar dorința să le afle. Îi vorbii apoi de ținutul nostru, de nevoile lui; mă asculta tăcut, uitându-se țintă în ochii mei cu

o privire atât de ciudată, încât începuse să-mi fie rușine de toată convorbirea aceasta. Și totuși, era cât pe-acum să-l scot din rezerva lui ostilă, oferindu-i teancul de căști și reviste, încă netăiate, pe care le ridicasem chiar atunci de la poștă. Le învălui într-o privire lacomă, dar își schimbă pe dată gândul, refuzând să le ia, sub cuvânt că n-are vreme să citească. În sfârșit, hotărâi să pun capăt acestei vizite penibile și cum mă văzui afară, simții că mi se ia o piatră de pe inimă. Îmi dădeam seama rușinat că a fost o nesimțire din parte-mi să dau buzna în singurătatea unui om, a cărui unică dorință era, poate, aceea de a trăi cât mai departe de lume. Băgasem de seamă că avea prea puține cărți; prin urmare, nu era adevărat că citea mult. Și totuși, în vreo două rânduri, trecând cu trăsura foarte târziu noaptea prin fața locuinței lui, văzusem ferestrele luminate. Ce îl făcea oare să vegheze până în zori? Scria, poate? Iar dacă așa era, ce-ar fi putut să scrie?

Împrejurările mă siliră să lipsesc din oraș vreme de aproape trei luni de zile. Întorcându-mă acasă abia în iarnă, aflai că Aleksandr Petrovici a murit toamna, a murit în singurătate și că nu voise nici măcar în ceasul din urmă să cheme un doctor. Lumea din oraș îl și uitase. Odaia în care locuise era goală. Făcui numaidecât cunoștință cu gazda lui, cu gândul să aflu de la ea cum anume își petrecuse vremea chiriașul și dacă nu cumva scrisese ceva. Pentru douăzeci de copeici, ea îmi aduse un coș plin cu hârtii rămase de la răposat și-mi mărturisii că două caiete le rupsese ca să aibă cu ce aprinde focul. Era o femeie posacă, tăcută și n-am izbutit să aflu mare lucru de la ea. N-a fost în stare să-mi spună nimic deosebit, nimic nou despre chiriașul ei.

Din răspunsurile pe care mi le-a dat cu multă zgârcenie, reieșea că acesta nu lucra aproape nimic și că luni de-a rândul i se întâmpla să nu-și arunce ochii pe o carte ori să ia în mână condeiul; în schimb, se plimba toată noaptea în lung și în lat prin odaie, frământat de gânduri; câteodată vorbea cu glas tare. O îndrăgise mult pe nepoata ei, Katia, mai ales după ce a aflat cum o cheamă; în ziua de Sfânta Ecaterina se ducea la biserică și dădea un acatist pentru pomenirea sufletului cuiva. Vizitele îl iritau și nu primea pe nimeni; din casă nu ieșea decât atunci când se ducea să dea lecții; până și la gazda lui se uita posomorit și încruntat, când, o dată pe săptămână, aceasta venea să-i deretice cât de cât odaia; în cei trei ani cât stătuse cu chirie la ea, nu schimbaseră aproape nici o vorbă. O întrebai pe Katia dacă-și amintea de dascălul ei. Mă privi tăcută, își ascunse fața în mâini și, întorcându-se spre perete, izbucni în plâns. Vasăzică, omul acesta știuse să se facă iubit cel puțin de un suflet de copil.

Am luat vraful de hârtii cu mine și toată ziua aceea o petrecui cercetându-le. Trei sferturi din ele erau cu totul lipsite de interes: niște hârtii fără însemnătate sau caiete cu exerciții de caligrafie ale elevilor. Dar la urmă, îmi căzu în mână un caiet destul de gros cu o bună parte din pagini acoperite cu o scriere mărunțică. Cine știe când și în ce împrejurări a fost aruncat de către autor și dat uitării. Era o descriere amănunțită, dar foarte incoerentă, întreruptă pe alocuri, a celor zece ani petrecuți de Aleksandr Petrovici la ocnă.

Uneori povestirea era urmată de fraze confuze, pline de amintiri ciudate, haotice, scrise la repezeală în rânduri neregulate, febrile, ca sub puterea unei cerințe imperioase.

Recitii de câteva ori aceste crâmpie și rămăseși aproape convins că ele fuseseră scrise într-o clipa de nebunie. În schimb, însemnările ocnașului – „Scene din Casa morților” -

#### AMINTIRI DIN CASA MORTILOR.

Cum le numește el însuși la un moment dat în manuscrisul său, nu mi-au părut cu totul lipsite de interes. O lume cu desăvârșire nouă, necunoscută până atunci, ciudățenia anumitor fapte, în sfârșit, unele note și reflecții originale asupra acestei lumi interlope mă făcură să zăbovesc tot mai mult asupra unor pasaje, pentru ca până la urmă, aproape captivat, să le parcurg în întregime cu cea mai vie curiozitate. E cu putință să mă fi înșelat. Drept probă, aleg pentru început numai două-trei capitole din aceste însemnări și le supun aprecierii cititorului.

#### I CASA MORTILOR.

Temnița noastră se găsea în marginea cetății, lângă valul de centură. Dacă priveai prin crăpăturile gardului împrejmuitor, nădăjduind să răzbești cu ochiul în lumea din afară, nu ți se arătau decât un petic de cer și o movilă înaltă de pământ, acoperită cu scaieți și buruieni, pe al cărei creștet santinelele se plimbau ziua și noaptea înainte și înapoi, în pas măsurat, de-a lungul întăriturii și fără să vrei te încerca gândul amar că vor trece ani după ani și în scurgerea lor nesfârșită te vei întoarce mereu la câte o crăpătură dintre bamele cu vârfuri ascuțite și vei vedea aceeași întăritură, aceleași santinele și același petic de cer – nu cerul de deasupra temniței, ci cu totul alt cer, liber și îndepărtat.

Închipuți-vă o curte mare, lungă de două sute de pași și lată de o sută cincizeci, împrejmuită de un gard neregulat, făcut din pari înalți și ascuțiți, înfipti adânc în pământ și prinși între ei cu un brâu de bârne – îngrăditura temniței. Într-o parte a acestui gard e fixată o poartă mare, bine prinsă în fiare și veșnic închisă, pe care o păzesc zi și noapte santinele și care nu se deschide decât atunci când ocnașii pornesc la lucru. Dincolo de această poartă e lumină, libertate, acolo trăiesc oameni ca toți ceilalți. Dar de aici gândul îți evocă o lume minunată, aproape ca dintr-un basm cu zâne. Nu tot astfel se înfățișa lumea dinăuntru – lumea noastră, cu totul aparte. Ea își avea propriile legi, propria îmbrăcăminte, propriile moravuri și obiceiuri: era o casă în care se târau morți vii; era o viață cum nimeni nu și-o poate închipui, cu oameni altfel decât ceilalți. Acest colț de lume aparte am de gând să-l descriu.

Când pătrunzi în curte, dai cu ochii de câteva clădiri. De-o parte și de alta se întind două șiruri de barăci de lemn cu un singur cat, făcute din trunchiuri cioplite: sunt cazarmile ocnașilor. Aici stau închiși deținuții, repartizați pe categorii, în fundul curții se mai vede o clădire – bucătăria, împărțită în două încăperi, iar ceva mai departe se află o altă clădire, care adăpostește sub același acoperiș magazia, pivnița, șopronul și grajdul. La

mijloc curtea e goală, alcătuiind o platformă netedă, destul de mare. E locul de adunare pentru apel al ocnașilor așezați pe două rânduri. Apelul se face de trei ori pe zi: dimineața, la prânz și seara, uneori și peste zi -dacă paznicii intră subit la bănuială, ori, nefiind îndeajuns de pricepuți să numere repede, li se năzare ceva.

Între gard și rândul de case rămâne un spațiu liber, unde unii ocnași, oameni mai ursuzi și mai retrași, obișnuiesc să se plimbe în ceasurile când nu se lucrează, rătăcind din loc în loc, ferți de privirile celorlalți și măcinându-și în singurătate amărăciunea gândurilor. De câte ori îi întâlneam în aceste plimbări ale lor, îmi plăcea să le observ fețele posomorite, stigmatizate și încercam să ghicesc gândurile ce-i frământă. Așa, de pildă, unul își făcuse o adevărată îndeletnicire din a număra, în timpul plimbărilor, parii gardului. Erau cu totul vreo mie cinci sute; îi număraseră de nu știu câte ori și-i avea în seamă pe toți ca într-un inventar. Fiecare par însemna o zi în temniță; în fiecare zi scădea de la numărătoare câte un par și în felul acesta avea socoteala exactă a zilelor de muncă silnică ce-i mai rămăneau de făcut până la împlinirea termenului de osânda. Se simțea cu adevărat fericit când ajungea să scadă ultimul par al unei laturi a hexagonului. Avea de așteptat încă mulți ani, dar în temniță ai timp destul ca să te înveți cu răbdarea. Într-o zi mi-a fost dat să văd cum își ia rămas-bun de la frații lui de suferință un ocnaș care-și ispășise pedeapsa și, în sfârșit, urma să fie pus în libertate. Fusese osândit la douăzeci de ani muncă silnică. Unii dintre ocnași își aminteau că-l văzuseră pentru prima oară intrând tânăr și nepăsător, nemuncit de gândul crimei ori al pedepsei; acum părăsea temnița un moșneag cu părul alb, cu chipul trist și întunecat. Făcu în tăcere înconjurul celor șase cazărmi, trecu apoi prin fiecare dintre ele. Intra, se închina în fața icoanei, apoi făcea o adâncă plecăciune înaintea tovarășilor săi într-o nenorocire, rugându-i să nu-l pomenească de rău. Îmi amintesc de asemenea că într-o seară fu chemat la poarta de intrare un deținut care fusese pe vremuri țaran siberian înstărit. Cu șase luni mai înainte primise vestea că fosta lui nevastă s-a măritat, lucru care-l îndurerase peste măsură. În seara aceea ea venise la temniță și-l chemase ca să-i dea ceva de pomană. Au stat de vorbă câteva minute, au plâns amândoi și s-au despărțit ca să nu se măi întâlnească niciodată. I-am văzut fața când se întorcea în cazarmă. Într-adevăr, aici era o bună școală a răbdării.

O dată cu căderea întunericului, porțile cazărnilor se închideau și nu se mai putea ieși decât a doua zi dimineața, îmi era totdeauna peste măsură de greu să părăsesc curtea pentru a reintra în cazarmă. Închipuți-vă o încăpere lungă, scundă, înăbușitoare, abia luminată de câteva luminări de seu, în care plutea un miros greu și grețos. Nici acum nu sunt în stare să înțeleg cum de-am putut să rezist acolo zece ani și să supraviețuiesc. Ocupam pe priciul comun din dormitorul nostru trei scânduri: atât era locul de care mă puteam folosi.

Pe același prici se înghesuiau treizeci de oameni. Iarna, ușile se închideau foarte devreme; trebuiau să treacă cel puțin patru ore până ce lumea

se potolea și toți adormeau. Până atunci însă – zgomot, larmă, hohote de ris, ocări, zornăit de lanțuri, aer greu și înăbușitor, îmbâcsit de fum și exalații pestilențiale, capete rase și chipuri stigmatizate, veșminte zdrențuroase – totul hulit și batjocorit până în ultimul grad. Da, bine a zis cine a zis: să nu-i dea Dumnezeu omului câte poate să îndure!

— Căci omul e o ființă care se obișnuiește cu orice. Asta-i însușirea lui de căpetenie.

Eram cu toții în temniță două sute cincizeci de oameni. Numărul acesta rămânea aproape întotdeauna neschimbat. Unii își sfârșeau pedeapsa și plecau, alții mureau; în locul lor veneau noi osândiți. Și ce lume pestriță! Cred că fiecare gubernie, fiecare ținut al Rusiei își avea aici reprezentantul său. Erau și reprezentanți ai altor naționalități, printre care și câțiva munteni din Caucaz. Toată omenirea aceasta era categorisită după gravitatea faptei săvârșite și, deci, după numărul de ani căpătați ca pedeapsă. Îmi închipui, de asemenea, că nu era gen de crimă care să nu fi fost prezent aici. Categoria de bază a diversității acesteia de întemnițați o alcătuiau cei condamnați la ocnă și deportare (la ocnă tare, cum ziceau cu multă naivitate deținuții), criminalii de drept comun. Erau criminali lipsiți de absolut toate drepturile civile, izgoniți pentru totdeauna din societate și al căror chip însemnat cu fierul avea să rămână pe veci așa, ca stigmat al acestei repudieri. Trimiși la muncă silnică pe termene de la opt până la doisprezece ani, după ce își ispășeau pedeapsa, erau repartizați prin volostiile siberiene ca deportați-coloniști. O altă categorie o formau cei din secția militară, care nu erau condamnați și la degradare civilă, rămânând în privința aceasta în situația celor de la unitățile disciplinare ale armatei rusești. Erau trimiși aici pe termene scurte; după ispășirea pedepsei se întorceau ca soldați la batalioanele de grăniceri siberiene de unde veniseră. Mulți dintre ei erau aduși curând înapoi pentru alte infracțiuni mai grave, de data aceasta însă nu pentru un timp scurt, ci pentru cel puțin douăzeci de ani. Categoria aceasta se numea „permanentă”. Totuși, „permanenții” aveau oarecare drepturi. În sfârșit, mai era o categorie destul de numeroasă, alcătuită din cei mai primejdioși infractori, cei mai mulți proveniți din rândurile armatei și care se numea „secția specială”. Aici se trimiteau criminali din toate colțurile Rusiei. Erau priviți pe bună dreptate ca osândiți pe viață, fiindcă nu li se spunea niciodată durata pedepsei ce aveau de ispășit. Regulamentul impunea să li se dea de lucru de doua și chiar de trei ori mai mult decât celorlalți. Categoria aceasta de criminali era ținută aici provizoriu, până la organizarea în Siberia a unor ocne cu muncă deosebit de grea. „Voi sunteți pe termen, le ziceau ei celorlalți deținuți, pe când pe noi ocna ne mănâncă.” Mai târziu am auzit spunându-se că această secție a fost desființată. A fost desființat, se pare și regulamentul interior civil, păstrându-se un regim unic de tratament, acela al unităților disciplinare militare. A fost schimbată, fără îndoială, în mod corespunzător și administrația. Descriu aici, prin urmare, stările de fapt dinainte vreme, stări de mult dispărute în negura timpurilor.

Da, e mult de atunci; acum îmi pare că totul n-a fost decât un coșmar. Mi-aduc aminte clipa când am fost adus în temniță, într-o seară posomorită de decembrie. Ocașii se întorceau de la lucru, pregătindu-se pentru numărătoare. Un subofițer mustăcios mi-a deschis în sfârșit poarta acestei case ciudate, în care aveam să mă chinuiesc atâția ani, să îndur atâtea încercări, pe care nu mi le-aș fi putut imagina cât de cât dacă nu le-aș fi trăit aievea. Așa, de pildă, mi-aș fi putut oare închipui vreodată chinul groaznic, de neîndurat, de a nu putea rămâne singur măcar o clipă vreme de zece ani? La muncă, dus între paznici; în cazarmă, însoțit de încă două sute de alți ocași; niciodată singur, niciodată tu cu tine însuși! De altfel, nu era lucrul cel mai greu cu care trebuia să mă obișnuiesc!

Se aflau aici ucigași ocazionali și ucigași de meserie, tâlhari și șefi de bande tâlhărești, pungași de buzunare și vagabonzi – meșteri în a șterpeli bani sau de-ale mâncării. Mai erau și unii despre care cu greu ți-ai fi putut da seama ce căutau printre ceilalți, cum de nimeriseră într-un asemenea loc. Și totuși, fiecare își avea povestea lui tulburătoare și apăsătoare, ca o mahmureală după o beție grea. Ocașii vorbeau foarte puțin de trecutul lor; nu numai că nu le plăcea să și-l povestească, dar căutau, pare-se, nici să nu se mai gândească la ce a fost. Am cunoscut printre camarazii mei de lanțuri ucigași atât de veseli și fără grijă, încât ai fi pus rămășag că niciodată conștiința nu le fusese tulburată de vreun gând de remușcare. Întâlneai însă și chipuri mohorâte, aproape totdeauna taciturne. În general, se întâmpla rareori ca vreunul să-și povestească viața și nici curiozitatea în privința asta nu prea era aici la modă, nu intra, ca să zicem așa, în „obiceiul locului”; numai când și când vedeai pe careva că începe, neavând ce face, să-și depene amintirile în fața unui vecin care îl asculta cu răceală. Nimeni, la drept vorbind, nu putea uimi aici pe nimeni. „Știm și noi ceva carte”, spuneau ei adesea cu un aer ciudat de superioritate și mândrie. Mi-aduc aminte că într-o zi un tâlhar, îmbătându-se (deținuții găseau posibilitatea uneori să se îmbete și la ocnă), se apucă să povestească cum omorâse un copil de cinci ani: îl atrăsese mai întâi cu o jucărie, apoi îl dusese într-o șură pustie și îl înjunghiase acolo. Toată cazarma, care până atunci se veselise de glumele lui, zbieră la el într-un glas și tâlharul fu nevoit să tacă; și nu de indignare s-au răstit la el ocașii, ci pentru că nu trebuia să vorbească despre asta; pentru că nu se obișnuia să se vorbească despre asta.

Ar fi cazul să amintim că oamenii aceștia aveau într-adevăr o brumă de învățătură în sensul cel mai concret al cuvântului. Cel puțin jumătate dintre ei știau să scrie și să citească. În ce alt loc din Rusia, unde poporul rus se adună în mase, s-ar putea desprinde un grup compact de două sute cincizeci de oameni, dintre care jumătate să fie știutori de carte? Aveam să aud mai târziu spunându-se cu multă convingere, pe baza unor date asemănătoare, că știința de carte tulbură și zăpăcește poporul. E o mare greșală: învățătura e cu totul străină de această criză dureroasă, ale cărei pricini trebuie căutate aiurea, deși



e cazul să recunoaștem că știința de carte dezvoltă în popor o încredere excesivă în puterile lui. Dar lucrul acesta e departe de a constitui o țară.

Secțiile se deosebeau prin îmbrăcăminte: una avea vestonul jumătate cafeniu-închis, jumătate cenușiu și pantalonii cu un crac cafeniu, iar celălalt cenușiu. Într-o zi, pe când ne aflam la lucru, o fetiță care vindea colaci se apropie de pușcăriași, mă privi o vreme, apoi începu să râdă cu hohote: „Vai, ce unt e! Exclamă ea. N-a fost destulă stofă cenușie și stofă neagră nici pe-atâta!” Unii aveau haina în întregime din stofă cenușie și numai mânecile cafenii. Capetele erau de asemenea rase în diferite chipuri: unii aveau capul ras pe jumătate de-a lungul craniului, de la frunte spre ceafă, alții de-a latul, de la o ureche la alta.

Se putea observa numaidecât, de la cea dintâi privire mai atentă, ceva comun ce reunea într-o familie ciudată mulțimea aceasta de oameni atât de diferiți; până și indivizii cu personalitatea cea mai pregnantă, mai ieșită din comun, care fără voia lor se impuneau celorlalți, până și aceștia se străduiau să se adapteze spiritului specific întregii ocne. În general, însă, aș putea spune că, în afară de unele rare excepții de oameni veseli și nepăsători din fire, care tocmai prin aceasta atrăgeau asupra-le disprețul mulțimii, toți deținuții erau ursuzi, invidioși, extrem de vanitoși, lăudăroși, prezumțioși, susceptibili și formalști din cale-afară. Capacitatea de a nu te mira de nimic era considerată drept cea mai mare virtute. Toți aveau o fixație: îi muncea mereu gândul cum să se comporte, ce ținută să adopte față de ceilalți. De multe ori însă atitudinea cea mai arogantă făcea repede loc unei comportări neînchipuit de lașe. Erau, totuși, printre ei și câțiva oameni cu adevărat de caracter, stăpâni pe faptele lor; aceștia se purtau simplu și modest, fără poză, fără fasoane. Curios însă că și printre oamenii aceștia cu o personalitate într-adevăr puternică, unii sufereau de o vanitate excesivă, aproape bolnăvicioasă. În general, vanitatea, mândria prostească, poza erau aici pe primul plan. Cea mai mare parte a deținuților erau perversi și ticăloși la culme. Intrigile și bârfele se țineau lanț: viața în dormitoare era un adevărat infern.

Dar nimeni n-ar fi îndrăznit să se ridice împotriva regulamentului interior și împotriva obiceiurilor înrădăcinate ale temniței: toată lumea se supunea fără crâcnire. Unele firi neînduplecate se plecau mai anevoie, cu prețul unor grele eforturi, pentru ca în cele din urmă să se frângă neapărat. Veneau în temniță și din aceia care în libertate își făcuseră de cap, întrecând orice măsură și care, mânați de o pornire nestăpânită, de o adevărată furie, săvârșiseră crime, fără să-și dea seama de ce o fac, ca în delir, ca într-un fel de întunecare a minții, de multe ori dintr-o vanitate dusă dincolo de orice limită. Dar toți aceștia erau domoliți pe dată și în scurt timp puși la respect, cu toate că unii dintre ei, înainte de a fi ajuns la ocnă, terorizaseră ținuturi întregi.

Cum se pomeneau între aceste ziduri, osândiții nou-veniți își dădeau numaidecât seama că aici nu aveau pe cine uimi, așa că se domoleau, se resemnau și, pe nesimțite, se adaptau tonului general al cazărmii. Acest ton general se vădea în afișarea unei demnități personale cu totul aparte, care

stăpânea pe fiecare deținut, ca și cum calitatea de ocnaș, de osândit i-ar fi conferit fiecăruia un titlu de mare cinste. Nici un semn, oricât de mic, de rușine ori de căință. Se mai putea observa, ce-i drept și o împăcare exterioară, o atitudine oficială, ca să zicem așa, un fel de resemnare filosofică. „De, suntem niște oameni pierduți, ziceau ei și dacă n-am știut să prețuim libertatea, acum n-aveam încotro: să ne-nșirăm deci spinările pe ulița verde 1, să stăm smirnă la numărătoare.”, N-ai vrut să ascuți de tata și de mama, acum ascultă de tobă!” „De bine-ți plesnea burdihanul, acuma dă-i cu ciocanul.” Vorbele acestea erau rostite și repetate deseori în chip de precepte, așa cum ai rosti niște zicale și proverbe obișnuite, dar niciodată în mod serios, ci cu totul desprinse de adâncă lor semnificație concretă. Nu erau decât vorbe goale, fără nici un ecou lăuntric.

E puțin probabil ca vreunul măcar să se fi recunoscut în sinea lui vinovat de o faptă nelegiuită. Să fi încercat numai cineva din afară să-i reproșeze deținutului nelegiuirile comise, să-l ocărăscă pentru ele (deși nu-i stă rusului în fire să-i scoată ochii unui condamnat, amintindu-i de crima lui), că înjurăturile cu care ar fi ripostat acesta n-ar fi conținut multă vreme. Și ce mai meșteri erau toți la înjurat! Sudălmile lor erau subtile, artistice, fuseseră ridicate la rang de știință: după metoda lor savantă, jignitor era nu atât cuvântul, cât sensul care i se atribuia; accentul umilitor cădea pe tâlcul ascuns al vorbei, pe intenția în sine, pe ideea cuprinsă în înjurătură, ceea ce vădea un rafinament deosebit și era mult, mult mai usturător. Certurile lor nesfârșite contribuiau în și mai mare măsură la desăvârșirea acestei științe. Dat fiind că nu lucrau decât sub amenințări și constrângere, erau cu toții puturoși și prin urmare, cu timpul, ajungeau niște detracați. Cei ce nu fuseseră încă pervertiți mai dinainte se perverteau 1 Zelionia ulița – intervalul dintre cele două șiruri de soldați înarmați cu nuiele verzi sau vergi pe care trebuiau să-l străbată ocnașii condamnați la bătaie (n. ed. Române).

Foarte curând aici în temniță. Laolaltă îi adunase numai întâmplarea. Unii față de alții rămâneau cu totul străini.

„Trei perechi de încălțări a rupt dracul până să ne strângă la un loc!” ziceau ei. Intrigile, bârfelile, invidia, certurile erau preocuparea lor dintâi în această viață de iad. Nici cea mai dezvățată țafă n-ar fi fost în stare să-și dea într-atâta drumul la gură, cum o făceau unii dintre ucigașii aceștia spurcați la vorbă. Țin să precizez, totuși, că se găseau printre ei și oameni de caracter, cu o voință neînduplecată, obișnuiți în viață să răstoarne munți și să poruncească. Fără să-și dea seama, toți ceilalți arătau față de ei semne de mare respect; la rândul lor, aceștia, cu toate că țineau mult la prestigiul lor, nu căutau să și-l impună nimănui, nu se amestecau în certuri, aveau o purtare plină de demnitate; erau oameni cu judecată și aproape totdeauna supuși și ascultători față de șefi, nu din spirit de disciplină sau dintr-un imbold de conștiinciozitate față de îndatoririle lor, ci printr-un fel de înțelegere tacită cu aceștia, ca o recunoaștere a avantajelor reciproce ce le-ar avea și unii și alții de pe urma unei asemenea atitudini. De altfel, față de ei se proceda totdeauna cu multă prudență. Îmi aduc aminte că într-o zi unul dintre deținuții aceștia, un om

hotărât și neînfricat, cunoscut șefilor prin pornirile lui de fiară, fu osândit pentru o abatere oarecare la bătaia cu nuiiele. Era vară; nu se lucra. Ofițerul superior, șeful direct al temniței, venise la corpul de gardă, care se afla lângă poarta cea mare, ca să asiste personal la aplicarea pedepsei. Acest maior era o piază-rea pentru deținuți; băgase atâta frică în ei, încât tremurau înaintea lui. Crud și aspru până la nesimțire, „se dădea la oameni ca o fiară”, cum spuneau ei. Se temeau mai cu seamă de privirea lui ascuțită și pătrunzătoare ca de linx, căreia era cu neputință să-i scape ceva. Vedea, ca să zicem așa, fără să privească. Chiar din clipa când pășea în incinta temniței știa ce se petrece la celălalt capăt al curții. Ocnași îi ziceau „Ochilă-Scormonilă”. Avea însă un sistem greșit și un fel de a se purta ce părea de-a dreptul o nesăbuintă, căci prin faptele sale de o răutate feroce nu făcea altceva decât să întărească niște oameni și așa îndeajuns de înrăiți și gata la orice; și dacă peste el n-ar fi fost comandantul om de omenie și cu scaun la cap, care mai domolea din când în când zelul sălbatic al maiorului, acesta ar fi pricinuit, desigur, mari nenorociri prin administrația sa nesăbuită. Nu înțeleg cum de a reușit totuși să scape teafăr de acolo și să treacă în retragere sănătos și nevătămat, după ce, nu-i vorbă, încăpuse mai întâi pe mâinile organelor judiciare.

Când se pomeni chemat, deținutul îngălbeni. Cu alte prilejuri de acest fel, se culca supus și tăcut la pământ, își primea fără a crâcni pedeapsa, după care se ridica de jos, se scutura ca un câine tăvălit, îndurând necazul cu o resemnare demnă de un filosof. De altfel, cu el se proceda, pare-se, întotdeauna cu multă prudență. De astă dată însă, nu se știe de ce, se socotea nevinovat. Îngălbeni și, profitând de neatenția escortei, ascunse în mâneca un cuțit de cizmărie englezesc, bine ascuțit. Era cu desăvârșire interzis ca deținuții să aibă la ei cuțite și orice fel de scule ascuțite. De aceea se făceau pe neașteptate percheziții dese, severe și minuțioase, urmate de pedepse aspre în caz de abateri; întrucât e însă foarte greu să găsești la hoț un lucru pe care el a hotărât să-l dosească cu tot dinadinsul, iar pe de altă parte cuțitele și sculele fiind absolut indispensabile deținuților, ele nu dispăreau niciodată din temniță; dacă erau, totuși, găsite și confiscate cu ocazia perchezițiilor, ocnașii își procurau imediat altele în loc. Toți deținuții se repeziră la gard și, cu inima strânsă, priveau prin crăpăturile dintre bârne. Știau că de astă dată Petrov nu se va lăsa bătut, ceea ce însemna sfârșitul maiorului. Dar întâmplarea a vrut ca în clipa hotărâtoare maiorul să se urce în trăsură și să plece, incredințând comanda execuției unui alt ofițer. „Dumnezeu l-a avut în pază!” aveau să spună mai târziu ocnașii. În ce-l privește pe Petrov, își îndură pedeapsa cu calmul obișnuit: cum plecase maiorul, mânia i se stinsese. Până la un anumit punct, deținutul e supus și ascultător, dar resemnarea lui are margini, peste care nu e bine să se treacă. Și fiindcă veni vorba: nimic nu e mai ciudat ca vârtejul acestor izbucniri de furie și nesupunere. Adeseori, un om rabdă în tăcere ani de-a rândul, îndură resemnat cele mai crunte pedepse, dar deodată îl vezi răbufnind dintr-o nimica toată, pentru te miri ce fleac, încât rămâi uluit și te

întrebi de mai e în toate mințile; căci ceea ce face el atunci pare de-a dreptul o nebunie.

Am spus mai înainte că timp de mai mulți ani n-am observat la oamenii aceștia nici cel mai mic semn de căință, nici cea mai mică frământare sau părere de rău pentru crima săvârșită și că cea mai mare parte dintre ocnași se credeau în sinea lor cu totul îndreptățiți să o fi făcut. E o realitate. Firește, mândria prostească, pildele rele, lăudăroșenia și o falsă rușine erau atâtea cauze care contribuiau la acest lucru. Pe de altă parte, cine s-ar încumeta să afirme cu cugetul curat că a pătruns adâncurile acestor inimi pornite spre rău și că a reușit să descopere ce zace în ele ferit de toată lumea? Pare cu neputință ca în decursul atâtor ani să nu mi se fi oferit un prilej oarecare de a surprinde măcar un singur semn de frământare, de regret sau de suferință morală. Și totuși, așa este: n-am văzut nimic asemănător, dar absolut nimic. Da, e foarte greu, pare-se, să înțelegi o faptă criminală, judecând-o numai din anumite puncte de vedere, pe baza unei concepții prestabilite, căci filosofia unei asemenea fapte e cu mult mai dificilă decât s-ar crede. E limpede însă că nici temnițele, nici ocnele, nici sistemul muncii silnice nu-l corijează pe criminal; aceste pedepse nu pot decât să-l facă să sufere, ferind societatea de relele pe care le-ar mai putea încă săvârși. Temnița și munca silnică cea mai grea nu fac decât să dezvolte în sufletele acestor oameni o ură profundă, setea de bucurii oprite și o groaznică nepăsare față de tot ce se petrece în jurul lor. Pe de altă parte, sunt convins că și faimosul sistem celular nu atinge decât un scop aparent și iluzoriu. El stoarce din criminal toată puterea și energia, îi zdruncină și-i vlăguește sufletul, sădind în el spaima, pentru ca apoi să înfățișeze societății o mumie morală, un semidement în chip de model de îndreptare și căință. Ucigașul răsculat împotriva societății o urăște, desigur; el se crede în dreptul lui s-o facă și să considere societatea singura vinovată. Pe de altă parte, prin pedeapsa îndurată, el se consideră despovărat, curățat de păcat, ca să zicem așa, cu datoria plătită față de societate. Dar lucrurile ar mai putea fi privite și din alte puncte de vedere, care să ducă aproape la o totală absolvire a criminalului de orice vină. Și totuși, există infracțiuni care, indiferent de aceste puncte de vedere atât de deosebite, lucru care nu va putea fi contestat de nimeni, oricând și oriunde, rămân sub orice legislație tot nelegiuiri și vor fi privite ca atare cât timp omul va fi încă om. Numai în temniță mi-a fost dat să aud povestindu-se cu un nestăpânit hohot de răs copilăresc faptele cele mai groaznice și cele mai monstruoase, crimele cele mai înfiorătoare. N-am să-l uit niciodată pe un paricid, fost nobil și slujbaș. Pentru tatăl lui sexagenar fusese o adevărată nenorocire: un fiu risipitor, în adevăratul înțeles al cuvântului. Dusese o viață destrăbălată, se înglodase în datorii. Bătrânul încercase să-l cumințească, să-l ferească din calea pierzaniei. El însă, știind că tatăl său are casă și o moșioară și socotind că are și bani ascunși, și-a ucis părintele, ca să intre mai repede în stăpânirea drepturilor de moștenire. Crima a fost descoperită abia peste o lună. În acest timp, ucigașul, care avusese de altfel grijă să anunțe poliția că tatăl său a dispărut, își petrecea vremea într-o

neîntreruptă beție și desfrânare. La urmă, pe când el lipsea de acasă, poliția a găsit cadavrul bătrânului în șanțul de scurgere acoperit cu scânduri, care străbătea curtea. Era îmbrăcat, iar capul cărunt, retezat, fusese pus alături de trup, pe o pernă. Nici până în ultimul moment ucigașul nu mărturisi nimic în fața judecătii. Condamnat la douăzeci de ani muncă silnică, cu pierderea gradelor civile și a titlului nobiliar, fu trimis la ocnă în Siberia. Tot timpul cât am stat aici în aceeași cazarmă nu l-am văzut decât vesel și bine dispus. Era omul cel mai zăpăcit, mai ușuratic și mai nechibzuit din câți am întâlnit în viața mea, cu toate că nu era deloc prost. N-am observat la el niciodată cine știe ce semne de cruzime bestială. Ceilalți ocași îl disprețuiau, nu pentru fapta pe care o săvârșise și de care nu se vorbea niciodată, ci fiindcă era un zăpăcit și nu știa cum să se poarte.

Paricidul acesta nu se sfia să pomenească uneori de tatăl lui. Într-o zi, lăudându-se cu constituția sa robustă, îmi povesti că e ceva ereditar și că tot neamul lui se bucura de o sănătate excelentă și adăugă: „Uite, tatăl meu, de pildă, până în clipa morții n-a fost niciodată bolnav”. O nesimțire atât de sălbatică mi se părea cu neputință de conceput. E ceva cu totul anormal, vreo deficiență constituțională, o monstruoasă fizică și morală necunoscută încă de știință și nu pur și simplu o crimă în accepțiunea obișnuită a cuvântului. Ideea unei asemenea crime mi se părea atât de absurdă, încât nu-mi venea să cred în posibilitatea, în realitatea ei. Și totuși, oamenii din orașul lui, care cunoșteau bine cazul, mi-au povestit amănunțit cum s-au petrecut lucrurile.

Faptele erau atât de grăitoare, încât nu încăpea vreo îndoială asupra veracității nelegiurii.

Deținuții l-au auzit o dată țipând în somn: „Ține-l! Ține-l! Taie-i capul! Capul! Capul!”

Aproape toți deținuții vorbeau în somn, aiurind și spunând cuvinte cu glas tare. Înjurături, vorbe de ocară, expresii hoțeste, cuțite, topoare alcătuiau vocabularul pe care-l foloseau cel mai des în visele lor tulburi. „Suntem stâlciți în bătaie, spuneau ei; ne sunt vătămate măruntaiele, de-aia zbierăm în somn.”

Munca de osândă, cazonă, silnică, nu era o îndeletnicire, ci o obligație grea; condamnații își îndeplineau corvoada rânduită lucrând în sila numărul de ceasuri impus de regulament, apoi se întorceau în temniță. Deținuții urau munca aceasta. Dacă n-ar fi avut și o îndeletnicire proprie, căreia să i se dedice cu toată râvna, punându-și la contribuție priceperea și iscusința, omul n-ar fi fost în stare să suporte anii grei de temniță. Altminteri, cum ar fi putut toți oamenii aceștia înzestrați din fire cu o bogată experiență de viață în lumea largă și cu o nemărginită sete de a trăi, smulși cu forța din sânul societății, din mediul lor obișnuit și îngrămădiți la un loc, ca o turmă, cum ar fi putut ei să-și înjghebe aici o existență cât de cât omenească?

O viață de trândăvie ar fi dezvoltat într-înșii porniri și apucături criminale de care habar n-ar fi avut înainte. Omul nu poate trăi fără muncă și fără un rost al lui, legitim și firesc: se degradează și devine fiară. De aceea, fiecare ocaș, dintr-o pornire firească de a-și satisface o cerință vitală și din instinct de

autoconservare, avea acolo un meșteșug, o îndeletnicire oarecare. Vara, să zicem, cât e ziua de lungă, era ocupat la muncă silnică, iar nopțile erau atât de scurte, încât de-abia apuca să doarmă. În schimb, iarna, de cum începea să se însereze, deținutul, conform regulamentului, trebuia să fie închis în cazarmă. Ce să facă omul în serile lungi, încărcate de monotonie și plictiseală? Și atunci, aproape toate cazarmile, călcând opreliștea, se transformau într-un uriaș atelier. De fapt, munca, îndeletnicirea ca atare, nu era interzisă; dar deținuților nu li se permitea să aibă asupra lor nici un fel de scule, fără de care orice îndeletnicire devenea cu neputință. Se lucra pe ascuns și administrația închidea, pare-se, ochii. Mulți dintre deținuți intrau în temniță fără să știe ce să facă anume cu cele zece degete; învățau însă cu vremea un meșteșug oarecare de la camarazii lor și, o dată liberați, deveneau meșteșugari foarte buni. Erau cizmari, pantofari, croitori, tâmplari, lăcătuși și aurari. Evreul Isai Bumstein era giuvaergiu, dar se mai îndeletnicea și cu cămătăria. Toată lumea lucra și câștiga ceva parale. Comenzile veneau din oraș. Banul e aici un fel de întrupare sunătoare a libertății și are valoare înzecită pentru un om cu totul lipsit de libertate. Cei câțiva gologani pe care îi simte zangănindu-i în buzunar îi mai alină cumva nenorocirea în care se află, chiar și atunci când nu-i poate cheltui efectiv. Poți însă oricând și oriunde să-ți risipești banul, cu atât mai mult cu cât fructul oprit e îndoit de atrăgător. Și-apoi, rachiul nu lipsea nici din temniță. Fumatul era de asemenea interzis categoric, dar toată lumea fuma. Banii și tutunul îi fereau pe ocnași de scorbut și de alte boli, după cum munca îi ferea de degradarea totală și de nelegiuiri: fără muncă s-ar fi devorat unii pe alții, ca niște păianjeni închiși într-un borcan. Și cu toate astea, atât lucrul în cazarmă, cât și deținerea de bani se urmăreau și se pedepseau. De multe ori, noaptea, când nu te așteptai, se făceau controale severe, confiscându-se tot ce nu era îngăduit de lege. Oricât de ingenios erau ascunși banii, se întâmpla adesea să fie descoperiți. Era una dintre cauzele pentru care ocnașii nu căutau să-i păstreze, dându-i cu ușurință pe băutura, ceea ce explica și stăruința cu care se introducea rachiul în temniță. Pe lângă faptul că li se confisca tot avutul, cei prinși cu abateri la perchezii mai erau supuși și la o cruntă bătaie cu nuiele.

Dar imediat după control, ocnașii făceau rost de alte scule și lucrurile reintrau pe făgașul lor obișnuit. Pe de o parte, administrația știa de toate acestea, pe de altă parte deținuții suportau pedepsele fără să crâcnească, deși starea aceasta de lucruri semăna mult cu viața unor oameni stabiliți pe Vezuviu.

Cine nu știa nici o meserie se îndeletnicea cu altceva. Genurile de ocupații și de afaceri erau destul de variate și originale. Unii își omorau timpul făcând pe precupeții: cumpărau și vindeau niște lucruri pe care nimeni din lumea de afară nu s-ar fi gândit vreodată să le considere drept obiecte, necum să le cumpere ori să le vândă. Dar ocna era săracă și de aceea foarte practică și inventivă în afaceri. Cea mai neînsemnată cârpă își avea prețul ei și putea sluji la ceva. Tot din pricina sărăciei și banul avea la ocnă cu totul altă valoare decât

pentru lumea de afară. O muncă grea și istovitoare, care cerea adesea multă iscusință, se plătea doar cu câteva copeici. Unii practicau cu destul succes cămătăria. Deținutul risipitor ori ruinat își ducea la cămătar puținele lucruri mai de preț ce le avea și căpăta pe ele câțiva bănuți de aramă cu o dobândă exagerată. Dacă nți le scotea în ziua hotărâtă, cămătarul vindea pe loc și fără nici o milă obiectul

/iMTNTiKi l>hn v~^j" mvivjii. V» \_^\*\_ \_ manetat; cămătăria era o afacere atât de rentabilă, încât se dădeau împrumuturi și pe efectele statului: pe rufărie, pe "ncălțăminte și pe alte lucruri de care un deținut are nevoie în orice moment. Dar cu aceste amaneturi se putea întâmpla ca afacerea să ia și o altă întorsătură, surprinzătoare, dâr nu și imprevizibilă: după ce primea banii, proprietarul lucrurilor amanetate se ducea fără multă vorbă să-l caute pe cel mai apropiat șef, subofițerul care avea în răspundere supravegherea permanentă a temniței și îl denunța pe cămătar că a luat amanet efecte cazone; lucrurile erau imediat luate și restituite denunțătorului, fără a se mai raporta cazul și administrației superioare. Curios e însă că niciodată în asemenea cazuri nu se isca între cei doi vreo ceartă; cămătarul restituia, tăcut și cu fața posomorită, lucrurile cerute, de parcă s-ar fi așteptat să se întâmple întocmai așa. Poate că în sinea lui recunoștea că în locul celui alt ar fi procedat la fel. Și dacă se pornea uneori pe înjurături, n-o făcea cu vrăjmășie și ură, ci mai mult pentru ca întâmplarea să nu pară cu totul lipsită de însemnătate, de parcă așa ar fi cerut-o momentul și situația.

În general, se fura aici ca în codru; furau unul de la altul. Aproape fiecare deținut avea dreptul să aibă lădița lui, închisă cu lacăt, în care își păstra efectele primite de la stat; dar încuietorile nu prea erau aici de mare folos. Oricine își poate închipui, cred, ce hoți îndemânatici se aflau printre noi. Mie, un deținut care îmi era foarte devotat (o spun fără nici o exagerare) mi-a furat Biblia, singura carte îngăduită în temniță; în aceeași zi, mi-a mărturisit totul și nu pentru că ar fi avut remușcări, ci fiindcă i se făcuse milă văzându-mă că o tot caut în zadar. Erau printre deținuți și unii așa-zisi „cârciu-mari", care vindeau rachiu și se îmbogățeau curând de pe urma acestei îndeletniciri. Voi avea prilejul să vorbesc mai departe amănunțit despre aceasta, fiindcă era o îndeletnicire care se făcea în condiții cu adevărat foarte ciudate. Mulți dintre deținuți fuseseră aduși aici pentru contrabandă, de aceea nu-i deloc de mirare că în ciuda controlului sever și a supravegherii stricte a celor care intrau și ieșeau pe poarta temniței, unii reușeau totuși să introducă pe ascuns și băutură. Și fiindcă veni vorba: contrabanda e și ea o' infrațiune cu aspecte foarte curioase. Cine și-ar putea închipui, de pildă, că uneori banul prezintă pentru contrabandist o importanță secundară? Și cu toate astea, așa e. Contrabandistul lucrează din pasiune, din vocație. În felul lui e un artist. El riscă totul, se expune la cele mai grave primejdii, își pune la contribuție toată șiretenia de care e capabil, acționează rapid și inventiv, reușind să se descurce în cele mai dificile situații, ba de multe ori ingeniozitatea lui poartă pecetea unei adevărate inspirații. E o patimă tot atât de puternică precum aceea a

cărților de joc. Am întâlnit la ocnă un deținut cu o statură de uriaș, dar care era atât de blând, atât de liniștit și de supus, încât, cunoscându-l, oricine s-ar fi întrebat cum de a ajuns la ocnă. Avea o fire atât de blajină și de prietenoasă, încât în tot timpul cât a stat în temniță nu s-a certat cu nimeni. De fel din regiunea de graniță a Rusiei apusene, fusese osândit la muncă silnică pentru contrabandă și, bineînțeles, nu putuse rezista ispitei de a aduce rachiu în temniță. De câte ori n-a fost pedepsit pentru asta și numai el știa ce frică-i era de bătaie! De altfel, transportul propriu-zis, cu care se îndeletnicea el, nu-i aducea cine știe ce folos; de îmbogățit se îmbogățea patronul-cârciumar, pe când el, bietul caraghios, făcea artă pentru artă. De câte ori era pedepsit, plângea ca o muiere și se jura pe toți sfinții că nu va mai face contrabandă. Își ținea un timp jurământul, înfrângându-și pasiunea cu stăruință, uneori rezista chiar și o lună întreagă, dar în cele din urmă nu mai putea și o lua de la capăt. Uite așa, datorită acestor contrabandiști pasionați, rachiul n lipsea niciodată din temniță.

Și în sfârșit, un alt mijloc de pricopseală care, fără să-ij îmbogățească pe deținuți, le aducea totuși foloase constante și! Totdeauna binevenite era pomana. Clasele de sus ale societății noastre nici nu bănuiesc grija de care se bucură acești; „năpăstuiți” din partea negustorilor, a târgoveților și a norodu lui nostru în general. Pomana venea aproape necurmat și d obicei ocașii erau miluiți cu pâine, chifle, colaci și câteodată;

Mult mai rar, firește, cu bani. Fără aceste pomeni, viața osândiților și mai ales a celor din prevenție, care au un regim de hrană mult mai aspru, ar fi fost de neîndurat. Pomana se împărțea cu multă evlavie, egal, între toți deținuții. Dacă n-ajungeau pentru toți, colacii se tăiau în două, de multe ori chiar în șase bucăți și fiecare ocaș își primea partea lui. Îmi amintesc de cea dintâi pomană – un bănuț pe care l-am primit și eu.

Aceasta s-a întâmplat la puțină vreme după venirea mea. Într-o zi, mă întorceam de la munca de dimineață, singur, urmat de un paznic; pe drum îmi ieșiră în cale o femeie cu fiica ei, o fetiță de zece ani, drăguță ca un îngerăș. Le mai văzusem o dată. Femeia era văduva unui soldat care, tânăr încă, fusese trimis în judecată și, îmbolnăvindu-se, a murit în spital, pe când mă aflam și eu acolo internat în pavilionul deținuților. Plângeau amarnic când au venit amândouă să-l vadă pentru cea din urmă oară. Când mă zări acum, fetița roși și îi șopti câteva cuvinte mamei sale, care se opri, scotoci într-o legăturică și, scoțând un ban de un sfert de copeică, îl dădu fiicei. Fetița mă ajunse din urmă în fuga mare și, ieșindu-mi în față, strigă: „Ține, sărmane «năpăstuit», ia copeicuța asta în numele lui Hristos”. Am luat bănuțul pe care ea mi l-a vârat în mână și fetița s-a întors fericită lângă maică-sa. Am păstrat pe urmă multă vreme copeicuța aceea.

## II.

### PRIMELE IMPRESII.

Prima lună și, în general, perioada de început a vieții mele de ocaș mi-au rămas și acum încă vii în amintire. Anii următori ai osândeii mi se



înfățișează în contururi mult mai Șterse. Un șir întreg de ani s-a destrămat în negura vremii, contopindu-se într-o singură impresie apăsătoare: de chin, de monotonie exasperantă, de asfixiere lentă.

Dar tot ce am văzut și am simțit în primele mele zile de temniță pare că s-a petrecut ieri. Și e firesc să fie așa.

34\_DOSTOIEVSi îmi aduc foarte bine aminte că, de la cel dintâi pas făcu în această viață nouă, m-a surprins mai cu seamă faptul c parcă nici n-aș fi găsit aici ceva deosebit de surprinzător, extraordinar, sau, mai bine zis, neașteptat. Toate acestea parcă le mai văzusem și înainte în închipuire, când încercam în drum spre Siberia să întrezăresc viața ce-mi fusese hărăzită de aici încolo. Curând însă, un noian de fapte dintre cele mai monstruoase și de lucruri ciudate și surprinzătoare mă întâmpinară la tot pasul. Și abia mai târziu, după ce am mai stat multă vreme în temniță, mi-a fost dat să înțeleg tot ineditul, tot ce avea să fie neașteptat într-o asemenea existență și într-adevăr am avut de ce mă minuna iar și iar. De altfel, acest sentiment de uimire l-am mai încercat de nenumărate ori în decursul întemnițării mele fără sfârșit; căci, mărturisesc, nu m-am putut împacă niciodată și nici nu m-am putut obișnui cu acest fel de viață.

Primul contact cu ocna îmi trezi o scârbă de neînvinș și totuși, ciudat lucru, viața de aici mi se păru mult mai ușoară decât mi-o închipuisem pe drum.

Deținuții, deși cu lanțuri la picioare, umblau liberi prin temniță, înjurau, cântau, lucrau pentru ei, fumau pipe, ba unii (puțini, de altfel) își îngăduiau să și bea rachiu, iar alții să stea noaptea la joc de cărți.

Munca nu mi se părea peste măsură de grea, cum îmi închipuiam că trebuie să fie munca la ocnă și de abia mult mai târziu mi-am dat seama că e muncă de ocnă nu atât din cauză că e grea și fără sfârșit, ci mai ales pentru că e o muncă forțată, obligatorie, silnică. Țăranul liber muncește, fără îndoială, măi mult decât ocnașul, muncește uneori și noaptea, mai cu seamă în timpul verii; dar trudește spre folosul propriu, truda lui își are un țel rațional, astfel că îndură totul mai ușor decât osânditul care îndeplinește o muncă anevoioasă, silită, de pe urma căreia nu se alege cu nimic. Într-o zi mi-a trecut prin minte că dacă s-ar urmări strivirea completă a personalității omului, distrugerea lui totală, pedepsirea lui cu pedeapsa cea mai cumplită, de care până și ucigașul cel mai aMintiri\_din casa morților\_35

— Verșunat să se cutremure, îngrozindu-se numai la gândul că nutea să se abată asupra lui, ar fi de ajuns ca acesta să fie la o muncă cu desăvârșire inutilă și absurdă. Munca Inică în forma ei actuală, chiar dacă e neinteresanta și lictisitoare pentru ocnaș, totuși, ca atare, această muncă își are rațiunea ei: el face cărămizi, sapă pământul, tencuiește, zidește – toate astea au un sens oarecare, au un rost. De multe ori deținutul se simte atras de ceea ce face, vrea să lucreze cu mai multă îndemânare, mai cu spor, cât mai bine. Dar dacă-l silești, de pildă, să verse apa dintr-un hârdău în altul și viceversa, să piseze nisip ori să care pământ dintr-un loc într-altul și înapoi – și așa la nesfârșit –

sunt sigur că după câteva zile el își va face seama de disperare ori va săvârși o mie de alte crime, preferind să moară, decât să o ducă așa mai departe; astfel va scăpa de umilință, rușine și chin. Bineînțeles, o asemenea pedeapsă ar avea mai degrabă un caracter de tortură, de răzbunare și ar fi cu totul lipsită de sens, deoarece nu și-ar atinge țelul, fiind străină de menirea ei. Întrucât însă o doză de supliciu, de stupiditate, de umilință și rușine există negreșit în orice muncă forțată, munca silnică de ocnă apare și ea incomparabil mai chinuitoare decât orice muncă liberă, tocmai prin aceea că e impusă.

Fusesem adus în temniță în timpul iernii, în decembrie și nu aveam încă idee de muncile de vară, care, după cum m-am convins pe urmă, erau cu mult mai grele decât cele de iarnă. Iarna, în fortăreața noastră nu prea se efectuau lucrări importante. Deținuții roboteau prin diferite locuri: unii desfăceau niște șleपुरi vechi pe malul Irtâșului, alții își căutau de lucru prin ateliere, curățau zăpada îngrămădită de viscol în jurul edificiilor publice, ardeau și măcinau alabastru etc, etc. Cum ziua era foarte scurtă, lucrai se termina devreme și toată lumea se întorcea în temniță, unde nu mai era nimic de făcut, fiecare lucrând pentru sine. Dar numai o treime dintre ocnași aveau vreo îndeletnicire; ceilalți leneveau, umblau fără nici un țel prin cazărmi, înjurau, se bârfeau, băgau intrigi, se îmbătau dacă aveau ceva parale sau se așezau la joc și pierdeau până și ultima cămașă și to astea le făceau din plictiseală și trândăvie, din lipsă d ocupație. Am înțeles mai târziu că viața de temniță, pe lângă chinul privațiunii de libertate, al muncii silnice etc, m ascunde și o altă suferință, care e poate mult mai chinuitoar și mai insuportabilă decât toate celelalte. Și anume: conviețuirea silită. Conviețuire silită întâlnești, desigur și în alte locuri, dar nicăieri nu-i atât de groaznică ca într-o temniță, căci nu oricine este dispus să se resemneze la un trai' comun cu indivizii care populează de obicei închisorile; sunt pe deplin încredințat ca orice întemnițat, poate chiar fără sași dea seama, a simțit acest chin.

Nici hrana ocnașilor nu mi s-a părut neîndestulătoare. Deținuții mă asigurau că în batalioanele disciplinare din Rusia europeană mâncarea nu-i nici pe departe atât de bună ca aici. Nu mă încumet să judec.

— Fiindcă n-am trecut prin ele. De altfel, mulți dintre noi aveam posibilitatea să ne procurăm hrană pe cont propriu. Carnea de vacă nu costa mai mult de două copeici livra, vara trei copeici. Dar numai cei care aveau bani în permanență își îngăduiau să mănânce pe cont propriu; cea mai mare parte dintre ocnași se mulțumeau cu hrana de la cazan. De fapt, laudele lor se refereau mai mult la pâine și erau mulțumiți mai ales de faptul că pâinea se elibera într-o cantitate globală pe întreaga cazarmă și nu la cântar, pe cap de om, în rații individuale. Un asemenea sistem i-ar fi îngrozit, fiindcă cel puțin o treime dintre oameni ar fi rămas flămânzi; dar așa era destulă pentru toată lumea. Pâinea noastră într-adevăr era foarte gustoasă, lucru care se știa chiar și în oraș: asta din pricină că temnița avea cuptoare foarte bune. Cât despre ciorba de varză acră, fiartă într-un cazan imens și dreasă cu puțină hrișcă, n-avea nici un gust, mai ales în zilele de lucru, când era tare subțire, aproape apă

chioară. M-a îngrozit mai cu seamă numărul impresionant de gândaci care pluteau în ea. Ocnașii, însă, nu se prea sinchiseau de acest adaos.

Primele trei zile nu m-am dus la lucru; așa se proceda cu ti nou-sosiții; erau lăsați să se odihnească după oboseala Hrumului. Totuși, chiar a doua zi a trebuit să ies din temniță a să mi se schimbe cătușele. Cătușele în care fusesem adus nu erau reglementare; făcute din inele, scoteau un clinchet ușor și deținuții le ziceau „zurgălăi”; se purtau pe din afară, peste pantaloni. Cătușele reglementare ale temniței, adaptate pentru muncă, nu erau făcute din inele, ci din vergele de grosimea degetului, unite între ele prin trei inele și se purtau sub pantaloni. Inelul mijlociu era prins cu o curea de brâul încins peste cămașă.

Țin minte cea dintâi dimineață pe care am petrecut-o în temniță. Bătăi dese de tobă la corpul de gardă, situat lângă poarta de intrare, vestiră deșteptarea, iar după vreo zece minute subofițerul de serviciu făcu ocolul curții, descuind ușile cazarmilor. Deținuții începură să se trezească. La lumina slabă a unei luminări de seu, se ridicau tremurând de frig de pe paturile lor de scânduri. Cei mai mulți erau tăcuți și morocănoși; căscau și se întindeau, încrețindu-și frunțile însemnate cu fierul. Unii se închinau, alții schimbau primele cuvinte de harță. Duhoarea era înăbușitoare. Aerul curat și rece de afară năvăli înăuntru, îndată ce se deschise ușa, ros-togolindu-se în valuri aburinde prin cazarmă. Deținuții se îngământădeau în jurul căldărilor pline, unii după alții, luau apă în gură și se spălau pe față și pe mâini. Apa era adusă de cu seara de îngrijitor, pe care deținuții îl alegeau dintre ei și care făcea curățenia în dormitor, pentru asta fiind scutit de muncă. Datoria lui era să măture, să spele priciurile și dușumelele, să scoată hârdăul de peste noapte și să aducă în cele două căldări apă de spălat; pentru dimineață și de băut pentru restul zilei. Pentru cana de apă, una singură în toată cazarma, firește, se iscă imediat ceartă.

— Un' te bagi, frunte crestată? Se răsti un deținut ursuz la înfățișare, înalt, smolit și deșirat, cu niște gurguie ciudate pe țeasta-i rasă, îmbrâncindu-l pe un alt ocnaș, scund și îndesat, cu chipul vesel și roșcovan. Ai răbdare!

În jurul meselor și prin colțuri se îngământădiseră ocnașii] gata echipați de lucru. Unii dintre ei aveau în față câte o canal cu cvas în care înmuiau bucăți de pâine și le înfulecau cu' poftă. Era o larmă de nesuportat. Numai câțiva ședeau de' vorbă cuminte și liniștit, retrași pe la colțuri în grupuri mici.

— Bună dimineața și poftă bună, moș Antonâci! Zise un tânăr deținut, așezându-se alături de un ocnaș bătrân, încrunțat și știrb.

— Să zicem că-i bună, dacă nu-ți arde cumva de glumă, mormăi celălalt, fără să-și ridice privirea, morfolind îmbucătura de pâine între gingiile văduvite de dinți.

— Și eu care credeam că ai murit, Atonâci, zău.

— Aștept să mori tu mai întâi; după aia, oi vedea eu ce am de făcut.

Mă așezai lângă ei. În dreapta mea, doi ocnași discutau gravi și cu gesturi măsurate, străduindu-se vizibil să-și păstreze toată prestanța unul în fața celuilalt.

— Pe mine n-are cum să mă fure, nu s-a născut încă omul, zise unul; mai curând de mine însumi m-aș teme ca nu cumva să mă împingă păcatul să pun mâna pe ceva.

— Nici eu nu mă las cu una cu două: îl pocnesc o dată drept la mir.

— Ce să-l mai pocnești! E tot un ocnaș oropsit ca și noi, se știe. Asta însă te fraierește ca popa și nici bogdaproste nu-ți spune. M-a costat o groază de parale. Într-o zi, o văz că vine să mă caute. Ce te faci acum cu ea? Mă rugai de Fedea-călâul, avea pe atunci o căsuță la marginea orașului, o cumpărase de la Solomonka-parșivul, ovreiuul ăla care pe urmă s-a spânzurat.

— Îl știi eu. L-am avut aici crâșmar, acum trei ani, îl porecliseră Grișka-crâșmă întunecoasă. Știu.

— Uite că nu știi; Crâșmă întunecoasă e altul.

— Nu mai spune! Multe mai știi tu! Dacă-i pe-așa, ți-aduc la martori câți vrei.

— Tu să-mi aduci, mă? Păi, de unde-mi pici? Știi tu cine sunt eu, mă?!

— Te știi cine-mi ești, d-aia te-am și mardit de atâtea ori i zău așa, fără să mă laud vreodată.

\_ Tu m-ai bătut pe mine? Ehei, nene, încă nu s-a născut ui care să fi pus mâna pe mine, iar ăl de-a încercat-o zace cumișel în mormânt. \_ Ciumă neagră ce ești! \_ Lovi-te-ar buba neagră!

— Crăpa-ți-ar țeasta sabia turcească! Și cearta se porni.

— Gata, v-ați și luat, mintoșilor! În lumea largă n-ați știut să vă faceți un rost; ați dat aici de jimblă pe daiboj și vă vine a zburda. se auziră glasuri din toate părțile.

Și cei doi trebuiră să se astâmpere. De obicei, așa sfârșeau până și cele mai violente certuri. Săreau ceilalți și-i despărțeau numaidecât. Oricine putea să dea din gură și să se bată „cu vorba”, după pofta inimii. Era și un prilej de petrecere pentru toată lumea. Bătaia însă nu era îngăduită decât poate în împrejurări cu totul excepționale. De cum ajunge întâmplarea la urechile maiorului, încep cercetările; vine maiorul personal, într-un cuvânt, e vai și amar pentru toată lumea; de aceea încăierările erau evitate cu grijă. De altfel și adversarii se ciondăneau mai mult de hazul lumii, ca să le treacă vremea și să-și mai ascută limba. O dată atrași într-o asemenea ceartă, se lăsau de obicei antrenați, se înflăcărau, se înverșunau. Și-i vedeai la un moment dat gata-gata să-și sară în gât; dar numai atât: ajunși la acest punct, adversarii puneau capăt brusc încăierării verbale și se despărțeau numaidecât. La început toate astea m-au mirat peste măsură. Am redat înadins aici ca model un schimb de cuvinte din cele mai obișnuite între ocnași. De unde era să-mi închipui pe atunci că ar fi în stare cineva să înjure și să se certe numai de plăcere, găsind în asta un prilej de distracție, de exercițiu agreabil, de delectare! Totuși, nu trebuie să uităm că aici de multe ori e vorba și de un anumit orgoliu.

Dialecticianul-meșter la înjurături se bucura de o mare stimă. Aproape că-l aplaudau ca pe un actor.

Chiar cu o seară înainte băgasem de seamă că mulți uitau cam chiorăș la mine. Ba am surprins și câteva priviri întunecate. Alții, dimpotrivă, se învârteau în jurul meu' bănuind că poate am bani. Căutau să intre în vorbă cu minej sfătuindu-mă cum să-mi port lanțurile cele noi ca să nu măj doară; îmi găsiră imediat, cu bani, bineînțeleș, o lădiță cy cheie, în care să-mi ascund lucrurile primite de la administrație și puțina rufărie ce-mi fusese permis s-o aduc cu mine. Dar tot ei, chiar a doua zi, mi-o furară și băură banii după ce-o vândură. Unul dintre ei îmi deveni mai târziu foarte devotat, ceea ce nu-l împiedica să mă fure ori de câte ori avea prilejul. O făcea fără nici o jenă sau rușine, aproape inconștient, supunându-se parcă unei obligații și nici măcar n-aveai cum să te superi pe el pentru asta.

Între altele, am aflat de la ei că era bine să am ceaiul meu și am fost povățuit să-mi cumpăr un ceainic; pentru început, îmi găsiră unul cu împrumut; îmi fu recomandat de asemenea și un bucătar, care, pentru treizeci de copeici pe lună, putea să-mi gătească orice fel de mâncare, dacă bineînțeleș îmi cumpăram cele de trebuință și aveam de gând să mănânc pe cont propriu. Se grăbiră, firește, să-mi ceară și bani cu împrumut: aproape fiecare veni în ziua aceea de două-trei ori să se împrumute cu câțiva gologani.

Foștii nobili ajunși la ocnă erau priviți cu dușmănie d ceilalți osândiți.

Cu toate că erau privați de drepturile lor civile și puși pe picior de absolută egalitate cu toți ocnașii, aceștia nu voiau să-i recunoască de camarazi. Și nici măcar n-o făceat conștient, dintr-o pornire trecută cât de cât prin ciuru judecății, ci absolut inconștient și sincer. Noi continuam și rămânem pentru ei boieri, cu toate că de cele mai multe ori chiar ei își băteau joc de decăderea noastră.

— Acum s-a zis! Gata! Fost-ai lele cât ai fost. Și alt amabilități de soiul acesta.

Suferințele noastre, pe care ne străduiam cât era c putință să le ascundem, le procurau o vădită plăcere. Ace:

Îl simțeam la început mai ales la muncă, unde puterile tre se dovedeau mult mai slabe și contribuția noastră la f nul comun mult mai scăzută decât a celorlalți. Nimic nu e ai greu decât să-ți câștigi încrederea unei mase de oameni (ai cu seamă de felul aceleia), să te faci iubit de ea.

În temnița noastră erau câțiva osândiți dintre foștii nobili. Mai întâi cinci polonezi despre care voi mai avea prilejul să vorbesc mai amănunțit. Ocnașii nu puteau să-i sufere, mai mult chiar decât pe cei proveniți din rândurile boierimii ruse. Polonezii (mă refer numai la condamnații politici) care adoptaseră o atitudine de rezervă, excesiv de politicoasă și de aceea foarte jignitoare, evitau pe cât posibil să intre în vorbă cu ei și reușeau anevoie să-și ascundă dezgustul pentru tovărășia lor; aceștia, la rândul lor, își dădeau seama foarte bine de asta și căutau să le răspundă cu aceeași monedă.

Îmi trebuiră aproape doi ani ca să câștig bunăvoință unora dintre camarazii mei de temniță. Dar cei mai mulți dintre ei mă îndrăgiră foarte curând, hotărând că sunt un om „de treabă”.

Din tagma nobililor ruși erau patru deținuți și cu mine -cinci. Unul dintre ei se dovedi a fi o făptură josnică și mârșavă, în ultimul hal de decădere, un spion și un denunțător notoriu. Auzisem despre acest condamnat încă înainte de a ajunge la ocnă și chiar din primele zile am căutat să evit orice relații cu el. Al doilea era paricidul de care am vorbit mai înainte. Al treilea se numea Akim Akimâci; rar am mai văzut un om sucit ca Akim Akimâci. Figura lui mi-a rămas deosebit de viu întipărită în minte. Era înalt și uscățiv, cam sărac cu duhul, cu desăvârșire agramat, dar cu ifose și pedant precum un neamț. Ocașii îl luau peste picior; din cauza firii lui cârcotașe de om pisălog, cei mai mulți însă preferau să nu aibă de-a face cu el. De cum intrase în temniță, se pusese cu ei pe picior de egalitate, simțindu-se ca între ai lui; se certa și chiar se încaiera cu ei. Era de o cinste fenomenală. Cum vedea o nedreptate, sărea și se amesteca numaidecât, deși treaba nu-l privea câtuși de puțin. Era, de 44 DOSTOIEVSRj altfel, de o naivitate aproape copilărească; în certurile lui ocașii, de pildă, se apuca să-i mustre că sunt hoți și încerc; să-i convingă cu toată seriozitatea să nu mai fure. Slujise c sublocotenent în Caucaz. Mă apropiai de el din prima zi și-rrț povesti numaidecât istoria lui. Începuse ca simplu cadet, într-uj regiment de infanterie; după ani de zile de așteptare " venise, în sfârșit, înaintarea la gradul de ofițer și i se încrei dințase comanda unui mic fort în munți. Un pașnic prinț din vecinătate dăduse foc acestei fortărețe și încercase un atac de noapte, care însă nu-i reușise. Akim Akimâci se prefăcu a nu bănuî cine-i adevăratul făptaș și dădu vina pe niște bande de răsculați, care mișunau prin împrejurimi. Cam la o lună după aceea îl invită pe prinț la o masă prietenească. Prințul veni călare, fără a bănuî că i se întinde o cursă. Akim Akimâci își scoase în careu garnizoana și îi făcu în fața soldaților o morală strașnică pentru purtarea lui nedemnă și criminală,!

Demonstrându-i că e rușinos să pună foc cetăților; totodată îi dădu lămuriri și îndrumări amănunțite de cum trebuie să se poarte pe viitor un prinț pașnic și supus legii, iar drep încheiere îl împușcă pe loc; apoi raportă cazul superiorilo săi cu toate amănuntele de rigoare. Pentru toate acestea Akim Akimâci fu trimis în judecată și condamnat la moarte dar în cele din urmă pedeapsa capitală i-a fost comutată Ir doisprezece ani muncă silnică de gradul doi în ocnele di Siberia. Își dădea seama și recunoștea că procedase ilega îmi mărturisi că știa foarte bine și înainte de a-l împușca p prinț că acesta, fiindcă era pașnic, trebuia să fie judecat d un tribunal instituit după lege și totuși, părea că nici pân acum nu se dumirise încă deplin asupra sensului adevărat' vinovăției lui.

— Îmi dăduse foc cetății, ce trebuia să fac? Să-i spun bo daproste? Îmi răspundea el la toate obiecțiile mele.

Cu toate că își cam băteau joc de ciudățeniile lui Aki: Akimâci, ocașii îl respectau pentru faptul că era foarte ord' nat și priceput la toate.

Am nimerit în grupă la muncă în casa morților într-adevăr, nu exista meserie la care Akim Akimâci să facă față. Era și cizmar și pantofar și vopsitor și aurar și – ătuș și Pe t'ațe le învățase în temniță. Foarte îndemânic, de ajuns să vadă un lucru ca să-l facă întocmai, numai decît Mesterea de asemenea fel de fel de cutiuțe, coșulețe, f lineare de carton, jucării și le vindea în oraș. Cu banii istigați își cumpăra rufărie, își procurase o pernă mai moale și o salteluță. Nimerisem în aceeași cazarmă cu el și mi-a fost de mare folos în primele zile de detenție.

Înainte de a porni la lucru, ocnașii se rânduiau în două șiruri în fața corpului de gardă; de jur împrejurul lor se postară soldații de escortă cu puștile încărcate. Veni apoi un ofițer de geniu, însoțit de un controlor tehnic și câțiva supraveghetori de lucrări. Controlorul făcu repartitia pe grupe de lucru și le trimise pe rând la muncă.

Am nimerit în grupa care lucra la un atelier. Era o clădire scundă de cărămidă, zidită în mijlocul unei curți lungi, plină de materiale. Avea mai multe secții: fierărie, lăcătușerie, tâmplărie, vopsitorie și altele. Akim Akimâci lucra la vopsitorie: fierbea uleiul, freca culorile și vopsea mese și alte obiecte de mobilier, dându-le o față ca de nuc.

Așteptând să mi se schimbe lanțurile, îi împărtășii lui Akim Akimâci primele mele impresii din temniță.

— Da, zise el, nu prea-i înghit pe nobili și mai ales pe cei politici; să-i sugrume, nu altceva; și nu-i de mirare. Mai întâi că sunteți altfel de oameni și nu semănați deloc cu ei și în al doilea rând, ei toți au fost ori iobagi, ori soldați în oștire. Spune și dumneata, cum ar putea să vă iubească? Aici viața e aspră și grea, ai să vezi. Dar în unitățile disciplinare din Rusia e și mai grea. Ne-au spus-o cei aduși de acolo; ei sunt fericiți că au fost mutați în temnița noastră, ca și cum ar fi nimerit din iad în rai. Și nu-i vorbă că munca ar fi mai grea; se zice că acolo, pentru osândiții de gradul întâi, nici administrația nu-i tocmai aceeași, nu-s toți militari și se poartă puțin roai altfel decît la noi. Cică acolo deținutul ar putea să-și 'njghebe un cămin și să stea în căsuță separată. Așa mi s-a spus, de fost, n-am fost acolo. Nu-i pune în uniformă și ni nu-i rade în cap; deși eu unul cred că uniformă și căpățan rasă nu e lucru tocmai rău; e mai multă ordine așa și e și m plăcut la vedere. Numai că, vezi mata, lor nu le este pe plai și cum să le fie, când aici e un adevărat Turn Bâbel: unul cantonist, altul cerchez, al treilea sectant, al patrulea mujic pravoslavnic care și-a lăsat familia și copilașii, altul e evreu, sau țigan, sau nici el nu mai știe ce e și toți trebuie să stea laolaltă, vor nu vor, obligatoriu, în bună înțelegere, să mănânce din aceeași strachină, să doarmă în rând, cot la cot, pe acele leași scânduri. Și ce viață de câine, nici cel mai mic lucru n-ai poți face după vrerea ta: o bucată mai mult, nu poți s-o înghiți decît pe ascuns; orice bănuț trebuie să ți-l dosești în ciubotă; zi-i temniță și pace. Ce să mai vorbim, fără să vrei, l îți trec prin cap fel de fel de năzbâtii.

Toate astea le știam și eu. Aș fi vrut însă ca Akim Akimâci să-mi spună câte ceva și despre maiorul nostru. Iar el nu s-a ferit să-mi împărtășească tot

ce știa și credea și țin minte că impresia pe care mi-a lăsat-o povestirea lui nu a fost câtuși de puțin plăcută.

Mi-a fost dat să trăiesc doi ani sub atotputernicia acestui ofițer. M-am putut convinge că tot ce-mi povestise despre el Akim Akimâci era purul adevăr, doar cu acea deosebire că impresia realității e întotdeauna mai puternică decât cea lăsată de descrierea cuiva. Era într-adevăr un personaj sinistru și aceasta numai pentru că un om cu firea lui fusese investit cu puterea aproape nemărginită de a dispune de viața a două sute de suflete. Propriu-zis, nu era decât un om rău și samavolnic și nimic altceva. Îi trata pe deținuți ca pe niște dușmani firești ai lui și asta era poate cea dintâi și principala lui greșală. Nu era lipsit de oarecare însușiri, dar totul la el, până și laturile pozitive, căpătau un aspect diform, 1 Fiu de colonist militar. Coloniile militare, existente din timpuri străvechi în Rusia, au fost reorganizate pe la începutul secolului al XIX-lea de Arakceev, din ordinul țarului Alexandru I, în special pentru înăbușirea. Mișcărilor țărănești (n. ed. Române.)-

Monstruos. Rău și veșnic pornit, se năpustea ca un nebun în rmâ uneori și în miez de noapte și dacă vedea un deținut adormit cu fața în sus ori pe partea stingă, îl punea a doua zi la pedeapsa: „Să dormi pe partea dreaptă, adică, așa v am poruncit eu". Ocașii îl urau și se temeau de el ca de ciumă. Avea o față veșnic congestionată, răutăcioasă. Toată lumea știa că maiorul se afla sub influența tiranică a ordonanței lui, Fedka, că își iubea câinele mai mult decât pe cei din juru-i și că era să înnebunească atunci când Trezorka s-a îmbolnăvit; se zice că plângea cu lacrimi amare, cum n-ar fi plâns poate nici la căpătâiul fiului său. Îl alungase cu mare scandal pe doctorul veterinar, pe care, după obiceiul lui, era mai-mai să-l ia la bătaie. Aflând de la ordonanță că printre deținuți este unul priceput în doftoricirea animalelor, trimise numaidecât să-l cheme.

— Scapă-l! Te răsplătesc cum nici n-ai visat, dacă mi-l vindeci pe Trezorka.

Omul nostru, un țăran siberian isteț și hâtru, un veterinar cu adevărat foarte priceput, dar înainte de toate un mujic din cale-afară de șiret, avea să povestească mai târziu, după ce această întâmplare fu uitată, cum se petrecuseră lucrurile la maior.

— Mă uit la Trezorka: zace culcat pe divan, cu capul pe o pernă albă; bag de seamă numaidecât că are aprindere de plămâni și că dacă i-aș lua sânge, s-ar înzdrăveni; dar mi-am zis: Ce-ar fi să-l las să crape? „Nu, blagorodnicia voastră, zic, acuma degeaba, m-ați chemat prea târziu; de vedeam câinele ieri ori alaltăieri, îl puneam eu pe picioare, dar acum n-am ce să-i mai fac, nu mai scapă.”

Și s-a prăpădit Trezorka.

Mi s-a povestit într-o zi cum un ocaș a sărit să-l omoare pe maior. Acest ocaș stătuse ani de-a rândul liniștit, blând, cuminte; era tăcut și retras și nu vorbea aproape cu nimeni; lumea îl socotea sărac cu duhul și scrântit întru Hristos, căci 'n ultimul an mai ales își petrecuse tot timpul liber citind Biblia.



Noaptea, după ce toată lumea adormea, el se scula, DOSTOIEVSKI aprindea o luminare de ceară, se urca pe cuptor, deschide] cartea și citea până-n zori. Într-o zi, ieși din rând și-i decl subofițerului că nu mai vrea să mai iasă la lucru. I se raport) maiorului; acesta se înfurie și sosi numaidecât la cazarmă Ocnașul se năpusti asupra-i ca să-l izbească în cap cu ț cărămidă, pe care o pregătise mai dinainte, dar nu-l nimer [Fu legat, judecat și pedepsit cu bătaia. Toate astea se petre-cură cu o repeziciune uluitoare. După trei zile nenorocit^ muri în spital. Înainte de a-și da sufletul, mărturisi că nu purta pică nimănui, dar dorise din răspuțeri să îndure cea mai grea suferință; și nici măcar nu aparținea vreunei sect (rascolnice! Deținuții îi păstrară o amintire plină de respect.

În sfârșit, mi se schimbară lanțurile. Între timp, în atelier apărură una după alta câteva vânzătoare de colaci. Unele dintre ele erau copilate încă nevârstnice. Cât erau mici, veneau să vândă colacii pe care-i coceau mamele lor. Veneau ele și când erau mai răsărite, dar fără panerașele cu colaci; era un drum pe care unele dintre ele îl apucau inevitabil. Altele erau femeii în toată firea. Un colăcel costa un bănuț și deținuții le l cumpărau de obicei pe toate.

Am observat cum un ocnaș-dulgher cărunt, dar cu fatal rumenă și zâmbitoare, începu să se lege de vânzătoarele del colaci. Înainte ca ele să-și facă apariția, își pusese la gât ol basma roșie. O femeiușcă grasă, ciupită de vărsat, își lași coșul pe teigheaua dulgherului și intrară în vorbă.

— N-ai mai venit ieri acolo! Începu ocnașul cu un zâmbet de satisfacție.

— Ba eu am fost, da' mi-ai tras clapa, îi întoarse vorba femeia.

— Ne-au dus de acolo, altminteri nu lipseam noi Deunăzi toate fetele voastre și-au făcut drum pe la neică.

— Ei, chiar toate!

— Dacă-ți spun, Mariașka a fost, Havroșka a fost Cekunda a fost, Dvugroșovaia a fost.

— Ia spune-mi, îl întrebai pe Akim Akimâci, e oare & puțință?

— Se mai întâmplă și de-astea, îmi răspunse el, plecându-și chii, căci era rușinos nevoie mare.

Se întâmplau, desigur și de-astea, însă foarte rar, căci huiiau învinse piedici și greutate nenumărate. Era mult mai mplu și se găseau mai muHi amatori să-și risipească banii băutură, bunăoară, cu toate că povara vieții de temniță rea fie și o umbră de mângâiere. Cel care voia să se - tâlnească cu o femeie trebuia să hotărască locul, ora, să se "ntelegă dinainte, să caute singurătatea, lucru deosebit de greu să-și asigure complicitatea paznicilor, ceea ce era și mai greu și să risipească relativ o groază de bani, bineînțeleș în raport cu condițiile temniței. Și totuși, în decursul anilor ce urmară mi-a fost dat să fiu martor și al unor astfel de scene amoroase. Mi-aduc aminte ca într-o zi lucram într-o șură mare pe malul Irtășului și întrețineam focul la un cuptor de ars cărămidă; soldații de pază erau niște oameni foarte de treabă. Deodată apărură două „fășnețe", cum le zic ocnașii.

— Unde mi-ați zăbovit atâta? La alde Zverkov, ai? Le întrebă un deținut care, fără îndoială, le aștepta.

— Nici pomeneala! Nu mă rabdă pe mine locul, fii pe pace, răspunse mucalită una dintre ele.

„Fășneața” era Cekunda, după mine, o târătură fără seamăn pe lume; pe cealaltă o chema Dvugroșovaia și arăta în așa hal, încât nu se află până s-o poată zugrăvi.

— E mulțisor de când nu ne-am mai văzut, urmă berbantul, adresându-se acesteia din urmă; ai mai slăbit, pe cât mi se pare?

— Se prea poate. Înainte eram rotofeie, iar acum nu știu ce-o fi cu mine, da' parc-aș fi înghițit un ac.

— Vă tot țineți după ostași, ai?

— Ian te uită ce mai scornesc gurile rele! Ei și la urma urmei, ce dacă? Îmi plac ostașii, că-s plini de draci!

— Mai dați-i încolo de ostași și drăgostiți-vă cu noi. Că nici noi nu suntem de lepădat. Avem și părăluțe.

Pentru ca imaginea idilei să fie mai completa, vă sfătuiesc să vi-l închipuiți pe acest crai cu capul ras, cu picioarele în lanțuri, îmbrăcat în veșminte vârgate și paznic la doi pași.

Îmi luai rămas-bun de la Akim Akimâci și cum puteam întoarce oricând la temniță, căci mi se schimbaseră lanțurile, plecai însoțit de un soldat. Deținuții răspândiți prin diferite locuri de muncă începură să se întoarcă. Cei dintâi st întorc ocnașii cărora li se dă o sarcină anume, precizându-li-se dinainte ce și cât au de îndeplinit. De altfel, e singurul mijloc de a-i face să lucreze cu râvnă. Sarcinile erau uneori uriașe totuși treaba se făcea îndoit mai repede decât dacă același oiț era pus să lucreze până la sfârșitul zilei de muncă. De cum îșj termina sarcina, deținutul era liber și putea să plece la cazarmă.

Sala de mese, care servea totodată și de bucătărie, era comună. Care cum venea se așeza și mânca, pentru că încăperea era mică și toți deodată nici n-ar fi încăput. Gustai din ciorba de varză acră, dar nedepins încă, nu putui s-o mănânc și îmi pregății un ceai. Mă așezai la capătul mesei alături de un ocnaș, fost pe vremuri nobil ca și mine.

Deținuții intrau și ieșeau. Loc era încă de ajuns, căci nu se întorseseră toți. Un grup de vreo cinci oameni se așezari separat, la masa cea mare. Bucătarul puse în fața lor două castroane de ciorbă și o strachină plină cu pește prăjit Sărbătoreau, probabil, vreun eveniment fericit și comandaseră bucate pe socoteala lor. Din când în când ne aruncau câte-o privire piezișă. Apoi veni unul dintre polonezi și se așeză ' lângă noi.

— N-am fost pe-acasă, dar știu tot ce se întâmplă, strigă] un ocnaș înalt, intrând pe ușă și învăluindu-i pe cei din sal!

Într-o privire.

Era un bărbat de aproape cincizeci de ani, uscățiv și vânjos. Avea fața vioaie de om glumeț și vesel. Mai ctil seamă buza de jos, cărnoasă, puțin răsfrânta, îi dădea un aer tare mucalită.

DIN CASA 1V1WK. {ILUK J l cum v-ați mai odihnit? Ce-ați amuțit cu toții? Voie bună, frați kurskieni! Adăugă el, așezându-se. Cej care se ospătau. Poftă bună! Bucuroși de oaspeți? \_ Ai cam scrântit-o, nu suntem din Kursk. \_ Te pomenești că sunteți din Tambov? \_ Nici din Tambov. Vezi-ți de drum. Aici n-o să-ți argă nenișorule. Încearcă-ți norocul în altă parte, la vreun bogătan.

— Ce să spun, măi fraților, îmi ghiorăie mațele în burtă ca broaștele în baltă. Și unde stă, mă rog, bogătanul ăla?

\_Du\_ te la Gazin, el e bogătan.

\_ Gazin chefuiește astăzi: a luat-o razna, își bea toți banii.

— Are pe puțin douăzeci de ruble, se amestecă în vorbă un alt ocaș. Să tot fii crâșmar.

— Vasăzică, nu mă primiți, ai? Bine, să mâncăm atunci ce ne dă statul.

— De ce nu te duci să ceri ceai, uite, la boierii de colo!

— Unde vedeți voi aici boieri? Sunt de-o seamă cu noi, rosti cu glas posomorit un ocaș ghemuit într-un colț și care nu scosese o vorbă până atunci.

— Or, c-aș mai bea un ceai! Da' mi-e nu știu cum să cer. Avem și noi ambățul nostru, rosti ocașul cu buza răsfrânta, uitându-se mucalit la noi.

— Dacă dorești, poftim, îi zisei, făcându-i un semn cu mâna spre ceainic.

— Doresc, cum să nu doresc, primi el apropiindu-se de masa noastră.

— Ia priviți-l! Acasă, în libertate, mânca numai ciorbă de varză acră și aici în temniță pofteste ceai; a prins omul gust de băutură boierească, mormăi deținutul cu fața posomorită.

— Da' ce, aici nu se obișnuiește să bei ceai? Îl întrebai eu, dar nu mă socoti vrednic de răspuns.

— Uite că au sosit și colacii. Faceți barem cinste și cu un colac.

Într-adevăr, un tânăr deținut aducea o mulțime de cola\* înșirați pe o sfoară, pe care-i vindea în cazarmă. Pentru zecț colaci vânduți negustoreasa îi dădea și lui unul și ăsta-i e\* câștigul.

— Colaci, hai la colăcei! Strigă el, intrând în bucătărit Colaci calzi de Moscova! I-aș hali eu, neiculița și de urm singur, da-mi crapă buza dup-un sfaț. Hai, băieți, că-s pț terminate. Ai de-ați avut o mamă.

Acest apel la dragostea de mamă înveseli pe toată lumej și câțiva îi făcură safteaua.

— Ce ziceți, fraților, îi dădea el zor cu gura, are s-o pățească Găzin de data asta! Zău așa! S-a apucat de chefuți tocmai acum, când Fiara-vede-tot poate să pice în orice clipă.

— N-ăibi grijă, mi ți-l ascund ei. E beat turtă?

— Și încă cum! Nici că să te-apropii.

— Iar au să se-ncaiere.

— De cine-i vorba? Îl întrebai pe polonez, vecinul meu.

— De Gazin; e un deținut care face aici negoț cu rachiu Cum câștiga ceva bani, îi bea până la cea din urmă copeică. Îl râu și crud ca o fiară. De fapt, când e treaz, stă liniștit și nu st leagă de nimeni, dar când e beat, își dă arama

pe față: stl năpustește ca un turbat la tine cu cuțitul ridicat, pana când ceilalți pun mâna pe el și îl potolesc.

— Și cum fac?

— Tabără deodată asupra-i vreo zece oameni dintre ce mai voinici și-l bat fără milă până ce-l doboară la pământ! După ce rămâne lat și pe jumătate mort în bătaie, îl culcă ptil prici și-l învelesc cu cojocul.

— Da' dacă-l omoară?

— Altul și-ar lăsa pielea, el însă nu. E zdravăn, mâi tari decât toți ceilalți. Are o sănătate de fier, așa că a doua r după bătaie se scoală de parcă nimic n-ar fi fost.

— Spune-mi, te rog, continui eu să-l descos pe polone! Uite, oamenii aceștia consumă și ei mâncare comandată după gustul și pe banii lor, dar nu știu de ce am impresia că se uit' chiorâș și cu invidie la mine pentru că beau ceai. De ce oare?"

\_ Nu de la ceai ți se trage asta. Pur și simplu te urăsc tru că ești boier și nu le semeni lor. Mulți dintre ei ar fi uroși să le dai prilejul să se lege de dumneata, să te

nească și să te umilească. Pentru noi viața de aici e una mai grea decât pentru oricare altul. Ți trebuie uită nepăsare ca să te poți obișnui cu toate astea. Vei avea de întâmpinat încă multe neplăceri și vei auzi mereu cuvinte de ocară și de vrăjmășie din pricina regimului special de mâncare și a ceaiului, cu toate că foarte mulți dintre ei își au mâncarea lor, separată, ba unii beau zilnic și ceai. Dar ei sunt în dreptul lor – le este îngăduit, pe când nouă – nu.

Cu aceste cuvinte se ridică și plecă de la masă. Nu trecură nici câteva minute și cuvintele lui se adevăriră întocmai.

HI PRIMELE IMPRESII.

Abia plecă M.-ki1 (polonezul cu care stătusem de vorbă), că Gazin, amețit de băutură, dădu buzna în bucătărie.

Apariția unui ocaș beat, în plină zi de lucru, când toată lumea trebuie să iasă la muncă – având un comandant prea bine cunoscut ca aspru și neîndurător, care putea să sosească în cazarmă dintr-o clipă în alta; sub ochii scrutători ai plutonierului, care, nelipsit din temniță, supraveghea orice mișcare, fără a mai vorbi de paznici și santinele; într-un cuvânt, cu toată severitatea regimului de oca – apariția aceasta, spun, îmi tulbură de-a binelea Părerea ce abia reușisem să mi-o fac despre viața de ocaș. Mi-a trebuit încă multă vreme până să mă dumiresc.

Revoluționarul polonez Alexander Mirecki, condamnat în 1846 la zece ^i de oca (n. ed. Ruse).

Și să încep a înțelege toate aceste fapte și multe care mi s-au părut atât de străni în primele zile de ocnă.

Am spus că fiecare deținut își avea îndeletnicirea\u238? Personală și că această îndeletnicire era pentru el o cerință firească, imperioasă, a vieții de ocnă; în afară de aceasy deținutul ahtiat după bani și-i prețuiește mai presus de orice poate, în aceeași măsură ca însăși libertatea și simte o mari mângâiere

când aude sunându-i în buzunar câteva monede Când n-are bani, îl copleșesc tristețea, neliniștea deznădejdea și-atunci e în stare să fure, să comită cine știe ce ticăloșie, numai să poată pune mâna pe ei. Oricum, cu toați însemnătatea pe care i-o atribuie ocnașii, banul nu rămân multă vreme în buzunarul fericitului posesor. Mai întj pentru că i-ar fi foarte greu să-l păstreze: fie că i se confiscă, fie că i se fură. Dacă se întâmplă ca, la perchezițiile sale neașteptate, maiorul să descopere vreun ban, îl și confiscă pe loc. Se prea poate ca el să-i fi întrebuițat la îmbunătățirea hranei deținuților; în orice caz, toți banii găsiți asupra lor îi erau aduși lui. Dar, de cele mai multe ori, banii erau furați. De încredere nici nu putea fi vorba. Totuși, mai târziu se găsi un mijloc sigur de păstrare. Un bătrân rascolnic, de curând venit la ocna de undeva din sloboziile de lângă Starodubie\*, fostele Vetkovțâ, deveni curând depozitarul de nădejde al capitalurilor efemere ale ocnașilor. Nu mă rabdă inima să nu spun câteva cuvinte despre el, chiar de-o fi să mă depărtez puțin de firul povestirii.

Era un bătrânel de vreo șaizeci de ani, mic de stat și cărunț. Îmi atrase de la început atenția, căci nu semăna deloc cu ceilalți deținuți: avea o privire atât de liniștită și de blinda, încât, îmi aduc aminte, îmi făcea o nespusă plăcere să mă uit în ochii lui limpezi și luminoși, încercuți de zbârcituri mărunte. Stăm adesea de vorbă cu el și trebuie să spun că rai i l în secolul al XVIII-lea, fugind de persecuțiile guvernului țaris sectanții rămași credincioși ritului vechi s-au strămutat în împrejurir' Starodubiei (gubernia Cemigov), venind din Vetka, ostrovul de pe râul (n. ed. Ruse).

Fost dat să întâlnesc un om mai bun și mai blajin. "U se osândit la muncă silnică pentru o grea neleguire. tre rascolnicii din Starodubie începură să se ivească tot (jgse cazuri de convertire de la credința de rit vechi la m a ortodoxă cea nouă. Guvernul îi încuraja prin toate ioacele și se străduia din răspuțeri să-i determine și pe lalți să treacă la religia oficială. Bătrânul împreună cu alți -tiva fanatici hotărâră „să apere credința", așa cum spuneau Când acolo se zidi o biserică nouă pentru cei reuniți într-o n\_ura credință, îi puseră foc. Învinuit de instigare, a fost osândit la muncă silnică. Om cu stare, priceput în ale negoțului, își părăsi cu toată seninătatea casa, nevasta și copiii și păși cu hotărâre pe drumul surghiunului, încredințat, în orbirea lui, că suferă „pentru credință". După ce trăiai în preajma lui câtva timp, îți puneai fără să vrei întrebarea: cum și ce fel de răzvrătit putea să fie acest omuleț bun și blând ca un copil? Am adus de câteva ori vorba „despre credință". Nu-l clineai cu nimic: rămânea ferm în convingeri, dar niciodată n-am observat în răspunsurile sau obiecțiile lui vreo urmă de răutate sau ură. Și totuși, dăduse foc unei biserici, lucru pe care îl mărturisea fără înconjur. S-ar părea că, potrivit concepțiilor lui, atât fapta pe care o săvârșise, cât și „martiriul" pe care-l îndura trebuiau să apară în mintea lui ca o pildă strălucită, vrednică de l'audă și cu toate acestea, nu lăsa să se vadă nici un semn de mândrie sau îngâmfare. Mai erau printre noi și alți ocnași care țineau de vechile rânduieți bisericești, cea mai mare parte siberieni, oameni cu mintea ageră, șireți ca mai toți țaranii, bucheri și tipicari și în felul lor dialecticieni neîntrecuți, dar înfumurați,

încezuți, vicleni și intoleranți la culme. Bătrânul era cu totul altfel de om. Deși poate-i întrecea în tipicărie și buchereală, se ferea de orice discuție de acest fel. Altminteri, era comunicativ din fire, totdeauna vesel, mereu gata la haz, dar nu în felul grosolan și cinic al celorlalți ocași, ci cu multă voie bună și seninătate; râsul suna la el naiv și copilăresc, într-o desăvârșită armonie cu părul lui încăruntit. S-ar putea să mă înșel, dar sunt și azi încredințat că pe om ți-l dezvăluie și dacă râsul unui necunoscut îți place, nu mai încș îndoială că e om cumsecade. Bătrânul își câștigase pe d<sup>^</sup> întregul respectul ocașilor și nu căuta să se mândrească' aceasta câtuși de puțin. Deținuții îi ziceau „tataie” și tiu supărau niciodată – fapt grăitor, după care mi-am putut c seama câtă influență putea să aibă acest om asupra corelji gionarilor săi. Cu toată puterea de stăpânire și hotărârea c l care își îndura calvarul în temniță, sufletul lui tăinuț neîndoielnic o tristețe adâncă, fără leac. Dormeam în aceea\$ cazarmă cu el. Într-o noapte, trezindu-mă pe la ora trei, auzj un oftat prelung și înăbușit. Bătrânul ședea pe sobă (chiar] i locul unde altădată se ruga ocașul care voise să-l omoare pt maior) și citea din cartea lui de rugăciuni scrisă de mână pe niște foi de hârtie. Îl auzeam șoptind printre lacrim l ; „Doamne, nu mă părăsi! Doamne, dă-mi putere! Bieții ' copilași! N-am să vă mai văd niciodată!” Mi-e cu neputință să redau în cuvinte tristețea amară care m-a cuprins în clipa aceea. Și uite așa, ca de la sine, se făcu așa că toți deținuții începură încetul cu încetul să-i încredințeze bătrânului banii lor spre păstrare. În temniță se fura fără rușine: furau aproape toți. Dar din capul locului toată lumea se încredința că bătrânul n-ar fura orice s-ar întâmpla. Știau toți că ascunde banii undeva într-un loc tainic, pe care n-ar putea nimeni s\$ descopere. Mai târziu, bătrânul ne dezvăluie, mie și unora diif-tre polonezi, secretul ascunzătorii. Una dintre grinzi avea un nod neted, greu de observat, dar care putea fi scos și pus l" loc în chip de dop; înăuntrul grinzii, sub ciot, se căscase adâncitură, un început de scorbura, probabil încă din pădure, în gaura aceasta bătrânul ascundea banii, punea la loc ciotul și nimănui nu i-ar fi trecut prin minte să-i caute acolo.

Dar să ne întoarcem la povestirea noastră. Mă oprisem întrebarea: de ce nu fac banii prea mulți pui în buzunare ocașului? Răspunsul e simplu: că-i greu să-i păstreze, asi se știe, dar trebuie să mai pui la socoteală și temnița în car viața e atât de apăsătoare! Prin însăși firea lui, ocașul e af "7": c de libertate, iar prin starea lui socială, e o ființă atât ășătoare, dezordonată și zăpăcită, încât nu-i de mirare mică deodată un dor nestăpânit de a „a pune la bătaie °a l" de a se dezlănțui în voie, ca să-și stingă aleanul fie și t0 tnâ o clipă, uitând de necazuri și de mizerie în chef și ktură. E ciudat să vezi pe câte unul că-și frânge spinarea de-a rândul lucrând neîntrerupt și stăpânit numai de

— Dul la cheful cel mare, pentru ca, o dată momentul sosit, gă cjjeltuiască într-o singură zi tot câștigul adunat cu atâta udă dar absolut tot, până la ultimul bănuț, iar apoi să înceapă din nou aceeași muncă, istovitoare, până la un nou chef așteptat iarăși luni și luni de zile. Unora le plăcea să se înnoiască și neapărat cu haine mai neobișnuite, de pildă: pantaloni negri, sau podiovci și cojoace siberiene. Deținuții aveau o mare slăbiciune și pentru

cămășile colorate de stambă, ca și pentru centurile cu cataramă lucioase de alamă. Se găteau de obicei în zilele de sărbătoare și respectivul, împăunându-se, ținea neapărat să treacă prin toate cazarmile ca să se arate. Mulțumirea de a te simți bine îmbrăcat atinge la ei naivitatea copilărească, după cum și în multe alte privințe ocașii erau ca niște copii mai vârstnici. Ce-i drept, toate aceste minunății se făceau nevăzute în scurt timp, ba uneori chiar în seara zilei în care fuseseră îmbrăcate, ca și când nici n-ar fi fost, căci proprietarii lor, puși pe chef, n-aveau încotro și trebuiau să se despartă de ele, amanetându-le sau vânzându-le pe nimica toată. Cheful era pregătit din timp și pe îndelete. Toate preparativele trebuiau terminate până la o dată sorocită, neapărat o zi de sărbătoare religioasă sau ziua onomastică a celui care urma să facă cheful. În ziua cu pricina, ocașul sărbătorit se scula dis-de-dimineată, aprindea o luminare la icoană și se ruga; apoi se îmbrăca și porunca să i se aducă masa, pentru care cumpăra din timp carne de vacă, PeȘte și se găteau pelmenii siberieni. De îndată ce i se aduceau toate bunătățile, se și puneau pe mâncat, înfulecând și colțunași cu carne (n. ed. Române).

5\*sas\*ÎBSiimta inaopinau-se ca un pui^, aț, \*, ^\*, \*\_^ se întâmpla ca un ocaș să-și poftască și camarazii la ospț Mai apoi apărea și băutura: sărbătoritul se îmbăta criță l pornea, clătînându-se și împleticindu-se, prin toate cazarmile, penitenciarului, ca să-l vadă toți că e beat, că „face chef c. toată lumea să se umple de respect față de el. Pretutindeni,} «orice parte, în orice colț al țării, oamenii din popor manifesta întotdeauna un fel de simpatie pentru cheflu; aici la ocnj însă, omul care petrece, „chefliul", se bucură în clipele ace. Lea de un respect general din partea tuturor ocașilor, căci cheful căpăta aici o aureolă aristocratică, fiind socotit m, semn de boierie. De îndată ce se simțea afumat, ocașul șj tocmea neapărat și muzică. Aveam printre noi un prăpădit dț polonez, vechi dezertor, mic de statură, urât și pipernicit, dar care cânta binișor din vioară. Cum n-avea nici o meserie, se angaja să-i întovărășească pe cei care petreceau, cântându-le jocuri și cântece de veselie. Avea obligația să-și însoțească patronul din cazarmă în cazarmă, trăgând din arcuș cât mai tare cu putință. Uneori pe chipul lui se puteau citi dezgustul și oboseala, dar la strigătul: „Cântă, că de-aia te-am plătit!" începea din nou să scârțâie, repetând mereu aceleași și aceleași melodii. Când se pornea pe cheffit, deținutul putea fi sigur dinainte că dacă avea să se îmbete prea din cale-afară, ceilalți vor avea grijă de el, îl vor culca la timp și vor ști ini orice caz să-l ascundă undeva, la adăpost de privirile comandantului, dacă întâmplarea l-ar fi adus tocmai atunci și ci vor face aceasta cu totul dezinteresat. La rândul lui, subofițerul și paznicii ce vegheau la menținerea ordinii puteau să-și caute în liniște de treburi: bețivul n-ar fi putui provoca nici o dezordine. Îl supraveghea întreaga cazarmă și la cea mai mică încercare de neorânduială ori de revolți ocașii singuri l-ar fi potolit pe dată, iar la nevoie chiar l-? fi legat. De aceea, personalul de pază inferior al penitenciarului închidea ochii la aceste fapte, știind prea bine că, daci n-ar îngădui băutura și chefurile oarecum inofensive, ar

Făceau rost de ea chiar în închisoare, cumpărând-o de la

— Mari", cum u porecliseră îndeobște ocașii pe cei care eletniceau cu acest negoț. În întreaga temniță erau mai

SŁ it' crășmari care-și făceau fără întrerupere negoțul destul O1 rosper, cu toate că băutorii și „chefliii" erau rari, căci un h f costa mulți bani, iar ocașul își câștigă greu banul.

Oțul începea, se desfășura și se încheia într-un chip destul de original.

Deținutul care nu cunoștea nici o meserie și nici nu voia – lucreze (căci se găseau și asemenea indivizi), dar era totuși lacom de bani, ba ținea chiar să se și îmbogățească cât mai repede, se hotăra să se facă negustor de băutură, îndeletnicire îndrăzneată, care cerea multă prudență și comporta riscuri disproporționat de mari față de profitul ce se putea realiza. Pe lângă faptul că-și punea spinarea în joc, negustorul risca să piardă dintr-o dată și marfa și capitalul. Piedicile acestea nu-l făceau însă să dea îndărăt. La început, așa-zisul crășmar nu prea are bani și de aceea primul transport clandestin de rachiu îl face el singur și, bineînțeles, desface marfa în condiții foarte avantajoase. La fel procedează și a doua și a treia oară și, dacă nu e descoperit, comerțul lui înflorește și abia atunci ajunge să-și înjghebe un negoț adevărat, pe baze solide: devine patron, capitalist, lucrează prin agenți și ajutoare, riscă din ce în ce mai puțin și în schimb câștigă din ce în ce mai mult. Agenții și ajutoarele își pun pentru el pielea la saramură.

Temnița e întotdeauna plină de oameni fără o lescaie în buzunar, lefteriți la jocuri de noroc sau după vreun chef zdravăn, zdrențuroși și prăpădiți, dar nu lipsiți de îndrăzneală și dibăcie. Singura lor avuție neîntinată încă e spinarea; și iată că, ajunși la grea ananghie, se hotărăsc să-și pună în joc acest ultim capital: se duc la crășmar și se oferă să-i transporte rachiul în cazarmă. De obicei, crășmarul dis-Pune de mai mulți lucrători din aceștia. Undeva, în afara închisorii, crășmarul are un om al lui, fostă catana, vreun târgoveț pornit pe afaceri sau vreo muierușca întreprinzătoare din târg, care pentru un câștig destul de mic, de altfel, cumpără rachiu cu banii crășmarului și îl ascunde într-o tainiță cunoscută de ocașul contrabandist, aproape de locul unde lucrează deținuții. Furnizorul crede, firește, că-i de datoria lui să guste zdravăn din băutură, înlocuind fără mila cu apă cantitatea băută, dar ocașul n-are vreme de tocmeală, și-apoi nici nu se cuvine să fie prea mofturos; el trebuie să se socotească fericit că nu și-a pierdut toți banii și să ia băutura așa cum e. Ocașul care s-a tocmit să transporte rachiul și căruia „crășmarul" i-a arătat locul de întâlnire cu furnizorul aduce câteva mațe de bou, bine spălate dinainte și păstrate pline cu apă, ca să nu se usuce. După ce-au fost umplute cu rachiu, aducătorul înfășoară bășicile pe trup, pe cât se poate în locurile cele mai ferite; în asta stă toată dibăcia și istețimea hoțescă a contrabandistului. Onoarea lui e în joc. Trebuie să înșele și escorta și corpul de gardă și le înșală. Dacă aducătorul e destul de șiret, soldatul de pază (care uneori e un recrut) n-are cum să-l dibuie. Totul e prevăzut și pregătit dinainte, pana în cele mai mici amănunte; e bine cunoscută firea paznicului, ca și clipa și locul întâlnirii. Dacă ocașul e bunăoară sobar și trebuie să se urce pe sobă, e limpede că soldatul



nu se va urca după el să vadă ce face. Când se apropie de închisoare, își pregătește pentru orice eventualitate o monedă de cincisprezece sau douăzeci de copeici și-l așteaptă în fața porții pe caporalul de gardă, '. Care cercetează și scotocește prin buzunarele fiecărui ocaș când acesta se întoarce în temniță, pentru ca abia după aceea? Să-i dea drumul pe poartă. Aducătorul se bizuie de obicei pe faptul că-i va fi rușine caporalului să-l cerceteze în unele locuri. Dar dacă totuși caporalul e mai șiret decât el și îl caută tocmai acolo unde nu trebuie și dă peste rachiul, bietul contrabandist nu mai are decât o singură cale de scăpare: strecoară pe furiș banul în palmă și adeseori rachiul ajunge astfel cu bine în mâinile crășmarului. Alteori însă stratagenă nu izbutește și atunci intră în joc ultimul capital al contrabandistului – spinarea. Cazul e raportat maiorului, capitalul este supus unei execuții nemiloase cu vergile, iar rachiul e confiscat. Contrabandistul suportă pedeapsa fără să-l dea în vileag pe patron, bineînțeles, nu pentru că i-ar fi rușine s-o facă, de asta nici vorbă nu poate fi, ci fiindcă nu i-ar folosi la nimic: bătaia de mâncat tot o mânăncă; singura mângâiere ar fi că și patronul și-ar încasa porția; dar de acesta va mai avea nevoie și de aici înainte, cu toate că pentru spinarea-i crestată până la sânge nu capătă de la capitalist nici o despăgubire. În general, pâră și denunțurile sunt în floare. Denunțatorul nu pățește însă nimic, nici cel mai mărunț neajuns; nici gând de revoltă ori de indignare din partea cuiva: nu e în spiritul și obiceiul ocnei. Nimeni nu-l desconsideră, nu-l ocolește din această pricină, ceilalți continuă să rămână cu el prieteni, astfel încât, dacă cineva ar încerca să arate toată mârșăvia denunțului, nimeni nu l-ar înțelege.

Fostul boier de care am vorbit, făptura josnică și desfrânată cu care am rupt orice legătură era prieten cu Fedka, ordonanța maiorului, și-i povestea tot ce se petrece în cazarmă; ordonanța se grăbea, bineînțeles, să-i transmită maiorului tot ce auzea de la el. Cei mai mulți știau acest lucru și totuși, nimănui nu i-ar fi trecut prin gând să-i ceară socoteală ori măcar să-l certe pentru asta.

Dar ne-am cam depărtat de subiect. Se întâmpla, desigur, ca băutura să ajungă cu bine în temniță; negustorul îl răsplătea pe aducător și-i făcea socotelile; scăzând pierderile și adăugând toate cheltuielile, constata că marfa îl costase până acum destul de scump; de aceea, pentru ca profitul să fie cât mai mare, mai boteza o dată rachiul, aproape îndoin-du-l cu apă; acum totul era gata și n-avea decât să-și aștepte cumpărătorii. Și iată că în cea dintâi zi de sărbătoare, uneori chiar și în cursul săptămânii, nu întârzie să se ivească mușterii: e unul dintre ocașii care a lucrat din răspuțeri, spetindu-se ca un bou la jug, luni de-a rândul, ca să strângă copeică lângă copeică o sumă pe care s-o arunce apoi pe

DOSTOIEVSKI

CASA MORȚILOR

^me aleasă și hotărâtă din vre-aievea, această zi de chef ia speranțele

— A gândit la ea în \_ și această bucurie visată l-a v \_.,\_\* . ZONle urmă; își i-a însuflețit; nopți de

Cu mult stăpânit visurile, i-a închipuirea. Bietul ocr nimeni: e liber sa și-i c Acesta îi dă la înc sau de șase ori mat scump deoM ^ ^ ^

Oricine își poate pnn u<sup>TM</sup>ocnașul până să se îmbete! Mai ales, cât trebuie sa chdtuxa a o ^ ^. ^ și de Dezobișnuit însă de băutura, \_ o ctr-nțJe priva deci îi „curat, adică botezat conținutul sticlei scade, de cinci pentru sine; destul cu negoțul, e timpul să se mai dezmoștească și el! Și se încinge un chef de pomină; cu lineare, băutura și muzică. Mă rog, omul dispune de fonduri serioase, care-i permit să-și câștige îngăduința binevoitoare a personalului de pază inferior. Cheful ține uneori câteva zile în șir. Dar, cum e și firesc, stocul de rachiu are și el un sfârșit și atunci chefliul se duce să bea pe la alți cârciumari, care s-au pregătit și-l așteaptă; își continuă deci chiolhanul, de data asta ca mușteriu al celorlalți cârciumari, până își bea și ultima copeică. Oricât i-ar purta de grijă ocnașii, se-ntâmpla totuși ca cel care chefuiește să fie surprins de ochiul sever al conducerii, al maiorului sau al ofițerului de gardă. Atunci bețivul e adus la corpul de gardă; i se iau toți banii, dacă i-a mai rămas ceva prin buzunare și e supus unei înfiorătoare bătăi cu vergile. După ce-și revine, ocnașul se ridică, se scutură ca un câine tăvălit, se întoarce în cazarmă și, după câteva zile, își reia negoțul.

Bișnuit însă de ^^ ^ ^^ cazarmă și, după câteva zile, își reia negoțul, rivatiunile pe care singur și ereDede și de obicei I Unii dintre cheflii, cei care dispun de mai mulți bani, banii de chef, el se amețește es ^ atunci pune I visează și la sexul frumos. În schimbul unei sume mai rotuniă să bea până își chelmieȘei nale cele noi, I joare însoțiți de un soldat care s-a lăsat ispitit de un bacșiș continuă să bea până își la bătaie tot ce i: joare, însoțiți de un soldat care s-a lăsat ispitit de un bacșiș p „crurie p mai are: mai intu ^ urma toate I gras, reușesc să se strecoare afară din fortăreață, în loc să i îi

I„eȘ, ecuriie personale cele noi, t ce m tu î toate cu care se mândrise atâta cu un gatului, căci cârciul pornească la lucru și se îndreaptă spre un cartier mărginaș al vechiturile lui, iar la sfârșit și e e tfl până și tâgului Aici într-o căsuță mai dosnică se încinge o cămătar totodată, up mărul e și astfel până și e cea din urmă cămașă, bețivul se culcări cu capul greu, buimac. /pe datorie fie și o " \*" și amărâtă îi este rr aceeași zi chiar, se câteva luni trudește din greu.

Târgului. Aici, într-o căsuță mai dosnică, se încinge o ^ trezește a doua zi adevărată orgie, la care se cheltuiesc bani grei. Banii crășmar să-i dea I ocnașului nu-s mai răi decât ai altuia la asemenea petreceri, dă Tristă I t t diit lă dit ii iți

; dreagă. Tristă și resemnat, în După aceea, vreme de frumoasei zile de chef ce s-a stins ca o scânteie în încetul mai F-m'ca departe, dar prinde curaj și mcepe să asemănătoare, care e încetul la O altă zi o a iar escorta este dinainte aleasă dintre oamenii pricepuți la organizarea chiolhanurilor. Adesea soldații aceștia sunt viitori candidați la ocnă. Chefurile în afara temniței rămân de obicei o taină pentru toată lumea. De altfel, sunt și foarte rare, căci costă prea

scump, iar amatorii de aventuri galante ecui"g la alte mijloace cu totul lipsite de primejdii.

J sodată va chiar din primele zile de ocnă, un tânăr deținut, un lăcăiaș chipeș de mai mare dragul, mi-a atras în mod veni neapărat. „ti at 0 suma frumusețieosebit atenția. Îl chema Sirotkin și era o făptură ciudată în

Cât despre cârciumar, după ce a cis g transport impo^tnulte privințe. M-a impresionat mai ales frumusețea chipu-câteva zeci de ruble), mai comanda uri ^ pastreaz& l u său. Nu părea să aibă mai mult de douăzeci și trei de ani.

Tânt de rachiu, pe care însă îl lasă nebotezat, căcr

Era deținut la secția specială, adică pe timp nelimitat, ceea ce însemna că a fost socotit un infractor militar dintre cei mai periculoși. Bland și liniștit din fire, vorbea puțin și râdea rareori. Avea ochi albaștri, trăsăturile feței regulate, pielea curată, gingașă, părul blond. Nici capul pe jumătate ras nu-l slujise, atât de bine făcut era. Meserie nu avea, dar de bani își făcea rost, câte puțin ce-i drept, dar des. Se vedea cât de colo că era leneș și se purta foarte neîngrijit. Uneori când se mai găsea câte cineva să-l îmbrace mai curățel, ba chiar să-i mai dăruiască și o cămașă roșie, să-l fi văzut pe Sirotkin cât de mulțumit era și ce mândru se plimba prin cazărmi, ca să-l bage în seamă toată lumea. Nu bea, cărți nu juca și nu se certa aproape niciodată cu ceilalți ocnași. Îi plăcea să se plimbe în dosul cazărmilor, totdeauna cu mâinile în buzunar, cuminte, mereu îngândurat. La ce se gândea, nimeni n-ar fi putut spune. Dacă-l strigai din curiozitate ori îl întrebai cevd la întâmplare, răspundea pe dată, respectuos, cu totul altfel decât ceilalți deținuți, dar era totdeauna scump la vorbă și t^ privea drept în ochi, cu nevinovăția unui copil de zece? Când avea bani, nu-i cheltuia pe lucruri de care ar fi a neapărată nevoie, pe încălțăminte nouă sau ca să-și rep: cel puțin vestonul zdrențuit, ci își cumpăra un colăcel s turtă dulce și le mânca fericit ca un copil. „Vai de tiu flăcăiașule, îl compățimeau uneori deținuții, că tare neaj' torat mai ești!" în timpul liber umbla lela prin dormitoai toți ceilalți își vedeau de treabă, fiecare cu îndeletnicirea l' numai el n-avea ce face și se plimba cu mâinile în buzun Dacă cineva încerca să facă glume pe seama lui ori să-l ia zeflema (se-ntâmpla deseori ca ceilalți să-și bată joc de el de camarazii lui), făcea stânga-împrejur, fără să rostească vorbă și pleca. Dacă gluma era prea usturătoare, se rușin Mă întrebam adesea cum de-a ajuns la ocnă această făptu liniștită și inofensivă? Odată zăceam bolnav la spital, salonul deținuților. Se nimerise ca Sirotkin să fie internat el și zăcea într-un pat alăturat. Într-o seară, pe când state; de vorbă, se însufleți pe neașteptate și îmi povesti cum l-luat la cătănie, cum l-a petrecut maică-sa plângând și mizerii a trebuit să îndure ca soldat; nu se putuse împăca această viață, căci toată lumea era aspră și se mânia pen mai nimic, iar superiorii se arătau aproape totdeauna nemulțumiți de el.

\_ Și unde-ai încurcat-o? Pentru ce te-au trimis aici? Și încă la secția specială. Nenorocitul de tine!

— Ce să-ți spun, Aleksandr Petrovici. N-am stat decât un an la batalion; iar aici m-au adus fiindcă l-am omorât pe Grigori Petrovici, comandantul meu de companie.

— Am auzit de asta, Sirotkin, dar nu-mi venea a crede. Vasăzică-i adevărat. Ai omorât un om!

— Așa a fost să fie, Aleksandr Petrovici. Prea mi se făcuse silă de toate.

— Dar ceilalți recruți cum îndură? La început e greu, firește, dar încet-încet se obișnuiește omul și, la urmă, îl vezi că iese un ostaș de ispravă. Te-a răsfățat, se vede, maică-ta prea mult; te-a ținut numai cu lăptic și turtă dulce până la optsprezece ani.

— Mama, ce-i drept, mă iubea mult. Când am plecat recrut, s-a îmbolnăvit și am auzit că nu s-a mai pus pe picioare. Și tare mi s-a urât la urmă cu milităria asta! Comandantul mă luase la ochi: mă pedepsea întruna. Și de ce? Eram supus, ascultător, nu supăram pe nimeni, nu beam, nu mă luam după nimeni, căci e rău când cineva începe să se înhăiteze cu alții, Aleksandr Petrovici. Toți cei din jurul meu erau niște oameni cruzi și răi – nici cui să te jelui n-aveai. Mă ascundeam uneori prin câte un ungher și abia acolo îmi plângeam amarul. Într-o noapte eram de santinelă. Bătea un vint de toamnă rece și era atât de întuneric, că nu se vedea nimic la doi pași. Și mi se făcu deodată lehamite de toate! Lasai arma la picior, scosei baioneta și o pusei alături; mă descălțai de cizma dreaptă, îmi proptii țeava puștii în piept și cu degetul cel mare de la picior apăsai pe trăgaci. Pușca, nimica; mă uit eu să văd ce are, curăț bine tigăița detunătoru-lui, o umplu iar cu pulbere nouă, mai teșesc și potrivesc bine cremenea, și-mi proptesc iar țeava în piept. Și ce crezi? Pulberea s-a aprins, dar încărcătura n-a luat foc. Ce să fie? Îmi dă mie prin gând. Mă încalț, pun baioneta la armă și oo DOSTOLbvaiu încep să mă plimb cu pușca pe umăr. Și uite, atunci am hotărât să fac treaba asta: orice-ar fi, să scap de cătănie! După o jumătate de ceas iese comandantul să-și facă rondul, îl văd că vine drept spre mine: „Așa se stă în post?” Iau arma în mâini și bag în el baioneta până în vârful țevii. Patru; mii de verste am făcut pe jos și am nimerit aici la ocnă înj secția asta specială.

Nu mințea. Altfel nu l-ar fi trimis chiar la secția specială. Crimele obișnuite se pedepseau mult mai ușor. De altfel, Sirotkin era singurul dintre ocnașii osândiți fără termen care avea un chip atât de plăcut; toți ceilalți (și erau în situația lui vreo cincisprezece cu totul) aveau o înfățișare foarte ciudată: clăpăugi, hidoși, unii chiar încărunțiți înainte de vreme; numai doi sau trei dintre ei mai arătau a oameni. Dacă împrejurările îmi vor îngădui, voi căuta să revin cu mai multe amănunte asupra acestui grup de ocnași. Sirotkin se împrietenise după cât se pare cu Gazin, namila aceea de om pe care la începutul acestui capitol l-am văzut năvălind beat în bucătărie, parcă anume ca să-mi încurce firul impresiilor ce începusem să-mi fac despre viața din ocnă.

Gazin acesta era un om înfiorător. Băga spaima în toți numai prin simpla lui înfățișare. Întotdeauna am avut senzația că nu putea fi pe lume o faptură mai crudă, mai monstruoasă. Avusesem prilejul să-l văd la Tobolsk pe faimosul

tălhar și ucigaș Kamenev: mai târziu, în arestul preventiv, am dat ochi cu fiorosul asasin Sokolov. Dar niciunul dintre ei nu mi-a provocat un dezgust mai mare ca acest Gazin. Uneori, privindu-l, mi se părea că am în față un păianjen uriaș de mărimea unui om. Era tătar de origine și puternic de nu-l întrecea nici un ocnaș; înalt de stat, de o constituție athletică, cu capul diform și disproporționat de mare, umbla puțin adus de spate și te privea pe sub sprâncene. În ocnă umblau pe socoteala lui zvonuri dintre cele mai ciudate; se spunea că era dezertor din armată, daij cei mai mulți pretindeau, nu știu cât de întemeiat, că evadasd 1 Ocna din Zabaikalie, cu un regim deosebit de aspru (n. ed. Române) i din Nercinsk1 și că fusese de mai multe ori deportat în Siberia, dar totdeauna izbutise să fugă, schimbându-și de fiecare dată numele, pentru ca în cele din urmă să nimerească în temnița noastră, la secția specială. Se mai spunea despre el că omorâse din plăcere copilași, pe care îi atrăgea în locuri ferite; acolo, după ce îl îngrozea pe bietul micuț și îl chinuia cu o cruzime neînchipuită, îmbătându-se de frica și înfiorarea lui, îl înjunghia bestial, încet, cu deliciu, cu o voluptate sadică. Se prea poate ca toate acestea să nu fi fost decât născociri iscate de impresia groaznică pe care o făcea în general asupra tuturor; ce-i drept, se potriveau însă cu fizionomia și înfățișarea lui și de aceea păreau verosimile. Și cu toate acestea, când Gazin era treaz, avea o purtare foarte cuviincioasă. Nu făcea nici un rău, nu se certa cu nimeni, se ferea de gâlcevi, rămânea tăcut și disprețuitor, ca și cum s-ar fi socotit superior tuturor celorlalți. Gesturile lui erau măsurate, potolite, pline de hotărâre. Privirea nu-i era lipsită de inteligență; oricum, se vedea că este un om șiret; dar toată înfățișarea lui era aspră și batjocoritoare, iar de pe față ori din zâmbetul lui nu dispărea niciodată o expresie de orgoliu și de cruzime. Făcea negoț cu rachiu și dintre toți cârciumarii ocnei el era cel mai bogat. De vreo două ori pe an se îmbăta și el și abia atunci își dezvăluia firea sălbatică și crudă. După ce se amețea încetul cu încetul, se lega la început ba de unul, ba de altul, bătându-și joc de oameni cu vorbe grele, pregătite parcă dinainte, pentru ca la urmă, după ce se îmbăta zdravăn, să fie cuprins de o adevărată furie și să sară la ei cu cuțitul. Atunci ocnașii, care-i cunoșteau puterea de taur, fugeau de el și căutau să se ascundă, căci se năpustea asupra oricui i-ar fi ieșit în cale. Găsiseră totuși un mijloc prin care putea fi stăpânit. Se adunau vreo zece oameni din cazarma lui, se aruncau toți deodată asupra-i și începeau să-l lovească din toată puterea cu pumnul în burtă, în piept, în plex, în inimă, pana ce-l lăsau lat. Oricare altul ar fi murit de pe urma atâtor lovituri, dar Gazin scăpa întotdeauna. După ce-l făceau să cadă în nesimțire, îl înfășurau în scurta lui și-l zvârleau pe patul de scânduri, „să-și mistuie uu\_ DOSTOlfcvsKu beția!" cu alte cuvinte. Și într-adevăr, a doua zi se s> aproape complet sănătos și pornea la lucru, tăcut și poso-f morât. Și de câte ori se îmbăta Gazin astfel, ocnașii știau cum are să sfârșească pentru el ziua. Și el știa, dar nu se putea stăpâni sa nu bea. Așa au trecut câțiva ani. De la o vreme încoace, băgară însă de seamă că începe să se mai domolească. Tot mai des se plângea de dureri și se ducea la spital; slăbea și-și pierdea din puterea lui de taur. „în sfârșit, i-au

slăbit și lui balamalele", își spuneau între ei ocașii. Î în ziua aceea, Gazin a intrat în bucătărie însoțit de l polonezul prăpădit care știa să cânte din vioară și pe care! Chefliii îl angajau ca să dea petrecerii lor mai multă! Strălucire. Se opri în mijlocul sălii, tăcut, cercetându-i cui privirea unul câte unul pe cei de față. Nimeni nu scoase c vorbă. În sfârșit, ochii lui se opriră asupra mea și a ocașulu cu care beam ceai. Zâmbi răutăcios, batjocoritor și, cu expresie de satisfacție în ochi, ca după un gând viclean, ven clătinându-se înspre masa noastră.

— Ia spuneți-mi (vorbea rusește), din ce venituri tăinuit» hălăduiți aici, îmbuibându-vă cu ceaiuri?

Schimbai o privire cu vecinul meu, înțelegând că cel mai bun lucru era să tăcem și să nu-i răspundem nimic. Cea mai mică contrazicere l-ar fi înfuriat imediat.

— Vrăsăzică, aveți băni? Își urmă el interogatoriul. Bani cu duiumul, ai? Păi, pentru asta ați venit la ocnă, ca să vă desfătați cu ceaiuri? Pentru asta ați venit, mă? Răspundeți, fire-ați ai dracului să fiți!

Văzând însă că suntem hotărâți să tăcem și să nu-l luăm în seamă, se făcu roșu-vânăt la față, vinele de la tâmplă i se umflară și începu să tremure de furie. La doi pași se afla o tavă uriașă și grea pe care se punea pâinea tăiată pentru hrana ocașilor la prânz sau seara. Era atât de mare, încât încăpea pe ea pâine destulă pentru a sătura jumătate din întreaga ocnă. În clipa aceea tava era goală. Gazin o prinse cu amândouii mâinile și o ridică deasupra capetelor noastre. Încă o clipă și ne-ar fi zdrobit, desigur, țestele. Cu toate că omorul, ori fie și numai tentativa de omor, ar fi atras asupra întregii ocne

AMIN 11KJ.

Chinuri nemăsurate, astfel încât numai gândul la cercetările, interogatoriile și perchezițiile ce se porneau, urmate de o înăsprire a regimului general, îi făcea pe ocași să evite cu orice preț a cădea în asemenea extreme, cu toate astea, zic, acum toți tăceau, încremeniți într-o așteptare iscoditoare. Nici un cuvânt nu fu scos în apărarea noastră, nici un strigăt nu se ridică împotriva lui Gazin – atât de mare era ura ocașilor împotriva domnilor! Se vede că se desfătau grozav văzându-ne într-o asemenea primejdie. Dar o întâmplare fericită puse brusc capăt acestei scene ce-ar fi putut avea urmări tragice. În momentul când Gazin era gata să abată peste capetele noastre uriașa tăblie, se auzi un glas din tindă:

— Gazin! Ți-au furat rachiul!

Acesta trânti tăblia jos și se repezi ca un nebun afară din bucătărie.

— Din voia Domnului au scăpat! Își spuseră ocașii. Și mult timp după aceea vorbiră de cele întâmplare, repetând mereu aceste cuvinte.

N-am aflat niciodată dacă într-adevăr i se furase rachiul, sau dacă această veste, aruncată ca o bombă în momentul cel mai critic, n-a fost o născocire inspirată de dorința cuiva de a ne scăpa de la pieire.

În seara aceea, pe întuneric, înainte de închiderea cazărmii, m-am plimbat mult de-a lungul gardului și o tristețe amară îmi năpădi sufletul;

niciodată după aceea, în tot timpul cât am stat la ocnă, nu m-am simțit mai deprimat ca în acele clipe. Cea dintâi zi de osândă e totdeauna cea mai grea, fie într-o temniță oarecare, fie într-o fortăreață, fie la ocnă cu regim de muncă silnică. Dar, îmi aduc aminte că mai ales un gând nu mi-a dat pace, un gând care mai apoi, în lungile zile și nopți de ocnă, m-a obsedat mereu; ascundea în el o întrebare nemărturisită, căreia atunci nu i-am putut găsi răspunsul și pe care nici astăzi n-o pot rezolva: ce mult diferă pedepsele pentru infracțiuni de același fel! Ce-i drept, crimele nu se pot asemui între ele, nici măcar cu oarecare aproximație. Să luăm bunăoară doi ucigași: și unul și celălalt au omorât câte un om; împrejurările în care au fost săvârșite aceste omoruri au fost bine cântărite, fără să se omită vreun; amănunt și într-un caz și în celălalt se impune să se aplice aproape aceeași pedeapsă. Și totuși, ce deosebire e între cele două crime, ce prăpastie se cascadează între felul cum au fost ele săvârșite. Unul de pildă omoară pentru o nimica toată, pentru; o ceapă: a ieșit la drumul mare, a înjunghiat pe un biet țăran și n-a găsit la el decât o ceapă. „Ia te uită, tătuță! M-ai trimis; la jaf la drumul mare: am răpus un țăran, dar n-am găsit la el decât o ceapă.” „Tacă-ți fleanca, nerodule! O ceapă-i o copeică! O sută de inși răpuși îs o sută de cepe și gat; rubla!” (O legendă de la ocnă.). Altul omoară pentru a scăpa de un tiran libidinos, care-și făcea mendrele, necinstindu-i nevasta, sora, fiica. Unul ucide apărându-și libertatea, viața lui de vagabond, aproape mort de foame, încolțit fiind de o ceată întreagă de copoi, în timp ce altul înjunghie prunci și copii numai din plăcerea criminală de a înjunghia, de a simți prelingându-i-se pe mâini sângele lor cald, de a se îmbăta de spaima și cumplita lor înfiorare, de tremurul și ultimele zvâcniri ale trupuşorului sfârtecat de cuțit. Ei bine, pe amândoi îi aşteaptă aceeași pedeapsă! Și unul și celălalt vor fi osândiți la muncă silnică. Firește, există deosebiri în ce privește termenele, durata pedepsei aplicate. Deosebirile acestea sunt însă prea puțin pe lângă varietatea aceluiași; de crimă care se săvârșește în mii de chipuri, diferă de la om la om, prezentând nenumărate forme particulare. Câte firi, atâtea deosebiri. Să admitem însă că ar fi, cu neputință să se anihileze deosebirile și inegalitatea, că este o problemă de nedelegat, ca un fel de cvadratură a cercului în materie de penalitate, să admitem că ar fi așa! Dar chiar dacă inegalitatea nici n-ar exista, trebuie să ne gândim și la o altă deosebire, la aceea a efectelor pedepsei. Îl vezi pe câte unul cum se stinge la ocnă pe încetul, ca o luminare, în timp ce un altul nici n-ar fi crezut, înainte de a intra la ocnă, că poate exista pe lume o viață atât de distractivă, un club atât de nostim cu niște camarazi atât de strașnici, toți unul și unul. Da, se găsesc în temniță și oameni de soiul acesta. Iată, bunăoară, un om cult, om de conștiință, cu mintea limpede, un suflet plin de simțire. Durerea inimii lui, remușcarea și zbuciumul lăuntric îl rod cu mai multă forță decât pedeapsa pe care o îndură. Sentința pe care și-a dat-o el însuși e mult mai aspră și mai necruțătoare decât a oricărei legiui, chiar și a celei mai neînduplecate. Și iată-l cot la cot cu un altul, care în tot timpul cât își ispășește pedeapsa nu s-a gândit măcar o dată la crima pe care a săvârșit-o. Ba se și crede nevinovat.

Sunt și din aceia care recurg la crimă și o săvârșesc numai ca să fie trimiși la ocnă, scăpând astfel de o viață mult mai grea în libertate. Acolo trăia în ultimul hal de umilire și degradare, mereu flămând, căci niciodată nu putea să mănânce cât îi cerea foamea, trudind din greu la stăpân, de dimineața și până-n seară. La temniță munca-i mai ușoară, capătă o pâine cum nici n-a mai văzut și mănâncă pe săturate; în zilele de sărbătoare i se dă carne, mai capătă și pomană din afară, lucrând seara, are posibilitatea să câștige și un ban. Dar unde mai pui societatea de care se bucură acolo? Numai oameni pricepuți și șmecheri, trecuți prin ciur și prin dârmon, atotștiutori și descurcăreți în toate. Îi privește cu mirare și respect, căci nu i-a mai fost dat să vadă asemenea oameni; pentru el, ei alcătuiesc societatea cea mai aleasă din lume. E cu puțință oare ca osânda să aibă același efect asupra acestor indivizi atât de deosebiți unul de altul? Pedepsa va fi oare deopotrivă simțită de amândoi?

Dar ce rost are să ne frământăm cu probleme ce n-au dezlegare! Bate toba și e timpul să intrăm în cazărmi.

#### IV PRIMELE IMPRESII

Se mai făcu o dată numărătoarea, ultima din ziua aceea. După acest control de seară ușile cazărnilor se încuiiau, fiecare cu lacăte deosebite, puse pe zăvoare grele și ocnașii rămâneau închiși sub pază până-n zori.

LtvJO

Numărătoarea o făcea un subofițer ajutat de doi soldați. Câteodată asista și ofițerul de serviciu, iar ocnașii erau aliniați în curte. De cele mai multe ori, această ceremonie se făcea într-un cadru mai familiar, în cazarmă. Așa s-au petrecut lucrurile și de data aceasta. Soldații se încurcau și greșeau socoteala, numărau din nou, plecau și se întorceau iarăși să mai numere o dată. În sfârșit, se încredințară bieții de ei că nu lipsește niciunul și încuiară ușile. În dormitor ne aflam cu totul vreo treizeci de deținuți, înghesuiți unul lângă altul pe un prici comun de scânduri. Era încă devreme și fiecare își căuta de lucru până la culcare.

În afară de supraveghetorul invalid de care am mai amintit și care dormea cu noi în cazarmă, reprezentând peste noapte administrația temniței, în fiecare cazarmă mai era câte un șef ales de însuși maiorul comandant, bineînțeles, dintre deținuții cu bună purtare. Se întâmpla însă deseori ca acești șefi să fie prinși la rândul lor cu abateri grave; atunci erau supuși la bătaia cu vergile, degradați și scoși din șefie și numaidecât înlocuiți cu alții, mai destoinici. Șeful nostru era Akim Akimăci, care, spre surprinderea mea, uneori își permitea chiar să se răstească la deținuți. Ei însă nu prea îl băgau în seamă, ba de multe ori îl luau peste picior. Invalidul-supraveghetor era mai deștept: nu se băga în treburile noastre și se ferea să se amestece în certurile dintre deținuți, iar dacă se întâmpla să deschidă gura, o făcea de mântuială, ca să arate că-și împlinește o datorie. Se ținea deoparte, tăcut, pe patul lui, cărpăcindu-și cizmele scâlciate.

În această primă zi de ocnă, am băgat de seamă un lucru pe care observațiile ulterioare mi l-au confirmat, încredințându-mă că nu greșisem



deloc și anume: toți aceia care nu erau ocnași, dar aveau de-a face cu ei – începând cu escorta, cu paznicii și cu slujbașii administrației – adoptau față de osândiți o atitudine exagerată, de parcă s-ar fi temut în fiecare clipă ca nu cumva vreunul să sară la ei cu cuțitul în mână. Dar și mai curios mi s-a părut faptul că deținuții, dându-și seama de spaima pe care o trezesc, prindeau curaj și se arătau mai îndrăzneți și mai obraznici. De fapt, pentru ocnași cel mai bun șef e cel care nu se teme de ei. În general însă, în ciuda îndrăzelii lor, ocnașii sunt cu mult mai mulțumiți când văd că sunt tratați cu încredere. Ba e singura cale, poate, prin care li s-ar mai putea câștiga simpatia. Se întâmpla câteodată, deși rar de tot, ca vreunul dintre comandanți să intre în cazarmă neînsoțit de gardă. Ei bine, nici nu va puteți închipui cu câtă mirare se uitau la vizitator și ce mult câștiga el în ochii lor. Un asemenea vizitator neînfricat impune întotdeauna mare respect și chiar dacă ar fi fost să se întâmple atunci o nenorocire, în nici un caz cu el de față n-ar fi avut loc.

Spaima pe care o încearcă toți ceilalți în preajma ocnașilor e aceeași pretutindeni, oriunde există ocnași și totuși, n-aș ști să spun de unde izvorăște. Firește, ea este întrucâtva justificată, dacă ne gândim la impresia pe care o produce osânditul, tâlhar sau asasin notoriu, începând cu înfățișarea lui; în afară de aceasta, pe măsură ce se apropie de temniță, omul simte că mulțimea de indivizi de acolo nu s-a adunat de bunăvoie și că nici o măsură, oricâtă străduință s-ar depune, n-ar putea cu nici un chip să transforme în cadavru un om viu: el își păstrează simțirea, setea de răzbunare și de viață, pasiunile și necesitățile, precum și dorința de a și le îndeplini. Și cu toate acestea, sunt ferm convins că n-ai de ce să te îngrozești în fața unui ocnaș. Un om nu se aruncă cu una cu două asupra semenului său cu jungherul în mână și, oricum, dacă posibilitatea unei primejdii nu este exclusă, dacă această primejdie s-a tradus vreodată în fapt într-un caz oarecare izolat, asemenea cazuri sunt atât de rare, încât pot fi socotite ca inexistente. Nu mă refer aici, bineînțeles, decât la deținuții condamnați, care au pășit în stadiul executării pedepsei și dintre care mulți se simt aproape fericiți că și-au găsit în sfârșit un culcuș și un rost în temniță (într-atât o viață nouă poate părea frumoasă!), dispuși prin urmare să trăiască liniștiți și supuși; iar pe cei turbulenți, care se întrec cu măsura, îi pun ceilalți ocnași cu botul pe labe. Osânditul, oricât de îndrăzneț și nesupus ar fi, se teme de tot ce-l înconjoară în temniță. Alta e situația deținutului în prevenție, a cărui soartă n-a fost încă hotărâtă. Numai gândul că a doua zi va fi judecat și condamnat la bătaie cu vergile, iar imediat după aceea trimis să-și execute pedeapsa îl împinge pe acesta să se arunce asupra cuiva, fără motiv anume; săvârșind o nouă infracțiune, se deschid noi cercetări și formalități, vremea trece, pedeapsa e mereu amânată și se depărtează în timp. Aici o asemenea faptă își are rostul ei, urmărește un țel precis: „acela de a-și amăgi soarta” cu orice preț și cât mai degrabă. În această ordine de idei îmi amintesc chiar de un caz psihologic foarte ciudat care s-a întâmplat cu unul din ocnașii noștri.

Printre condamnații militari se găsea un fost soldat, judecat și trimis la muncă silnică pe doi ani, fără degradare; civică, un palavragiu și un lăudăros fără pereche, dar și un; mare fricos. De felul lor, soldații ruși nu sunt nici fricoși, nici lăudăroși. Și chiar dacă dai peste vreun fanfaron, e neapărat un caz excepțional, căci soldatul nostru n-are vreme de asemenea ispravă, chiar și atunci când i-ar arde de asta. Și când l-ai nimerit, atunci e negreșit un fricos și-un pierde-vară. Dutov (acesta era numele deținutului de care vorbesc) își execută în sfârșit pedeapsa și intră din nou într-un batalion de graniță. Dar este știut că toți cei care au fost trimiși în temniță ca să se îndrepte se pervertesc și mai mult, astfel încât după două sau trei săptămâni de libertate nimeresc iar în pușcărie, de data asta însă nu pentru scurtă vreme, ci pentru cincisprezece sau douăzeci de ani, în secția „permanenți”.

Asa s-a întâmplat și cu Dutov. După vreo trei săptămâni de la punerea lui în libertate, a comis un furt prin efracție, la.

Care, cu prilejul cercetărilor, s-a mai adăugat și comportarea grosolană și nedisciplinată. Fu dat în judecată și condamnat la bătaia cu vergile. Dar ca un fricos ce era, cuprins de groaza apropiatei pedepse, se năpusti cu un cuțit în mână asupra ofițerului de gardă care tocmai intrase în închisoare, în ajunul zilei fixate pentru executarea pedepsei. Își dădea bineînțeles seama că fapta aceasta îi înrăutățea mult situația, riscând să primească un număr mult mai mare de ani de muncă silnică. Și totuși o făcu, mânat de un singur gând: acela de a amâna pentru câteva zile, pentru câteva ceasuri cel puțin, cumplita clipă în care urma să-și îndure pedeapsa. Era atât de laș, încât nici nu-l atinse pe ofițer cu cuțitul, ci făcu totul numai de formă, numai ca să se pună pe tapet o nouă infracțiune, pentru care să înceapă o nouă judecată.

Clipa dinaintea pedepsei e, desigur, groaznică pentru cel osândit să îndure bătaia și am avut prilejul să văd destui condamnați în ajunul acestei zile de supliciu. Îi întâlneam de obicei la spital, când mă îmbolnăveam, lucru ce mi se întâmpla deseori. Toți condamnații din întreaga Rusie știu că oamenii care le arată cea mai mare compătimire sunt doctorii; aceștia nu fac niciodată vreo deosebire între deținuți, precum ceilalți care trăiesc în preajma lor, cu excepția oamenilor simpli din popor. Niciodată un om din popor nu-l învinuiește pe condamnat, oricât de înfiorătoare i-ar fi fapta și îl iartă, fiindcă știe că îndură îndeajuns pentru ea. Și cred că nu-i întâmplător faptul că tot poporul din întreaga Rusie socoate crima o adevărată nenorocire și pe ucigaș un năpăstuit. E o definiție profund semnificativă. Și e cu atât mai plină de tâlc, cu cât izvorăște din adâncul inimii, în mod inconștient, instinctiv. Or, doctorii sunt adesea singura salvare pentru deținuți, mai ales atunci când îi așteaptă o pedeapsă corporală. Condamnatul își face socoteala și știe aproximativ când îi va veni sorocul pentru executarea sentinței; ca să scape, cere să fie dus la spital și reușește să amâne cu câteva zile momentul cumplitei execuții. Când iese din spital, e sigur că a doua zi nu va scăpa de această grea încercare și trăiește ceasuri de tulburare neînchipuită. Unii, e drept, caută din mândrie să-și ascundă frământarea, dar străduința lor stângace de a se arăta nepăsători

nu-i poate înșela pe camarazii lor, care știu și înțeleg prea bine ce au pe suflet și păstrează o tăcere gravă, plină de milă și omenie.

I ii

Am cunoscut un deținut tânăr, fost soldat, osândit pentru omor, care trebuia să sufere pedeapsa bătăii cu cel mai mare număr de lovituri cu vergile îngăduit. Îi era atât de frică, încât J în ajun se hotărâse să bea o sticlă de rachiu amestecat cu praf de tutun. Și fiindcă veni vorba de rachiu: oricare deținut condamnat la bătaia cu vergile păstrează la el pentru clipa hotărâtoare o sticlă de rachiu pregătită din timp și obținută cu mări sacrificii bănești; vreme de șase luni se lipsește poate și de lucrurile cele mai necesare, numai ca să bea un sfert de litru de rachiu înainte de a fi dus la bătaie. Deținuții sunt convinși că omul beat își îndură mai ușor pedeapsa și nu simte cu atâta ascuțime loviturile de bici sau de varga. Dar să revenim la povestea tânărului nostru. Bietul băiat căzu bolnav îndată ce goli sticla de rachiu; începu să verse și să scuipe sânge și fu trimis la spital aproape fără cunoștință. Vărsăturile îi răvășiră într-atâta pieptul, încât peste câteva zile se vădiră simptomele unei forme grave de oftică, ce-l topi în câteva luni. Doctorii care l-au îngrijit n-au cunoscut niciodată cauza bolii.

Vorbind despre lipsa de curaj, caz atât de des întâlnit printre deținuții supuși la pedepse corporale, trebuie să adaug că sunt și cazuri când într-o asemenea situație ei dau dovadă de un curaj fără margini. Îmi amintesc de câteva exemple de bărbăție vecine cu nesimțirea, exemple mai puțin rare decât s-ar crede. Mi-a rămas întipărită în minte mai ales întâlnirea la spital cu unul dintre cei mai monstruoși criminali, într-o frumoasă zi de vară, se răspândi prin saloanele deținuților zvonul că fiorosul ucigaș Orlov va fi supus în seara aceea la pedeapsa bătăii și că după asta va fi internat în spital. Deținuții bolnavi erau convinși toți până la unul că pedeapsa va fi deosebit de crudă. Toată lumea părea emoționată și eu însumi, trebuie să recunosc, așteptam cu nespusă curiozitate ivirea acestui tâlhar celebru, pe seama căruia se povesteau lucruri de neînchipuit. Era un asasin cum rareori se întâlnesc, în stare să omoare cu mult sânge rece bătrâni și copii; un om înzestrat cu o formidabilă putere de voință și plin de cea mai orgolioasă conștiință a forței lui. Mărturisise un șir întreg de omoruri și fusese condamnat la forma cea mai gravă a pedepsei corporale – bătaia cu bețele cu un număr maxim de lovituri, aplicate de două șiruri neîntrerupte de soldați. Fu adus, sau mai bine zis târât, abia către seară; se întunecase, așa că luminările erau aprinse. Orlov era galben ca ceara, aproape leșinat, cu părul negru și des încâlcit. Spatele îi era umflat, învinețit și plin de sânge. Deținuții îl îngrijiră toată noaptea; îi schimbau prosoapele ude, îl întorceau când pe o parte, când pe alta, îi dădeau doctorii, îl ungeau cu alifie, într-un cuvânt, avură pentru el cea mai stăruitoare grijă, ca pentru cea mai apropiată rudă ori pentru un neprețuit binefăcător. A doua zi își veni pe deplin în simțiri și făcu de două sau de trei ori înconjurul sălii! Spre marea mea mirare: îl aduseseră în spital zdrobit și cu desăvârșire sleit de puteri. Primise dintr-o dată mai bine de jumătate din loviturile la care fusese osândit, căci

doctorul ordonase întreruperea bătăii abia după ce se convinsese că, dacă se mai continuă executarea pedepsei, Orlov moare sigur sub lovituri. Era mic de statură, slab și istovit de o îndelungată ședere în prevenție. Cine a avut prilejul să vadă deținuți aflați mult timp în prevenție își va aduce totdeauna aminte de chipul lor palid, supt și de privirile lor înfrigurate. Cu toate acestea, Orlov se înzdrăvenea cu repeziciune. O forță lăuntrică extraordinară îi ajuta, probabil, organismul să se restabilească văzând cu ochii. Și într-adevăr, nu era un om ca oricare altul.

Din curiozitate, căutai să-l cunosc mai îndeaproape și timp de o săptămână îl observai atent. Aș putea spune cu toată siguranța că în viața mea n-am întâlnit un om cu o fire mai dârză și mai tenace, cu o voință mai hotărâtă. Văzusem la Tobolsk o celebritate de același soi, un vechi șef de bandă de tâlhari. Acela însă era o adevărată fiară; numai văzându-i chipul, fără să fi știut cine e și ghiceai că ai înaintea ta o ființă monstruoasă. Ceea ce mă îngrozise la el era insensibilitatea sufletească. Bruta covârșea într-atâta orice însușire spirituală, încât oricine își dădea seama pe dată, de la prima vedere, că pentru el numai plăcerile trupesti, senzuale, aveau vreun preț în viață. Sunt convins însă că acel Korenev – căci așa îl chema pe tâlhar – s-ar fi pierdut și el cu firea și ar fi tremurat de frică în fața unei asemenea pedepse, cu toate că era în stare să ucidă fără să clipească. Orlov avea cu totul altă fire. Era întruchiparea deplină a izbânzii voinței asupra trupului. Se vedea cât de colo că omul acesta, cu disprețul lui față de orice chinuri și pedepse, știe să se stăpânească, să dispună nelimitat de energia, de forțele și de acțiunile lui și că nu se teme de nimic pe lume. Se simțeau în el o nesecată energie, o dorință de activitate, de răzbunare, o voință neînduplecată în fața țelului de atins. Mă uimea îndeosebi înfățișarea lui mândră, orgolioasă, felul cum privea totul, ca de pe culmea unei superiorități intangibile, fără a avea aerul omului încrezut și fudul, totul fiind la el firesc. Cred că nu există în lume o ființă care să-i fi impus numai prin personalitatea sa. Primea totul cu un calm desăvârșit, de parcă nimic pe lume nu l-ar fi putut uimi. Era pe deplin conștient că ceilalți ocași îi poartă respect, dar nu-și făcea din aceasta un titlu de glorie sau un motiv de a se umfla în pene. Și doar vanitatea și înfumurarea sunt trăsături nelipsite fiecărui ocaș, fără nici o excepție. Orlov era deștept și de o sinceritate surprinzătoare, departe însă de a fi flecar. La întrebările mele a răspuns fără înconjur, mărturisind că așteaptă cu nerăbdare să-și vindece rănilor, ca să execute și restul pedepsei pe care o mai avea de îndurat și că la început i-a fost teamă că n-o să reziste. „Acum, spuse el făcându-mi cu ochiul, treaba e ca și sfârșită. De îndată ce încasez și restul de lovituri, o să mă trimeată cu primul convoi la Nercinsk și pe drum îmi iau valea! Fug, orice s-ar întâmpla! Numai de mi s-ar vindeca mai degrabă spinarea!” Și în următoarele cinci zile cât am stat împreună, îl vedeam arzând de nerăbdare să părăsească spitalul. Câteodată era vesel și pornit pe glume. Încercai să-l provoc la destăinuiți în legătură cu viața și aventurile lui. Își încrunta ușurel sprâncenele, dar răspundea totdeauna deschis la întrebările mele. Când își dădu seama însă că încercam să-i pătrund în suflet și să

răscolesc în el o urmă de căință, mă privi cu atâta trufie și dispreț, de parcă s-ar fi convins deodată că are de-a face cu un biet copilandru, necopt la minte și naiv, cu care nu merită să stai de vorbă despre lucruri ce nu pot fi înțelese decât de cei mari. Ba chiar am citit pe chipul lui și un soi de compătimire. Dar peste câteva clipe izbucni într-un hohot de răs sincer, fără nici o umbră de ironie și nu mă îndoiesc că și după ce a rămas singur, când îi veneau în minte cuvintele mele, izbucnea în răs și asta nu o singură dată. Nemaivând răbdare să aștepte până-și vor da medicii avizul, ceru în cele din urmă să i se facă ieșirea din spital, cu toate că rănilor de pe spinare nu erau încă vindecate; cum mă simțeam și eu mult mai bine, cerui de asemenea ieșirea din spital și drumul înapoi îl făcurăm împreună: pe mine m-au dus în temniță, iar pe el la corpul de gardă, de unde fusese adus. La despărțire îmi strânse mâna, ceea ce din partea lui era un semn de mare încredere. Înclin să cred însă că a făcut-o mai mult pentru că în clipa aceea era foarte mulțumit de sine însuși. Căci în fond nici nu se putea ca el să nu mă disprețuiască, socotindu-mă o ființă slabă, resemnată și supusă, vrednică de milă și inferioară lui în toate privințele. A doua zi fu scos pentru a-și primi și restul de pedeapsă.

După ce se închiseră porțile cazarmii noastre, ea căpătă o cu totul altă înfățișare: semăna cu o casă de locuit, cu un cămin. De-abia acum, într-o ambianță casnică, reușii să-mi cunosc camarazii de detenție mai îndeaproape. În timpul zilei, paznicii, subofițerii ori alți reprezentanți ai administrației puteau să se ivească aici în orice clipă, așa că deținuții se țineau puțin mai altfel, rămânând mereu într-o stare de oarecare încordare, neliniște, așteptare. Dar în clipa când se trase zăvorul, fiecare se așeză la locul lui și-și văzu de treburi. Cazarma se luminează deodată într-un chip neașteptat: fiecare ocnaș își avea lumina lui, înfiptă într-un sfeșnic de obicei de lemn. Unii își reparau încălțăminte, 80 uusujevom alții coseau la câte o haină. Aerul pestilențial devenea din ce în ce mai înăbușitor. Câțiva trândavi se traseră într-un colț și se așezară pe vine în jurul unui covor, la o partidă de cărți. Aproape în fiecare cazarmă era câte un deținut care avea un asemenea covoraș prăpădit, un sfeșnic cu o luminare și o pereche de cărți soioase la culme. Toate acestea împreună purtau denumirea de „maidan”. Patronul primea din partea jucătorilor remiză, vreo cincisprezece copeici pe noapte; asta-i era meseria. Se juca de obicei banc, trei foite și alte jocuri de noroc. Fiecare jucător își așeza înainte o grămăjoară de bănuți de aramă, tot ce avea în buzunar și nu se ridica decât atunci când rămânea fără nici un gologan ori când îi scutura pe toți ceilalți de parale. Jocul se prelungea până noaptea târziu; ba uneori îi apuca ziua și se întâmpla să-l sfârșească tocmai în clipa când începeau să se deschidă ușile. În dormitorul nostru, ca și în toate celelalte cazarmi de altfel, se găseau întotdeauna câțiva părliți ruinați de joc și băutură sau; pur și simplu părliți din născare. Zic „din născare” și insist cu, osebite asupra acestei expresii. Într-adevăr, există în rândurile poporului nostru și vor exista în orice condiții și împrejurări, unele personaje ciudate, oameni blânzi, potoliți și adesea destul de harnici, dar a căror soartă e să rămână în vecii vecilor săraci lipiți pământului.

Toată viața trag, cum s-at zice, mâța de coadă, se zbat în mizerie, sunt copleșiți de necazuri și ghinioane, le e teamă și de umbra lor și veșnic se află la cheremul cuiva, mai ales al chefliilor și al parveniților îmbogățiți peste noapte. Orice străduință, orice încercare de a răzbi e zadarnică. Nu se aleg decât cu amărăciunea și ponoasele, ca și cum s-ar fi născut numai și numai pentru a-i sluji pe alții, trăgându-și zilele în umbra altora; le este sortit să facă numai ceea ce gândesc alții, să asculte de porunca «8 vrerea altora; sunt meniți să joace cum li se cântă. Nici împrejurare, nici chiar cea mai neașteptată nu-i poa îmbogăți; pârliti sunt și pârliti vor rămâne în veci de veci. A întâlnit oameni de felul acesta nu numai în rândurile popo lui, ci în toate societățile și păturile sociale, în toate partidei jurnalele și asociațiile. Îi găsești în orice temniță, în orice cazarmă și e de ajuns să se înjghebe un maidan, ca să răsară imediat și câte un pârlit dintr-ăștia pentru diferite servicii. Isfici un maidan nu se putea de altfel lipsi de un asemenea slujitor. Era îndeobște angajat de toți jucătorii pentru o noapte întreagă în schimbul a cinci copeici; atribuția lui principală era să stea de pază în tindă, la ușă, adesea pe un ger de minus treizeci de grade, în întuneric, vreme de șase ori șapte ceasuri, atent la cel mai mic zgomot de pași. Maiorul de serviciu sau gărzile își făceau de multe ori rondul în puterea nopții, apăreau încetișor pe neașteptate în dormitoare și-i surprindeau pe jucători și pe meșteșugari, atrași de lumina luminărilor ce răzbătea în curte. Când se auzea zgomotul cheii scrâșnind în broască la ușa ce da în curte, era prea târziu ca oamenii să se mai împrăștie prin culcușuri. Întrucât după asemenea dovadă de neatentie straja tocmită mânca o mamă de bătaie zdravănă de la întregul maidan, scăpările acestea se petreceau foarte rar. Cinci copeici era o leafă de batjocură chiar și în temniță, astfel încât, în cazul acesta, ca și în altele asemănătoare, pretențiile și asprimea patronilor m-au mirat totdeauna. „Ai intrat în horă – n-ai încotro!" era un argument care nu admitea nici un fel de replică. Pentru câțiva gologani, aruncați ca o pomană, patronul storcea tot ce putea de la nenorocitul al cărui binefăcător se mai și socotea pe deasupra. Am mai putut observa cu acest prilej cum un chefliu, un bețivan ce nu șovăia să-și risipească banii fără nici o socoteală, îl trăgea pe sfoară fără rușine pe acest slujitor de Doamne-ajută, ciupindu-i sârmanului câteva parale din puținul ce-avea de primit, lucru constatat, de altfel, nu numai la ocnă și nu numai la maidane.

Așadar, toată lumea s-a apucat de lucru, fiecare în meseria lui; în afară de jucători, dacă mai trândăveau vreo cinci deținuți, dar și aceștia s-au culcat imediat. Pe priciul uriaș, locul meu era lângă ușă. De cealaltă parte a priciului, cap la cap cu mine dormea Akim Akimâci. Până pe la ora zece sau unsprezece, a lucrat la un lampion chinezesc multicolor, pe

Oi care i-l comandase cineva din oraș și pentru care avea să fie bine plătit. Era neîntrecut în aceste lampioane, pe care lg făcea cu multă migală, lucrând metodic și neîntreput. Dupj ce-și mântui treaba, strânse totul cu grijă, își desfăcu pătura, se închină cu evlavie, se culcă liniștit și cuminte și adormi ca un om cu sufletul împăcat. Ducea, pare-se, cumințenia și stăruința în bună

rânduială până la cea mai meschina pedanterie; ca toți oamenii obtuzi, mărginiți, se credea, probabil, deștept nevoie mare. În prima zi nu mi-a plăcut, deși mi-a-mintesc că mi-a dat mult de gândit; m-a mirat mai ales faptul că un om cu firea lui ajunsese la ocnă, în loc să izbândească și să prospere în viață. Dar despre Akim Akimâci voi avea nu o dată prilejul să vorbesc mai departe.

Aș vrea să-i descriu aici succint pe toți cei care dormeau într-o cazarma cu mine. Îmi fusese dat să trăiesc acolo ani de-a rândul și cu toții aveau să-mi fie colocatari și tovarăși. E lesne de înțeles, așadar, curiozitatea nestăpânită cu care-l cercetam pe fiecare. În stânga mea dormea un grup de munteni din Caucaz, aproape toți trimiși aici pentru tunarii și osândiți la pedepse diferite. Grupul era alcătuit din doi lezghini, un cerchez și trei tătari din Daghestan. Cerchezul se arăta a fi un om ursuz și posomorit; nu vorbea aproape cu nimeni și arunca în juru-i căutăături încruntate, cu ochii sclipind de ură nestăpânită și cu un zâmbet batjocoritor pe buze, plin de răutate și venin. Unul dintre lezghini era un om înaintat în vârstă, cu un nas subțire, coroiat; toată înfățișarea lui îl trăda pe timarul îmbătrânit în rele. În schimb, celălalt, Nurra, mi-a făcut chiar de la început cea mai plăcută, cea mai îmbucurătoare impresie. De statură mijlocie, destul de tânăr încă, făcut ca un hercules, cu părul blond și ochii albaștri, avea un nas cârn și trăsăturile feței ca de fetișcană finlandeză; ca toți călăreții, avea picioarele strâmbe și călca mai mult pe vârfuri. Tot corpul lui era plin de cicatrice: urme de gloanțe și lovituri de baioneta. Acasă la el ducea o viață' pașnică, dar pleca mereu la muntenii vecini, cu care se înhăita în incursiuni războinice împotriva rușilor. Aici,

Ocnă, toată lumea îl îndrăgise din pricina firii lui vesele și deschise. Lucra fără să crâcnească, totdeauna potolit și senin, deși de multe ori murdăria și ticăloșia ce domneau printre deținuți îl revoltau: șarlatania, beția îi trezeau dezgustul ori îl scoteau pur și simplu din fire; într-un cuvânt, nu putea suferi tot ce-i părea necinstit; dar nu se certa cu nimeni, mulțumin-du-se să întoarcă indignat capul. Tot timpul cât a stat la ocnă, n\_a furat nimic și n-a făcut nici un rău nimănui. Era foarte credincios. Își făcea regulat și cu multă evlavie rugăciunile; ținea ca un fanatic zilele de post dinaintea marilor sărbători mahomedane și-și petrecea nopți întregi în veghe și rugăciune. Toată lumea îl iubea și-l socotea omul cel mai cinstit din lume, „Nurra e un leu”, ziceau ocnașii; și așa, porecla de „leu” îi rămase până la sfârșit. Era pe deplin încredințat că după ispășirea pedepsei va fi trimis înapoi acasă, în Caucaz; la drept vorbind, trăia numai cu această nădejde. Nu știu de ce, dar sunt convins că ar fi murit dacă într-o zi i s-ar fi luat această nădejde. Îl remarcam chiar din prima zi. De altfel, era cu neputință să nu-ți atragă atenția fața lui blândă și cinstită, în mijlocul atâtor chipuri posomorite, înrăite și batjocoritoare. Mă aflam în temniță abia de o jumătate de ceas, când îl văzui că trece pe lângă mine și mă bate încetitor pe umăr, zâmbindu-mi prietenos. Nu pricepui numaidecât ce voia să spună, căci vorbea foarte stâlcit rusește; dar, după câțva timp, se ivi din nou și cu același zâmbet binevoitor mă bătu iarăși pe umăr. Apoi își repetă gestul ori de câte ori trebuia să treacă pe lângă mine sau poate-

și făcea înadins drum pentru asta. Și așa trei zile în șir. După cum am priceput mai târziu, gestul lui voia să însemne că-i era milă de mine și că înțelegea cât de grea trebuie să-mi pară osânda în primele zile; voia să-mi arate prietenia lui, să mă încredințeze că mă pot bizui oricând pe sprijinul lui. Bunul și naivul meu Nurra!

Cei trei tătari daghestanieni erau frați: doi dintre ei bărbați în toată firea, pe când cel mai mic, Alei, n-avea decât douăzeci și doi de ani, dar arăta și mai tânăr. Locul lui pe prici era lângă mine. Fața lui frumoasă și deschisă, inteligentă și totodată plină de o bunătate naivă, aproape copilărească, îmi câștigă inima de la început și eram nespus de fericit că soarta mi-l hărăzise pe el ca vecin și nu pe altcineva. Tot sufletul i se citea pe chipul lui frumos, ba aș putea spune chiar neasemuit de frumos. Zâmbetul încrezător avea atâta nevinovăție, ochii lui mari, negri-catifelati, erau atât de mângâietori, atât de buni și înțelegători, încât simțeam totdeauna o plăcere deosebită să-l privesc și asta mă ușura în clipele de amărăciune și de chinuitoare deznădejde. Credeți-mă, nu exagerez deloc. Într-o zi, pe când erau acasă, în sat la ei, fratele lui cel mai mare (avea cinci frați mai mari ca dânsul, dintre care doi fuseseră duși să lucreze la o exploatare din Siberia) îi porunciseră scurt să-și ia sabia, să încalce și să-i urmeze. Respectul pentru cei mai în vârstă e atât de mare în familiile de munteni, încât tânărul Alei nu îndrăzni, ba nici nu se gândi să mai întrebe încotro pornesc; iar ceilalți nu găsiră cu cale să-i împărtășească ținta expediției. Porneau la jaf, urmând să iasă la drumul mare, să pândească trecerea caravanei unui bogat negustor armean și s-o jefuiască. Lucrurile se petrecură întocmai: uciseră mai întâi străjile însoțitoare, îl răpuseră apoi pe armean și după aceea jefuiră în voie toată marfa pe care o transporta. Curând însă totul fu descoperit; cei șase frați fură prinși, judecați, dovediți vinovați și condamnați la muncă silnică în Siberia. Tribunalul se arătă mai indulgent doar față de Alei și-l osândi numai la patru ani. Frații lui îl iubeau foarte tare, cu o dragoste mai mult părintească decât frățască. El era singura lor mângâiere în temniță: îndeobște posomorîți și triști, frunțile li se descrețeau când se uitau la el, iar când îi vorbeau (lucru rar, de altfel, căci îl socoteau un băiețel căruia nu-i poți adresa un cuvânt serios), chipul lor se lumina de un zâmbet plin de blândețe și căldură și îmi venea ușor să ghicesc că-i spuneau ceva hazliu, ca unui copil neștiutor, cel puțin judecînd după zâmbetul lot îngăduitor și după privirile semnificative pe care le schim-bau la auzul răspunsurilor lui. El abia de îndrăznea să deschidă cel dintâi vorba, atât de mult îi respecta. E greu de imaginat cum a putut acest flăcăiaș simpatic să-și păstreze aici, la ocnă, inima curată, să rămână atât de cinstit, de bun și simțitor și să nu se înăsprească, să nu se ticăloșească și el în anii aceștia cât și-a îndurat pedeapsa. Avea, de altfel, o fire din cale-afară de armonioasă, dintr-o bucată, în ciuda gingășiei ei și a blândeții aparente. Mai târziu mi-a fost dat să-l cunosc bine și foarte îndeaproape. Era cuminte și neprihănit ca o fată mare și la orice faptă urâtă, murdară, rușinoasă, nedreaptă, la orice silnicie, în ochii lui se aprindea o străfulgerare de mânie care-i făcea parcă mai frumoși. Deși nu era dintre cei ce



se lasă umiliți fără a da răspunsul cuvenit, se ferea totuși de gâlcevi și înjurături. Nu s-a certat niciodată cu nimeni și toată lumea îl iubea și-l răsfața. La început se arată numai binevoitor cu mine, pe urmă, treptat, ne împrietenirăm; câteva luni i-au fost de ajuns să învețe să vorbească foarte bine rusește, lucru pe care frații lui nu izbutiră să-l facă nici până la plecarea mea din ocnă. Mi-a făcut impresia unui băiat foarte inteligent, extrem de modest, delicat și frământat de diferite probleme. De altfel, aș vrea să precizez de la început că, după convingerea mea, Alei nu era un om de rând și-mi aduc aminte de întâlnirea cu el ca de una dintre cele mai frumoase din viața mea. Unora le-au fost dăruite firi atât de alese, înzestrate de Dumnezeu cu atâta frumusețe, încât până și gândul că ar putea vreodată să se schimbe în rău, să se degradeze, ți se pare o absurditate. Ești sigur de ei și nu te încercă teama pentru viitorul lor. Eu sunt și azi cu desăvârșire liniștit pentru Alei. Pe unde o mai fi acum?

Într-o seară – trecuse destul de mult timp de la venirea mea în temniță – stăteam culcat pe patul meu de scânduri, lăsându-mă pradă gândurilor amare. Alei, veșnic activ și harnic, nu lucra nimic în seara aceea, cu toate că era prea devreme pentru culcare. Era o zi de sărbătoare musulmană și ei nu lucrau. Stătea și el culcat cu mâinile sub ceafă, furat de gânduri. Deodată mă întrebă:

— Îți vine greu?

Îl privii atent, căci mi se păruse ciudată întrebarea aceasta directă a lui Alei, totdeauna foarte delicat, foarte prudent și plin de simțire; dar, uitându-mă la el, cu și mai mare atenție, citii pe chipul lui atâta tristețe, atâta suferință, trezită poate de. F amintirile ce-i năvăleau în suflet, încât pricepui numaidecât i că și el era deznădăjduit în acea clipă. Îi împărtășii presupunerea mea. Oftă adânc, zâmbind cu amărăciune. Îmi plăcea zâmbetul lui totdeauna cald și blând, care-i descoperea două șiruri de dinți albi, de-o frumusețe fără cusur, ce-ar fi putut stârni invidia celei mai frumoase femei din lume.

— Ia spune-mi, Alei, adevărat că ți-e gândul la ai tăi, acasă? Cum se prăznuiește sărbătoarea aceasta la voi, în Daghestan? O fi frumos pe-acolo, așa-i?

— Da, făcu el cu însuflețire și ochii prinseră a i se însenina. Cum de mi-ai ghicit gândul?

— Ei, n-a fost chiar atât de greu. E mai bine acolo decât aici, da?

— Ah, de ce vorbești așa?

— Ce de flori frumoase cresc prin părțile voastre; acum trebuie să fie acolo raiul pe pământ.

— Taci! Taci! Te rog!

Era peste măsură de tulburat.

— Ascultă, Alei, ai și surori?

— Da, am și o soră; dar de ce mă întrebi asta?

— Trebuie să fie tare frumoasă, dacă îți seamănă.

— Nici pe departe n-aduce cu mine! E atât de frumoasă, că nu-și are pereche în tot Daghestanul. Sunt încredințat că n-ai mai văzut o fată ca ea. Și mama era tare frumoasă.

— Te-a iubit mult?

— Biata mama! Cred că s-a stins de amărăciune, atât de mult mă iubea. Eram comoara ei. Mă iubea mai mult decât pe sora mea, mai mult decât pe toți ceilalți. Azi-noapte arfl văzut-o în vis, se căina și mă plângea.

Tăcu, și-n seara aceea nu mai rosti nici un cuvânt. Dar de atunci căuta mereu să intre în vorbă cu mine, cu toate că, din respect – și nu știu de ce mi-l purta – nu îndrăznea niciodată să deschidă el vorba cel dintâi. În schimb se simțea fericit dacă începeam eu discuția. Îl întrebam de Caucaz, de viața lui de acolo. Frații nu-l opreau să stea de vorbă cu mine, ba îmi vine a crede că le făcea chiar plăcere. Când băgară de seamă cât îmi e de drag Alei, devin parcă și ei mai binevoitori față de mine.

Alei mă ajuta de multe ori la lucru. În cazarmă făcea tot ce-i sta în putință ca să-mi fie de folos și să-mi ușureze truda; în străduința lui nu era nici slugărnicie, nici nădejde într-un folos personal oarecare, ci numai gândul prieteniei și al iubirii pe care nu și-l ascundea niciodată. Avea aplicație pentru diferite meserii; învățase cu ușurință să coasă rufe, să repare încălțăminte, iar mai târziu și-a însușit destul de bine meșteșugul tâmplăriei, atât cât se putea învăța în temniță. Frații îl lăudau și erau mândri de el.

— Ascultă, Alei, îl întrebai într-o zi, de ce nu înveți să scrii și să citești rusește? Asta ți-ar putea fi de mare folos mai târziu, aici în Siberia.

— Aș vrea, dar cine să mă învețe?

— Sunt aici destui știutori de carte. Dacă vrei, te învăț eu.

— Oh, învață-mă, te rog mult, zise Alei, ridicându-se fericit în capul oaselor. Și își împreună mâinile, privindu-mă cu ochi rugători.

Ne apucarăm de lucru chiar a doua zi. Aveam cu mine o traducere rusească a Noului Testament, singura carte îngăduită în temniță. După această carte, fără abecedar, Alei învăță să citească foarte bine în câteva săptămâni. După trei luni era în stare să înțeleagă pe deplin slova cărților. Învăța cu râvnă, cu pasiune.

Într-o zi, citirăm împreună întreaga predică de pe munte. Băgai de seamă că unele fraze le citea cu o emoție deosebită.

Îl întrebai atunci dacă i-a plăcut ceea ce citise.

El mă privi pe furiș și roșeața îi acoperea obrazii.

— O, da, Isa e un proroc. Isa a rostit cuvântul lui Dumnezeu. Cât de frumos o spune!

Îl 1

— Și ce anume îți place cel mai mult?

— E acolo un loc în care se spune: „Iertați, iubiți, n„nedreptățiți pe nimeni, iubiți și pe vrăjmașii voștri”. Ce f^ moase-s vorbele astea!

Se întoarse apoi spre frații lui, care ascultau convorbirea noastră și începu să le spună ceva cu însuflețire. Stătu^ mult timp de vorbă; cei mari

dădeau din cap, încuviințând grav spusele celui mic; pe urmă se întoarseră către mine și cu un zâmbet cu adevărat musulman, un zâmbet grav și binevoitor (care îmi place atât de mult, îmi place mai ales măreția lui gravă), mă încredințară că Isa a fost prorocul divin, că a săvârșit minuni nemaiauzite; că a făurit o pasare din lut și suflând asupra-i i-a dat viață și, astfel, pasărea a zburat. Și întocmai așa stătea scris și în cărțile lor. Lăudându-mi-l astfel pe Iisus, erau încredințați că-mi fac mare plăcere, iar Alei nu-și mai încăpea în piele de fericire văzând că frații lui îmi arată atâta bunăvoință și că au găsit cu cale să-mi facă această plăcere.

Lecțiile de scris s-au desfășurat cu același succes. Alei își făcu rost de hârtie (n-a vrut în ruptul capului să mă lase să fac eu această cheltuială), pene și cerneală și în mai puțin de două luni învăță să scrie admirabil. Frații lui rămaseră uimiți. Mândria și mulțumirea lor nu mai cunoșteau margini; nu știau cum să-mi măi arate recunoștința. La muncă, dacă se întâmpla să fim împreună, se întreceau care mai de care să mă ajute, făcându-și din asta o adevărată bucurie. Nu mai vorbesc de Alei, care îmi purta o dragoste poate la fel de mare ca și fraților lui. N-am să uit niciodată ziua când urma să părăsească temnița. Mă duse în dosul cazarmii, se aruncă la pieptul meu și începu să plângă. Niciodată până atunci nil mă îmbrățișase și nu plânsese încă în fața mea. „Ai făcut atâta pentru mine, îmi zicea printre lacrimi, cât n-ar fi fost în stare să facă nici mama, nici tatăl meu: ai făcut om din min (iviwij iluiv numnezeu o să te răsplătească pentru asta, iar eu n-am să te uit niciodată.”

Unde o fi acum bunul, dragul și scumpul meu Alei?

În afară de grupul acesta de cerchezi, mai era în cazarma noastră și un grup destul de numeros de polonezi, care alcătuiau o familie aparte, ce se ținea cu totul separată de ceilalți ocași. Am spus în altă parte că din pricina atitudinii lor intolerante, pline de desconsiderare și de vrăjmășie față de osândiții ruși, erau la rândul lor urâți de toată lumea. Erau cu toții șase oameni cu firi chinuite, bolnăvicioase. Printre ei se aflau și oameni culți; despre aceștia am însă de gând să vorbesc mai pe larg ceva mai încolo. De la ei împrumutam în ultimii ani de ocnă câte o carte. Cea dintâi carte citită mi-a lăsat o impresie puternică, ciudată, adâncă. Am să vorbesc mai târziu despre aceste impresii, care mi-au părut cu totul neobișnuite. Eu le consider extrem de ciudate și îmi închipui că pentru mulți vor părea cu totul de neînțeles. Nu poți judeca unele lucruri dacă n-ai avut prilejul să le trăiești tu însuși.

Suficient să spun că privațiunile spirituale sunt infinit mai greu de îndurat decât cea mai groaznică suferință fizică.

Adus în temniță, omul din popor se pomenește în lumea lui, ba poate chiar într-o lume mai evoluată. A pierdut, desigur, mult, îndepărtându-se de locul în care s-a născut și de ai lui, dar lumea din juru-i e aceeași, mediul rămâne aproape neschimbat. Un om cult, osândit de lege la aceeași pedeapsă ca și omul din popor, are adesea incomparabil mai mult de pierdut decât cel din urmă. El trebuie să-și înăbușe toate cerințele, să renunțe la toate deprinderile, să treacă într-un mediu nepotrivit pentru el, să se obișnuiască a

respira altfel de aer. E ca peștele zvârlit pe nisip. Și de multe ori pedeapsa pe care o îndură, una și aceeași pentru toți după concepția legii, e mult mai chinuitoare și mai crudă pentru el decât pentru toți ceilalți. Și lucrul acesta e adevărat. Chiar dacă ar fi vorba numai de deprinderile materiale la care e nevoit să renunțe.

Polonezii alcătuiau însă o lume aparte, un grup omoget, de șase oameni care se țineau tot timpul împreună. Dintre toți ocnașii din cazarma noastră, ei prinseseră drag numai de un evreu și asta poate numai pentru că el îi distra. De altminteri, pe acest evreu îl iubeau și ceilalți deținuți, deși toată lumea, fără nici o excepție, își bătea joc de el. Era singurul om care mă făcea să râd cu hohote și chiar azi îmi vine să râd de câte ori mi-l amintesc. Privindu-l, mă gândeam la Iankel, personajul zugrăvit de Gogol în *Taraș Bulba* și care, dezbrăcându-se ca să se culce lângă evreica lui într-un fel de cufăr, semăna foarte mult cu un pui de găină. Isai Fomici semăna și el ca două picături de apă cu un pui de găină. Era om în vârstă, de vreo cincizeci de ani, slab, pipernicit și pe cât de șiret, pe atât de mărginit. Era obraznic și înfipt, dar cu toate acestea din cale-afară de fricos. Fața și gâtul îi erau brăzdate de zbârcituri. Pe frunte și pe obraji purta stigmatul osândeii. Nu mi-am putut da niciodată seama cum putuse să suporte șaiszeci de lovituri de bici. Fusesse condamnat pentru omucidere. Avea la el o rețetă medicală, pe care i-o dăduseră niște ovreiași de-ai lui, îndată după aplicarea pedepsei. Cu rețeta aceasta ar fi putut obține o alifie miraculoasă care în două săptămâni ar fi făcut să-i dispară urmele arsurilor infamante. El însă nu îndrăznea să întrebuințeze leacul la ocnă și aștepta să treacă cei doisprezece ani de muncă silnică, pentru ca, după ce va fi trimis în colonie undeva în Siberia, să pună în aplicare binecuvântata rețetă. „Altfel n-aș putea se me mai însor – îmi mărturisi el într-o zi – și trebuie neapărat se me însor.” Devenirăm buni prieteni. Era veșnic bine dispus și glumele lui nu mai aveau sfârșit. În temniță n-o ducea tocmai greu. Fiind bijutier de meserie, oamenii din oraș, unde nu exista nici un giuvaergiu, îl încărcau cu comenzi; a torită cărui fapt scăpa lesne de munca grea de ocnă. Făcea cămătărie, împrumutând cu dobânzi mari bani ocnașilor.

Pusesse adus în temniță înaintea mea și unul dintre polonezi 'ini povesti cu lux de amănunte apariția lui în cazarmă. E o veste foarte hazlie, pe care o rezerv pentru mai târziu; de altfel, voi avea în cursul istorisirii mele destule prilejuri să mai vorbesc despre Isai Fomici.

Restul efectivului cazarmii noastre îl formau: patru bătrâni habotnici, adepți ai credinței de rit vechi, printre care se număra și bătrânul din sloboziile de la Starodub; doi sau trei ucraineni veșnic încruntați; un ocnaș tânăr, de vreo douăzeci și trei de ani, cu obrazul mic cât pumnul și un nas subțirel și ascuțit, care apucase să comită opt omoruri; apoi o bandă de falsificatori de bani, dintre care unul făcea pe măscăriciul cazarmii; în sfârșit, câțiva indivizi ursuzi, cu chipuri mohorâte, pe care capetele rase îi făceau și mai respingători, veșnic tăcuți și roși de invidie, care se uitau cu ură la tot ce-i înconjură și aveau să privească așa pe sub sprâncene, tăcuți, încruntați și dușmănoși, probabil, ani

de-a rândul – până li s-o împlini sorocul pedepsei. Întregul tablou mi se înfățișă instantaneu, la o privire fugară – chiar în cea dintâi seară nefericită a noii mele vieți ce avea să înceapă în temniță – mi se dezvălui într-o sumbră defilare, prin fumul greu și înecăcios, într-un vacarm de glasuri, presărat cu exclamații cinice, cu sudămi scârnave însoțite de zomăit de lanțuri, de blesteme și hohote de răs sălbatic. Mă întinsei pe scândurile goale, punându-mi sub cap haina (n-aveam încă pernă) și mă învelii cu cojocul; dar mult timp încă nu putui să adorm, cu toate că eram frânt de oboseală și zdrobit de avalanșa de impresii neașteptate, monstruoase și uluitoare din această primă zi a vieții mele de ocaș. Dar abia pășisem m viața aceasta nouă. Mă așteptau încă multe înainte și îh viitorul urma să-mi dezvăluie lucruri pe care nici pe depăra nu le-aș fi putut bănuși și prevedea.

#### V PRIMA LUNĂ

A patra zi după venirea mea la ocnă, primii poruncă să ies la muncă. Îmi aduc foarte bine aminte de această primă zj de lucru, cu toate că în cursul ei nu mi s-a întâmplat nimic extraordinar, bineînțele abstractie făcând de atâtea schimbări din cale-afară de nefirești intervenite în viața mea, schimbări legate de situația nouă în care m-am pomenit. Trăiam însă cele dintâi impresii și continuam să observ cu lăcomie și să înregistrez totul. Aceste trei zile le-am petrecut într-o neconținută și grea frământare. „Iată-mă, deci, la capătul peregrinării mele: sunt lă ocnă!

— Îmi repetam fără încetare -iată-mi azilul pentru mulți ani, colțul meu în care pășesc cu atâtea neîncredere, cu o senzație de-a dreptul bolnăvicioasă. Mai știi, poate că după ce se vor scurge acești ani îndelungați și va trebui să-l părăsesc, îl voi plânge și-l voi regreta amarnic!" mai adăugam eu, cu acel simțământ ciudat din care nu lipsea și un dram de bucurie răutăcioasă care, la un moment dat, se transformă într-o cerință chinuitoare; stăpânit de ea, omul își zgândăre mereu rana, voind parcă să se îmbete cu propria-i suferință, ca și cum conștiința unei nenorociri coplesitoare ar constitui totodată și un izvor de voluptate. Gândul că s-ar putea ca vreodată să mă încerce un cât de palid regret al locului acesta mă îngrozea peste măsură: presimțeam încă de pe atunci monstruoasa treaptă de adaptabilitate până la care poate coborî omul cu capacitatea lui de a se obișnui cu orice. Dar toate acestea urmau să vină cu timpul; deocamdată, realitatea din jurul meu mi se părea potrivnică, înspăimântătoare și chiar dacă nu era în întregime așa, eu cel puțin o vedeam ca atare. Curiozitate\*

#### DIN CASA MORTILOR

Ibatică cu care mă cercetau frații mei de suferință, ocașii, primea lor sporită față de un novice din tagma boierească icat ca din cer în mijlocul lor, asprime ce ajungea uneori ina la ura ~ toate acestea mă chinuiau atât de mult, încât „cepusem eu însumi să aștept cu nerăbdare să fiu scos la lucru, ca să-mi dau dintr-o dată seama de întreaga măsură a nenorocirii mele, să încep a duce aceeași viață ca și ei toți, să merg cât mai curând împreună cu ei pe același făgaș. Erau, bineînțele și destule lucruri care mi-au scăpat atunci din vedere,

ba mai mult, n-am băgat de seamă unele ce se cereau văzute chiar din prima clipă: în stihia vrăjmășiei oarbe nu știusem încă să întrezăresc și licăririle încurajatoare ale unor bucurii ulterioare. De altfel, cele câteva chipuri pline de bunăvoință și simpatie, pe care le-am întâlnit încă în aceste trei zile, mi-au dat mult curaj chiar de la început. Cel mai cumsecade s-a arătat față de mine Akim Akimâci. Printre fețele posomorite și ursuze ale celorlalți ocnași izbutii totuși să observ și câteva plăcute și vesele. „Oameni răi întâlnești pretutindeni, iar printre cei răi se găsesc și oameni buni, îmi zisei în chip de consolare. Cine știe, poate că cei de aici nu sunt mult mai răi decât ceilalți, care au rămas dincolo de zidurile temniței.” Tot gândindu-mă la aceste lucruri clătinam din cap a îndoială și totuși, o, Doamne! Nici măcar nu bănuiam câtă dreptate am avut atunci!

Iată, de pildă, un om pe care am ajuns să-l cunosc bine abia după ce s-a scurs un șir întreg de ani, cu toate că mi-a stat în preajmă aproape de la început și până la sfârșitul osânde mele. Era deținutul Sușilov. Aducând vorba despre ocnașii care nu sunt mai răi decât ceilalți, mi-am amintit deîndată de el, fără să vreau. Pentru cei câțiva bănuți pe care puteam să-i dau, îmi făcea diferite servicii gospodărești. Aveam și un alt ajutor, anume Osip, pe care Akim Akimâci mi-l recomandase chiar de la început, spunându-mi că pentru treizeci de copeici pe lună acest ocnaș putea să gătească zilnic mâncare anume pentru mine, dacă cea cazonă mă va dezgusta peste măsură și dacă am, firește, bani ca să mănânc pe socoteala mea. Osip era unul dintre cei patru bucătari aleși dintre deținuți; oricine putea să primească ori ss renunțe de bunăvoie la această îndeletnicire. Bucătarii nu erau trimiși la muncă grea; rămâneau în cazarmă să coacă pâine și să fiarbă ciorba de varză acrå. Li se spunea la feminin „bucătărese”, dar nu în bătaie de joc – mai ales că erau de regulă aleși oamenii cei mai de treabă și, pe cât posibil, Cej mai cinstiți – ci mai mult în glumă, astfel încât nu se supărau deloc. Osip era ales aproape de fiecare dată și de câțiva ani fo șir îndeplinea funcția de „bucătăreasă”. Nu părăsea aceasta îndeletnicire decât atunci când se plictisea peste măsură și îj venea cheful să introducă clandestin rachiu în cazarmă. Cu toate că fusese osândit la muncă silnică pentru contrabanda, era de o cinste și de o bunătate rară. Am pomenit mai sus de flăcăul acesta înalt și voinic, dar fricos nevoie mare, mai ales când era vorba de vergi; liniștit din fire, răbdător, blajin cu toată lumea, nu se certa cu nimeni niciodată; dar, în ciuda lașității sale, pentru nimic în lume nu s-ar fi împotrivit ispitei de a aduce rachiu, numai și numai de dragul îndeletnicirii, din pasiune pentru contrabandă. Ca toți ceilalți bucătari, făcea și el negoț cu rachiu, dar nu pe picior mare ca Gazin, fiindcă nu avea curajul să riște prea mult, să pună totul la bătaie. M-am înțeles totdeauna foarte bine cu acest Osip. În ce privește posibilitatea de a avea hrană pe cont propriu, nu era nevoie de cine știe ce fonduri. Cred că nu greșesc afirmând că nu cheltuiam mai mult de o rublă pe lună, bineînțeles în afară de pâinea cazonă care mi se dădea în cazarmă; ba uneori, când foamea-mi dădea ghes, mă încumetam să mănânc și ciorba de varză acrå a ocnașilor, cu tot dezgustul ce-l simțeam, deși mai târziu

m-am obișnuit destul de bine și cu ea. Cumpăram de obicei un funt de carne de vacă pe zi. Iarna mă costa doar o copeică. Cumpărăturile le făcea un invalid dintre cei puși pe la fiecare cazarmă să supravegheze ordinea în dormitoare și care își luaseră de bunăvoie sarcina să se ducă zilnic în piața târgului, treaba pentru care nu primeau nici o plată, ci numai din când în când

UliN LAM JYIUKIII AJK i\*5

T mi mic dar. O făceau mai mult pentru tihna lor, căci alt-ieri nu le-ar fi fost cu putință să trăiască în bună – telegere cu ocnasii. Aduceau tutun, ceai, carne, colaci, în fârșit, tot ce trebuia, în afară de rachiu. Pentru asta nici nu-i ^ga nimeni, deși se lăseau adesea cinstiți cu câte o dușcă. Ani je-a rândul Osip îmi găti mereu același fel de mâncare – o bucată de carne friptă. Cum o pregătea e o altă chestiune care, de altfel, nici nu prea interesează. Ciudat e însă că în tot acest răstimp n-am schimbat între noi aproape nici două vorbe. Dinspre partea mea, am încercat adesea să intru în vorbă cu el, dar pe cât se pare nu era în stare să întrețină o convorbire; nu știa decât să zâmbească și să răspundă da sau nu; și cu asta basta. Acest hercule cu o minte ca de copil de șapte ani făcea o impresie bizară.

Spuneam că, afară de serviciile lui Osip, mă bucuram și de ajutorul neprecupețit al lui Sușilov. Nu-l chemasem și nici nu-l căutasem. M-am pomenit deodată că-mi face și el diferite servicii, dar când și cum anume s-a întâmplat asta, n-aș putea să precizez. Începu cu spălatul rufelor. Îndărătul cazarmilor fusese săpată anume o groapă mare, în jurul căreia ocnasii își spălau rufele în albiile cazone, aduse acolo din temniță și unde aruncau zoaiele. Sușilov făcea ce făcea, doar o găsi un prilej să-mi fie de folos: ba îmi ducea vestonul la reparat, ba alerga în căutarea vreunui lucru ce mi-ar fi trebuit, îmi pregătea ceaiul, îmi ungea cizmele de patru ori pe lună. Toate acestea le făcea cu multă râvnă, străduindu-se din răspuțeri, ca și cum ar fi avut de îndeplinit cine știe ce sarcini de seamă; într-un cuvânt, își legase soarta de a mea și se amesteca în tot ce mă privea. N-ar fi spus în ruștul capului: „Ai atâtea cămăși. Vestonul ți s-a rupt”, ci: „Avem atâtea cămăși. Ni s-au rupt hainele”. Nu avea altă preocupare decât aceea de a-mi purta mie de grijă și îmi vine să cred că își făcuse din asta un fel de menire în viață. Cum nu cunoștea nici o meserie, tot câștigul lui se reducea la cei câțiva gologani primiți de la mine și totuși, se arăta totdeauna mulțumit. Simțea nevoia să slujească pe cineva și mă alesese pe mine, fiindcă mă găsea mai bun decât ceilalți, atât i inimă, cât și la plată. Făcea parte din categoria oamenilor care nu se pot pricopsi niciodată, care nici nu știu măcar (je ce să se apuce ca să-și găsească un rost, dintre cei care s) angajau la noi să păzească „maidanul”, veghind toată noaptea în frig, în tindă, cu urechea ciulită la cel mai mic zgomot ce ar fi vestit venirea maiorului, serviciu ingrat pentru care nu primeau decât cinci copeici, iar de se întâmpla să fie surprinși, nu numai că pierdeau și acest câștig mizer, dar mai plăteau cu spinarea lor lipsa de atenție. Am mai pomenit despre ei. Ceea ce-i caracterizează pe toți oamenii aceștia, ca o trăsătură comună, este renunțarea deplină la propria personalitate în fața oricui, oriunde și oricând, mulțumindu-

se ca în acțiunile comune să joace totdeauna roluri de mâna a doua sau chiar a treia. Așa sunt ei din naștere. Sușilov era un biet omuleț pricăjit, neajutorat, veșnic supus și umil, cu înfățișare de câine bătut și prigonit, deși nimeni din cazarma noastră n-ar fi ridicat mâna asupra lui; avea pesemne aerul acesta de când era pe lume. Nu știu de ce, dar totdeauna mi-a inspirat milă. De câte ori privirea mi se oprea asupra lui, mă simțeam cuprins de acest simțământ, pe care, chiar dacă m-ar fi întrebat cineva, n-aș fi reușit să-l explic. Nu puteam sta de vorbă cu el, fiindcă nu știa să lege o convorbire și orice încercare în acest sens îl costa eforturi uriașe, dar se însuflețea îndată ce, pentru a le pune capăt, îl rugam să-mi facă un serviciu oarecare. De altfel, nu mi-a trebuit mult să mă conving că însărcinările acestea îi făceau cu adevărat o mare plăcere. Nu era nici înalt, nici scund, nici frumos, nici urât, nici prost, nici deștept, nici tânăr, nici bătrân; avea obrazul puțin ciupit de vărsat și părul mai degrabă blond. Era greu să spui ceva precis despre omul acesta, în afara unui singur lucru: după cum am bănuțit, făcea parte din categoria oamenilor de teapa lui Sirotkin și asta tot din cauza nevolniciei lui. Uneori deținuții își băteau joc de el, fiindcă se schimbaseră pe drum în convoiul cu care venise în Siberia, pentru o cămașă roșie și o rublă. Toți râdeau nu de faptul că >4tNTTRI DIN CASA MORȚILOR\_yj\_ schimbaseră, ci de suma neînsemnată pentru care se "nduse. A te schimba însemna a face schimb de nume, de

Entitate cu un alt deținut și, prin urmare și schimb de ituații, adică schimb de pedepse. Oricât de ciudat ar părea, e ntru totul adevărat; încă pe vremea mea, obiceiul acesta, consfințit în timp și îmbrăcat în anumite forme, era în floare în convoaiele de condamnați ce luau drumul Siberiei. La început nu mi-a venit să cred, dar în cele din urmă a trebuit să mă plec m faâa realității de netăgăduit.

Lucrurile se petrec cam în felul următor: un convoi de condamnați pornește spre Siberia; printre ei sunt condamnați de toate categoriile: la muncă silnică, la exploatare ori la deportare în vreo colonie oarecare. Merg toți laolaltă. Pe drum, în gubernia Perm, de pildă, un deportat dorește să-și schimbe soarta cu a altuia. Să zicem că unul pe care îl cheamă Mihailov, osândit la muncă silnică pentru omor sau pentru altă crimă, găsește că nu prea îi convine să înfunde ocna un șir lung de ani. Cum e șiret și descurcăreț, știe ce-i rămâne de făcut: caută în convoi un frate de suferință mai neajutorat și mai sărac cu duhul, a cărui pedeapsă să fie mai mică, câțiva ani de mină, deportare, sau tot muncă silnică, dar pe termen mai scurt. Îl găsește în cele din urmă pe unul ca Sușilov. Sușilov, rânduș la vreo curte, trimis pur și simplu numai în deportare. A străbătut pe jos o mie cinci sute de verste fără o copeică în buzunar, pentru că așa-i, se vede, rânduit, ca un Sușilov să nu poată avea niciodată bani; e obosit, sleit de puteri, căci nu mănâncă decât rația de pâine cazonă și ce i se mai dă uneori de la cazan, fără a avea putință să guste măcar o dată din bunătațile ce-l îmbie lă tot pasul; veșnic tremură de frig în hainele lui de ocnaș și se istovește tot slugărind pe la alții pentru câțiva gologani. Mihailov intră în vorbă cu Sușilov, se împrietenește cu el și-i câștiga încrederea; pe urmă, la un



popas mai lung, îl cinsteste cu băutura și, în sfârșit, îi propune să-și schimbe soarta unul cu altul: „Pe mine, Mihailov, mă trimite la ocnă, adică nu tocmai la ocnă, ci într-o «secție specială»; ei și dacă-i specială, asta, care va să zică, tot e mai bună decât ocnă obișnuită”. Chiar pe vremea când încă mai exista, secția aceasta specială era învăluită în mister: nu se știa prea bine nici ce este și nici unde se află. Nici chiar autoritățile, inclu. Siv cele din Petersburg, nu prea aveau idee cam ce reprezintă de fapt. Era un colțișor pierdut într-unui dintre ungherele cele mai depărtate din fundul Siberiei și cu oameni atât de puțini (pe vremea mea să tot fi fost vreo șaptezeci, nu rn^ mult), încât era destul de greu să dai de el în pustietatea aceea fără margini.

Am întâlnit mai pe urmă oameni care slujiseră în Siberia și cunoșteau destul de bine această parte a țării și totuși, aveau pentru întâia oară de la mine de existența secției speciale, în Codul legilor nu găsești decât șase rânduri privitoare la acest așezământ: „Se înființează pe lângă temnița cutare o secție specială pentru infractorii cei mai primejdioși, până la dechiderea în Siberia a unor ocne de muncă silnică supra-grea”. Nici chiar deținuții din această secție specială nu știau dacă sunt trimiși acolo pe viață ori numai pentru un anumit timp. Termenul osândei nu era precizat și în hotărâre nu se spunea decât atât: până la înființarea unor ocne de muncă supragrea, ceea ce însemna că „ocna îi mănâncă”. Deci, nu-i de mirare că nu numai Sușilov, dar nimeni din convoi nu știa acest lucru și nici chiar Mihailov însuși, care și-o fi închipuit cam ce poate fi această secție specială, judecând doar după crima lui deosebit de grea, pentru care pătimise până acum vreo trei sau patru mii de lovituri prin „ulița verde”. Prin urmare, nu-i era greu de ghicit că locul unde îl trimiteau nu putea să fie prea atrăgător. Or, Sușilov era condamnat numai la deportare și urma să se oprească într-o pustietate oarecare; ce și-ar fi putut dori mai mult Mihailov? „Nu vrei să facem schimb?” Amețit de băutura, Sușilov, suflet naiv, plin de recunoștință față de Mihailov, care se arătase atât de bun cu el, nu se îndură să-l refuze. A auzit, de altfel, vorbindu-se printre ocnași că asemenea schimburi se obișnuiesc, că mulți au și făcut acest lucru și ca atare n-ar fi nimic nemaivăzut

MINTIRI DIN CASA MORȚILOR 99 u ciudat. În cele din urmă cad la învoială; folosindu-se de rostia lui Sușilov, șiretul Mihailov îi cumpără numele penii! O cămașă roșie și o rublă, pe care i le dă față de martori. A doua zi, Sușilov își vine-n simțiri, dar e tratat din nou și trebuie să bea, n-are încotro; apoi i se duce pe băutura și rubla, iar după aceea și cămașa roșie. Pe urmă, când se dezmeticește de-a binelea, chiar dacă ar vrea, nu mai poate da înapoi: trebuie să restituie banii, dar de unde să ia Sușilov o rublă? Și dacă nu dă banii, ceilalți îl vor sili s-o facă; comunitatea ocnașilor e neînduplecată în această privință. Și-apoi, ți-ai dat cuvântul, trebuie să-ți ții făgăduiala – comunitatea veghează cu strășnicie și la asta. Altminteri, vai și amar. Nu-ți dă pace în ruptul capului: să te mănânce de viu, nu alta; te omoară în bătăi, în orice caz bagă spaima în tine.

Într-adevăr, e de ajuns ca o singură dată, într-un singur caz, comunitatea să-și arate îngăduința față de cel care nu-și ține cuvântul, și atunci s-a zis cu obiceiul schimbului de nume. Ce temeinicie poate avea o înțelegere și cine-ar mai respecta-o, dacă, după ce ai bătut palma și ai luat banii, poți să nu-ți îndeplinești făgăduiala? Într-un cuvânt, aici e vorba de o treabă comună tuturor ocnașilor, care-i privește pe toți și de aceea, în astfel de împrejurări, comunitatea e neîndurătoare. În cele din urmă Sușilov își dă seama că nu mai poate îndupleca pe nimeni, că nu mai poate da înapoi, că nu-i rămâne decât să se supună obiceiului. Înțelegerea e adusă la cunoștința întregului convoi, avându-se, bineînțeles, grijă să se dea câte un plocon cui se cuvine; acelora, firește, le este totuna cine se duce la dracu-n praznic: Mihailov sau Sușilov. O dată cinstiți și ospătați, ei își țin gura. La cel dintâi popas, când se face apelul și este strigat Mihailov, răspunde Sușilov: prezenți iar când e strigat Sușilov răspunde Mihailov: prezenți și treaba-i gata. De aici încolo chestiunea e închisă. La Tobolsk se face repartizarea condamnaților pe direcții și locuri de destinație. „Mihailov” e trimis în colonie, iar „Sușilov” e dus sub escortă puternică la ocnă, cu specificarea „pentru secția specială”. Să se plângă, să se împotrivescă? Cine l-ar crede? Câți ani ar trebui s\* treacă până să se lămurească lucrurile? Și cine știe ce-ar m<sup>^</sup> păți și pentru asta! Și-apoi, de unde să ia martori? Toți ^ nega, chiar dacă ar fi găsiți. Și iată cum Sușilov, pentru 0 rublă de argint și-o cămașă roșie, a ajuns în „secția speciala”

Deținuții își băteau joc de el, dar nu pentru că făcuse schimb (deși, în general, cei care schimbă o muncă ușoară cu una grea sunt priviți cu mult dispreț, pentru nerozia lor), Ci fiindcă se vânduse atât de prosteste, pe un preț de nimic, pentru o cămașă roșie și-o rublă. Aceste schimburi se fac de obicei pentru sume mari, în raport cu situația, bineînțeles. Uneori se ajunge chiar la câteva zeci de ruble. Dar Sușilov era atât de neajutorat și de nevolnic, atât de lipsit de orice personalitate, încât nimănui nu-i ardea să-l ia în seamă și nici măcar să-și bată joc de el cu tot dinadinsul.

Prietenia dintre mine și Sușilov s-a încheiat pe nesimțite și dăinuia de ani de zile. Se atașase mult de mine, de altfel și eu mă obișnuisem să-l am în preajmă. Într-o zi – niciodată n-am să-mi iert asta – deși îi dădusem cu puțin înainte niște bani, el nu-mi îndeplini nu știu ce rugăminte și atunci avui cruzimea să-i spun: „Vezi, Sușilov, bani știi să ceri, da' treabă loc”. Sușilov tăcu și se grăbi să facă ceea ce îl rugasem, dar se întrista pe dată. Trecură două zile. N-aș fi crezut să-l mânănească atât de mult ceea ce-i spusese. Știam că un deținut, anume Vasiliev, îi tot cerea să-și plătească o mică datorie ce avea la el. Sușilov n-avea probabil bani deloc și nu îndrăznea să-mi ceară. A treia zi îi spun: „Sușilov, poate vrei să-ți dau ceva bani ca să-ți plătești datoria față de Anton Vasiliev? Iată, ține-i!” Ședeam pe patul de scânduri, iar Sușilov stătea în picioare în fața priciului. După cât se pare, propunerea mea, cât și faptul că-mi adusesem aminte de nevoia în care se afla l-au mirat grozav, cu atât mai mult cu cât, după socoteala lui, luase destui bani de la mine și la mai mulți nu putea nădăjdui. Privi banii pe care îi întinsesem, pe urmă se uită în ochii mei,

apoi se întoarse brusc și plecă, spre marea mea surprindere. Ieșii după el și găsii

; DIN CASA MORTILOR\_101\_ ascuns îndărătul cazarmii. Stătea în picioare, cu fruntea prijinită de brațul lipit de gard. „Ce-i cu tine, Sușilov?” îl întrebai. El nu-mi răspunse și constatai uimit că-i gata să olângă- „Dumneata, Aleksandr Petrovici. Făcu el cu glas înăbușit, ferindu-se să mă privească, crezi că eu. Pentru banidar eu. eh! Da' ce să mai vorbim!” Spunând acestea, se întoarse brusc și se lipi iarăși de gard, aproape izbindu-și fruntea și izbucni în hohote de plâns. Vedeam pentru prima oară în temniță un om plângând. Cu greu am reușit să-l liniștesc și, deși de atunci mi-a purtat de grijă cu și mai multă râvnă, dacă mai poate fi vorba de comparație, îmi dădui seama după unele semne aproape imperceptibile că inima lui întristată n-avea niciodată să-mi ierte musturarea ce-i făcusem. Și, cu toate astea, mulți își băteau joc de el, îl sâcăiau ori de câte ori se ivea prilejul, îl înjurau și el nu se simțea jignit, nu se supăra și rămânea mai departe bun prieten cu ei. Da, e foarte greu să cunoști un om, chiar și după ce ai trăit ani și ani de-a rândul în tovărășia lui!

Iată de ce, la început, temnița nu mi s-a înfățișat în lumina ei adevărată, așa cum aveam s-o văd mai târziu. Și iată de ce spuneam adineauri că deși înregistram totul atent, cu un fel de aviditate încordată, multe lucruri îmi scăpaseră sau nu izbutisem să le dibuiesc, deși se petreceau chiar sub ochii mei, ba, poate, le percepeam pe atunci în mod cu totul greșit, de unde și impresia penibilă, deprimantă, neînchipuit de tristă ce mi-o lăsau. La aceasta a contribuit mult și întâlnirea mea cu A.v, deținutul adus în temniță cu puțin timp înaintea mea și care îmi făcuse o impresie deosebit de dureroasă chiar din primele zile. Știam, de altfel, încă înainte de a ajunge la locul de destinație, că îl voi întâlni acolo. El mi-a otrăvit cele dintâi zile de viață la ocnă și așa destul de amare, îndurerându-mi sufletul cu o nouă suferință. Nu pot să trec sub tăcere cazul lui.

Era cel mai dezgustător exemplu de descompunere morală, de înjosire și ticăloșie la care poate ajunge un om; vedeai la el până la ce punct se poate șterge într-un suflet secătuit orice urmă de simț moral și aceasta fără fără căință. A.v era un tânăr dintr-o familie de nobili; mai pomenit despre el în trecut, când am spus că-i șoptea la ureche maiorului tot ce se petrece în temniță și că legase prietenie cu Fedka, ordonanța acestuia. Dar iată pe scuj povestea lui: după o ceartă la Moscova cu părinții săi îngroziți de comportarea lui destrăbălată, lăsă baltă studiile începute, ajunse la Petersburg, doritor de o viață ușoară și (je petreceri. Văzu însă aici că spre a-și satisface nestăpânita poftă de plăceri josnice, senzuale, prin localurile și lupanarele metropolei, are nevoie de bani. În scopul de a și-j procura, recurse la un mijloc mârșav: ticlui un denunț fals și, pentru o recompensă în bani, vându viața a zece oameni. Deși nu era un om prost, riscase nebunește, absurd. Curând fu însă demascată: denunțase oameni nevinovați și-i înșelase pe alții, fapte pentru care fu osândit la zece ani muncă silnică în Siberia. Viața lui de abia începea; s-ar fi părut că această groaznică lovitură trebuia să-l dezmeticească, să-i provoace o reacție

sufletească adecvată, să trezească în el o dorință de împotrăvire în fața decăderii, un proces de conștiință, o cotitură; își primi însă noua soartă fără cea mai mică strângere de inimă, fără silă, fără nici un fel de pornire de revoltă morala, fără a se îngrozi de nimic, în afară, poate, de munca la care avea să fie pus; singurul lui regret era că se despărțea pentru totdeauna de luxul capitalei și de o viață de chefuri și desfrâu. Ba i se păru, pasămite, că situația de ocnaș îl dezleagă și de ultimele pripoane, îl scutește de orice scrupule și-i înlesnește calea spre orice mârșăvii și ticăloșii. „Dacă-i vorba să fiu ocnaș, apoi să fiu; n-am de ce să mă sinchisesc și nici cu mine nu mi-e rușine de nimic.” Aceasta era, literalmente, părerea, convingerea lui. Mi-aduc aminte de această faptură dezgustătoare ca de un fenomen neobișnuit. Vreme de câțiva ani am trăit în mijlocul tâlharilor, al ucigașilor, al ticăloșilor și al desfrânaților, dar n-am întâlnit în viața mea la nimeni un asemenea hal de decădere morală, de perversitate și cinism, de josnicie nerușinată. Printre noi se găsea un parian din casa morților de obârșie nobilă – am mai vorbit de el – dar m-am putut – credința în dese rânduri, după unele trăsături și manifestări oantane, că era mult mai cumsecade și mai bun, mai nobil; mai omenos decât acest A.v. în tot timpul osândei mele nu l-am socotit altceva decât o bucată de carne, înzestrată cu dinți și cu o poftă nesăbuită de cele mai bestiale plăceri trupești pentru a căror împlinire era în stare să înjunghie, să sugrume, în sfârșit, să omoare și să facă orice, cu o singură condiție: fapta lui să nu lase nici o urmă. Nu exagerez deloc, căci am avut timp să-l observ și să-l studiez temeinic pe A. „v și am recunoscut în el cea mai groaznică întru chipare a omului stăpânit numai de latura animalică a ființei sale, de pornirile lui trupești, nezăgăzuite de nici o opreliște izvorâtă din forul său interior, de nici un resort moral, de nici o lege. O, cât mă scârbea zâmbetul lui veșnic batjocoritor! Pe lângă toate acestea, nu era lipsit de șiretenie, deșteptăciune și frumusețe, de o oarecare spoială de cultură, precum și de alte însușiri. Dar, nu! Mai bine focul, ciurma, foametea, oricare altă urgie, decât să admiți prezența unui astfel de om în societate! Am spus că în temniță totul ajunsese la o asemenea treaptă de ticăloșie, încât pâra, denunțurile înfloreau ca o podoabă firească a mizeriei, fără nici o opoziție din partea ocnașilor. Dimpotrivă, erau cu toții în bune raporturi cu A.v și se arătau mult mai prietenoși cu el decât cu noi. Iar faptul că avea trecere la bețivul de maior le impunea și îl ridica în ochii lor.

Izbutise să-l convingă pe maior că se pricepe să facă portrete (pe ocnași îi asigura că a fost locotenent într-un regiment de gardă imperială); de aici ordinul să fie trimis zilnic să lucreze acasă la maior, ca să-i facă, bineînțeles, portretul. Cu acest prilej se împrietenise cu Fedka, ordonanța care avea o influență nefastă asupra stăpânului său și asupra ocnei întregi. Din îndemnul maiorului, A.v ne spiona pe noi toți, ceea ce nu-l împiedica pe maior, când era beat, să-l Pălmuiască și tot el să-l facă pe A.v spion și denunțător. Adesea, după asemenea molestări, maiorul se așeza pe scaun și-i cerea să continue portretul. Se pare că maiorul nost credea cu adevărat că A.v e un pictor de

mare talent, cat», de talia lui Briullov<sup>1</sup> despre care auzise și el, dar asta nu împiedica să se considere în drept să-l păruiască, pentru ca. „Poți să fii și pictor, chiar Briullov în persoană, de vreme ce acum ești ocnaș și eu ți-s șef, fac cu tine ce vreau”. Înr altele, îl pune pe A.v să-i tragă cizmele, să scoată din dormitor felurile vase și toate acestea convins fiind că are de-a face cu un mare pictor. Lucrul la portret se prelungea fără sfârșit și se împlinise anul de când fusese început. În cele din urmă, maiorul începu să-și dea seama că e păcălit și, după ce se convinse de-a binelea că portretul nu numai că nu se apropia de sfârșit, dar că, dimpotrivă, pe zi ce trece semăna tot mai puțin cu el, se înfurie, îi trase o bătaie zdravănă pictorului și îl trimise înapoi în temniță, cu poruncă strașnici să fie scos la munca grea. A.v regretă amarnic zilele acelea de trândăvie, cu bunătățile rămase de la masa boierului și cu toate plăcerile pe care și le pune la cale împreună cu Fedka în bucătăria maiorului. Fapt e că, o dată cu alungarea lui A. V, maiorul încetă să-l mai persecute pe bietul M., un deținut pe care A.v îl pâra neconținut și pentru un motiv foarte ciudat. La venirea lui A.v, acest M. se ținea izolat Era tare abătut, se uita cu groază și scârbă la ceilalți deținuți, neizbutind să observe la ei și acele trăsături care l-ar fi făcut să-i privească cu mai multă înțelegere și să nu se izoleze de ei. Deținuții îi răspundeau cu aceeași monedă. În general, în temniță, situația unor oameni cu firea lui M. este îngrozitoare. M. nu cunoștea cauza condamnării lui A.v, care, ghicind cu cine are de-a face, se grăbi să-l încredințeze că a fost condamnat pentru o cu totul altă faptă și anume pentru o faptă similară aceleia săvârșite de M. Acesta din urmă era fericit că-și găsisse un prieten și un tovarăș. Avu grijă de el și îl consolă în primele zile de temniță, închipuindu-și cât de 1 K. P. Briullov (1799- 1852) – pictor rus, reprezentant de seamă al școlii clasicismului academic, în etapa de trecere spre realism (n. ed. Române).

Greu îi vine și cât suferă; îi dădu ultimii săi bani, își împărți el hrana și lucrurile. Dar A.v, chiar de la început, prinse ura pe el pentru că era nobil și generos, pentru că vorbea cu groază de orice ticăloșie, pentru că era cu totul deosebit și superior lui și, cu cel dintâi prilej, îi relată maiorului tot ce-i povestise M. despre viața din temniță și despre maior. Acesta îl luă la ochi pe M. și îl supuse unei persecuții sistematice, care, dacă n-ar fi fost temperată de comandant, l-ar fi împins probabil la vreun act de disperare. Cât despre A.v, acesta nu numai că nu se tulbură de faptul că între timp M. aflase de mârșăvia lui, ci dimpotrivă, se întâlnea cu plăcere cu el și-l privea batjocoritor. Se vedea cât de colo că e încântat. Însuși M. mi-a atras de câteva ori atenția asupra acestui fapt.

Mai târziu, dezgustătoarea făptură fugi în tovărășia unui alt ocnaș și a unui soldat din escortă, dar despre această evadare am să povestesc mai târziu. La început îmi tot da târcoale, crezând poate că nu-i cunosc antecedentele. Repet, omul acesta mi-a otrăvit cele dintâi zile de temniță, adăugând și mai multă amărăciune la starea mea și așa disperată. Mă îngrozeau ticăloșia și josnicia în care fusesem aruncat, în mijlocul cărora nimerisem. Aveam impresia

că totul aici e deopotrivă de josnic și dezgustător. Dar mă înșelasem judecându-i pe toți după A.v.

În afară de clipele când rămâneam întins pe patul meu de scânduri, primele trei zile le-am petrecut rătăcind de colo până colo. La îndemnul lui Akim Akimâci, încredințai unui deținut mai de nădejde pânza pe care o promisem de la administrație, ca să-mi facă vreo câteva cămăși, bineînțeles, cu plată (câteva copeici cămașa); apoi, tot după sfatul lui Akim Akimâci, îmi procurai o salteluță de pâslă (îmbrăcată în pânză era cât o clătită de subțire și se putea împături ca o scoarță) și o pernă de lână aspră și prea tare pentru cine nu era obișnuit cu ea. Akim Akimâci se făcu luntre și punte să-mi găsească toate lucrurile de care aveam nevoie și-mi cusu cu mâna lui o plapumă din bucățele de postav tăiate din pantaloni și haine ce nu mai puteau fi purtate și pe care le cumpără de la alți deținuți. După ce o purta un anumit număr de ani, până se uza complet, îmbrăcămintea statului devenea proprietatea deținutului, care o vindea numaidecât, fiindcă oricât de veche ar fi, o haină tot mai poate avea un preț. Lucrul acesta mă mira nespus, mai ales în primele zile, când abia începusem să-mi croiesc un loc în lumea cea nouă. Nii știu cum s-a făcut, dar deodată m-am pomenit a fi unul dintre oamenii de rând, asemenea tuturor fraților mei de suferință, un ocnaș ca și ei. Obiceiurile, gândurile, părerile și deprinderile lor au devenit încetul cu încetul și ale mele, cel puțin după formă, după lege, ca să zic așa, căci în fond nu le puteam împărtăși. Eram uimit, nedumerit, de parcă niciodată n-aș fi bănuț sau auzit vorbindu-se de ele, deși de fapt fusesem avertizat și știam la ce să mă aștept. Realitatea îți produce însă o impresie cu totul diferită decât cele citite sau auzite. Bunăoară, mi-aș fi putut închipui vreodată că zdrențele acestea, de fapt bune numai de aruncat la gunoi, mai pot avea un preț? Și totuși, plapuma mea, lucrată numai din petice soioase, nu lăsa în privința asta nici o îndoială! Nici nu vă puteți închipui cât era de prost postavul întrebuințat pentru îmbrăcămintea ocnașilor; aducea oarecum cu postavul gros, cenușiu, fabricat pentru uniforme soldățești, dar, de îndată ce era purtat câtăva vreme, se rărea și se subția, transformându-se într-un fel de pânză de sac. Un rând de haine trebuia să țină un an încheiat, lucru absolut imposibil. Deținutul muncește, cară poveri grele, așa că postavul se învechește, se roade. Cojoacele trebuiau purtate trei ani; în acest răstimp slujeau și ca veșmânt și ca saltea și ca plapumă. Ce-i drept, erau trainice, dar spre sfârșitul celui de-al treilea an cele mai multe trebuiau cărpite cu petice de pânză. Dar oricât de uzate ar fi fost, după ce-și împlineau sorocul, mulți le vindeau cam cu patruzeci de copeici bucata. Cele mai bine păstrate se ridicau și până la șazeci-șaptezeci de copeici, sumă neînchipuit de mare în temniță.

Banul, după cum am spus, avea o valoare extraordinară - n temniță, o putere colosală. E lucru neîndoielnic că deținutul care dispune de ceva bani suferă de zeci de ori mai puțin decât cel ce n-are nimic, deși și acesta capătă de la stat tot ce i se cuvine. „De vreme ce statul îi dă totul, ce nevoie ar mai avea de bani?” ziceau șefii noștri. Cu toate acestea, repet, dacă ocnașii ar fi fost cu totul lipsiți de dreptul de a avea un ban al lor, ori și-ar fi pierdut mințile, ori ar

fi murit ca muștele, ori, în sfârșit, ar fi înfăptuit cine știe ce crime nemaiauzite, unii din plictiseală, din amărăciune, alții ca să-și ispășească fapta cât mai degrabă și, prin urmare, „să-și schimbe soarta”, după cum obișnuiau ei să spună (un fel de expresie tehnică de-a lor). Iar dacă ocnașul care a câștigat cu atâta trudă, aproape cu prețul sângelui, câteva copeici, recurgând adesea la nenumărate șiretlicuri, ba mergând și nu o dată, până la furt și înșelăciune, risipește acești bani de multe ori în mod absurd, cu o nesocotință copilărească, asta nu înseamnă cătuși de puțin că nu cunoaște prețul banului, așa cum s-ar putea crede. Ocnașul e lacom de bani; e atât de lacom, încât pentru ei își pierde mințile; și dacă îi aruncă la chef cu atâta ușurință, o face ca să poată avea ceva ce socoate el că e mai presus decât banul. Ce pune el mai presus de ban? Libertatea sau ceva care măcar să-i semene – un vis de libertate. Căci toți ocnașii sunt niște visători. Voi avea prilejul mai departe să revin asupra acestei chestiuni cu mai multe amănunte; deocamdată, fiindcă veni vorba, mă mărginesc să amintesc că am văzut condamnați la douăzeci de ani muncă silnică spunând calm și cu multă convingere: „După ce-o da Dumnezeu să-mi sfârșesc pedeapsa, am să.” însuși cuvântul „deținut” indică un om lipsit de dreptul de a voi; de aceea, risipindu-și banii, omul acesta are sentimentul că face ce vrea. În ciuda stigmatelor de pe față și a lanțurilor de la picioare, în ciuda îngrăditurii împrejmuitoare care-i ascunde lumea liberă și-l închide ca într-o cușcă, întocmai ca pe-o fiară, el tot își mai poate procura băutură, adică o plăcere cu strășnicie interzisă, sau chiar și bucuria de a petrece uneori în tovărășia unei femei; ba alteori (deși nu totdeauna) reușește să-i mituiască pe paznici sau chiar pe subofițer, făcându-i să închidă ochii asupra acestor abateri de la regulamente și disciplină; poate chiar – și acest lucru încântă cel mai mult – să-și bată joc de ei, adică să le arate celorlalți camarazi de-ai lui și să se încredințeze și pe el însuși măcar pentru o vreme, că e mai tare și mai liber decât s-ar părea, că, într-un cuvânt, poate să tragă un chef, să facă tãmbãlau, să-și dea aere și să arate, mă rog, că el poate să facă toate astea, că asta e voia lui, adică să fie sigur că poate dobândi ceva la care un ocnaș sărac nu-și permite nici măcar să viseze. Și fiindcă am ajuns aici, cred că numai astfel se poate explica la deținuți, chiar și când nu sunt beți, înclinarea spre bravadă, spre lauda de sine, înclinarea naivă, dacă nu chiar comică, de a-și etala personalitatea, înfățișând-o cu un nimb de măreție, fie chiar și imaginară. În sfârșit, toate petrecerile acestea își au riscul lor, îl expun pe ocnaș la urmări destul de grave, dându-i deci sentimentul cel puțin al unui simulacru de viață, o iluzie fie și aproximativă a libertății. Și ce n-ar da omul pentru a se simți liber? Care milionar, cu ștreangul petrecut pe gât, nu și-ar da toate milioanele pentru o gură de aer?

Șefii se miră uneori văzând pe câte unul dintre deținuții lor, care ani de-a rândul a avut o purtare atât de cuminte, ba chiar exemplară, încât a fost pus mai mare peste ocnași, cum își iese deodată din balamale și, absolut fără nici o pricină, de parcă ar fi intrat diavolul într-însul, începe să-și facă de cap; se îmbată, face gălăgie, scandal, devine chiar obraznic față de superiori sau se

dedă la acte de violență, mergând până la crimă – omoară pe cineva, comite un viol sau săvârșește cine știe ce altă nelegiuire. Te uiți la el și te cuprinde mirarea. Iar dacă stai să te gândești mai bine, poate că pricina acestei izbucniri, la care nu te-ai fi așteptat de la un om anume, stă tocmai în nevoia ascunsă a firii lui chinuite de a-și da frâu liber într-un fel de spasm, într-un fel de încercare instinctivă de a-și regăsi eul năruit, într-o dorință [D11N UA5A MUK. JUAJK i năvalnică de a-și afirma personalitatea umilită și care, punând țgpănire pe întreaga lui ființă, crește năprasnic până la mânie, până la furie, până la demență, până la paroxism. Poate că tocmai așa se întâmplă cu un om înmormântat de viu când se trezește și începe să dea deznădăjduit cu pumnii în pereții sicriului, când încearcă să înlătore capacul, să-l spargă, cu toate că, dacă ar sta să judece, și-ar da seama că orice străduință e zadarnică. Dar tocmai aici e aici – rațiunea nu are de data aceasta nici un cuvânt și rămâne străină de pornirea firii. Nu trebuie să uităm apoi că aproape orice fel de manifestare de voință a ocnașului, orice afirmare a individualității lui e socotită drept infracțiune și e reprimată cu strășnicie; de aceea, o dată dezlănțuit, de ce s-ar mai stăpâni? De aici încolo puțin îi pasă de ceea ce se va întâmplă: urmările vor fi aceleași. Dacă-i chef – chef să fie; dacă-i vorba de risc, atunci să riște din plin, până la moarte de om. Primul pas e mai greu! Apoi, după ce se îmbată și o ia razna, n-ai cum să-l mai oprești. Iată de ce e cu mult mai bine să nu-l scoți din răbdări. Și e mai bine pentru toată lumea. Da, dar cum s-ar putea ajunge la asta?

## VI PRIMA LUNĂ

La intrarea în temniță, dispuneam de ceva bani; asupra mea luasem însă foarte puțini, de teamă să nu-mi fie confiscați, în afară de asta, aveam ascunse câteva ruble, lipite pe scoarțele Bibliei, singura carte pe care o puteam lua cu mine, alta nefiind îngăduită în temniță. Această Biblie cu banii în scoarțe îmi fusese dăruită la Tobolsk de câțiva oameni care de ani de zile trăiau surghiuniți în Siberia și care de mult se lătau Tobolsk, în drum spre Omsk, deportatul Dostoievski s-a întâlnit cu s<sup>o</sup>țiile decembriștilor N. M. Muraviov, I. A. Annenkov și M. A. Fonvizin (n-eiruse.).

Li: l obișnuiseră să vadă în orice „năpăstuit” un frate l. Sunt în Siberia oameni care și-au făcut un crez al vieții din ai» torarea frățească a acestor „năpăstuiți”; îi înconjoară cu dragoste și grijă, ca și cum ar fi copiii lor; compătimirea ce o nutresc e cu desăvârșire dezinteresată, sfântă. Nu mă pot stăpâni să nu povestesc aici în câteva cuvinte una dintre aceste întâlniri, care mi s-a întipărit în mod deosebit în minte.

În orașul în care se afla temnița noastră, locuia o văduvă Nastasia Ivanovna. Firește, nimeni dintre noi, cât timp am stat închiși, n-a avut prilejul s-o cunoască personal. Părea că nu are altă țintă în viață decât aceea de a veni în ajutorul surghiuniților și mai ales al ocnașilor. I se întâmplase oare vreo nenorocire în familie, sau poate o ființă scumpă ei îndurase cândva o pedeapsă la fel cu a noastră? Nu se știe; părea însă că cea mai mare fericire pentru ea era să facă tot ce-i stătea în putință ca să ne mai ușureze soarta; nu cine știe ce



mare lucru, firește, căci era foarte săracă. Dar noi toți care eram închiși în temniță simțeam că avem dincolo de ziduri un prieten devotat, totdeauna gata de sacrificii. Între altele, ne comunica adesea vești de care simțeam mare nevoie. Când am ieșit din temniță pentru a mă stabili în altă localitate, am avut prilejul să trec pe la ea pe-acasă și s-o cunosc personal. Locuia la marginea orașului, la o rudă apropiată. Nu era nici tânără, nici bătrână, nici frumoasă, nici urâtă; ar fi fost greu de spus dacă era sau nu deșteaptă ori cultă. Oricine însă își putea da imediat seama din gesturile și atitudinea ei că e un suflet nesfârșit de bun, plin de râvnă de a ajuta, de a alina durerea, de a face ceva pe placul omului. Citeai aceasta bunătate în privirea ei blândă și mângâietoare. Am petrecut o seară întreagă în casa ei, împreună cu un alt „năpăstuit”. Ne privea în față, râdea când râdeam și noi, era și ea de aceeași părere cu noi în tot ce am fi spus; se frământa și-și dădea toată silința să ne poată ospăta cu ce avea. Ne oferi ceai, gustări și dulciuri și cred că dacă ar fi avut norocul să aibă mii de ruble chiar, s-ar fi bucurat numai și numai pentru faptul că banii aceștia i-ar fi dat putința să ne vină și mai mult în

DIN CASA MORȚILOR 111 utor și să ușureze mai mult soarta fraților noștri, rămași în " La despărțire ne dăruie fiecare ca amintire câte o tabachera; le lucrase ea însăși, Dumnezeu știe cum, din carton îmbrăcat în hârtie colorată, hârtie din aceea care se întrebuintează la legatul cărților de școală (poate că fusese sacrificată chiar vreo carte de aritmetică), iar pe margini, de jur împrejur, le împodobise cu hârtie aurie, pentru care, pesemne, cutreierase anume prăvăliile. „Fumați, așa că tabacherele astea vă vor fi poate de folos”, ne zise ea cu sfială, cerându-ne parcă iertare că ne dădea numai atât. Unii susțin (am citit și am auzit asta) că și dragostea cea mai fierbinte de aproapele tău e în același timp și o dovadă de mare egoism. Niciodată nu voi putea pricepe ce fel de egoism ascundea atitudinea acestei femei!

Cu toate că atunci când am intrat în temniță n-aveam cine știe ce bani asupra-mi, nu mă puteam supăra pe ocnașii care în primele zile după venirea mea se prezentau cu cea mai mare nevinovăție să-mi ceară un împrumut și care nu se sfiau să mai vină iarăși și iarăși, chiar după ce mă înșelaseră o dată, ba chiar de mai multe ori. Mărturisesc însă că ceea ce mă supăra mai mult era că toți acești oameni, cu șiretenia lor copilărească, mă luau drept un naiv și-și băteau joc de mine tocmai fiindcă îi împrumutam cu bani pentru a nu știu câta oară. Erau de bună seamă încredințați că mă pot duce de nas cu șiretlicurile și minciunile lor și sunt convins că dacă, dimpotrivă, nu cedam din primul moment, ci-i alungam cât colo, m-ar fi respectat poate mai mult și totuși, oricâtă ciudă aveam pe ei, nu mă simțeam în stare să-i refuz. Necazul meu era cu atât mai mare, cu cât din primele zile mă frământam la gândul atitudinii pe care trebuia s-o adopt în temniță și al comportării mele față de acești oameni. Simțeam și-mi dădeam foarte bine seama că această lume era cu totul nouă pentru mine, că mă afundam în bezna necunoscutului și că era cu neputință să trăiești ani de-a rândul bâjbâind în întuneric. Trebuia să cumpănesc, să mă pregătesc sufletește. Mă hotărâi să fiu drept, după cum mi-e firea și să

procedez așa cum aveau să-mi poruncească simțirea și judecata. Pe de alta parte, îmi dădeam seama că toate acestea nu sunt decât nkt aforisme, iar realitatea e cu totul alta, plină de neprevăzut.

Astfel, deși micile necazuri și grijile zilnice pricinuite j» viața din cazarmă – griji de care am mai vorbit și pe care mi le-a ușurat într-o oarecare măsură Akim Akimâci – au avut darul să-mi risipească cât de cât gândurile negre, mă chinuia o groaznică tristețe, ce-mi otrăvea sufletul clipă de clipă. E o „Casă a morții!” îmi ziceam de cum se înnopta, privind uneori din pridvorul cazarmii la ocnașii care, întorși de la muncă, rătăceau ca niște umbre prin curtea temniței ducându-se până la bucătărie și înapoi. Cercetându-le mai cu atenție mișcările, înfățișarea, căutam să-mi dau seama ce fel de oameni erau, ce caractere și obiceiuri aveau. Iar ei se perindau pe dinaintea mea fie posomorți, cu fruntea încruntată, fie veseli peste măsură (aceste două aspecte se întâlnesc cel mai des, fiind caracteristice pentru ocnă); unii se luau la ceartă și se înjurau, alții stăteau pur și simplu la taifas, ori vedeai pe câte unul care se plimba singuratic, dus pe gânduri, cu pas rar și apăsător; o parte dintre ei arătau obosiți, cu privirea pierdută în gol, dar cei mai mulți își luau un aer de superioritate provocatoare (chiar și aici), cu căciula pe-o ureche și cojocul zvârlit pe umăr, plimbându-și în jur, cu o sfidare obraznică, ochii șireți și batjocoritori.

„Iată-mi sălașul, iată lumea mea de acum, mă gândeam eu, lume în care vrând-nevrând, trebuie să trăiesc.” Am tot încercat să-l descopăr pe Akim Akimâci, în tovărășia căruia îmi plăcea să-mi beau ceaiul ca să-mi uit de singurătate, sperând să aflu de la el câte ceva despre acești oameni. În trecut fie zis, ceaiul în aceste zile dintâi a fost singura mea hrană. Akim Akimâci era oricând dornic de această băutură și chiar el ațâța focul la micul nostru samovar de tinichea, caraghios la înfățișare și rudimentar, lucrat în temniță și împrumutat de la M.

Akim Akimâci își sorbea de obicei ceaiul din pahar (avea și pahare!) tăcut și tacticos, după care îmi mulțumea, UIM CASA MUK J J. LOK 113 ucându-se numaidecât să-mi meșterească plapuma. Nu era

— Nsă în stare să-mi stingă curiozitatea și nici n-a priceput vredată rostul dorinței mele de a cunoaște firea oamenilor care e înconjurau; în timp ce mă asculta, pe buze îi flutura un zâmbet viclean, zâmbet pe care-l am și acum înaintea ochilor.

Nu, mă gândeam, trebuie să ajung singur să le cunosc pe toate câte sunt aici și să le încerc pe propria mea piele, fără a recurge la alții.” în cea de-a patra zi, ocnașii se aliniară dis-de-dimineată pe două rânduri în curtea din fața corpului de gardă, aproape de poarta cea mare; întocmai ca atunci când mă duseseră să-mi schimb cătușele. Atât în fața cât și în spatele lor se înșirau soldații în poziție de drepti, cu puștile încărcate și cu baionetele la armă.

Soldatul are dreptul să tragă atunci când vreun ocnaș încearcă să fugă, în schimb răspunde pentru orice glonț risipit în zadar și nu într-un caz de forță

majoră; același lucru se întâmplă și când e vorba de o răzvrătire fățișă a deținuților; dar cine ar cuteza să fugă așa, în văzul tuturor?

Neîntârziat își făcu apariția un ofițer de geniu întovărășit de supraveghetor, de subofițerii ingineri și de soldații însărcinați să controleze munca ocnașilor. Se făcu apelul: cei dintâi plecară ocnașii care lucrau în atelierul de croitorie; aceștia coseau îmbrăcămintea și rufăria pentru deținuți, astfel încât controlorii tehnici n-aveau aici nici un amestec. Apoi porniră ceilalți ocnași spre diferite ateliere, până le ajunse rândul celor repartizați la munca grea în afara zidurilor temniței. Eram și eu printre acești ultimi douăzeci. În spatele fortăreței, pe râul înghețat, se aflau două șlepuri ale statului, care nu erau bune de nimic și trebuiau desfăcute, ca să nu se risipească scândurile în zadar. La drept vorbind, mare pricopseală nu se alegea din vechitura asta de material aproape putred, mai ales că în oraș lemnele de foc se vindeau pe preț de nimic, iar cât vedeai cu ochii, dincolo, pe culmi, pădurile se întindeau la nesfârșit.

Ne trimiteau la munca aceasta numai ca să nu stăm cu mâinile în sân. Asta o știau toți ocnașii, de aceea porneau la lucru fără tragere de inimă, aproape în silă. Cu totul altfel se întâmpla când munca era cu rost, folositoare și mai cu seama atunci când era hotărât dinainte cât anume e de făcut. Atunci oamenii se însuflețeau și, măcar că nu se alegeau cu nimic de pe urma muncii lor, am văzut deținuți care se străduia din răsuputeri să-și îndeplinească datoria cât mai repede și cât mai bine; era parcă în joc ambiția fiecăruia. Iar într-o muncă de felul celei amintite mai sus, care se executa mai mult de formă decât dintr-o necesitate, nu ni se arăta cât avem de lucrat, așa încât trebuia să trudem până bătea toba, vestind întoarcerea la cazarmă, la unsprezece ceasuri de dimineață. Era o zi călduță, cețoasă, mai-mai să se topească zăpada, întreg convoiul porni spre râu, dincolo de zidurile temniței, zomăind ușor din lanțuri, care, deși ascunse sub veșminte, scoteau la fiecare pas un sunet ascuțit, metalic. Vreo doi-trei ocnași porniră să aducă uneltele de la magazie. Mergeam în rând cu ceilalți și mă simțeam parcă însuflețit de dorința de a vedea și afla despre ce fel de muncă e vorba. Ce înseamnă munca silnică de ocnaș și cum aveam să muncesc pentru întâia oară în viața mea?

Îmi amintesc până și cele mai mici amănunte. Pe drum am întâlnit un târgoveț cu bărbuță, care, văzându-ne, se opri și-și vârî mina în buzunar. Un deținut se desprinse numaidecât din convoi, își scoase căciula din cap și primi pomana -cinci copeici - apoi intră în rând. După ce se închină făcând semnul crucii, târgovețul își văzu mai departe de drum. Cele cinci copeici fură cheltuite în aceeași dimineață pe colaci, care se împărțiră egal între ocnași.

În grupul nostru, unii dintre ocnași erau scumpi la vorbă și posomorîți, alții nepăsători și vlăguiți; câțiva sporovăiau alene între ei, abia articulând cuvintele. Unul părea tare vesel, fericit chiar - nu se știe de ce anume. Cânta și juca pe marginea drumului, făcând să-i răsune lanțurile la fiecare săritură; era același ocnaș scund și îndesat care în ziua sosirii

DIN CASA MORȚILOR 115 le se certase cu un altul pentru apa de spălat, pe motivul î acela îndrăznise să susțină sus și tare, într-un mod cu totul absurd, că ar fi pasarea cagan. Flăcăul acesta zurbagiu se urnea Skuratov. În cele din urmă, începu să cânte cât îl ținea 2ura un cântec vesel, al cărui refren mi-a rămas în minte:

Fără mine mă-nsurară -Că eram plecat la moară.

Nu-i lipsea decât balalaica.

Dar veselia lui nesocotită avu bineînțele darul să stârnească indignarea celorlalți, care numai că nu s-au simțit jigniți.

— Ian auzi-l cum urlă! Făcu unul cu dojana în glas, deși aceasta nu-l privea câtuși de puțin.

— Un lup de foame tot urla săracu', dar i-a furat și urletu' tuleaku'! Adăugă un altul, care după grai părea să fie ucrainean.

— Ei și ce-i că sunt de prin părțile Tulei, i-o tăie pe dată Skuratov: că n-om fi nici ca voi, cei din Poltava, să-nfu-lecăm găluște umplute cu muște.

— Auzi vorbă! Da' tu ce-mi făceai? Ciorbă acră din opincă păpai.

— Și-amu i-a umplut dracu' burta cu ghiulele! Adăugă un al treilea.

— La drept vorbind, fraților, eu sunt un om dilicat, zise Skuratov, adresându-se tuturor și nimănui și însoțindu-și vorbele cu un oftat plin de căință. De când mama m-a făcut, am păscut (adică crescut; Skuratov stâlcea intenționat cuvintele) numai cu prune uscate și plăcinte; frații mei sunt și astăzi negustori cu faimă la Moscova, oameni cu dare de mână; țin prăvălie în hală, stau la teighea, învârtesc niște afaceri pe cinste și le merge din plin.

— Da' tu, rogu-te, ce-nvârteai?

— Fiecare după puterile lui. Să mă fi văzut când mi-au picat saftea două sute de.

— de ruble? Nu mai spune, sări un deținut, care, de uimire, tresărise la auzul unei asemenea sume.

— Nu, omule, nu de ruble-i vorba, ci de două sute de bete pe spinare. Luka, hei, Luka!

— Care Luka? Mi-or fi zicând alții pe nume, nu zic ba, da' pentru tine sunt Luka Kuzmici, răspunse a lehamite un ocnaș firav și scund, cu nasul ascuțit.

— Ei bine, fie și Luka Kuzmici, naiba să te ia.

— Apăi, nici așa, oi fi eu pentru cine oi fi Luka Kuzmici, da' pe tine te poftesc să-mi zici „nene”.

— Dracu' să te descurce și să te pieptene cu „nene” al tău cu tot! Parcă merită să-mi bat gura degeaba! Și uite așa fuse, fraților, întâmplarea ceea, de nu m-au lăsat să fac mulți purici la Moscova; am încasat și eu o chelfăneală, să țin minte cât oi trăi, iar pe deasupra și cincisprezece lovituri de cnut, după care mi-au făcut vânt de-acolo și acu'.

— Și pentru ce te-au trimis la ocna? Îi luă vorba din gură unul care-i asculta cu luare-aminte povestea.

— Apăi, de băut să nu bei, de jucat să nu joci, călugărie, nu alta. Și așa, fraților, la Moscova nu mi-a fost dat să mă chivernisesc cum se cuvine. Și tare, tare am mai tânjit după asta – s-ajung și eu om cu stare. Atâta mi-am dorit-o, că nici nu pot să v-o spun.

Câțiva pufniră în răs. Skuratov era veșnic pornit pe glume, un mucalit care simțea că-i de datoria lui să-și înveselească camarazii și care, bineînțeles, nu primea pentru asta decât ocări. Făcea parte dintre acei oameni ciudați, cu un farmec deosebit, despre care o să mai am prilejul să vorbesc.

— Ei, ia uitați-vă la el, ce mai fante! S-a înțolit în samur! Zise Luka Kuzmici. Numai pe haină scoți vreo sută de ruble.

Skuratov purta de fapt un cojocel de oaie ponosit ca vai de lume, petic peste petic. Cu un aer nepăsător, dar totodată plin de atenție, el îl cercetă cu de-amănuntul.

— În schimb am cap, fraților și ăsta face toate paralele, răspunse el. Când mi-am luat rămas-bun de la Moscova, o mângâiere mai aveam: că mi-l păstrasem pe umeri. Adio, iy [OScova! Îți mulțumesc pentru chelfăneală, pentru viața slobodă, că strașnică porție mi-ai mai tras! Și de cojocul meu ce,» led bre omule, că doar nu ți l-am vârat sub ochi!

— Așa, vasăzică, numai capul vrei să ți-l admir!

— Măcar de-ar fi al lui! Da' și pe ăsta l-a căpătat de pomană! Se amestecă din nou în vorbă Luka Kuzmici. I l-au dat de pomană la Tiumen, când a trecut cu convoiul pe acolo.

— Ascultă, Skuratov, ai avut vreo meserie la viața ta?

— El și meserie? Era coala un biet cizmar; bătea pingele după ce le șterpelea de la alții, făcu unul dintre ocnașii posomorîți. Asta-i era meseria.

— Chiar așa, zise Skuratov, fără să ia seama la batjocura usturătoare din cuvintele celuilalt; am încercat să fac ciubote, da' n-am ajuns să tâlpuiesc decât o singură pereche.

— Și-ai găsit mușteriu?

— Ba bine că nu! I-am strecurat-o unui păcătos, fără frică de Dumnezeu și rușine de oameni! Trebuie c-asta i-a fost pedeapsa Celui-de-Sus.

Toți cei de față începură să râdă în hohote.

— Am mai încercat o dată să lucrez și aici, în temniță, urmă Skuratov cu aceeași netulburată nepăsare. Am pus flecuri la cizmele lui Stepan Fedorâci Pomorțev, locotenentul.

— Și-a fost mulțumit?

— Da' de unde, fraților! M-a-njurat de mama focului, să-mi ajungă pe toată viața. Ba mi-a mai dat și un genunchi în spate. Valeu, da' furios mai era! Uf! Tare m-a amăgit păcătoasa asta de viață! Zi-i viață de ocnaș!

Bărbățelul Ak-kulinei Iaca iese în pridvor.

Se porni el din nou să chiuie, lăsându-se pe vine și frământând pământul cu picioarele.

— Of, of, ce nerușinat! Bombăni ucraineanul care mergea alături de mine, măsurându-l cu răutate și dispreț.

— Om de nimica! Făcu un altul, pe un ton grav și hotărât.

Nu pricepeam câtuși de puțin de ce-l umileau pe Skuratov, deși în primele zile băgasem de seamă că ocnașii care încercau să facă haz cu glumele lor erau disprețuiți Mânia hoholului și a celorlalți o puneam pe seama caracterului lor; mă înșelam însă. Îi purtau pică din pricină că Skuratov nu-și lua și el aerul acela de demnitate, ce ajungea până la pedanterie și de care se molipsiseră toți întemnițații într-un cuvânt, pentru că-l socoteau, după propria lor expresie, „un om de nimic”. Pe de altă parte, nu toți cei „cu haz” erau tratați cu aceeași asprime și luați în batjocură, precum Skuratov și alții de teapa lui. După cum era și omul: cei buni la inimă și naivi se alegeau doar cu ocări și umilință. În schimb, erau unii din categoria celor „veseli”, cărora le sărea ușor țandăra; se luau la hartă cu oricine și-și cucereau astfel respectul. Se afla chiar în grupul nostru unul dintre acești arțăgoși, în fond un om cât se poate de plăcut și de vesel, așa cum l-am cunoscut abia mai târziu; era un flăcău înalt și chipeș, cu o aluniță mare pe obraz; avea ceva hazliu în înfățișare, iar pe lângă frumusețe, trăsăturile-i vădeau și o agerime a minții. Toți îl porecliseră „pionierul”, din pricină că slujise în trupele de geniu; acum era deținut în secția specială, fiind osândit la muncă silnică pe viață. Cu privire la el am să revin mai târziu.

De altfel, nu toți cei „serioși” se arătau chiar atât de porniți ca țăranul ucrainean, veșnic maniat când îi vedea pe ceilalți râzând. Erau în ocnă câțiva oameni care râvneau la întâietate, fie pentru că se socoteau mai îndemânatici la lucru, fie pentru că se credeau mai înțelepți, mai isteți și mai dintr-o bucată decât toți ceilalți. Mulți dintre ei se arătau într-adevăr niște oameni cu scaun la cap și atât de perseverenți, încât își atingeau țelul, adică își creau un renume și exercitau o puternică înrăurire morală asupra celorlalți ocnași. De cele mai multe ori, celebritățile acestea se dușmăneau între ele de moarte și fiecare, la rândul lui, avea nenumărați vrăjmași. Îi 1 Hohol – ciuf, moț; porecla uzuală pentru ucrainean (n. ed. Române).

AMintiridincasa „riveau pe ceilalți ocnași cu un aer de superioritate oarecum jngăduitoare, plin de demnitate și nu iscau niciodată certuri fără rost. Bine văzuți de administrație, în timpul lucrului erau un fel de „șefi” peste ceilalți; nici unuia dintre ei nu i-ar fi trecut vreodată prin gând să caute gâlceavă pentru niște glume sau cântece; nu-și pierdeau vremea cu asemenea fleacuri. Oamenii din această categorie s-au purtat cu mine cât se poate de frumos în tot timpul cât mi-am făcut osânda, în schimb, se țineau la distanță și erau cam zgârciți la vorbă. Despre ei voi avea de spus mai multe cu alt prilej.

Ajunserăm la povârniș. Jos, în albia râului, se zărea șlepul putred, prins între ghețuri, pe care trebuia să-l desfacem. Dincolo de râu, cât vedeai cu ochii, se întindea stepa pustie și tristă, pierzându-se într-o ceață albăstrie. Mă așteptam să-i văd pe toți apucându-se cu râvnă de lucru, dar nici vorbă de asta. Câțiva se tolăniră pe niște bârne de pe malul râului; cei mai mulți își scoaseră din carâmbul cizmei tabacherele cu tutun de prin partea locului (care se vindea la bazar în foi, netăiat, câte trei copeici litra) și pipele de lemn cu

țeava scurtă, cioplite grosolan chiar în ocnă și și le aprinseră, în vreme ce soldații făcură cerc în jurul nostru, pregătindu-se cu un aer plictisit să ne păzească.

— Cui i s-o fi năzărit să ne pună să desfacem șlepul? Mormăi pentru sine un ocnaș. Nici de surcele nu mai e bun.

— Alora de nu se tem de noi, alora li s-a năzărit, s-o știi de la mine, îi întoarse vorba altul.

— Încotro s-or fi ducând mujicii ăia? Se minună cel dintâi după un răstimp. Pesemne că n-auzise răspunsul la întrebarea lui. Arăta acum cu degetul în depărtare spre un grup de țărani ce mergeau în șir prin zăpada de curând căzută. Toți ocnașii întoarseră capul alene într-acolo și de plictiseală începură să facă tot felul de glume pe socoteala lor. Un mujic, primul în rând, mergea bălăbănindu-se într-un chip foarte caraghios, cu brațele depărtate de trup, cu capul plecat ntr-o parte; purta o căciulă lungă cât toate zilele și turtită la vârf. Silueta i se desprindea lămurit pe albul zăpezii.

— Ian te uită cum s-a mai întolit cumătrul nostru Petrovicji băgă de seamă unul dintre deținuți, căutând să imite întocmai vorba țărănească.

Ciudat lucru, dar ocnașii, deși cei mai mulți erau de la țară, îi priveau pe mujici oarecum de sus.

— Îhâ, ăl din urmă îi mai dihai, fraților, ai zice că sădește napi.

— ăsta o fi tare mintos, trebuie că are și multe parale zise un al treilea.

Toți râseră cam fără chef, târăgănat. Între timp se ivi o vânzătoare de colaci; era o femeiușcă vioaie și dezghețată.

Ocnașii cumpărară câțiva colaci din pomana de cinci copeici dată de târgovețul cu bărbuță, pe care apoi îi împărțiră între ei.

Flăcăul care vindea colaci în temniță alegea vreo douăzeci de bucăți și începu să se târguiască plin de zel cu femeia, ca să-i mai scadă din preț. Ea nu se învoia în ruptul capului.

— Bine, bine, da' din aia nu-mi dai?

— Care aia?

— D'apăi din ce nu se înfruptă șoarecii.

— Lovi-te-ar ciuma! Îl ocări muierușca, pomindu-se pe răs. În cele din urmă apăru subofițerul care supraveghea lucrările, cu o nuiă în mână.

— Ei, v-a găsit odihna acum! La lucru!

— Apoi, arată-ne ce trebuie să facem și cât anume, Ivan Matveici, zise unul dintre „șefi”, ridicându-se alene.

— Da' la plecare de ce n-ați întreat? De desfăcut șlepul, asta aveți de făcut.

Ocnașii se sculară unul câte unul și începură să coboare spre râu, înaintând anevoie, abia târându-și picioarele. Se iviră numaidecât printre ei câțiva „directori”, cel puțin cu vorba. S-a hotărât să nu se lucreze alandala și să se desfacă cu grijă bârnela din fund și cele laterale, bătute în cuie de lemn -muncă grea și obositoare.

— Întâi și întâi să dăm grinda asta la o parte! Puneți umărul, băieți! Strigă unul care nu era nici „director”, nici

AMINTIRI PIN CASA MOKȚIUJK\_YJA\_ șef, ci simplu lucrător – un tânăr la locul lui și fără ifose, care nu rostise nici un cuvânt până atunci; apoi se aplecă și dădu să apuce cu amândouă mâinile o bârnă groasă, crezând că ceilalți o să-l ajute. Dar niciunul nu sări la chemarea lui.

\_ încearcă de vezi! N-ai s-o ridici cât îi lumea și pământul și chiar de-o veni moș Martin, bunică-tu, tot n-ar urni-o din loc, mormăi unul printre dinți.

— Bine, fraților, da' de-unde s-o-ncepem? Eu, drept să vă spun, nu mai știu. Zise oarecum nedumerit cel care o luase înaintea tuturor, dând drumul bârnei și îndreptându-se din șale.

— Doar n-ai să te spetești tu cât șapte. Hai, nu mai fă pe șmecherul!

— Uită-te la el, mai are caș la gură, da' sare primul. Mucosul!

— Stați, fraților, ce vă legați de mine, am spus așa, într-o doară. se apăra el umil, cerându-și parcă iertare.

— Vă țineți de taclale?! Ce, v-au trimis aici așa, de florile mărului, ca să-mi stați cu mâinile-n sân? Ori poate să vă pun la murat? Strigă din nou subofițerul, privind indignat la cei douăzeci de oameni care nu știau de unde să-nceapă. Apucați-vă odată de treabă!

— Graba strică treaba, Ivan Matveici.

— De-aia stai? Ehei, Saveliev. Lasă gura, Petrovici! Cu tine vorbesc: ce-ai rămas cu ochii holbați? Îi scoți la mezat? Puneți mâna odată, vă zic!

— Ce-aș putea face de unul singur?

— Arată-ne ce anume și cât trebuie să facem, Ivan Matveici.

— V-am mai spus-o o dată. Desfaceți șlepul și pe urmă puteți pleca acasă. Și-acu', începeți!

Ocnașii se apucară, în sfârșit, de treabă, dar fără vlagă și îndemânare, mai mult în silă. Îți făcea rău să privești acest mănunchi de lucrători voinici tot unul și unul, care păreau că nu știu de unde și cum să înceapă. Și nici n-apucară bine să scoată cea dintâi și cea mai mică bârnă, că se și rupse. „S-a

I

Frânt singură”, ziceau ei ca să se dezvinovățească în fat„subofițerului. Era limpede că în chipul acesta n-aveau să ajungă prea departe și că ar fi trebuit să se fi apucat altminteri. Dar cum anume? De unde s-o ia? Deținuții Se porniră să-și dea cu părerea toți deodată și în cele din Urma ajunseră la ocări, cearta amenințând să ia forme mai grave. Subofițerul ridică din nou glasul, rotind nuiaua între degete dar bârnele se frângeau una după alta. Abia atunci băgară de seamă că n-au destule securi și că le lipsesc anumite scule. Doi ocnași însoțiți de paznici fură trimiși la fortăreață să caute cele de trebuință; până la întoarcerea lor, ceilalți se așezară pe marginea șlepuului, cu aceeași nepăsare, își scoaseră pipele și încercară să fumeze.

În cele din urmă, subofițerul scupă cu obidă.



— Ce să măi zic, cu de-alde voi n-o scoți niciodată la capăt. Ce oameni! Ce oameni! Bombăni el, scos din fire. Apoi, făcând cu mâna a lehamite, porni spre fortăreață, tot răsucind nuiaua între degete.

Un ceas mai târziu își făcu apariția controlorul. După ce ascultă în liniște părerile ocnașilor, declară că trebuiau scoase încă patru bârne așezate de-a curmezișul, dar în așa fel ca să nu se mai rupă, ci să rămână întregi, apoi hotărî cât anume din șlep să fie desfăcut și după care treabă deținuții puteau să se întoarcă la cazarmă. Lucrul nu era tocmai ușor și totuși, Dumnezeule, cu ce râvnă se apucară ocnașii! Unde pierise lenea, șovăiala lor de adineauri? Puseră mâna pe securi și în scurtă vreme cuiele de lemn fură scoase cu îndemânare. Cei care n-aveau securi vârau niște prăjini groase pe sub bârne și prin apăsarea a douăzeci de brațe le desfăceau una câte una, ca niște adevărați meșteri plini de voie bună. Spre marea mea mirare, bârnele rămăneau întregi și aproape nevătămate. Treaba mergea strună. Ai fi zis că tuturor acestor oameni li s-a luminat mintea ca prin farmec. Nu se mai auzeau nici vorbe de prisos, nici ocări, fiecare știa ce trebuia să spună și să facă, unde să se așeze și ce sfaturi să dea. Cu o jumătate de ceas înainte de a începe să bata toba, AjiINT1K1 DIN CASA MORTILOR 123 treaba era sfârșită și ocnașii se îndreptară spre cazarmă istoviți, dar cu mulțumirea că au putut să câștige fie și o jumătate de ceas din vremea hotărâtă pentru muncă de către administrație. În ceea ce mă privește, am băgat de seamă un lucru foarte ciudat: oriunde mă rezezeam să dau o mână de ajutor, oricât mă străduiam să fiu de folos, nicăieri nu mi-am găsit locul, pe toți îi stânjeneam la lucru, nimeni n-avea nevoie de mine și care mai de care mă alunga, răstindu-se la mine cu asprime, ba chiar și cu ocări.

Cel din urmă deținut, un biet nenorocit și pe deasupra un lucrător prost, care n-ar fi cutezat să ridice glasul în fața celorlalți ocnași, mult mai pricepuți și mai îndemnatici decât el, se simțea în drept să mă umilească, să mă dea la o parte, dacă mă nimeream lângă el, pe motivul că-l încurc la treaba. În sfârșit, unul mai țâfnos îmi spuse brutal, pe față:

— Ce te vâri peste tot? Șterge-o de aici! Te bagi unde nu-ți fierbe oala.

— Ai nimerit ca nuca-n perete! Adăugă numaidecât un altul.

— De ager ce ești, mai bine ai umbla după pomană! Nu-i de tine aici!

Nu-mi rămânea altceva de făcut decât să mă dau la o parte. Dar nici să stau cu mâinile în sân când toți ceilalți lucrau nu-mi venea la socoteală. Când însă, neavând încotro, m-am lăsat păgubaș și m-am așezat la un capăt al șlepelui, începură să zbiere revoltați:

— Ia priviți ce ajutor ne-au mai trimis! Ce să faci cu unul ca ăsta?! Nu e bun de nimic!

Toate astea, aveau, bineînțeles, un tâlc: se simțeau fericiți că pot să-și bată joc de un fost boiernaș și nu lăseau să le scape prilejul.

E, prin urmare, lesne de înțeles de ce chiar de la început, din clipa când am intrat în temniță, mă chinuia, cum am mai spus înainte, gândul: dacă am

să mă pot vreodată împăca cu oamenii aceștia și ce atitudine trebuia să iau față de ei. Presimțeam că astfel de neajunsuri aveau să mi se mai

V

Întâmpla și nu numai o dată. Cu toate acestea, eram hotărât să nu-mi schimb întru nimic felul de a fi. Știam că planul meu de acțiune ticluit între timp n-ar fi putut da greș. Hotărâsem să am o atitudine cât se poate de firească și de independentă fără să arăt vreodată că aș dori să mă apropiu de ei, dar nici să-i resping, dacă vreunul ar fi încercat să se apropie de mine; nicicând să nu arăt că mă tem de amenințările sau de ura lor, prefăcându-mă, pe cât îmi va fi cu putință, că nu le bag în seamă. Mi-am pus în gând să nu renunț în unele privințe la punctul meu de vedere și să nu cedez, tolerându-le anumite obiceiuri și deprinderi, într-un cuvânt, să nu fac nici un pas pentru a le câștiga prietenia. Bănuiam că m-ar fi disprețuit dacă m-aș fi purtat altfel.

După concepția lor (de lucrul acesta aveam să mă conving mai târziu), eu trebuia să-mi apăr cu orice preț fața de ei până și obârșia mea nobilă, cu alte cuvinte, să fac pe răsfățatul, să-mi dau ifose, să-i consider inferiori mie, să fac nazuri oricând și oriunde, să disprețuiesc munca. Așa înțelegeau ei că trebuie să se poarte un nobil. Pe față, bineînțeles, m-ar fi înjurat pentru asta, dar în sinea lor mi-ar fi purtat respect. Din păcate rolul acesta nu mi se potrivea; n-am fost niciodată un nobil în sensul în care-l înțelegeau ei; în schimb, m-am jurat să nu fac nici un fel de compromis în privința felului meu de a gândi sau a culturii asimilate. Dacă m-aș fi apucat să-i linguesc ca să le intru în voie, să mă declar de acord cu ei în toate, să-mi deschid sufletul și să mă dau pe brazdă, încuviințând diferitele lor „însușiri”, numai și numai pentru a le câștiga îngăduința – ei și-ar fi închipuit numaidecât că o fac din teamă sau lașitate și în consecință m-ar fi tratat cu dispreț. Aș putea servi drept exemplu: era omul maiorului și asta-i făcea să se teamă de el. Pe de altă parte, nici să mă închid într-o amabilitate înghețată și inaccesibilă, ca polonezii, nu voiam. Acum îmi dădeam perfect de bine seama că oamenii aceștia au prins ciudă pe mine pentru că am vrut să muncesc cot la cot cu ei, în loc să-mi dau ifose și să mă tânguiesc. Deși nu mă îndoiam nici o clipă

AMINTIRI DIN CASA MORȚILOR\_125\_ a mai târziu vor fi siliți să-și schimbe părerea despre mine, u-mi dădea pace gândul că în clipa de față ei ar fi poate. Jj-gptațiți să mă disprețuiască, închipuindu-și că în timpul iucrului am vrut să le intru pe sub piele.

În amurg, după munca de după-amiază, când mă întorceam spre cazarmă, obosit și amărât, mă simții cuprins de o tristețe adâncă. „Oare câte mii de zile ca aceasta mă mai așteaptă! Veșnic aceleași, neschimbate!” mă gândeam eu. Când se lăsă noaptea, mut de durere, m-am strecurat în spatele cazarmii, purtându-mi pașii singuratici de-a lungul îngrăditurii, când deodată îl zării pe Șarik venind glonț spre mine.

Șarik era câinele temniței, căci fiecare temniță își are câinele ei, după cum orice companie, orice baterie de artilerie și orice escadron și-l au pe al lor. Trăia aici de foarte multă vreme, eră un câine de pripas, așa încât fiecare îi era

stăpân și se hrănea cu resturile de la bucătărie. Era un câine mare, de curte, negru cu pete albe, nu prea bătrân, cu ochii cuminți și o coadă stufoasă. Nimeni nu-l băga în seamă, nimeni nu-l mângâia.

De la început am căutat să mi-l fac prieten, îmbiindu-l să ia din mâna mea o bucată de pâine. Când am încercat să-l mângâi rămase nemișcat, privindu-mă cu ochii blânzi și dând din coadă în semn de mulțumire. În seara aceea, fiindcă nu mă văzuse de mai multă vreme, pe mine, cel dintâi căruia, după atâția ani, îi trecuse prin minte să-l mângâie, porni fără să mă caute pretutindeni și, descoperindu-mă în spatele cazarmii, îmi veni în întâmpinare în goana mare, lătrând și chelălăind de bucurie. Nu știu ce s-a petrecut atunci cu mine, dar începui să-l strâng, să-i sărut botul, lipindu-i capul de pieptul meu; animalul îmi puse labele pe umeri și mă linse pe obraji. „Iată prietenul pe care mi-l trimite soarta!” mă gândii și de atunci, în această perioadă de început, nespus de apăsătoare și de trista, ori de câte ori mă întorceam de la muncă, înainte de orice, mă îndreptam grăbit în spatele cazarmii, în tovărășia lui Șarik, care sărea înaintea mea i.: h i lătrând de bucurie; îi apucam capul între mâini și-l sărutam de nenumărate ori; o senzație îmbietor de dulce, dar în același timp amară și tulburătoare îmi strângea inima. Mi-aduc aminte ce fericit mă simțeam la gândul – s-ar zice că-rn' plăcea să mă mândresc cu propriile mele dureri – că nu-mi rămăsese pe lume decât o singură ființă în stare să ms iubească, o ființă dragă și apropiată, un adevărat prieten, singurul prieten, credinciosul meu câine Șarik.

## VII CUNOȘTINȚE NOI. PETROV

Dar timpul trecea și, încetul cu încetul, începui să mă obișnuiesc cu noua mea viață; tot ce se petrecea zilnic sub ochii mei nu mă mai îndurera atât; într-un cuvânt, temnița, cu toate întâmplările, cu oamenii și obiceiurile ei, mă lăsa nepăsător. Îmi era cu neputință să mă împac cu viața aceasta, dar trebuia s-o accept așa cum era. Căutam să smulg din mine neliniștea ce mă chinuia, să ascund cât mai adânc, în străfundul sufletului, tot necazul și toate amărăciunile. Nu mai rătăceam prin temniță pierdut și nu-mi mai dădeam pe față tristețea care mă copleșea.

Asprimea sălbatică a ocnașilor se mai domolise; nu mă mai priveau ca mai-nainte cu acea curiozitate voit ostentativă și aproape cinică; se obișnuiseră, de bună seamă și ei cu mine, spre marea mea bucurie. Mă plimbam prin cazarmă ca la mine acasă, îmi cunoșteam bine culcușul pentru noapte și ajunsesem, pare-se, să mă obișnuiesc chiar cu unele lucruri la care altădată mă gândisem cu scârbă. Regulat, în fiecare săptămână, mă duceam să-mi rad o jumătate de cap. Sâmbăta, în ceasurile de odihnă, eram chemați rând pe rând la corpul de gardă (cei care rămâneau nerași aveau de pătimit); bărbierii batalionului ne frecau fără milă pe cap cu apă rece și săpun și ne râdeau cu bricele lor neascuțite; numai când 1J1JN UA5A MUK {11AJK 111 mă gândesc la cauza asta mă trec fiorii. Am găsit însă foarte rând leacul: Akim Akimâci mă duse la un deținut din secția militară, care, pentru o copeică, rădea pe orice ocnaș cu briciul lui personal; asta-i era meseria, de pe urma căreia se

alegea cu un câștig. Avea mulți mușterii printre ocnași, care, (leși nu erau tocmai obișnuiți cu răsfațul, ar fi dat oricât numai să scape de bărbierii cazoni.

Bărbierul ocnaș era poreclit maiorul; n-am aflat niciodată de ce anume i se dăduse această poreclă și n-aș putea spune că semăna cu adevăratul nostru maior. Acum, când scriu aceste rânduri, îl văd aievea pe „maior”: era un flăcău înalt și uscățiv, veșnic tăcut și cam prostănac de felul lui; gândul îl ducea numai și numai la meșteșugul său, așa încât oricând îl puteai vedea cu o curea în mână, pe care ascutea zi și noapte cu multă dibăcie un brici peste măsură de tocit; părea că acest meșteșug devenise unica țintă a existenței sale. Era într-adevăr în culmea fericirii când își vedea briciul ascuțit și când îi venea câte un mușteriu: săpunul îi era totdeauna cald și mâna ușoară, catifelată. Dibăcia lui îl bucura nespus, iar plata de o copeică o lua cu nepăsare, de parcă l-ar fi interesat în primul rând arta și nu câștigul. Într-o zi A.v a pățit-o urât pe când îi pâra maiorului pe ocnași: avu imprudența să-l numească pe frizerul-ocnaș cu porecla lui de maior. Adevăratul maior se făcu foc și pară și-și pierdu cumpătul la jignirea adusă: „Știi tu, ticălosule, ce înseamnă un maior? Strigă el cu spume la gură, scuturându-l pe A.v după obicei. Îți dai seama ce e un maior? Cum ai îndrăznit să dai în fața mea numele de «maior» unui nemernic de ocnaș!” Numai un om ca A.v se putea înțelege cu un astfel de individ.

Din cea dintâi zi a vieții mele la ocnă, a început să mă frământe gândul libertății. Devenise pentru mine o îndeletnicire preferată aceea de a număra de mii și mii de ori, în fel și chip, zilele ce-mi rămăneau de trăit în temniță. Nu mă mai puteam gândi la altceva și sunt convins că oricare alt osândit, orice om lipsit o vreme de libertate procedeză la fel. Nu pot să spun dacă și ceilalți ocnași își numărau zilele de osândă în felul în care mi le număram eu pe ale mele, dar nesocotința de-a dreptul uluitoare cu care își făceau tot felul de speranțe m-a uimit peste măsură, chiar din cea dintâi clipă. Nădejdea unui osândit, a unui om lipsit de libertate, se deosebește cu totul de a celorlalți muritori. Cei din urmă oameni care se bucură de libertate nutresc și ei speranțe (pot nădăjdui la o îmbunătățire în sortii, la împlinirea unor proiecte de viitor) dar în același timp trăiesc, se zbat, acționează; viața adevărată îi îmbie, târându-i în vârtejul ei. Cu totul altfel se petrec lucrurile cu un osândit. Trăiește și el, ca să zicem așa, dar o viață de muncă silnică, de ocnă; orice ar fi acel ocnaș și oricare ar fi termenul de osândă, el nu poate, nu este în stare, în mod instinctiv, să-și accepte soarta ca pe o realitate, ca pe ceva definitiv, ca pe o părțică din viața adevărată. El nu simte decât un lucru: că nu-i acasă la el, fiind în această împrejurare un fel de musafir. În închipuirea lui, douăzeci de ani de osândă să tot fie cel mult vreo doi ani. E incredințat că la cincizeci și cinci de ani, după ce-și va fi sfârșit pedeapsa, va fi tot atât de tânăr și de vioi ca acum, la treizeci și cinci. „Mai am încă înainte multe zile de trăit”, își zice el și alungă din minte orice îndoială sau gânduri negre ce nu-i dau pace. Chiar și cei osândiți la muncă silnică pe viață, cei de la secția specială, tot mai speră uneori că într-o bună zi, cine știe, o să sosească poate o hârtie de la Petersburg: „Trimiteți pe cutare la minele din Nercinsk și hotărâți-i termenul de liberare”.

Ceva mai grozav ca asta, mai dătător de speranțe nici c-ar putea exista: întâi că până la Nercinsk face aproape șase luni, și-apoi, viața în convoi e mult mai ușoară decât cea din temniță. Pe urmă, la Nercinsk își va împlini pedeapsa, iar după aceea. Și când te gândești că mulți bătrâni cu părul cărunt își făceau asemenea socoteli!

În închisoarea din Tobolsk am văzut oameni legați cu lanțuri de zid; stăteau așa ferecați cu un lanț lung de vreo doi metri, alături de un fel de pat de campanie. De obicei, pedeapsa aceasta se dădea pentru vreo nelegiuire din cale-afară de cumplită, săvârșita după deportarea în Siberia. Rămân așa în AMINTIRI DIN CASA MORTILOR\_129 errișcare câte cinci, ba uneori chiar și zece ani. Cea mai inare parte a acestor osândiți provine din rândul tâlharilor. Unul singur mi s-a părut a fi mai subțire; pe vremuri, fusese slujbaș și era mios la vorbă și puțin sâsâit, iar pe față i se așternea un zâmbet plin de smerenie. Ne arată lanțul, jnpartășindu-ne care e cea mai prielnică poziție pentru a dormi mai comod. Cine știe ce pramatie de om se ascundea sub această mască! Toți acești osândiți sunt de obicei supuși și, mai mult decât atât, par a fi chiar mulțumiți de soarta lor; asta nu-i împiedică, totuși, să-și dorească cu ardoare scurtarea chinului. La ce bun? Se pune întrebarea. Iată de ce: fiindcă împlinindu-și sorocul, el va ieși din celula umedă, înăbușitoare, cu tavanul scund de cărămidă, i se va da voie să facă câțiva pași prin curtea temniței, și. Și cu asta basta. Dincolo de zidurile închisorii nu va mai fi niciodată lăsat să iasă. El știe că cei care au scăpat de lanț rămân pe veci în temniță, că până în clipa morții vor purta cătușe. Știe și cu toate acestea ar vrea grozav să sfârșească o dată cu pedeapsa care-l ține în lanț. Fără această dorință, ar fi putut oare rezista și rămâne teafăr la minte cinci sau șase ani prins cu lanțul de zid? Cum ar fi fost în stare să-și îndure chinul până la capăt?

Îmi dădeam seama că numai munca mă poate salva, întări, păstrându-mi neîntinată sănătatea trupească, în vreme ce neliniștea veșnică, încordarea nervoasă și aerul închis din cazarmă nu puteau să mă ducă decât la ruină. „Să respir cât mai des aerul proaspăt de afară, să mă obosesc zilnic cât mai mult, să mă deprind cu poveri grele – iată ce trebuie să fac ca să rămân teafăr”, gândeam eu. Și nu m-am înșelat: munca și continua mișcare mi-au fost de mare folos.

Vedeam cu groază cum unul dintre frații mei de suferință (și el din nobilime) se topea ca o lumânare. Și totuși, când venise cu mine în temniță era tânăr, frumos, voinic; când a ieșit, sănătatea îi era zdruncinată; părea o epavă – un bătrân cu capul nins; picioarele de-abia îl mai țineau, o povară grea îi apăsa pieptul, tăindu-i respirația; se îmbolnăvisese de astmă. „Nu, îmi ziceam privindu-l, vreau să trăiesc și Vo-trăi.” Dragostea de muncă atrase asupra-mi disprețul și amara batjocură a celorlalți ocași. Căutam să nu le iau însă în seamă și porneam bucuros la orice fel de muncă, chiar când trebuia să ard și să pisez alabastru. Această muncă, cea dintâi la care am fost pus, e destul de ușoară.

Inginerii făceau tot ce le sta în putință ca să ușureze situația intelectualilor din nobilime, ceea ce propriu-zis nu era o simplă îngăduință, ci un act de dreptate. Ar fi fost cel puțin ciudat să ceri aceeași cantitate de muncă, același efort unui om plâpând, nu tocmai puternic, care n-a lucrat niciodată cu brațele. Dar „îngăduința” aceasta se practica pe ascuns, căci eram supravegheați cu toată asprimea. Cum la tot pasul te izbeai de munca grea, se întâmpla, firește, să li se atribuie celor din nobilime o povară îndoită față de ceilalți lucrători.

De obicei erau trimiși trei-patru oameni să piseze alabastru; pentru munca asta se alegeau bătrânii și neputincioșii; noi ne numărăm, de bună seamă, printre aceștia; ne mai însoțea, în schimb, câte un meșteșugar adevărat, care se pricepea bine la treaba asta. Timp de câțiva ani de-a rândul l-am avut pe unul care se numea Almazov; era un om în vârstă, uscățiv și negricios, cu o fire aspră, tăcută și greoaie. Ne ura din tot sufletul, dar era atât de zgârcit la vorbă, încât nu-și da cel puțin osteneala să ne dojenească sau să ne umple de ocări.

Șopronul sub care se ardea și se pisa alabastrul era construit pe un povârniș pustiu și abrupt al malului. Iarna, pe vreme mohorâtă mai ales, te cuprindea o nemărginită tristețe când priveai albia râului și țărmlul de dincolo ce se ițea încețoșat în depărtate. Stăruia ceva sfâșietor, deznădăjduitor, l  
Referire la S. F. Durov, condamnat la ocnă o dată cu Dostoievski, pentru vina de a fi fost membru al cercului petrașevților (1845-1849), intelectuali progresiști ruși ale căror concepții s-au format sub influența ideilor decembriștilor și ale democraților revoluționari, precum și ale socialismului utopic al lui Fourier (n. ed. Ruse).

AMINTIRI DIN CASA MORTILOR\_13J\_ în această priveliște sălbatică și mută. Dar apăsarea era parcă îndoită la răsăritul soarelui, când razele-i strălucitoare scâldau câmpia albă, nesfârșită; ai fi vrut să-ți iei zborul undeva departe, în stepa ce începea de pe celălalt țarm și se întindea spre miazăzi, asemenea unui covor neîntrerupt, cale de vreo mie cinci sute de verste.

De obicei, Almazov își vedea de treabă în liniște, cu aceeași veșnică asprime, în timp ce noi ne simțeam parcă rușinați că nu-l putem ajuta așa cum ar fi trebuit; cât despre el, se descurca aproape totdeauna singur, fără să ne ceară vreun sprijin, ca și cum ar fi vrut să ne facă cu tot dinadinsul să înțelegem situația umilitoare în care ne aflam față de el și să ne căim de zădărnicia străduințelor noastre. Iar în ce privește munca, nu aveam, de fapt, altceva de făcut decât să încingem cuptorul în care urma să ardă alabastrul, pe care tot noi îl îngrămădeam cu lopețile.

În ziua următoare, după ce alabastrul era pe de-a-ntregul ars, trebuia să-l scoatem din cuptor. Fiecare avea câte un pisălog greu; după ce ne umpleam lada, un fel de piuă de lemn, începeam să pisăm. Era o îndeletnicire cât se poate de plăcută. Alabastrul fărâmicios se transforma curând într-o pulbere albă și scânteietoare. Cât de ușor, cât de bine se fărâma alabastrul! Ridicam ciocanele grele și le lăsam să cadă cu îndemănare, stârnind un bubuit de țiera

mai mare dragul. Cu cât creștea oboseala, cu atât simțeam și un fel de ușurare; obrazii mi se roșeau, sângele începea să curgă mai repede prin vine. Almazov ne privea atunci cu milă și îngăduință, așa cum te uiți la niște copii neștiutori; își fuma pipa cu un aer binevoitor, dar nu se putea stăpâni să nu bombăne ori de câte ori simțea nevoia să-și descarce năduful. De altfel, așa se purta el cu toată lumea și poate că în adâncul sufletului era un om foarte cumsecade.

Mă foloseau și la altă muncă: aceea de a învărti roata strungului. Era o roată mare și grea și trebuia să mă opintesc din răputeri ca s-o umesc din loc, mai ales când lucrătorul (din atelierele de geniu) avea de modelat dintr-un copac il i întreg un stâlp de scară ori un picior de masă pentru mobilierul vreunui slujbaș la stat. Cum un singur om nu putea face față, eram trimiși de obicei doi ocnași, eu și g tot dintre nobilii intelectuali. Vreme de mai mulți ani aceasta îndeletnicire ne-a revenit nouă, ori de câte ori era ceva de strujit. B. era un om lipsit de putere, plătând, tânăr încă suferind de piept. Fusese adus la ocnă cu un an înaintea mea, împreună cu alți doi tovarăși de-ai lui. Unul era un biet bătrân, care zi și noapte înălța rugăciuni lui Dumnezeu (ocnașii îl stimau foarte mult pentru asta) și care se prăpădi în timp ce-mi făceam osânda; celălalt, în floarea vârstei, plin de prospețime, voinic și îndrăzneț, cu chipul îmbujorat, îl purtase în spate pe tovarășul său B., sleit de puteri, pe când de la un popas la altul convoiul trebuia să străbată nu mai puțin de șapte sute de verste. Îi lega o prietenie într-adevăr vrednică de admirație. B. era un om instruit, de o cultură aleasă, cu un suflet nobil și generos, dar iritabil și dezechilibrat din pricina bolii. Învârteam amândoi la roată și această îndeletnicire ne satisfăcea pe deplin. Mie, cel puțin, îmi plăcea foarte mult, fiind totodată și un bun exercițiu fizic.

Dar mai mult îmi plăcea să rânesc zăpada după viscoalele cele mari de iarnă, care se abăteau destul de des pe acele meleaguri. Când viscolul sufla cu îndârjire o zi și o noapte fără încetare, casele erau îngropate în zăpadă pana în dreptul ferestrelor, iar unele chiar în întregime. De cum înceta viscolul și răsărea, strălucitor, soarele, venea poruncă să desfudăm cărările din fața clădirilor care aparțineau instituțiilor. Eram trimiși în grupuri, uneori toți ocnașii deodată. Fiecare primea câte o lopată și ni se indica o porțiune pe care trebuia s-o curățăm, uneori atât de mare, încât te întrebai cum aveam să prididim. Toți porneau însă cu voie bună și hărnicie la treabă. Zăpada proaspătă, încă afânată, sau abia înghețată la suprafață, se lua ușor cu lopata, iar bulgării mari se risipeau în jur într-o pulbere scânteietoare. Lopata se afunda adânc în nămeții alb-argintii, scâlțați în razele soarelui. Ocnașii se înveseleau ori de câte ori erau

AMINTIRI DIN CASA MORȚILOR\_133\_ trimiși la curățat zăpada; aerul rece și mișcarea îi însuflețeau. Erau cu toții mai voioși, mai bine dispuși; răsunau râsete, Hpete, glume. Aruncau unul într-altul cu bulgări, spre supărarea celor cumpătați și posomorîți, certați cu râsul și veselia, astfel încât de cele mai multe ori voioșia generală se sfârșea în ocări.

Treptat, treptat, cercul meu de cunoștințe se lărgi, cu toate că niciodată nu mă gândisem să-mi fac prieteni; eram veșnic neliniștit, trist și neîncrezător. Dar prieteniiile s-au încheiat de la sine. Printre prietenii care au început să mă viziteze a fost deținutul Petrov. Am spus să mă viziteze și stăruia asupra cuvântului. Ținea de secția specială, din cea mai îndepărtată cazarmă. La drept vorbind, cu el nu putea fi vorba de vreo legătură de prietenie, căci nu era și nici nu putea fi nimic comun între noi. Cu toate acestea, chiar de la început, Petrov crezu de datoria lui să vină aproape în fiecare zi în cazarma noastră ca să mă vadă sau mă oprea în orele de repaus, când rătăceam în spatele cazarmii, la adăpost de privirile celorlalți. La început stăruința lui mă indispucea, pentru ca mai apoi să-mi dau seama că de fapt vizitele lui îmi fac mare plăcere, cu toate că de felul lui nu era un om tocmai prietenos sau comunicativ. Omul acesta mic de stat, dar bine legat, sprinten și îndemânic, cu obrazul palid și pomeții ieșiți în afară, avea ceva deosebit de atrăgător, cu privirea ageră, îndrăzneată și dinții sănătoși, asemenea unui șirag de mărgelile mărunte și albe. Molfăia veșnic între buze un ghe-motoc de tutun pisat (așa cum obișnuiesc mulți ocași). Arăta mult mai tânăr decât era; când îl vedeai, nu-i dădeai mai mult de treizeci de ani, când colo împlinise patruzeci în cap. Îmi vorbea fără sfială, în modul cel mai firesc, tratându-mă pe picior de egalitate, adică pe cât se poate de prevenitor și de corect. Dacă, de pildă, băga de seamă că vreau să rămân singur, stătea de vorbă cu mine două minute și apoi pleca; îmi mulțumea totdeauna pentru bunăvoința ce-i arătam, lucru pe care nu-l făcea nimeni. Trebuie să adaug că aceste legături nu s-au schimbat niciodată, ci au rămas ani de-a rândul aceleași ca în primele zile și aproape că n-au devenit mai intime, cu toate că-mi era într-adevăr foarte devotat. Până acum n-am izbutit să mă dumiresc ce anume voia de la mine și de ce venea zilnic să mă vadă: deși mai târziu mi-a șterpelit câte ceva, a făcut-o însă ca din întâmplare, în schimb nu mi-a cerut aproape niciodată bani, ceea ce însemna că nu venea mânat de un interes anume.

Nu știu de ce am avut totdeauna impresia că acest om nu trăia în aceeași temniță cu mine, ci într-o altă casă, undeva, în oraș, la mare depărtare și nu venea la temniță decât în trecere, ca să afle vești, să vadă ce fac, într-un cuvânt, să se intereseze de felul cum o ducem cu toții. Era veșnic grăbit, de parcă s-ar fi despărțit cu câteva clipe înainte de cineva care a rămas să-l aștepte ori ar fi întrerupt o treabă importantă, ce nu suferea amânare. Și totuși, niciodată nu era agitat sau nerăbdător. Privirea lui ușor îndrăzneată și batjocoritoare era ciudat de fixă: privea în depărtare, pe deasupra lucrurilor, de parcă s-ar fi străduit să descifreze ceva ce s-ar fi aflat dincolo de ele. Părea veșnic distrat, cu gândul aiurea. De multe ori mă întrebam unde se duce Petrov după ce se desparte de mine. Cine-l aștepta cu atâta nerăbdare? Am constatat însă că, plecând de la mine, se îndrepta cu pas grăbit undeva spre cazarmă sau spre bucătărie și, o dată ajuns acolo, se așeza lângă cei care stăteau la taifas; îi asculta atent, uneori se amesteca și el în vorbă, cu înflăcărare, pentru ca deodată să se oprească din senin și să rămână tăcut. Dar fie că vorbea, fie că



tăcea, pe chipul lui citeai că are treabă altundeva și că-l așteaptă cineva pentru niște chestiuni importante. Ciudat e însă că niciodată n-avea nimic de făcut și, în afară de munca reglementară de ocnaș, trândăvea tot timpul; de altfel, nu știa nici o meserie și aproape niciodată n-avea bani, fără ca acest lucru să-l mâhnească întrucâtva.

Și despre ce-mi vorbea? Tot ce-mi spunea era straniu ca însăși firea lui. Dacă mă vedea, de pildă, plimbându-mă singur în spatele cazărmii, făcea stânga-împrejur și-mi ieșea în întâmpinare. Umbla totdeauna grăbit, pleca brusc și chiar

DIN CASA MUKI ILUK 1J

Atunci când se apropia cu pas liniștit, aveai impresia că a venit alergând spre tine.

— Bună!

— Bună să-ți fie inima!

— Nu cumva te stânjenesc?

— Cătuși de puțin.

— Țineam să te întreb ceva în privința lui Napoleon I. Nu-i așa că e rudă cu cel din 1812? (Petrov era fiu de soldat, știa să scrie și să citească.)

— Întocmai.

— Se spune că-i președinte. Ce fel de președinte? Și unde?

Întrebările lui erau totdeauna scurte, pripite, de parcă ar fi vrut să afle cât mai repede ceea ce dorea.

Îi explicai ce fel și unde era președinte Napoleon și adăugai că era cu puțință să ajungă și împărat.

— Cum așa?

Îi explicai mai departe pe cât îmi stătea în puțință și Petrov mă asculta atent, cu urechea plecată spre mine, înțelegând de îndată tot ce-i spusese.

— Hm! Aleksandr Petrovici, aș vrea să te mai întreb ceva: dacă există maimuțe care au mâini până la gleznă și sunt mari cât cel mai înalt om.

— Da, există.

— Și ce fel de maimuțe-s astea?

Îi spusei tot ce știam despre maimuțe.

— Și unde trăiesc?

— În țările calde, mai ales în insula Sumatra.

— Asta-i în America, parcă? Se zice că acolo oamenii umblă cu capul în jos?

— Nu tocmai. Vorbești, pesemne, de antipozi.

1 Este vorba de Napoleon al III-lea (1808- 1873), nepotul lui Napoleon I, care, după revoluția din 1848, a fost președintele Republicii Franceze (a doua republică); în urma loviturii de stat de la 1851, s-a proclamat împărat (n. ed. Române).

LXJSTOIEVȘRj îl lămurii cât putui mai bine ce era America și ce sunt antipozii. El mă ascultă cu o asemenea atenție de parca numai chestiunea antipozilor l-ar fi adus la mine.

— Aha! Da' uite, am citit anul trecut într-o carte povestea contesei de la Valliere. Mi-a adus-o Arefiev de la ajutorul comandantului. E adevărată ori a născocit-o cineva? A scris-o unul, Dumas.

— E negreșit o poveste închipuită.

— Atunci te las cu bine! Îți mulțumesc.

Și Petrov se făcea nevăzut. Cam așa se desfășurau, aproape fără excepție, toate discuțiile noastre.

Întrucât ciudățenia acestor relații îmi stârnise mirarea, am căutat să cunosc cât mai multe despre el. Când află de aceasta legătură, M. crezu de datoria lui să mă pună în gardă. Îmi spuse că mulți ocnași îl înspăimântaseră, mai ales la început, în primele zile, dar niciunul, nici chiar Gazin, nu-i păruse mai primejdios decât Petrov.

— E cel mai îndârjit și cel mai primejdios dintre toți ocnașii, îmi spuse M. Ar fi în stare de orice; nimic nu-l oprește când e vorba de o toană. Vără cuțitul și în dumneata, dacă i se năzare; uite, vezi, din senin, o să înjunghie fără șovăire, fără pic de căință. Îmi face impresia că nu e în toate mințile.

Mărturisirea aceasta mă neliniști, dar M. nu fu în stare să-mi spună de ce vedea astfel lucrurile. Și, ciudat lucru! Câțiva ani în șir am trăit în tovărășia acestui om, am stat cu el de vorbă aproape în fiecare zi; era sincer legat de mine și foarte devotat (cu toate că nu știu din ce pricină) și în tot acest răstimp, deși părea cumpătat și n-a făptuit nimic înspăimântător, ori de câte ori îl priveam sau stăteam de vorbă cu el, mă încredințam tot mai mult că M. are dreptate, că e poate omul cel mai îndârjit și cel mai primejdios din întreaga temniță, un om în stare de orice. De unde anume venea această impresie? Nu mă puteam dumiri.

Trebuie să menționez, printre altele, că Petrov era ocnașul care, atunci când fusese chemat să-și ispășească

#### AMINTIRI DIN CASA MUK JILUK

Pedeapsa, își pusese în gând să-l omoare pe maior; am arătat cum acesta din urmă plecase din cazarmă cu o clipă înainte de săvârșirea bătăii, „scăpând ca prin minune”, după cum spuneau ocnașii. Odată, pe când era soldat – înainte de a fi fost osândit la muncă silnică – colonelul îl lovise la instrucție. Cred că mai fusese bătut la viața lui, dar ocară de atunci n-a putut-o înghiți și niciuna, nici două își înjunghie colonelul, ziua în amiaza mare, în fața batalionului. Nu cunosc toate amănuntele acestei întâmplări, fiindcă el nu mi-a povestit-o niciodată. Bineînțeles, răbufnirile acestea, în care instinctele își dădeau frâu liber și se dezlănțuiau cu toată puterea, erau, din fericire, destul de rare. Îndeobște se arăta a fi un om cu scaun la cap și cu judecată. Patimile lui, aprinse și puternice, mocneau ascunse, întocmai ca jăraticul sub cenușă. Niciodată n-am băgat de seamă la el măcar o umbră de orgoliu sau de îngâmfare, ca la alți ocnași. Se certa rareori, în schimb nici prietenie nu legase cu nimeni, în afară doar de Sirotkin și numai atunci când avea nevoie de el. Într-o zi mi-a fost totuși dat să-l văd înfuriat din cale-afară. Îl supăruse cineva, refuzând să-i dea un obiect pe care i-l ceruse. Cearta se iscase cu un ocnaș

dintre condamnații civili, pe nume Vasili Antonov, un om voinic, adevărat atlet, cunoscut de toată lumea pentru firea lui crudă, arțăgoasă și batjocoritoare și care pe deasupra nu era cătuși de puțin fricos. Zbierară ei cât zbierară și-mi venea să cred că cearta se va sfârși ca toate celelalte, cu câțiva pumni, căci, în treacăt fie zis, uneori – ce-i drept, foarte rar – Petrov sărea la bătaie și injura ca cel din urmă dintre ocași. Când colo, lucrurile luară cu totul altă întorsătură. Petrov se îngălbeni la față, buzele i se învinețiră și începură să-i tremure, răsuflarea îi deveni gâfâitoare. Se ridică în picioare și încet, nespun de încet, cu pas de pisică (vara îi plăcea să umble desculț), se apropie de Antonov. În aceeași clipă, larma se potoli și o liniște de moarte se lăsă asupra cazarmii, de-ai fi auzit și musca. Fiecare aștepta să vadă ce are să se întâmple. Antonov sări în întâmpinarea adversarului; fața-i era desfigurată. N-am fost în stare să suport această scenă și am ieșit. Mă așteptam ca înainte de a ajunge la scară să aud strigătul unui înjunghiat, dar nu se întâmplă nimic. Și de data aceasta lucrurile s-au potolit de la sine. Nici n-apucă bine Petrov să se apropie de Antonov, că acesta îi aruncă în față obiectul cu pricina (o zdreanță murdară, o vechitură de obială). După două minute, Antonov o luă bineînțeles de la capăt cu înjurăturile; se rățoia la Petrov mai mult ca să-și potolească mânia și să le arate celorlalți că nu-i fusese frică. Dar lui Petrov nu-i mai păsa de ocări; nici nu se sinchisi de ele. Ce importanță mai aveau înjurăturile, de vreme ce el câștigase partida și acum era mulțumit că dobândise obiectul râvnit? După un sfert de ceas îl văzui plimbându-se ca de obicei prin cazarmă, cu aerul unui om fără nici o treabă, căutând tovarășie și trăgând cu urechea, doar-doar o auzi niscaiva noutăți. Părea că orice îl ispitește, dar, orice-ar fi auzit, tot nepăsător rămânea și umbla haihui, fără nici o țintă. L-ai fi putut asemui cu un lucrător, un lucrător de soi, care dacă ar pune mâna pe ceva, treaba ar merge strună, cum însă nu i s-a dat nimic de lucru, stă și lăncezește în așteptare, jucându-se cu niște copii. Nu pricepeam de ce rămâne în temniță și nu încearcă să evadeze. N-ar fi șovăit, fără îndoială, dar trebuie să-l fi răscolit o dorință puternică. Oamenii ca Petrov se supun rațiunii atâta timp cât nu se cuibărește în ei o patimă. De îndată ce năzuiesc la ceva, nu există nici o stavilă în calea lor. Sunt incredințat că ar fi putut să evadeze cu ușurință, că ar fi putut să înșele pe toată lumea și că ar fi fost în stare să stea săptămâni întregi nemâncat, ascuns într-o pădure ori prin stufărișul de pe marginea vreunui râu. Dar toate acestea nu-i trecuseră încă prin minte și de aceea nici nu le dorise cu ardoare. Nu m-a izbit la el nici excesul de chibzuință sau de bun-simț. Acești oameni se nasc dominați de o idee, care-i urmărește ca o obsesie toată viața, îmbrâncindu-i în dreapta și-n stânga, fără ca ei să-și dea seama. Rătăcesc astfel până ce găsesc o ocupație, o treabă pe placul inimii lor; atunci să-i vezi: nu-și mai fac nici

AMINTIRI DIN CASA MORȚILOR\_139^ socoteală și judecata limpede nu mai are nici un cuvânt de spus.

Mă miram uneori că un om care și-a omorât colonelul numai fiindcă acesta îl bătuse se lăsa fără nici o împotrivire biciuit în temniță. Căci era bătut

ori de câte ori îl prindeau că aduce rachiu în cazarmă; ca toți ocazii care n-aveau o meserie, făcea și el contrabandă cu rachiu. Dar și atunci se lăsa biciuit parcă de bunăvoie, ca și cum recunoștea că-i vinovat și că-și merită pedeapsa; altfel nu s-ar fi lăsat nici mort.

Mare mi-a fost mirarea când am constatat că mă fură, cu toată afecțiunea lui pentru mine. Patima aceasta îl apuca din când în când. El mi-a furat Biblia, pe care i-o încredinșasem s-o ducă cuiva. N-avea de făcut decât câțiva pași; pe drum însă, găsi un cumpărător, căruia îi vându cartea și, cu banii, țin'te chef! Pesemne că în ziua aceea simțea o mare nevoie să se îmbete și, când voia ceva, dorința trebuia să i se împlinească. Un om ca Petrov era în stare să omoare pe un semen al lui pentru douăzeci și cinci de copeici, numai ca să-și facă cheful cu o litră de rachiu; în altă împrejurare n-ar fi luat în seamă sute de mii de ruble. Chiar în seara aceea îmi mărturisii furtul, dar fără nici un semn de căință ori de frământare, nepăsător la culme, de parcă ar fi fost vorba de un lucru cât se poate de obișnuit. Am încercat să-l dojenesc cum se cuvenea, cu atât mai mult cu cât îmi părea rău de Biblie. El mă ascultă foarte liniștit, fără vreun semn de enervare; fu de aceeași părere cu mine că Biblia e o carte cât se poate de folositoare, îi păru și lui rău că n-o mai aveam, dar nu-și făcu nici un fel de muștrare pentru faptul că mi-o furase; mă privea cu atâta siguranță și încredere în sine, încât găsi de prisos să-l mai cert. Mă lăsase să-l dojenesc fiindcă își dădea probabil seama că nu se putea altfel, că era vrednic de muștrări pentru fapta pe care o săvârșise și că, prin urmare, „lasă-l să mă certe ca să-și verse năduful”; dar în adâncul sufletului rămânea încredințat că toate acestea erau numai fleacuri, de care un om în toată firea nici nu se cuvine

#### DOSTOIEVSKI aMINTIRI DIN CASA MORȚILOR

Să vorbească. Îmi vine să cred că mă socotea un aproape un prunc care nu pricepe încă rostul celor mai simple lucruri din lume. Dacă mă apucam să vorbesc cu el despre altceva decât despre știință și cărți, îmi răspundea, ce-i drept, dar numai așa, din buna-cuviință și de obicei cât mai pe scurt. Mă întrebam deseori ce-l îndemna să-mi ceară lămuririle acestea cărturărești. Din când în când, în timpul convorbirii, îl cercetam cu coada ochiului, bănuindu-l ca vrea să-și bată joc de mine, dar nici pomeneală: mă asculta de obicei atent, cu luare-aminte, deși uneori părea distrat, spre marea mea supărare.

Întrebările lui erau totdeauna clare și precise, în schimb răspunsurile ce i le dădeam păreau că nu-l preocupă câtuși de puțin, ba le primea chiar cu indiferență, cu gândul aiurea. Îmi vine să cred că nu-și mai bătea capul cu mine, socotindu-mă naiv, un om care, spre deosebire de ceilalți, în afară de cărți nu știe nimic altceva, nu e în stare să înțeleagă nici cel mai simplu lucru și, ca atare, nu merită osteneala de a sta la discuții cu el.

Eram totuși convins și nu fără uimire, că ține la mine. Mă lua drept un neisprăvit, drept un necopt la minte, sau poate simțea față de mine acea compătimire pe care de obicei o resimte instinctiv cel mai tare față de cel slab. Bine nu știu. Cred însă că așa mă socotea. Cu toate că acest sentiment de

compătimire nu-l împiedica să mă fure, sunt încredințat că, furându-mă, îi era milă de mine. „Ce mai nătărău, ce neputincios, se gândea, poate, în clipa când mă jefuia, nu știe să-și păstreze nici ce-i al lui!” Poate că mă iubea tocmai din această pricină. Într-o zi îmi spuse așa, pe negândite: „Ești om bun și inimos” și „atât de neștiutor și de cumsecade, atât de încrezător, încât mi-e milă de dumneata”.

— Să nu mi-o iei în nume de rău, Aleksandr Petrovici, adăugă el după câteva clipe, ți-o spun din inimă, pentru că țin la dumneata.

Se întâmpla uneori în viață ca asemenea oameni să se dezvăluie dintr-o dată, arătându-și întreaga lor forță, în momente, de grea cumpănă, de cotitură, sau într-o mare acțiune de masă, găsindu-și astfel făgașul lor firesc de activitate. Nu sunt oameni ai cuvântului și n-ar putea să fie frunțașii sau capii unor răscoale; dar ei sunt adevărații făptași și ei dau semnalul de atac. De obicei, pornesc simplu, fără exclamații și scandal, în schimb sunt primii care se aruncă în calea oricărei piedici, fără șovăială, fără teamă, înfruntând focul și baionetele, iar toți ceilalți îi urmează aproape orbește, năvalnic, până la ultima baricadă, unde de cele mai multe ori își plătesc îndrăzneala cu viața. Nu cred că Petrov va sfârși cu bine; la un moment dat se va termina cu el și dacă mai supraviețuiește până azi, înseamnă că nu i s-a ivit încă prilejul. Dar, la urma urmei, cine știe! Poate că va trăi până la adânci bătrâneți și va muri liniștit, după ce va fi rătăcit prin lume fără nici o țintă. Cred însă că M. avea dreptate spunând că acest Petrov era cel mai îndârjit din temniță.

#### VIII OAMENI NEÎNFRÎNAȚI. LUCIKA

Despre oamenii neînfrânați nu e ușor să vorbești; în temniță, ca și pretutindeni de altfel, sunt foarte rari. Dacă îi judeci după înfățișare, par a fi fioroși; unde mai pui că auzi atâtea pe socoteala lor, încât, fără să vrei, îți vine să-i ocolești. Un sentiment nelămurit mă îndemna chiar de la început să mă feresc de asemenea oameni. În cele din urmă însă mi-am schimbat felul de a vedea, chiar când era vorba de ucigașii cei mai de rând. Există unii care n-au ucis niciodată și cu toate astea sunt mai fioroși decât cei care au fost condamnați pentru cinci sau zece omoruri. Nici nu știi ce să crezi despre unele crime, atât de ciudat și de încâlcit au fost făptuite. Afirm acest lucru, deoarece de multe ori omorurile săvârșite la noi de oamenii din popor sunt urmarea unor pricini cu adevărat foarte ciudate. Se întâlnește de pildă și chiar vu.

UOSTOIEVSKI destul de des, următorul tip de ucigaș: să zicem un țăran legat de pământ, un iobag de la curte, un târgoveț sau un soldat, în orice caz un om care, până la săvârșirea crimei, a fost cum nici că se poate mai liniștit și mai cuminte. Soarta lui e amară, dar o îndură fără să crâcnească. Deodată însă ajunge parcă la capătul răbdării; nu mai e stăpân pe sine și împlântă cuțitul în pieptul asupritorului ori al vrăjmașului său. De aici însă începe ciudățenia: o vreme își pierde orice măsură; și-a ucis mai întâi asupritorul, vrăjmașul; e o crimă, dar o înțelegi, cauza e vizibilă; mai târziu nu-și mai omoară însă vrăjmașii, ci pe oricine, pe primul venit; omoară numai din plăcerea de a omori, înjunghie pentru un cuvânt nesocotit, pentru o privire, pentru un moft, ca să-și

astâmpere setea de sânge ori numai din trufie, ca să facă pe grozavul: „Păzea, piei din calea mea, ori nu vezi cine trece?!”, de-ai zice că-i cuprins de beție, de delir. O dată ce-a depășit limita îngăduită, nu mai are nimic sfânt pe lume și se îmbată de propria-i ticăloșie; parcă o forță nevăzută îl mână să încalce orice lege, orice autoritate pentru a se lăfăi în cea mai deplină libertate, într-o libertate atât de deșănțată, încât simte o inexplicabilă voluptate și, ascultând bătăile propriei sale inimi, nu poate să nu se cutremure de groază în fața faptei săvârșite. Și aceasta cu atât mai miit cu cât știe că-l așteaptă o răsplată cumplită. E aidoma omului care se apleacă din înălțimea unui turn deasupra prăpastiei ce i se cascadează la picioare și care-l amețește în așa măsură, încât ar prefera să se arunce cu capul în jos cât mai repede, numai și numai ca să sfârșească o dată.

Și aceasta li se întâmpla adesea oamenilor celor mai potoliți, celor mai puțin ieșiți din comun. Unii, pradă delirului, joacă teatru, nu știu cum să mai facă pe grozavii. Cu cât era mai abrutizat și mai smerit înainte vreme, cu atât e mai întărâtat acum, mai țâfnos și mai doritor să bage spaima în alții. Spaima aceasta îl desfată, iar după groaza și dezgustul pricinuit se dă în vânt. Își ia un aer fioros, de om care nu cunoaște măsura și de cele mai multe ori un asemenea

AMINTIRI DIN CASA MORȚILOR 143 „bezmetic” așteaptă să-i vină pedeapsa cât mai grabnic; arde de nerăbdare să i se hotărască o dată soarta, fiindcă-i este peste putință să mai îndure povara acestui joc în care s-a complăcut. Lucru ciudat însă – această disperare, acest joc ține până începe ispășirea pedepsei; o dată aci, ai zice că a pierit fără urmă; s-ar părea că e un fel de soroc dinainte statornicit prin niște rânduieli de nimeni cunoscute. Omul nostru se potolește dintr-o dată, devine iar mic și supus, ca o cârpă. În timp ce i se aplică pedeapsa cu bătaia, începe să se vaiete, să ceară iertare norodului. Când e adus în temniță, te uiți la el și nici nu-ți vine a crede că această creatură atât de jalnică, atât de slabă, de speriată „nu e altcineva decât acela care a omorât la viața lui cinci-șase oameni!”

De bună seamă că în temniță nu toți se potolesc cât ai bate din palme. Unii își mai păstrează încă ifosele, un fel de fandoseală: „Sunt eu cum sunt, da' șase suflete tot am trimis pe lumea cealaltă”. Sfârșește însă întotdeauna prin a se supune. Din când în când o mai ia razna: îi face plăcere să-și amintească de vechea-i neînfrânare, de acel strașnic chef pe care și l-a îngăduit o singură dată în viață, pe vremea când era o „fiară”; grozav îi place să găsească vreun nătăfleț în fața căruia să se fandosească, să-și dea aere, povestindu-i isprăvile din trecut și căutând să ascundă, bineînțeles, dorința ce-l stăpânește de a-i uimi pe cei din jur cu faima de care s-a bucurat cândva: „Poftim de vezi cine-am mai fost eu!”

Și cu ce subtilă dibăcie, cu câtă prudență își maschează amorul propriu! Cu ce prefăcută și leneșă nepăsare își povestește pățaniile! Din glasul lui, din cel mai mărunț cuvântel răzbate o laudăroșenie bine ticluită. Și te cuprinde mirarea: de unde-au învățat oare toate acestea?

Într-o seară nesfârșit de lungă și de tristă, din primele zile de osândă, pe când lâncezeam pe prici, mi-a fost dat să aud o asemenea poveste și, în naivitatea mea, l-am luat pe povestitor drept un mare nelegiuit, un om grozav, cu o voință de fier; și asta pe vremea când numai că nu-mi băteam joc de Petrov. Povestitorul, Luka Kuzmici, îi făcuse de petrecanie unui maior și nu dintr-o pricină anume, ci pentru că așa i Se năzărise. Acest Luka Kuzmici era tânărul prizărit și firav, cu nasul ascuțit, din cazarma noastră, ucraineanul despre care am pomenit înainte. Era de fapt rus de obârșie, dar locul de baștină i-a fost undeva prin părțile de miazăzi și provenea dintre iobagii de la conac. Avea în firea lui ceva cu adevărat neînfrânat și provocator, vorba proverbului: „Mâța blindă zgârie râu”. E uimitor cum deținuții simt instinctiv cât prețuiește fiecare om. Pe el nu prea îl aveau la inimă sau, cum se zice la ocnă, „nu prea-l înghițeau”. Era din cale-afară de orgolios. În seara aceea stătea tolănit pe laviță și cosea o cămașă. Asta-i era meseria, să coasă lenjerie. Alături de el ședea un flăcău înalt de stat și îndesat, pe nume Kobâlin, tare mărginit și greu de cap, în schimb blând la suflet și săritor. Cum erau vecini de pat, Lucika se ciorovăia deseori cu el și în general îl lua cam de sus, cu un aer zeflemitor și despotic, lucru pe care, în naivitatea lui, Kobâlin nu-l băga în seamă, în seara aceea cârpea la un ciorap de lână și-l asculta pe Lucika cu o jumătate de ureche. Lucika vorbea tare, răspicat. Ținea să-l audă toată lumea, deși se prefăcea că nu-i povestește decât lui Kobâlin.

— Vezi tu, frate, m-au luat de prin meleagurile mele, începu el tot împungând cu acul și m-au trimis în orașul K.v – pentru vagabondaj, care vasăzică.

— E mult de atunci? Întrebă Kobâlin.

— Când s-o coace mazărea, se împlinește anul. Ei bine, de cum am ajuns la K.v, m-au băgat la răcoare. Și ce să vezi: în jurul meu stăteau vreo doisprezece oameni, toți ucraineni de-ăia voinici, în putere, adevărați tauri. Da' tare mai erau nevolnici: hrana era proastă, maiorul își făcea mendrele și-i muștruluia cum îi era pohta (Lucika dinadins stâlcea cuvântul), iar ei – nimic. Trecu o zi, trecură două, atât cât să bag eu în seamă că flăcăii mei mi-s fricoși. „Vă temeți de un nătărău ca ăsta”, îi zădăresc eu. „Du-te tu de-i cere socoteala dacă-ți dă mâna!” mă luară ei peste picior. N-am mai crâcnit. Era acolo o matahală de ucrainean să te prăpădești de răs și mai multe nu, adăugă povestitorul lăsându-l baltă pe Kobâlin și adresându-se celorlalți. Povestea cum îl judecaseră la tribunal, ce le spusese judecătorilor și se tânguia de mai mare jalea: „Am copii, am nevastă!” Era o namilă de om cu părul încărunțit. „Eu, zice, îi tot dădeam înainte: nu mă duc, nu și nu! Iar el, blestematul, tot mângălea și mângălea ceva pe hârtie. Apăi, ce-mi zic, lua-te-ar dracu' și crapă o dată, s-ajung să-ți văd leșul! Iar el tot mângălea înainte, când deodată unde mi-ți începe a se rățoi la mine. De aici mi s-a tras și beleaua!” Ia dă-mi altă ață, Vasea, că asta-i putredă.

— Ia-o pe-asta, e din târg, răspunse Vasea dându-i altă ață.

— Aia de la atelier e și mai și. Deunăzi l-am trimis pe Nevalid să-mi caute și nu știu de la ce otravă de muiere a cumpărat-o, că nu-i bună de nimic! Făcu Lucika, ridicând acul în dreptul luminii ca să vâre ața.

— De la cumătră-sa, vezi bine.

— Aha, de la cumătră-sa!

— Da'cu maiorul cum a rămas? Făcu Kobâlin, care fusese uitat cu desăvârșire.

Lucika atâta aștepta. Totuși nu-și urmă povestea numaidecât, de parcă nici n-auzise întrebarea lui Kobâlin. Potrivi alene firul de ață, apoi, tot alene, își ghemui picioarele sub el și abia după aceea începu:

— Până la urmă i-am înșurubat atât de strașnic pe bieții ucraineni, că a doua zi ce să vezi? Au cerut să vină maiorul, în dimineața aceea împrumutasem un șis de la vecinul meu și-l dosisem bine, căci cine știe ce-avea să se mai întâmple. Maiorul era foc și pară. Cum îl văd că vine, le zic: Hai, mocofanilor, curaj, nu vă lăsați! Pe dracu'! Li se muiaseră picioarele de frică și tremurau ca varga! Maiorul dă buzna, beat criță. „Ce-i cu voi? Cine a-ndrăznit? Aici eu sunt țar și Dumnezeu!” Numai ce-l auzii spunând că el e țar și Dumnezeu, că și pășii înainte cu cuțitul ascuns în mâneca hainei.

„Blagorodnicia voastră, zic eu pe când mă apropiam din ce în ce, asta nu se poate, blagorodnicia voastră, să fii țarul și Dumnezeuul nostru.”

— UUMUIEVSKj „Aha, vasăzică tu-mi ești ăla, strigă maiorul, tu ești căpetenia răsculaților?” „Nu, zic eu (și mă tot apropiam de el), nu, zic, blagorodnicia voastră, după cum știe fiecare și după cum știe și domnia ta, Dumnezeuul nostru cel atotputernic și atoatevăzător este unul singur în ceruri. Și țarul nostru e tot unul singur, pus peste noi toți din voia Celui de Sus. El e monarhul nostru, blagorodnicia voastră, iar domnia ta ești deocamdată numai maior și ai ajuns comandant prin bunăvoința țarului și mulțumită vredniciei dumitale.” „Cum-cum-cum-cum?”. Bolborosi maiorul, nevenindu-i să-și creadă urechilor.

„Uite așa”, mă izmenesc eu; și unde nu mă năpustesc asupra-i și-i înfig cuțitul drept în pântec, până-n plasele. Strașnică lovitură! Pe dată s-a și rostogolit pe jos, zvârlind din picioare. Am aruncat cuțitul cât colo.

„Haide, mocofanilor, zic, ridicăți-l acum de pe dușumea!”

Aici mă simt dator să dau o lămurire. Asemenea expresii ca „sunt țar și Dumnezeu”, precum și altele de felul acesta se întrebuițau din păcate foarte des pe vremuri de către unii comandanți. Trebuie să recunosc însă ca numărul acestora s-a micșorat și se prea poate că asemenea comandanți să fi dispărut cu desăvârșire. Mai trebuie să adaug că cei care abuzează de asemenea expresii sunt mai des comandanții proveniți din gradele inferioare. Titlul de ofițer îi zăpăcește. După ani de trudă cu ranița în spate, se pomenesc deodată ofițeri, comandanți de unități, într-un cuvânt, oameni cu situație înaltă, ceea ce, din lipsă de obișnuință și în beția celei dinții înaintări, îi face să-și piardă capul, înțelegând într-un mod exagerat puterea și importanța persoanei lor, bineînțeles față de gradele subordonate. În fața superiorilor, în schimb, sunt de



o slugărnicie cu totul nelalocul ei, ba chiar de-a dreptul dezgustătoare. Cei mai josnici se grăbesc să-i prevină pe șefii lor că le-au fost cândva subalterni și, cu toate că acum au ajuns ofițeri, „își cunosc lungul nasului”. Față de cei mai mici se poartă însă ca niște stăpâni cu puteri nelimiAMINTIRI DIN CASA MORTILOR 147 tate. Astăzi probabil că nu mai sunt din aceștia și nu cred să se mai găsească vreunul care să țipe: „Sunt tar și pumnezeu!” Cu toate acestea – trebuie s-o spunem – nimic nu-i îndârjește mai rău pe deținuți și în general pe gradele inferioare, decât asemenea ieșiri ale celor puși să-i comande. Cinismul omului ridicat în grad, conștiința propriei puteri de care abuzezi fără teamă de pedeapsă, stârnește ură în sufletul celui mai supus dintre oameni, scoțându-l din fire până și pe cel mai răbdător. Din fericire, toate acestea se petreceau odinioară, în vremuri imemorabile; și chiar și atunci autoritatea superioară îi pedepsea cu asprime pe cei vinovați de asemenea abuzuri. În această privință cunosc pilde nenumărate.

Și apoi, în general, o atitudine arogantă și disprețuitoare, ca și indiferența plină de sfidare, nu poate să nu-i îndârjească pe cei aflați într-o situație inferioară. Cei care se amăgesc cu gândul că deținutul se mulțumește cu o hrană bună și o întreținere cumsecade, conform legii, se înșală amarnic. Oricât de decăzut ar fi, omul pretinde – măcar în mod inconștient, instinctiv – să-i fie respectată demnitatea lui de om. Condamnatul știe foarte bine că trebuie să-și ispășească pedeapsa, că este un proscris și, în consecință, își cunoaște locul față de reprezentanții autorității; în schimb, nici un fel de sentințe, nici un fel de lanțuri sau cătușe nu-l vor face să uite că înainte de toate e om. Și dat fiind că este cu adevărat om, trebuie tratat omenește. O, Doamne! Ce nu poți obține printr-o purtare omenească! Până și nevrednicului care a pierdut de mult harul divin îi poți reda simțământul de om. Tocmai față de asemenea „năpăstuiți” se cer înțelegere și omenie. E singura lor mângâiere, singura porțiță de salvare. Am avut prilejul să întâlnesc asemenea comandanți cu suflet bun și generos și am putut constata ce înrăurire binefăcătoare aveau asupra bieților umiliți. Nu rosteau decât câteva cuvinte, dar blândețea din glas îi înălța sufletește. Se bucurau ca niște copii și, aidoma copiilor, sufletul li se umplea de dragoste curată. Trebuie precizat un lucru însă, nu mai puțin ciudat: nu le place ca șefii să fie prea familiari și prea buni cu ei. Ar dori să le poarte respect și se simt oarecum împiedicați. Deținuților le place, bunăoară, ca șeful lor să aibă mai multe decorații, să fie chipeș, să se bucure de protecția unui superior de vază, dar să fie totodată și sever și impunător și drept și să-și păstreze demnitatea. Întemnițații se dau în vânt după asemenea șefi! Înseamnă că și-au păstrat demnitatea de șefi, dar nici pe ei nu i-au umilit; și totul e cum nu se poate mai bine și mai frumos.

— Te-or fi altoit zdravăn pentru isprava asta! Observă liniștit Kobâlin.

— Hei! De altoit, m-au altoit ei, nici vorbă! Alei, ia, dă-mi foarfecele! Da' ce, fraților, în asta-seară nu se joacă cărți?

— De când s-au dus pe rachiu! Lămuri Vasea. Dacă le aveam, apăi făceam un joc.

— Dacă! Dacă! La Moscova pentru un „dacă” îți dă o sută de ruble, zise Lucika.

— Da' bine, Lucika, cu ce te-au răsplătit pentru isprava ta? Făcu iarăși Kobâlin.

— M-au răsplătit cu o sută și cinci bețe, drăguțele. Zău, fraților, ce să vă spun, mult n-a lipsit și m-ar fi trimis pe lumea ailaltă, urmă Lucika, lăsându-l din nou în părăsire pe Kobâlin și adresându-se celorlalți. Când mi-a sosit sorocul să primesc cele o sută și cinci lovituri, m-au dus cu mare pompă. Până atunci nu gustasem încă din bătaie. Lumea dăduse buzna. Se strânsese tot orașul să vadă cum o să fie pedepsit tâlharul, ucigașul, care vasăzică. N-am cuvinte să spun cât îi de proastă lumea. Timoșka, gădele, mă dezbracă, mă întinse cu fața în jos, apoi strigă: „Țin-te bine, că te ard!” Aștept și eu să văd ce o să mai fie! Când mi-a ars una mi s-a făcut a țipa, deschid eu gura, dau să țip, da' degeaba, nu iese nimic. Îmi pierise, care vasăzică, piuitul. Când mi-a ars a doua, poate nici n-o să credeți, da' n-am apucat s-aud cum numără doi. Când mi-am venit în fire, aud că numără șaptesprezece. M-au ridicat după aceea, fraților, de vreo 1VHJKJ1LWK Ity patru ori de pe scândură, ca să-mi trag sufletul câte o jumătate de ceas și m-au stropit cu apă. Mă uitam la toți ochii holbați și-mi ziceam: „Aici îmi las oasele!”

— Și ți le-ai lăsat? Întrebă cu nevinovăție Kobâlin. Lucika îl măsură cu o privire plină de dispreț; ceilalți pufniră în răs.

— Mare dobitoc!

— E cam scrântit la cap, zise Lucika, cu un fel de părere de rău că s-a putut înjosi acceptând să stea de vorbă c-un asemenea neisprăvit.

— Slab de minte, întări la rându-i Vasea.

Cu toate că Lucika omorâse șase oameni, nimeni din temniță nu i-a știut vreodată de frică, deși jinduia poate din tot sufletul să treacă drept un om fioros.

#### IX ISAIFOMICI. BAIA. POVESTEA LUI BAKLUȘIN

Se apropia sărbătoarea Nașterii lui Hristos. Ocnașii o așteptau cu un fel de solemnitate și, numai privindu-i, mă așteptam și eu parcă la ceva neobișnuit. Cu patru zile înainte de sărbători ne-au dus la baie. Toți se pregăteau plini de voie bună pentru acest eveniment; trebuia să pornim după-amiază, scăpând astfel de o jumătate de zi de lucru. Cu acest prilej, cel mai fericit și mai plin de însuflețire din toată cazarma noastră era Isai Fomici Bumștein, evreul despre care am mai pomenit în cuprinsul acestei povestiri. Îi plăcea să facă baie de aburi până amețea, pana cădea aproape în nesimțire: de câte ori răscolesc prin noianul amintirilor de demult, îmi vine în minte baia de la ocnă (vrednică a nu fi nicicând dată uitării!) și cel dintâi chip ce-mi răsare în față e al preabunului și neuitatului Isai Fomici, fratele meu de suferință. Doamne, ce hazliu, ce caraghios mai era și omul ăsta! L-am mai zugrăvit în câteva cuvinte: un om ca la vreo cincizeci de ani, cu fața zbârcită ca o smochină, pe care fierul roșu își lăsase înfiorătoarele lui stigmat, cu trup firav, alb și pipernicit, numai piele și oase. Chipul lui radia o bucurie nesfârșită, un

fel de beatitudine. S-ar fi zis că nu-i părea cătuși de puțin rău că fusese osândit la muncă silnică. Fiind giuvaergiu de meserie și altul neexistând în localitate, avea totdeauna de lucru pe la oamenii înstăriți sau la funcționările sus-pusă. De bine, de rău, munca tot îi era răsplătită și nu numai că nu ducea lipsă de nimic, bă s-ar putea spune că trăia în belșug, însă banii nu-i cheltuia, ci-i pune la ciorap, ba mai și dădea împrumut cu camătă la toți ocașii. Avea un samovar, o saltea bună, cești, farfurii și tacâmuri. Evreii din oraș îl ajutau și-l protejau cu orice prilej.

În fiecare sâmbătă se ducea sub pază la sinagogă (lucru îngăduit de lege); într-un cuvânt, trăia ca în sânul lui Avram, ceea ce nu-l împiedica să aștepte cu nerăbdare să-și sfârșească pedeapsa – doisprezece ani de muncă silnică – pentru ca „se se însoare”. Era în el un amestec de-a dreptul comic de naivitate dusă până la prostie, de îndrăzneală și viclenie, de sinceritate și sfială, de lăudăroșenie și obrăznicie totodată. Îmi părea ciudat însă că ocașii nu-și băteau niciodată joc de el, ci doar făceau haz pe seama lui, ca să-și mai înece amarul. Isai Fomici era într-adevăr un veșnic prilej de petrecere și de haz pentru toată lumea: „N-avem decât un Isai Fomici, nu cumva să vă atingeți de el”, ziceau ocașii și tocmai fiindcă și el își dădea seama ce însemna pentru ei, nu-și mai încăpea în piele de mândrie, spre marea veselie a celorlalți. Când l-au adus în temniță (aceasta s-a întâmplat înainte de venirea mea, dar alții mi-au povestit totul), a avut loc o scenă nemaipomenit de hazlie.

Într-o seară, după lucru, se răspândi zvonul că a sosit în temniță un evreu pe care îl rad la corpul de gardă și că are să fie adus numaidecât în cazarmă. Cum nu se afla încă nici un evreu printre ocași, toți îl așteptau cu nerăbdare și, de cum se ivi în prag, făcură cerc în jurul lui. Subofiterul de serviciu îl întovărăși și-i arătă locul unde avea să doarmă. Isai Fomici avea cu el un sac plin de lucruri aduse de acasă, în afara rufăriei date de administrație. Își puse sacul alături, se așeză pe patul de scânduri, își ghemui picioarele sub el și multă vreme nu îndrăzni să-și ridice ochii. Cei din jur chicoteau pe-nfundate, făcând tot felul de glume pe socoteala nou-venitului. Deodată un tânăr deținut își făcu loc cu coatele prin mulțime și se apropiă de el, ținând în mână o pereche de pantaloni de vară vechi, murdari și zdrențăroși și niște obiele tot atât de ponosite. Se așeză alături de Isai Fomici și-l bătu pe umăr:

— Ei, stimabile, s-au împlinit șase ani de când te tot aștept. Ia zi, ce-mi dai pe marfa asta?

Și-i vârî zdrențele sub nas.

Isai Fomici, care la început se arătase atât de sfios încât nu îndrăznise să ridice măcar ochii asupra mulțimii de oameni batjocoritori, cu fețe schimonosite și înfiorătoare, ce făcuse roată în juru-i și nu izbutise de spaimă să rostească până atunci o vorbă, de cum zări lucrurile ce i se ofereau în gaj, tresări și începu să le pipăie cu interes, apropiindu-le de lumină. Toți așteptau nerăbdători să audă ce are să spună.

— Ce zici, dai pe ele o rublă de argint? Merită, zău! Urmă flăcăul, făcându-i cu ochiul lui Isai Fomici.

— O rublă de argint, nu. Da' șapte copeici, fie.

Erau primele cuvinte pe care Isai Fomici le rostea în temniță și ocnașii izbucniră în hohote de râs.

— Șapte, zici? Treacă de la mine! Dă-le-ncoa! Ai avut noroc, zău așa! Da' bagă de seamă, să-mi păzești lucrurile, că răspunzi cu capul pentru ele. Ne-am înțeles?!

— Și cu trei dobânda, înseamnă că ai să-mi dai înapoi zece copeici, încheie evreul, cu tremur în glas și, în timp ce-și vâră mâna în buzunar, ca să scoată cele șapte copeici, îi privi cu teamă și neîncredere pe cei din jur. Oricât de mare i-ar fi fost frica, afacerea nu trebuia scăpată din mână.

— Cum adică, trei copeici. pe în?

— Nu, nu pe an. pe lună.

UIIM LAM IVIUK J 1LUK

— Da' hapsân mai ești, zău așa! Și cum îți zice pe nume zgârie-brânză?

— Isai Fomiț, răspunse celălalt, peltic.

— Ehe, Isai Fomici, ai să ajungi departe! Și acum, râtnâi cu bine.

Isai Fomici mai cercetă o dată zdrențele pentru care dăduse cu împrumut șapte copeici, le împături și le vârî cu grijă în sac. Ocnașii se prăpădeau de râs.

De altfel, toți din temniță îl iubeau și, cu toate că nu era unul care să nu fi împrumutat bani de la el, nimeni nu-l jignea și nu-i făcea nici un neajuns. Cât despre el, era bun ca pâinea caldă și blând ca un pui de găină; dacă-și mai lua uneori nasul la purtare, profitând de faptul că ceilalți erau binevoitori față de el, o făcea cu atâta nevinovăție și haz, încât nimeni nu se supăra, îi iertau orice.

Lucika, simțindu-se în voie deoarece cunoscuse la vremea lui mulți ovreiași, îl cam lua uneori peste picior pe Isai Fomici, dar o făcea fără răutate, mai mult în glumă, așa cum te-ai amuza cu un cățeluș, cu un papagal ori cu vreo dihanie dresată. Isai Fomici știa acest lucru și nu se supăra câtuși de puțin, întorcându-i întotdeauna vorba cu multă istețime.

— Ei, jidanule, ferește-te, că acuși ți-oi da una să mă ții minte!

— Dacă tu-mi dai una, eu am să-ți dau zece, răspundea bășos Isai Fomici.

— Râios afurisit!

— Și dacă-s râios, ce-ți pasă!

— Jidan nespălat!

— Las' să fiu cum zici. Oi fi eu nespălat dar mi-s bogat! Bine că ăm gologani.

— L-ai vândut pe Hristos.

— Mă rog, dacă spui matale.

— Așa! Foarte bine, Isai Fomici, bravo! Ia lăsați omul în pace. Nu-l avem decât pe el! Strigau ocnașii tăvălindu-se de râs.

— Ei, ascultă, au să te măie în Siberia cu cnutul.

— Da' parcă acum unde mă aflu?

— Au să te trimită și mai departe.

— Nu e și acolo un Dumnezeu?  
— Și dacă e, ce?  
— Atunci, nu-i totuna? Dacă-i Dumnezeu și sunt parale -e bine.  
— Mare pehliivan mai e și Isai Fomici ăsta! Nu se dă bătut cu una cu două! Strigau ocnașii din toate părțile.

Deși își dădea seama că-și bat joc de el, Isai Fomici nu-și pierdea cumpătul și se ținea tare; în general, laudele celor din jur îl bucurau nespus și cu glas surprinzător de subțire începea să cânte de răsuna întreaga cazarmă, pe o melodie anostă și caraghioasă, un cântec fără cuvinte – „La, la, la, la, la!” – singurul, de altfel, pe care l-a cântat tot timpul cât a stat în temniță. Mai târziu, după ce m-a cunoscut mai îndeaproape, a căutat să mă convingă, sub jurământ, că e același cântec, aceeași melodie pe care au cântat-o cândva cei șase sute de mii de evrei, de la mic la mare, în timp ce traversau Marea Roșie și că i s-a poruncit fiecărui evreu s-o cânte în clipe de triumf, de victorie asupra vrăjmașului.

Vineri seara, în ajunul fiecărei sâmbete, ocnașii din alte cazărmi veneau într-adins la noi, ca să-l vadă pe Isai Fomici cum își întâmpină sabatul. Era de o vanitate și de o lăudăroșenie atât de nevinovate, încât până și această curiozitate a tuturor îi făcea plăcere. Acoperea cu o meticulozitate și cu o gravitate căutată măsuța așezată într-un colț, deschidea cartea, aprindea două luminări și, bolborosind niște cuvinte tainice, își punea talithul1, (talițul, cum pronunța el), un fel de învelitoare de lână vărgată, pe care o păstra cu grijă deosebită în fundul cufărului. Își lega la mâini niște curele, iar pe cap, în dreptul frunții, prindea cu o fâșie de pânză o cutioară, aidoma unui corn crescut în frunte și își începea rugăciunea. Citea cu glas plângător, țipa, scuipa, se răsucea în stânga și-n dreapta, făcea gesturi bruște și comice. De fapt, ritualul rugăciunii, în care nimic n-ar fi trebuit să fie ciudat sau hazliu, devenea caraghios numai prin felul cum îl

Șal ritual cu care se acoperă evreii pentru rugăciune (n. red. Române).

JX&\*S»

P

CD

O 3 o p.

O

l

: l- l «s ^s 3 p ff f 8 & S 3

3\* Ł p.

O T

^ 3 Ł.>

— Pi " Łe 3 o o o p.

P< tt

E ș s gs

P< -; 35

CB

CB

P-2 o g ș icB

N

CB

As?

A s &

Xe o grupuri; unul aștepta în tindă, pe când celălalt se spăla. Baia era însă atât de strimță, încât era de mirare cum puteau încăpea în ea și atâția. Petrov se ținu tot timpul pe lângă mine; căuta să mă ajute, cu toate că nu-l rugasem defel. O dată cu el se oferi să mă ajute și un alt deținut de la secția specială, îl chema Baklușin. Mi-aduc aminte de acest ocnaș, pe care ceilalți îl porecliseră „pionierul”, ca de unul dintre cei mai simpatici și veseli deținuți; și într-adevăr așa era. Ne împrieteniserăm oarecum. Petrov mă ajută la dezbrăcat, pentru că, nefiind obișnuit încă, îmi trebuia mult timp pentru asta, iar în sală era aproape tot atât de frig ca afară. Deținutul novice se descurcă greu singur la dezbrăcat, dacă n-a prins încă clenciul operației, căci treaba asta cere multă îndemânare, e o adevărată artă. Mai întâi trebuie să știe cum să-și desfacă repede apărătoarele de sub lanțuri. Aceste apărătoare sunt niște fâșii de piele, lungi de vreo cincisprezece centimetri și se leagă peste izmene în locul unde glezna e cuprinsă de belciugul lanțurilor. O pereche de apărătoare costă șaiszeci de copeici și totuși, orice ocnaș face tot ce-i stă în putință ca să și le procure, căci altminteri n-ar putea umbla. Inelul nu e tocmai pe măsura gleznei, ci mai larg, cam cu un deget: în timpul mersului fierul lovește și roade carnea atât de tare, încât într-o singură zi, deținutul s-ar alege cu răni la picioare. Dar apărătoarele încă nu-i mare lucru să le scoți: mai anevoios e cu izmenele: ca să le scoți de sub lanțuri trebuie să recurgi la o adevărată stratagemă. După ce ai dat jos, să zicem, cracul stâng, trebuie să-l strecuri între inel și picior; când ți-ai eliberat astfel piciorul, cracul e trecut îndărăt pe sub același inel și apoi pe sub inelul celuilalt picior și în cele din urmă tras încă o dată înapoi. Aceeași poveste se repetă și când îmbraci rufăria curată. Unui novice îi vine greu să priceapă totul dintr-o dată. Prima oară operația aceasta complicată mi-a fost arătată la Tobolsk de deținutul Korenev, un vechi șef de bandă, care făcuse până atunci cinci ani prins în lanț. Cu timpul, ocnașii se deprind și se dezbracă fără prea mare bătaie de cap. îi dădui câteva copeici lui Petrov să cumpere săpun și burete, cu care să-mi frec trupul. E drept că fiecare ocnaș căpăta o bucațică de săpun, dar nu era mai mare ca un ban de aramă de două copeici și nici mai groasă ca o feliuță de brânză ce se dă la gustare seara în casele oamenilor de „stare mijlocie”. Săpunul se vindea chiar acolo la intrare, în tinda băii, împreună cu sbitnen<sup>^</sup>-ul și apa clocotită. Potrivit înțelegerii dintre proprietarul băii și administrația temniței, ocnașul nu avea dreptul decât la un singur ciubăraș de apă fierbinte. Cei care voiau să se spele cu mai multă apă puteau să cumpere cu două copeici ciubărașul, pe care proprietarul i-l da printr-o ferestruică amenajată în peretele dinspre tindă. După ce mă dezbracă, văzând că îmi vine greu să merg cu lanțurile în picioarele goale, Petrov mă luă

de braț. „Trage-le în sus, pe pulpă, îmi zise el, ținându-mă de subsuori ca o dădacă. Ia seama aici, până trecem pragul.” îmi era rușine și aș fi vrut să-l încredințez că pot să merg și singur, dar tot nu m-ar fi crezut. Se purta cu mine de parcă aș fi fost un copil neajutorat pe care toți trebuie să-l aibă în grijă. Comportarea lui Petrov nu era câtuși de puțin slugarnică, mai ales slugarnică nu era. Dacă l-aș fi umilit cumva, ar fi știut pesemne să-mi răspundă cum s-ar fi convenit. Nu-i făgăduisem niciodată bani pentru serviciile sale și nici el nu-mi ceruse nimic. Atunci de ce oare mă ajută și-mi purta de grijă?

Când se deschise ușa și intrarăm în baia propriu-zisă, avui impresia că am nimerit în iad. Închipuți-vă o încăpere lungă de doisprezece pași și tot atât de largă, în care sunt înghesuți cam o sută de oameni deodată sau cel puțin optzeci, căci eram cu toții aproape două sute și ne îmbăiau numai în două serii. Aburii amestecați cu fum ne orbeau: murdăria și înghesuiala erau atât de mari, că nu mai știam unde să punem piciorul. Mă dădui înapoi îngrozit, cu gândul să mă las păgubaș, dar Petrov îmi dădu ghes și pătrunserăm înăuntru. Cu mare greutate am răzbit până la lavițele de scânduri, strecurându-ne printre oamenii așezați pe jos, rugându-i să se ferească până trecem mai departe. Dar toate lavițele erau înțesate. Petrov mă povățui să-mi cumpăr un loc și începu numaidecât tocmeala cu un ocnaș care se l Băutura caldă preparată din miere cu mirodenii (n. ed. Române).

Așezase lângă fereastră. Pentru o copeică, acesta se învoi să-mi cedeze locul și după ce își primi de la Petrov banul, pe care acesta, prevăzător, îl pregătise mai dinainte, se vâri sub laviță chiar sub locul meu, în întuneric; răzbătea de acolo un miros greu de mucegai, iar pe podea se formase un strat de noroi lipicios, gros de un deget. Dar și locurile de sub bănci erau înțesate de oameni.

În toată încăperea, chiar și pe jos, nu mai era loc, nici cât un lat de palmă, care să nu fi fost ocupat de oameni care se spălau cu apă din ciubărașe. Cei care stăteau în picioare se spălau ținând ciubărașul într-o mână; apa murdară se scurgea de pe trupuri și cădea peste capetele rase ale celor ghemuiți sub ei. Pe lavițe și pe treptele care duceau la ele se înghesuiau alții, puzderia de oameni care se spălau chirciți, ghemuiți, lipiți unul de altul. De fapt, spălatul lor se reducea la o operație foarte simplă. Oamenii din popor nu prea au obiceiul să se spele cu apă și săpun; le place să stea în aburii fierbinți și apoi își toarnă pe cap și pe corp apă rece: asta-i toată baia lor. Pe lavițe vedeai ridicându-se și coborând vreo cincizeci de măturici; după ce se opăreau, se loveau cu ele până ce ameteau. Aburii se îngroșau mereu și aerul devenea tot mai încins, încât la un moment dat avui senzația că mă aflu în mijlocul pojarului dintr-un cuptor. Și toată liota aceasta striga, zbiera, șuiera și hohotea în zornăitul aprig a o sută de lanțuri în continua frământare pe podea.

Cei care voiau să treacă dintr-un loc într-altul își incurcau lanțurile cu ale celorlalți, le izbeau de capetele celor ghemuiți mai jos, cădeau și injurau, târându-i în cădere și pe cei cu lanțurile prinse de ale lor. Șiroaie murdare se scurgeau de pretutindeni. Toți păreau cuprinși de neastâmpărul unei voioșii

febrile, agitate; țipetele se amestecau cu plescăitul apei și cu fâșăitul aburilor. În dreptul ferestruicii prin care se primea apa era o larmă și o învălmășeală de nedescris. Apa fierbinte din ciubărașele celor care se întorceau la locurile lor se revărsa peste capetele celor care ședeau pe podele. Din când în când, prin ferestruică sau prin deschizătura ușii apărea fața mustăcioasă a soldatului cu arma în mână, veghind să nu se întâmple vreo neorânduială. Capetele rase ale ocnașilor și trupurile lor înroșite de aburi păreau și mai hâde. Pe spinările parcă însângerate se zăreau cicatricele mai vechi sau mai noi ale loviturilor de varga sau de bici, care acum păreau proaspete. Înfrorătoare răni! Numai privindu-le, simțeam cum mă trec fiori. Un nou val de aburi fierbinți înecă încăperea într-un nor des, dogoritor, stârnind o nouă explozie de strigăte și hohote asurzitoare. Prin ceața deasă, ochiul întrezărea o forfotă de spinări schilodite, de capete rase, de picioare și brațe închircite, iar ca o încununare a acestei priveliști de iad răsună chiotul nebun al lui Isai Fomici, care, cocoțat pe lavița cea mai de sus, se șfichiuia cu măturică până îi venea amețeală și zbiera cât îl ținea gura, ca un apucat, de parcă nu s-ar mai fi putut sătura de aburi. Tocmise, pentru o copeică, pe cineva să-l șfichiuiască; dar acesta, răzbit, aruncă cât colo măturică și dădu fuga jos să se răcorească cu apă rece. Isai Fomici nu se lăsă cu una cu două: chemă pe un al doilea și apoi pe un al treilea; în împrejurările acestea banul nu conta, așa încât schimbă până la cinci oameni. „Strașnic mai ține la abur Isai Fomici. Să-ți fie de bine, Isai Fomici!” îi strigau cei de jos. În clipa aceea el simțea că le e superior, că i-a întrecut pe toți; cuprins de o bucurie frenetică, își relua triumfător cântecul: la-la-la-la-la, acoperind cu glasul-i țipător larma din baie. Atunci mi-a trecut prin minte că, dacă ne va fi sortit cumva să nimerim vreodată cu toții în iad, era de ajuns să ne privim acum în baie, ca să știm cum aveam să arătăm acolo. Nu mă putui opri să nu-mi împărtășesc impresia lui Petrov, care își roti privirea de jur-împrejur și nu-mi răspunse nimic.

Am vrut să-i închiriez un loc alături, dar el se ghemui la picioarele mele, incredințându-mă că se simte foarte bine și acolo. În acest timp, Baklușin ne cumpăra apă caldă și o aducea de câte ori aveam nevoie. Petrov mă încunoștiința că are de gând să mă săpunească din cap până-n picioare și să mă spele „ca să fiți curățel de tot” și mă îndemnă stăruitor să trec sus la abur tare. Îmi lipsi însă curajul, așa că mă lăsai numai spălat bine, cu apă și săpun, pe tot corpul. „Acum să vă spăl piciorușele”, făcu el ca încheiere. Voiam să-i răspund că mă puteam spăla și singur, dar, ca să nu-l supăr, mă lăsai în voia lui. Diminutivul piciorușe, pe care-l întrebuiința, nu ascundea în el nimic slugarnic; Petrov nu putea să zică altfel, fiindcă, în mentalitatea lui, ceilalți oameni aveau picioare, pe când eu aveam, încă, doar „piciorușe”.

După ce mă îmbăie cu același ceremonial, adică ținându-mă de subsuori și ferindu-mă la orice pas, de parcă aș fi fost de porțelan, mă duse în odaia de alături; mă ajută să mă îmbrac și când văzu că nu mai am nevoie de nici un ajutor, fugi înapoi la baie, ca să se spele și el la rândul lui.



După ce ne-am întors la cazarmă, i-am oferit un pahar cu ceai. Nu mă refuză; îl sorbi în liniște și-mi mulțumi. Mă gândii că ar fi nimerit să-i fac cinste cu o cinzeacă de rachiu. Se afla la îndemână chiar în cazarmă. Petrov se bucură grozav, dădu de dușcă băutura, își dresе glasul și îmi declară că acum se simte nespus de înviorat; apoi se îndreptă grăbit spre bucătărie, de parcă fără prezența lui acolo treaba s-ar fi împotmolit. Locul îi fu luat de un altul, dornic să stea de vorbă cu mine; era Baklușin, „pionierul”, pe care îl invitaseam încă de la baie să bea cu mine un pahar de ceai.

N-am întâlnit om mai plăcut ca Baklușin. Și nu era dintre aceia care să se lase călcați pe coadă; ba dimpotrivă, nu trecea cu vederea nimic și nimănui și nu ierta pe nimeni niciodată; se lua deseori la hartă cu ceilalți, și-l supăra mai ales când se amesteca cineva în treburile lui. Pe scurt, știa să se impună. Nu rămânea însă multă vreme certat și, pe cât se pare, toți ocașii îl iubeau. Oriunde se ducea, era binevenit. Era cunoscut și în oraș, unde toți îl socoteau omul cel mai plăcut din lume, totdeauna bine dispus. Era un vlăjgan cam de vreo treizeci de ani, cu o față deschisă și hotărâtă, destul de frumoasă și cu un neg lângă nas. Imita pe oricine întâlnea în cale și se schimonosea atât de caraghios, încât cei din jurul lui se tăvăleau de răs. Era glumeț, dar, spre deosebire de alții ca el, nu se lăsa intimidat de cei care disprețuiau veselia și gluma, așa încât nimeni n-ar fi cutezat să-i spună „om de nimic”. Clocotea de viață și de energie. Din prima clipă ne-am

AMINTIRI DIN CASA MORȚILOR\_161\_ simțit apropiați și-mi povesti viața lui de ostaș; întâi fusese copil de trupă, pe urmă soldat într-un regiment de pionieri, unde superiorii îl apreciaseră mult și-l iubiseră, lucru cu care se mândrea nespus, cu atât mai mult cu cât îi plăcea să se laude. Mă întrebă cu acest prilej o mulțime de lucruri despre Petersburg. Citise și vreo câteva cărți. Când veni să bea ceaiul cu mine, stârni în câteva clipe voia bună în toată cazarma, povestind cu mult haz cum își bătuse joc, dimineața, locotenentul Ș. de maior. După aceea se așeză lângă mine și, cu un aer satisfăcut, mă înștiință că, pe cât se pare, spectacolul va avea loc de sărbători; era vorba de o reprezentație teatrală pe care deținuții voiau s-o dea în temniță. Actorii se și găsiseră, iar decorurile se pregăteau pe îndelete. Câțiva binevoitori din oraș făgăduiseră să-și împrumute hainele pentru rolurile masculine și chiar pentru cele feminine. Cu ajutorul unei ordonanțe sperau să facă rost și de o uniformă de ofițer, cu fireturi și găitane. Se temeau numai ca nu cumva maiorul să interzică serbarea, cum mai făcuse și anul trecut. Se întâmplase ca tocmai de Crăciun să piardă lă cărți, și, colac peste pupăză, avură loc și niște abateri în temniță, așa încât, furios la culme, oprise totul. În anul acesta poate n-avea să le mai pună piedici. Ce mai vorbă, Baklușin era nespus de preocupat și de agitat. Se vedea cât de colo că e unul dintre inițiatorii spectacolului și i-am promis chiar atunci că mă duc neapărat la reprezentație. Îmi plăceau înflăcărea și bucuria sinceră care se citeau în ochii lui când vorbea de teatrul lor. Din vorbă în vorbă, ajunserăm și la lucruri ce ne stăteau pe suflet și, între altele, el îmi povesti că nu slujise tot timpul numai la Petersburg; pentru niște

abateri fusese trimis în orașul R., într-un batalion de garnizoană, unde avusese gradul de subofițer.

— De acolo am fost adus aici, adăugă Baklușin.

— Și pentru ce anume? Îl întrebai.

— Pentru ce? Nici n-ai să mă crezi, Aleksandr Petrovici, dacă ți-aș spune pentru ce. Pentru că mă îndrăgostisem.

— Haida-de! Nimeni n-a fost încă trimis aici pentru una ca asta, răspunsei eu râzând.

DOSTOIEVSKI

— Ce-i drept, urmă Baklușin, am ucis din pricina asta un neamț, cu un foc de revolver, dar zău, nu înțeleg cum de m-au osândit la muncă silnică pentru un neamț? Judecă și dumneata.

— Și totuși, cum s-au petrecut lucrurile?

— E o poveste tare caraghioasă, Aleksandr Petrovici.

— Cu atât mai bine. Dă-i drumul.

— Să povestesc? Ei, dacă-i așa, ascultă aici.

Și ascultai povestea unui omor; departe de a fi caraghioasă, cum spunea el, povestea aceasta mi s-a părut, dimpotrivă, destul de ciudată.

— Lucrurile s-au petrecut precum urmează, începu Baklușin. Fusesem trimis la R.

— Oraș mare și frumos, numai că-i ticsit cu nemți. Eram încă tânăr, bine văzut de superiori, purtam chipiul pe-o ureche și făceam cu ochiul nemțoaicelor, într-un cuvânt, îmi petreceam vremea de minune. Una, Luiza, îmi căzu cu tronc. Stătea împreună cu mătușă-sa și erau amândouă spălătorese de rufărie fină. Bătrâna era o zgrițu-roaică, dar avea o căsuță și duceau o viață îndestulată. La început m-am mulțumit să trec prin fața ferestrelor, dar mai apoi făcui cunoștință și mă împrietenii cu fata. Luiza știa foarte bine rusește, doar atât că vorbea cu un „r” din gât; asta o făcea și mai drăgălașă; n-am mai întâlnit fată ca ea. Mi se aprinseseră călcâiele și o strângeam în brațe tot mai cu foc; ea nu se lăsa și mă tot domolea: „Fii cuminte, Sașa, vreau să rămân curată, să-ți fiu soție vrednică!” Și numai ce se cuibărea în brațele mele și mă mângâia, râzând cu un glăscior limpede ca un clinchet de clopoțel. Era curățică și îngrijită cum n-am văzut alta și chiar ea a adus vorba despre căsătorie. Cum să nu vrei să ai o nevasta ca ea! Eram hotărât și mă pregăteam să ies la raport la locotenent-colonel. Iată însă că Luiza nu mai veni la întâlnire, o dată, de două ori, de trei ori. Îi trimit o scrisoare. Nu-mi răspunde. Ce să fac? Îmi zic. Chiar de m-a dus până acum de nas, nimic n-ar fi putut-o împiedica să-mi răspundă la scrisoare și să mai vină măcar o dată la întâlnire. Dar ea nu știa să mintă: rupsese dintr-o dată legătura și-atât. Se băgase pe fir mătușă-sa, asta era limpede. Până atunci nu îndrăznisem să mă duc la mătușa fetei acasă și, cu toate că ea începuse să bănuiască ceva, noi continuaserăm să ne întâlnim pe ascuns. Îmi venea să-mi iau lumea în cap! Îi trimisei încă o scrisoare, cea din urmă, în care îi spuneam: „Dacă nu vii, mă duc eu la mătușa-ta”. De teamă să n-o fac, veni ea. Izbucni în lacrimi și-mi povesti că un neamț pe nume

Schultz, o rudă a lor de departe, ceasornicar de meserie, om în vârstă dar bogat, o ceruse în căsătorie, „ca să mă fericească, zice și pe mine și nici el să nu rămână holtei până la adânci bătrâneți; căci mă iubește, zice și de mult avea de gând să mă ceară de nevastă, dar tot amâna și nu se putea hotărî să deschidă vorba. Vezi tu, Sașa, el e bogat, zice și mă poate face fericită; vrei tu să mă lipsești de această fericire?” O privesc în ochi; plânge, mă strânge în brațe, mă sărută. De, îmi zic, poate că are dreptate! Ce scofală pentru ea să-și lege viața de un soldat, cu tot gradul meu de subofițer? „Bine, Luiza, fie și așa, zic. Adio, Dumnezeu să te aibă în paza! N-am dreptul să te lipsesc de fericirea ta. Dar cum arată logodnicul tău, e frumos?” „Da de unde, zice, e bătrâior și are un nas lung.” Și izbucni în râs. Ne despărțirăm; ce să-i faci, îmi zisei, așa a fost să-mi fie soarta! A doua zi trec prin fața prăvăliei lui Schultz (chiar ea îmi spusese pe ce stradă locuia). Mă uit prin geam; neamțul lucra la masa lui, la un ceasornic. Avea vreo patruzeci și cinci de ani, un nas coroiat, ochii bulbucați și purta o haină lungă, cu guler drept. Scuipei de scârbă când îl văzui. Am vrut să-i sparg geamurile. Dar la ce bun? Mă gândii. Nu mai e nimic de făcut, totul s-a sfârșit. Am ajuns la cazarma în toiul nopții, m-am întins pe pat și, nici n-ai să mă crezi, Aleksandr Petrovici, dar am plâns ca un copil.

Trece o zi, trec două, trei. Pe Luiza n-am mai văzut-o. Aflu totuși de la o cumătră bătrână de a lor, tot spălătoreasă, la care se ducea câteodată Luiza, că neamțul auzise de dragostea noastră și de aia se grăbise s-o pețească; altminteri ar mai fi așteptat vreo doi ani. O pusese, cică, pe Luiza să jure că n-are să mă mai vadă; că până una-alta însă le ține în șah și pe ea și pe mătușă-sa, dându-le adică, să priceapă, că ar putea să-și mai schimbe gândul, că nu-i încă definitiv hotărât; îmi mai spuse că pentru poimâine, pentru duminică, adică, le invitase la el să bea cafeaua împreună și că alții n-or să mai fie, decât un bătrân, o rudă de a lui, care fusese odată negustor bogat, dar sărăcise de tot și slujea acum ca supraveghetor la un depozit de băuturi. Când aflai că în duminica asta ei poate aveau să pună totul la cale, mă cuprinse o ciudă de nu mă mai putui stăpâni. Toată ziua aceea și în ziua următoare mă gândii numai la asta. Îmi venea să-l sfâșii pe neamț.

Duminică dimineață, nu luasem încă nici o hotărâre; dar după ce se sfârși liturghia la biserică, sării din pat, îmi luai mantaua pe mine și pornii întins spre prăvălia neamțului. Știam că o să-i găsec pe toți acolo. De ce mă duceam la neamț și ce voiam să-i spun, nici până astăzi nu știu. Vârâi în buzunar, așa ca să fie, o rablă de pistol, cu care mă jucam pe când eram băiețandru, învățând să trag și care nu era bun de nimic. Îl încărcai totuși, cu gândul că dacă neamțul o să vrea să mă dea afară din casă ori o să se poarte necuviincios, să-l scot din buzunar și să-l bag puțin în sperieți. Iată-mă acolo, în atelier nu era nimeni; se aflau cu toții în odaia din fund. Slujnicei îi dăduse, se vede, drumul. Străbat prăvălia, dau să intru în odaia din fund, dar zăvorul era tras. Inima-mi bătea să-mi spargă pieptul; mă opresc și ascult; vorbeau nemțește. Era o ușă veche, închisă cu cârlig; o izbesc cu piciorul și se deschide. Arunc o privire: masa eră pusă. Pe masă se aflau o cutie de cafea, o mașină de

spirt cu un ibric pe ea și niște pișcoturi, iar alături, pe o altă tavă, o carafă cu vodcă, scrumbie, salam și o sticlă cu vin. Luiza și mătușa ei, amândouă îmbrăcate că de sărbătoare, ședeau pe divan. În fața lor, pe scaun, ședea logodnicul, sclivisit, în frac și cu guler înalt. Mai la o parte ședea, tăcut, un alt neamț, bătrân, gras, cu părul alb. Când mă ivii, Luiza îngălbeni. Mătușa ei sări din loc, dar se lăsă iar să cadă pe divan. Neamțul se încruntă. Se ridică supărat și-mi ieși înainte:

— Ce poștești dumneata?

Eram gata să dau înapoi, dar mă cuprinse mânia.

— Cum ce poftesc? Vezi bine, să mă primești și să mă cinstești cu vodcă, doar am venit în vizită la dumneata.

Neamțul se gândi o clipă și-mi spuse:

— Poftim, ia loc.

AMINTIRI DIN CASA MORTILOR 165

Mă așezai pe un scaun.

— Ei, nu-mi torni un pahar de vodcă?

— Uite vodca; bea, te rog.

— Mie să-mi dai o vodcă bună, zic, simțind că-mi sare muștarul.

— E o vodcă foarte bună.

Fierbeam de ciudă că mă ia așa, de sus și că mă măsoară din cap până-n picioare, mai ales de față cu Luiza. Dădui pe gât paharul și zisei:

— Ascultă, neamțule, prea mă iei nu știu cum. Mai dă-te pe brazdă, că eu cu gând de prietenie am venit la dumneata.

— Prieten nu-ți pot fi, zice, că nu ești decât soldat. Atunci mi-am ieșit din fire.

— A, porc de câine ce-mi ești! Știi tu, bă cămăștarule, că în clipa asta pot face din tine tot ce-mi place? Uite, vrei să-ți găuresc scăfârliă cu pistolul?

Am scos pistolul din buzunar, m-am sculat și i-am lipit țeava de tâmplă. Femeile să moară de frică și mai multe nu; nu îndrăzneau să crâcnească; iar cel bătrân, îngălbenise și tremura ca varga.

Neamțul rămase uluit, dar își veni numaidecât în fire.

— Nu mi-e frică de dumneata, zice și te rog, dacă ești om bine crescut, să pui îndată capăt acestei glume proaste; să știi însă că de speriat n-ai să mă sperii, căci nu mi-e frică de dum-neată.

— Ba minți, zic, ți-e frică! Nu văd eu cum stai?

Și într-adevăr, stătea nemișcat și nu cuteza să-și miște cât de cât capul sub pistol.

— Nu, zise el, n-ai să îndrăznești.

— Și de ce crezi, mă rog, că n-am să îndrăznesc?

— Pentru că ți-e interzis și ai să fii aspru pedepsit. Naiba să-l ia de neamț tâmpit! Dacă nu mă ațâța într-atâta, trăia și azi; totul s-a întâmplat numai din pricina încăpățânării lui.

— Și zici că n-ăm să îndrăznesc?

— Nu!

- N-am să îndrăznesc?
- N-ai să îndrăznești s-o faci.
- Așa? Ține atunci, cămățarule!

Ut LJHJ1JE, V SKJ

Adică, le invitase la el să bea cafeaua împreună și că alții n-or să mai fie, decât un bătrân, o rudă de a lui, care fusese odată negustor bogat, dar sărăcise de tot și slujea acum ca supraveghetor la un depozit de băuturi. Când aflai că în duminica asta ei poate aveau să pună totul la cale, mă cuprinse o ciudă de nu mă mai putui stăpâni. Toată ziua aceea și în ziua următoare mă gândii numai la asta. Îmi venea să-l sfâșii pe neamț.

Duminică dimineață, nu luasem încă nici o hotărâre; dar după ce se sfârși liturghia la biserică, sării din pat, îmi luai mantaua pe mine și pornii întins spre prăvălia neamțului. Știam că o să-i găsesc pe toți acolo. De ce mă duceam la neamț și ce voiam să-i spun, nici până astăzi nu știu. Vârâi în buzunar, așa ca să fie, o rablă de pistol, cu care mă jucam pe când eram băiețandru, învățând să trag și care nu era bun de nimic. Îl încărcai totuși, cu gândul că dacă neamțul o să vrea să mă dea afară din casă ori o să se poarte necuviincios, să-l scot din buzunar și să-l bag puțin în sperieți. Iată-mă acolo, în atelier nu era nimeni; se aflau cu toții în odaia din fund. Slujnicei îi dăduse, se vede, drumul. Străbat prăvălia, dau să intru în odaia din fund, dar zăvorul era tras. Inima-mi bătea să-mi spargă pieptul; mă opresc și ascult; vorbeau nemțește. Era o ușă veche, închisă cu cârlig; o izbesc cu piciorul și se deschide. Arunc o privire: masa era pusă. Pe masă se aflau o cutie de cafea, o mașină de spirt cu un ibric pe ea și niște pișcoturi, iar alături, pe o altă tavă, o carafă cu vodcă, scrumbie, salam și o sticlă cu vin. Luiza și mătușa ei, amândouă îmbrăcate ca de sărbătoare, ședeau pe divan. În fața lor, pe scaun, ședea logodnicul, sclivisit, în frac și cu guler înalt. Mai la o parte ședea, tăcut, un alt neamț, bătrân, gras, cu părul alb. Când mă ivii, Luiza îngălbeni. Mătușa ei sări diii loc, dar se lăsă iar să cadă pe divan. Neamțul se încruntă. Se ridică supărat și-mi ieși înainte:

— Ce poștești dumneata?

Eram gata să dau înapoi, dar mă cuprinse mânia.

— Cum ce poftesc? Vezi bine, să mă primești și să mă cinstești cu vodcă, doar am venit în vizită la dumneata.

Neamțul se gândi o clipă și-mi spuse:

— Poftim, ia loc.

AMINTIRI DIN CASA MORTILOR\_165\_

Mă așezai pe un scaun.

— Ei, nu-mi torni un pahar de vodcă?

— Uite vodca; bea, te rog.

— Mie să-mi dai o vodcă bună, zic, simțind că-mi sare muștarul.

— E o vodcă foarte bună.

Fierbeam de ciudă că mă ia așa, de sus și că mă măsoară din cap până-n picioare, mai ales de față cu Luiza. Dădui pe gât paharul și zisei:

— Ascultă, neamțule, prea mă iei nu știi cum. Mai dă-te pe brazdă, că eu cu gând de prietenie am venit la dumneata.

— Prieten nu-ți pot fi, zice, că nu ești decât soldat. Atunci mi-am ieșit din fire.

— A, porc de câine ce-mi ești! Știi tu, bă cămățarule, că în clipa asta pot face din tine tot ce-mi place? Uite, vrei să-ți găuresc scăfârliă cu pistolul?

Am scos pistolul din buzunar, m-am sculat și i-am lipit țeava de tâmplă. Femeile să moară de frică și mai multe nu; nu îndrăzneau să crâcnească; iar cel bătrân, îngălbenise și tremura ca varga.

Neamțul rămase uluit, dar își veni numaidecât în fire.

— Nu mi-e frică de dumneata, zice și te rog, dacă ești om bine crescut, să pui îndată capăt acestei glume proaste; să știi însă că de speriat n-ai să mă sperii, căci nu mi-e frică de dumneata.

— Ba minți, zic, ți-e frică! Nu văd eu cum stai?

Și într-adevăr, stătea nemișcat și nu cuteza să-și miște cât de cât capul sub pistol.

— Nu, zise el, n-ai să îndrăznești.

— Și de ce crezi, mă rog, că n-am să îndrăznesc?

— Pentru că ți-e interzis și ai să fii aspru pedepsit. Naiba să-l ia de neamț tâmpit! Dacă nu mă ațâța într-atâta, trăia și azi; totul s-a întâmplat numai din pricina încăpățănării lui.

— Și zici că n-am să îndrăznesc?

— Nu!

— N-am să îndrăznesc?

— N-ai să îndrăznești s-o faci.

— Așa? Ține atunci, cărnățarule!

Și am tras drept în țeastă. Căzu mort de pe scaun, în timp ce ailalți începură să țipe.

Bag pistolul în buzunar și o șterg, iar când ajung la cazarmă, îl arunc chiar lângă poartă în bălării.

Ajung apoi acasă, mă întind pe pat și mă gândesc: or să vină numaidecât să mă ridice. Trece un ceas, trec două – nu vine nimeni să mă aresteze.

Gândurile amare și triste nu-mi dădeau pace și către seară simt că nu mai pot sta așa: trebuia s-o văd numaidecât pe Luiza. Trec prin dreptul casei ceasornicarului. Văd acolo buluc de lume, poliție. Mă duc la cumătră cea

bătrână și o rog s-o cheme pe Luiza. Nu trecu decât o clipă și veni fuga-fuguța, se aruncă la pieptul meu și țin'te plâns. „E vina mea, îmi zice, că am ascultat de mătușa.” îmi povesti apoi că după cele întâmplate, mătușa ei se întorsese

acasă cu spaimă-n oase și căzuse bolnavă la pat; hotărâse să nu spună nimănui ce știa și-o sfătuisese pe nepoată să tacă, atât de frică-i era. „Lasă-i să

facă ce vor. Nimeni nu ne-a văzut acolo, zice. Ceasornicarul i-a dat drumul slujnicei de teamă, căci dacă ar fi aflat că vrea să se însoare, i-ar fi scos ochii.

Și nici lucrătorii nu erau în atelier, pe toți îi trimisese acasă. El singur pregătise

cafeaua și gustările. Cât despre ruda lui, bătrânul ăla o viață întregă n-a

deschis gura, așa că o să tacă și-acum. Când a văzut ce-a văzut, și-a luat pălăria și a plecat cel dintâi fără să scoată o vorbă."

S-a întâmplat întocmai așa cum prevăzuse mătușă-sa. Timp de două săptămâni nu s-au atins de mine, nimeni nu bănuia nimic. Mă crezi sau nu, Aleksandr Petrovici, niciodată în viața mea n-am fost mai fericit ca în aste două săptămâni. Mă întâlneam cu Luiza în fiecare zi. Și dacă ai ști cât ne apropiaserăm unul de altul în aceste zile!

Îmi zicea cu lacrimi în ochi: „Plec cu tine oriunde or să te trimită; las totul și te urmez." Mi se sfâșia inima de mila ei; îmi venea să-mi pun capăt zilelor. După două săptămâni, însă, m-au arestat. Bătrânul și mătușa se înțeleseseră să mă denunțe.

— Dar, ia stai, îl întrerupsei eu pe Baklușin, pentru ce-ai făcut tu puteai fi osândit la zece, cel mult la doisprezece ani de temniță – asta era pedeapsa cea mai mare ce ți-o puteau da pentru o asemenea infracțiune de drept comun, or, pe dumneata văd că te-au trimis aici, la secția specială. Cum vine asta?

— Asta-i altă mâncare de pește, zise Baklușin. Când m-au dus în fața judecătii, vine un căpitan și se apucă să mă frece și să mă muștruluiască, demi mergeau fulgii. Nu m-am mai putut stăpâni și i-am strigat: „Ce-ți veni de mă înjuri așa, mă ticălosule? Unde crezi că te afli? Ori nu vezi tablele împărâtești cu pravila cea mare?" Ei și atunci lucrurile s-au încâlcit, pas de le mai descurcă; am fost trimis în altă judecată, după altă rânduială și pentru toate câte am păcătuit m-au osândit la patru mii de lovituri de vergea și la muncă silnică pe timp nelimitat și iată-mă-s aici, la secția specială. Iar când m-au scos ca să-mi încasez pedeapsa cu bătaia, l-au scos și pe căpitan: pe mine ca să mă treacă prin „ulița verde", pe el ca să-l degradeze și să-l trimită în Caucaz ca simplu soldat. La revedere, Aleksandr Petrovici. Nu uita să vii la reprezentația noastră.

## X SĂRBĂTOAREA NAȘTERII LUI HRISTOS

Iată că veniră și sărbătorile. Încă din ajun ocașii nu mai ieșiră la corvezi. S-au dus numai cei care lucrau în ateliere și la croitorie; ceilalți, deși li se încredințase câte o treabă și fuseseră trimiși prin diferite locuri, se întoarseră curând unul câte unul sau în grupuri răzlețe; după-masă însă nimeni nu mai părăsi cazarma. De altfel, chiar în cursul dimineții, cea mări mare parte dintre ei umblaseră după ale lor: unii ca să se aprovizioneze cu rachiu și să se îngrijească de noi transporturi, alții se învoiseră ca să-și vadă cumetrii și cumetrele de prin oraș ori ca să-și adune banii pentru lucrările făcute mai demult; Baklușin și deținuții care dădeau spectacolul se duseseră pe la cunoscuți de-ai lor, cei mai mulți ordonanțe ofițerești, ca să împrumute îmbrăcăminte de care aveau nevoie pentru scenă. Erau destui care umblau preocupați și grăbiți, numai fiindcă îi vedeau pe alții grăbiți și preocupați și cu toate că unii, spre exemplu, n-aveau de primit bani de nicăieri, păreau că așteaptă și ei să primească de la cineva bani; într-un cuvânt, toată lumea părea că așteaptă de la ziua de mâine o schimbare, ceva neobișnuit. Către seară, paznicii invalizi care plecaseră în târg după cumpărături și să facă diferite

comisioane pentru ocnași aduseră tot felul de bunătăți: carne de vacă, purcei de lapte, găște. Mulți deținuți, chiar și dintre cei mai modești și economicoși, care tot anul strângeau ban cu ban, copeicuță cu copeicuță, socotiră de datoria lor să-și dezlege pentru o zi ca aceasta baierile pungii lor sărăcăcioase și s-o sărbătorească cum se cuvine. Era o zi mare pentru ocnași, o sărbătoare recunoscută de lege, la care aveau un drept de netăgăduit: în ziua aceea ocnașul nu putea fi scos la lucru și astfel de zile erau numai trei pe an.

Cine știe câte amintiri tulburătoare se redeșteptau în sufletele bieților proscriși în ajunul acestei sărbători! Încă din copilărie oamenii din popor păstrează vie amintirea marilor sărbători. În aceste zile tot omul lasă la o parte treburile și grijile obișnuite ca să se reculeagă și să se odihnească în sânul familiei. La ocnă aceste momente prilejuiau aduceri-aminte pline de alean și de gânduri amare. Respectul ocnașilor pentru această sărbătoare lua un aspect solemn, ce se transmitea și ținutei lor: cheflii erau foarte rari, aproape toată lumea își lua o înfățișare gravă, toți se aflau în treabă, deși mulți n-aveau nimic de făcut. Chiar și cei câțiva bețivani sau trândavi căutau să arate cât mai demni. Râsul pierise de parcă ar fi fost interzis. Un fel de susceptibilitate și nerăbdare iritată, un fel de intoleranță stăpânea temnița și dacă cineva încerca să tulbure nota generală, chiar și fără voie, era pus numaidecât la punct în strigăte și ocări; se supărau pe el de parcă omul ar fi vrut cu tot dinadinsul să-și bată joc de sărbătoare. Purtarea ocnașilor era admirabilă, înduioșătoare chiar. Pe lângă evlavia sădită din copilărie în sufletul lor, deținuții simțeau instinctiv că, cinstind cum se cuvine această sărbătoare, se apropie oarecum de lumea din afară, că nu sunt cu desăvârșire uitați de soartă și izgoniți din rândul oamenilor, de vreme ce și în temniță le este dat să împărtășească o bucurie a tuturor. Lucrul acesta îl simțeau din adâncul inimii, ceea ce se putea observa de la cea dintâi privire și era lesne de înțeles.

Akim Akimâci făcuse și el pregătiri mari pentru sărbătoare. Amintiri de familie nu avea, deoarece, orfan, crescuse într-o casă străină și la vârsta de cincisprezece ani începuse să trudească din greu. Nici de bucurii nu prea avusese parte, căci trăise o viață searbădă, chibzuită, monotonă, de teamă să nu încalce îndatoririle ce-i erau impuse. Nu era nici prea bisericos din fire, fiindcă se pare că excesul de cumințenie înăbușise în el toate celelalte însușiri și daruri omenești, toate patimile și pornirile, bune sau rele. Se pregătea deci să sărbătorească Crăciunul fără tulburare și emoții: nu-l întrista nici o amintire înduioșătoare; i se oferea însă prilejul să-și împlinească datoria cu grijă minuțioasă, cinstind o sărbătoare mare, a tuturor și respectând o datină din moși-strămoși. De altfel, nici nu-i plăcea să despice firul în patru. Semnificația unui lucru nu-i chinuise niciodată mintea; în schimb, era suficient să i se dea un ordin, ca să-l îndeplinească imediat cu o sfântă acuratețe. Dacă chiar a doua zi i s-ar fi poruncit să facă tocmai contrariul, s-ar fi supus fără să crâcnească și, cu aceeași râvnă și meticulozitate, ar fi executat tocmai opusul celor ce făcuse în ajun. O dată în viața lui, o singură dată numai, încercase să facă și el așa cum îl tăiasse capul și nimerise la ocnă. Această lecție n-avea s-o



uite nicicând. Deși nu i-a fost dat să înțeleagă vreodată cu ce se făcuse vinovat, se alesese, în schimb, din pățania lui, cu o învățătură dureroasă, întruchipată într-o regulă de conduită salutară: de a nu gândi niciodată și în nici un fel de împrejurare, fiindcă „a gândi nu era treaba lui”, cum își spuneau între ei ocnașii. Din devotament orbesc față de datină, anticipa cinstirea acestei zile și privea cu un fel de respect pana și purcelul de lapte umplut cu casa, fript chiar de el (căci se pricepea și la asta), ca și cum n-ar fi fost un purcel ca oricare 1/U UKJO I WJLE, V CSKJ

Altul, pe care-l poți cumpăra și frige oricând, ci unul deosebit, un purcel de Crăciun. Poate că era obișnuit încă din copilărie să vadă pe masă, într-o zi ca aceasta, un purcel de lapte și de atunci rămăsese încredințat că purcelul e un fel de mâncare ce nu poate lipsi într-o asemenea zi și sunt convins că dacă i s-ar fi întâmplat o singură dată să nu mănânce de Crăciun purcel fript, gândul că nu și-a îndeplinit cum se cuvine datoria față de o datină nu i-ar mai fi dat pace probabil toată viața. Până în ziua aceea, purtase un veston și niște pantaloni vechi, cu toate peticele îngrijit aplicate, care ajunseseră însă în ultimul hal de jerpeală. Dar în fundul cufărului, echipamentul lui nou-nouț, primit cu patru luni mai înainte și neatins, era păstrat cu sfințenie, ca să se poată înnoi cu el de Crăciun și numai gândul la asta și îi procura o deosebită plăcere. Lucrurile se petrecură întocmai. Încă de cu seară scoase din cufăr îmbrăcămintea, o despături, o privi atent, o netezi, o scutură și suflă pana și ultimul firicel de praf sau de ață, și, după ce se convinse că totul e în regulă, o încercă. Hainele îi veneau foarte bine: aveau o croială îngrijită, surtucul se încheia la gât, gulerul era drept și tare și îi ținea bărbia mai ridicată ca de obicei; mijlocul ușor marcat amintea de vechea uniformă pe care o purtase odinioară; Akim Akimâci zâmbi mulțumit, rotindu-se mândru în fața oglinjoarei lui, pe care o împodobise mai de mult, plin de grijă, cu o ramă aurie. Numai o copcă de la haină nu părea să fie la locul ei; lui Akim Akimâci nu-i scăpă din vedere și se hotărî s-o schimbe; după ce sfârși, încercă din nou haina și constată că totul era în ordine și că îi venea de minune, împături la loc lucrurile și, pe deplin mulțumit și împăcat cu sine, le închise în ladă până a doua zi. Capul îi era destul de îngrijit ras, dar după un examen mai atent în oglindă, Akim Akimâci ajunse la concluzia că pe alocuri mai trebuiau tunse niște firicele de păr mai răsărite decât celelalte și numaidecât se grăbi să dea fuga la „maior”, ca să-l radă cum trebuie și reglementar. Nici vorbă că nimeni nu l-ar fi controlat a doua

AMINTIRI DIN CASA MORȚILOR 171 zi, dar Akim Akimâci nu se dădu înapoi nici de la asta, pentru a avea conștiința datoriei împlinite față de această zi mare.

Încă din copilărie se întipărise în el venerația față de orice nasture, petliță sau epolet; mintea lui era legată de acest semn exterior al îndatoririi indiscutabile, pe care-l adora în inima sa, ca pe icoana celei mai desăvârșite elegante spre care poate năzui un om îngrijit. După ce rândui astfel toate cele, ca mai vechi în cazarmă, porunci să se aducă fân și să fie risipit pe dușumea,

lucru ce se făcu și în celelalte cazărmi. Nu știu din ce pricină se așternea fân pe jos în ajun de Crăciun. O dată isprăvite toate pregătirile, Akim Akimâci își făcu rugăciunea de seară, se întinse în culcușul lui și căzu într-un somn adânc și liniștit ca de copil, ca să se trezească a doua zi cât mai de dimineață. La fel făcură toți ceilalți ocași: căutară să se culce mult mai devreme ca de obicei. Ocupațiile de fiecare seară fură lăsate la o parte; de joc de cărți nici vorbă nu putea fi, iar „maidanele” rămaseră fără mușterii. Toată lumea era în așteptarea dimineții următoare.

Și iată că sosi și această dimineață mult așteptată. Foarte devreme, înainte de a se lumina de ziuă, începu să bată toba și ușile cazărnilor se deschiseră. Subofițerul intră să facă numărătoarea ocașilor și le ură sărbători fericite. Glasuri blânde și prietenoase îi răspunseră tot cu urări. După ce-și spuseră în grabă rugăciunea, Akim Akimâci, ca și mulți alții care aveau găște și porci la fript, plecară la bucătărie ca să vadă în ce chip le fuseseră pregătite bunătățile. Prin ferestrele mici ale cazărmi, căptușite cu zăpadă și flori de chiciură, se zărea pâlălaia focului aprins din vreme în cele două bucătării; toate cele șase cuptoare erau bine încinse. Prin curte, pe întuneric, ocași cu cojoacele zvârlite pe umeri sau trase pe mâneci zoreau spre bucătărie. Câțiva dintre cei mai nerăbdători, foarte puțini de altfel, avuseseră timp să dea ochi și cu crâșmarii. În general însă, umblau și se țineau cumiți, potoliți și neobișnuit de cuviincioși. Nu se mai auzeau certurile și ocările obișnuite. Fiecare își dădea seama că e o zi mare, o măreață sărbătoare. Unii apucaseră să treacă și prin alte cazărmi ca să-și felicite cunoștințele. Deosebea la ei un simțământ ce aducea a prietenie. În treacăt fie zis, j! ocași simțul prieteniei aproape că nu există; nu mă gândes la o prietenie generală, nici vorbă de aceasta, dar nici maca la una restrânsă, la o apropiere între doi deținuți. Nu prea, văzut cazuri de acest fel la noi și, trebuie să recunoaștem, e ol trăsătură neobișnuită, pe care n-o întâlnești în lumea din i afară. În relațiile dintre ei, toți ocașii noștri, cu foarte rare i excepții, erau reci, rezervați, ursuzi; era o comportare recunoscută și adoptată o dată pentru totdeauna și pentru toți, fără putință de schimbare; cum s-ar zice, intrase în obi-i cei. Ieșii și eu din cazarmă; începea să se crape de stelele palide se stingeau și un vâl străveziu și albicios de ceață înghețată se înălța deasupra îngrăditurii. Dâre groase de fum urcau încolăcindu-se din hodgeagurile cuptoarelor. Mai mulți deținuți cu care mă întâlneam îmi urară cu multă bunăvoință sărbători fericite. Le-am mulțumit, felicitându-i și eu la rândul-mi. Până atunci, unii dintre ei nu schimbaseră nici o vorbă cu mine, deși eram de o lună cu ei în temniță.

Lângă bucătărie mă ajunsese din urmă un ocaș din cazarma militară, cu cojocul pe umeri. Mă zărise din mijlocul curții și începu să strige: „Aleksandr Petrovici! Aleksandr Petrovici!” pe când se îndrepta grăbit spre bucătărie. Mă oprii să-l aștept. Era un flăcău tânăr, cu fața rotundă, cu ochii blânzi, îndeobște atât de tăcut, încât de când venisem în temniță nu-mi adresase nici un cuvânt și nu-mi dăduse nici o atenție. De altfel, nici nu știam cum îl

cheamă. Mă ajunsese într-un suflet, se opri în fața mea și mă privi zâmbind oarecum prostește, cu aerul unui om în culmea fericirii.

— Ei, ce s-a întâmplat? Îl întrebai eu uimit, văzând că se uită la mine cu ochi mari și nu scoate o vorbă.

— Ce să se-ntâmpale! Azi e sărbătoare. Bâigui el în cele din urmă și, dându-și seama că nu mai are nimic a-mi spune, mă părăsi pe dată ca să-și vadă de treburi la bucătărie.

Trebuie să adaug că de atunci nu ne-am mai întâlnit aproape niciodată și că n-am mai schimbat cu el vreo vorbă până la ieșirea mea din temniță.

#### AMINTIRI DIN CA

La bucătărie, cuptoarelor. Fieca bucătării găteau ziua aceea se sune nu se atingea de foamea și ispita e: întâi trebuia să vină gustate bucatele. N începu să se audă ^ de intrare: „Bucata % două ceasuri în pomana pentru ocnk' cantități impresioa/plăcintele, găluște, k'l gospodină în casele fcare să nu fi trimis j sfintele sărbători. F puține, mai bogate, c făină, din partea unoj sărăcăcioase; un cola,. Negre de-abia mânji'Ll sărac, din puținul c/'t recunoștință, fără să ^ cei care le făceau, căciula de pe cap, fă'liQJ mulțumire și de urare', adunară grămezi mijii cazarmă, care împărțiri ceartă, fără supărarev cazărmii noastre fu du o făcu Akim Akimâci,; lor fiecăruia ce i se cu' se plângea, nu se auzea die, pentru că nimănuî în asemenea clipe că ai Și termină treburile la

|7| e\$ia liftului, Inii ii i lup pi șiiiiit inii

\*> (ȘCEÎlttl pids (Biill 'je'Isj i JȘII

Neașteptate subofițerul; el însă închidea ochii. Ofițerul de gardă își făcu rondul de vreo trei ori în ziua aceea. Dar ocnașii beți se ascundeau numaidecât și cărțile dispăreau ca prin farmec; de altfel, până și el părea dispus să nu ia seama la abaterile și neorânduielele mai mărunte. Într-o zi ca aceasta, un om beat nu era cine știe ce abatere. Veselia se întetea și cheflii erau din ce în ce mai mulți. Nu întârziară să se iste și certuri. Cei mai mulți rămâneau însă treji, așa că avea cine să-i păzească pe bețivi. În schimb, cei porniți pe chef beau în neștire. Gazin se simțea ca peștele în apă: se plimba mulțumit pe lângă patul sub care își depozitase rezerva de rachiu, dinainte pregătită și ținută sub zăpadă în dosul cazărmii, într-un loc tainic; râdea cu șiretenie când vedea îmbulzindu-se mușteriii. El nu pusese în gură strop, așa că era treaz de-a binelea. Avea de gând să se îmbete abia la sfârșitul sărbătorii, în ultima zi de Crăciun, după ce urma să golească buzunarele deținuților. Cazărmile răsunau de, cântece, dar beția devenea tot mai amarnică, așa încât cânte-] cele se sfârșeau în lacrimi. Mulți se plimbau țațoși cu; cojoacele pe umeri și ciupeau satisfăcuți corzile balalaicelor] făcute de mâna lor. În cazarma secției speciale se înjghebase < chiar și un cor de șapte-opt oameni. Cântau frumos, cui acompaniament de chitare și balalaice. Cântece cu adevărat j populare răsunau rar. Îmi amintesc numai de unul singur, j cântat cu multă voieșie:

Tinerică cum sunt eu Aseară m-am dus să beu.

Aici, într-o variantă nouă, pe care n-o mai auzisem până atunci; și anume, la sfârșitul cântecului se adăugaseră câteva versuri:

Tinerică cum sunt eu, Muncii aseară din greu: Lingurile le spălai,  
AMINTIRI UtN CASA MUKTILOR\_177

Lăturile-n ciorbă turnai, Cu zoaiile pragurilor Dădai gust plăcintelor.  
Se cântau mai ales cântecele zise „de ocnă”, prea bine cunoscute, de altfel. Într-unui dintre ele, Altădată., foarte hazliu, se povestește cum omul, după o viață liberă ca de boier, petrecută în chefuri și desfătare, a nimerit la ocnă; cum altădată mânca „blamanje” și bea „șenpanie”, iar acum:

Din strachina cu zeamă lungă Mănânc de-mipârâie-n urechi.

Am auzit și un alt cântec foarte cunoscut:

Vesel mi-am trăit pe vremuri veacu', C-am avut și bănișori de-ajuns.  
Capitalul dusu-s-a la dracu', Iară eu în temniță-am ajuns.

Și așa mai departe. Aici însă cuvântul „capital” se pronunța „copital”, prin asemănare cu verbul copiti, adică a pune la chimir. Nu lipseau nici cântecele triste. Unul, destul de cunoscut, era un autentic cântec de ocnă:

Iaca, soarele răsare, Tobele bat deșteptarea —

Șefu '-n ușă că apare, Și-a-nceput numărătoarea.

După zidurile groase

E pitită-a noastră soartă;

Dumnezeu n-o să ne lase -

El de grijă-aici ne poartă. Ș.a.m.d.

Un alt cântec suna și mai trist; avea, de altfel, o melodie foarte frumoasă, cuvintele însă erau de un sentimentalism j/78\_DOSTOIEVSjq prea dulceag și destul de agramat compuse, probabil de un deținut. Îmi aduc aminte doar câteva strofe:

N-o să-mi vadă ochii țara-n care Măicuța-mea m-a alăptat; Nevinovat, să sufăr chinurile-amare Pe veci acum sunt condamnat. Pe-acasă cucuveaua cântă și plin dejaie-i al ei cânt. Tristă, inima mi se frământă Vai, cât de departe sunt.

Cântecul acesta se cânta deseori la noi în cazarmă, dar nu în cor. Vedeai pe câte unul cum, după ce își sfârșea lucrul, ieșea afară și se așeza în prag, pierdut pe gânduri, cu bărbia proptită în palmă; pe urmă se pornea să cânte cu glas subțire, tânguitor. Ți se rupea inima ascultându-l. Nu duceam lipsă de voci frumoase în temniță.

Se lăsa înserarea. Dorurile și aleanul, amărăciunea și durerea răzbăteau neostoite prin ceața amețitoare a beției și petrecerii. Ocnașul care cu un ceas mai înainte se prăpădea de răs plângea acum într-un colț, beat mort. Unii și apucaseră să se încaiere de câteva ori. Alții, palizi, ținându-se cu greu pe picioare, umblau arțăgoși prin cazarmă, iscând certuri cu orice preț. Cei triști la beție căutau zadarnic un suflet în fața căruia să-și descarce inima și să-și plângă soarta cu lacrimi amare de bețivan. Toată această lume sărmană dorise să petreacă în veselie și voie bună o zi de mare sărbătoare, dar, Doamne! Ce

tristă și apăsătoare se arată până la urmă această zi, aproape pentru toți. Fiecare o petrecuse cu deznădejdea omului înșelat de speranțe.

Pețrov mai veni de vreo două ori să mă vadă; băuse foarte puțin și era aproape cu totul treaz. Până în ultima clipă aștepta parcă să se întâmple ceva, ceva neobișnuit, solemn și hazliu la culme. N-o spunea, dar i se citea în ochi. Umbla neobosit din cazarmă în cazarmă. Dar nimic deosebit nu se pi în afară de beția tâmpă care-i amețise pe toți, mboldindu-i la înjurături, la certuri, la nebunii. Sirotkin îțăcea și el fără nici un rost din cazarmă în cazarmă, frumușel> curățel ca totdeauna și parcă aștepta și el, naiv și liniștii să se întâmple ceva deosebit.

Treptat, priveliștea deveni de nesuferit, dezgustătoare. Multe lucruri îți provocau desigur râsul, dar eu, drept să spun, simțeam că mă înăbuș, că mă deprimă acest spectacol și mi-era atât de milă de toți oamenii aceștia, încât o tristețe amară îmi năpădi sufletul. Iată, bunăoară, între doi ocași s-a încins o discuție și nu se dumiresc care dintre ei să facă cinste. Se vedea că s-au întins de mult la vorbă și că se și certaseră din pricina asta. Mai ales unul dintre ei îi purta pică celui alt pentru vechea socoteală, numai de el știută. Se tânguia și se silea cu limba împleticită să-i dovedească prietenului său de beție că l-a nedreptățit și l-a păcălit în urmă cu un an, de Lăsata Secului, când a vândut un cojoc și nu i-a spus cât anume a primit pe el. Și mai era încă ceva. Cel care se jeluia era un om înalt, vânjos, potolit din fire și nicidecum prost, dar care, atunci când se îmbată, își căuta prieteni și se lega de om ca scaiul, ca să-și verse amărui. Pe cât se pare și cearta și pretențiile lui nu aveau alt țel decât acela de a găsi prilejul pentru o și mai trainică împăcare. Celălalt era un om scund și îndesat, cu fața rotundă, șiret ca o vulpe. Deși băuse, pare-se, mai mult decât prietenul său, se arăta mai puțin amețit. Era un individ care știa ce vrea și printre ocași trecea drept un om cu stare; se vedea cât de colo că nu-i convenea să-și întărite prietenul cel expansiv și, de aceea, îl duse la crâșmar; acesta din urmă susținea sus și tare că el îi datorează niște băni și, deci, trebuie să-l cinstească, „dacă, mai are, bineînțeles, cât de cât obraz”.

Crâșmarul, foarte respectuos cu cel care plătește și disprețuitor oarecum cu prietenul expansiv, care bea pe socoteala altuia, ia o ceașcă și o umple cu rachiu.

— Nu, Stiopka, tu trebuie să faci cinste, e de datoria ta s-o faci.

180 uuj i win v ajsj

— Ia mai lasă-mă-n pace; îmi bat gura pe degeaba cu tine, răspunde Stiopka.

— Ba nu-i așa, Stiopka, nu se lasă celălalt, luând ceașca pe care i-o întindea crâșmarul, zău că-mi ești dator; dacă tăgăduiești, n-ai pic de rușine; ia te uită cum îți fug ochii, parcă i-ai avea de împrumut. Ticălosule! Așa să știi, Stiopka. Ești un ticălos și jumătate.

— Mai tacă-ți fleanca, bre omule! Ce atâta vorbărie fără rost. Bea-ți mai bine rachiul. Dacă vezi că-ți fac cinste, ce mai aștepți, îi zise crâșmarul prietenului expansiv; că doar n-am să stau la cheremul tău până mâine!

— Îl beau, n-aibi grijă, ce te rățoiești așa? Sănătate și noroc de sfintele sărbători, Stepan Dorofeici! Adăugă el] politicos și cu o ușoară plecăciune, adresându-i-se lui Stiopka, pe care cu o clipă mai înainte îl făcuse ticălos. Să trăiești o sută de ani de aici înainte; câți au mai fost până acu', nu-i mai punem la socoteală.

Bău, își drese glasul mulțumit și se șterse la gură.

— Strașnic mai țineam eu la băutura, mă fraților, când eram mai tânăr! Zise el mândru și grav, adresându-se parcă tuturor și nimănui anume, dar se vede că mi-am mâncat mălaiul. Îți mulțumesc, Stepan Dorofeici!

— N-ai pentru ce.

— Dar să știi, Stiopka, să știi că n-am isprăvit încă vorba noastră. În ochii mei te-ai dovedit mare ticălos, dar lasă-mă să-ți spun că.

— Și eu, uite ce am să-ți spun, bețivanule, îl întrerupse deodată Stiopka, pierzându-și răbdarea. Ascultă și ia bine seama: împărțim lumea pe din două, juma-juma, asta-i jumătatea ta, cealaltă-i a mea; umblă sănătos și să nu mai dai ochii cu mine. Mi s-a făcut lehamite!

— Vasăzică, nu vrei să-mi dai banii?

— Care bani, mă bețivane?

AMINTIRI DIN LASA MUK j 1 LUK 10 1

— Ei lasă că pe lumea cealaltă ai să alergi tu după mine să roi-i dai, da' să știi că ai să-ți pierzi vremea! Bănișorii noștri sunt câștigați cu trudă grea, în sudoarea frunții, cu mâinile bătătorite de muncă. O să plătești scump pe lumea cealaltă pentru bănuții ce mi-ai papat.

— Du-te dracului!

— Ia nu mă mai drăcui, că.

— Haide, șterge-o!

— Ticălosule!

— Pușcăriașule!

Și se porniră iar pe ceartă și gâlceava și ocările se țineau lanț, mai dihai ca înainte de a se cinsti.

Mai încolo, doi prieteni așezați pe prici stau de vorbă: unul e înalt, voinic, mușchiulos, cu fața ca de măcelar, roșie aprinsă. Numai că nu-i dau lacrimile de atâta duioșie. Celălalt, slăbuț, subțirel, cu un nas lung, din care stă parcă mereu gata să picure ceva, cu ochii mici ca de purcel, plecați în jos. E un om iscusit și cu știință de carte; a fost pe vremuri slujbaș și își tratează prietenul cam de sus, lucru ce nu-i tocmai pe placul celuiilalt, deși n-o arată. Au băut împreună toată ziua.

— Când îți spun că m-a atins! Strigă grasul, scuturându-și de umăr camaradul cu mâna stingă.

„Atins” vrea să însemne la el „lovit”. Prietenul cel gras, fost plutonier, își pizmuește în adâncul sufletului prietenul de beție pentru priceperea și vorba-i meșteșugită; de aceea, fiecare se străduiește să-și găsească cuvinte cât mai alese.

— Să știi însă că nici tu n-ai dreptate. Începu grav și sentențios slujbașul fără să-și ridice privirea la prietenul său.

— M-a atins, n-auzi! Urmează celălalt, scuturându-l și mai și de umăr. Numai pe tine te am pe lume, auzi tu? De aceea numai ție-ți spun: m-a cârpit!

— Și eu îți spun că o dezvinovățire atât de șubredă, dragă prietene, nu poate decât să te facă de ris! Îl contrazice politi- 182 DOSTOIEVSKI

Cos slujbașul cu glasu-i domol și subțire; trebuie să recunoști și tu, prietene dragă, că beția nu ți se trage decât de la pro-pria-ți nestatornicie.

Prietenul cel gras se dă puțin înapoi clătînându-se, se uită cu ochi tulburi la slujbaș, care pare vizibil mulțumit de cuvintele lui și deodată îl izbește cu pumnul lui zdravăn drept în obraz. În felul acesta ia sfârșit prietenia lor de o zi întreagă. Prietenul cel drag se rostogolește în nesimțire sub pat.

Dar iată că apare în cazarmă un cunoscut de-al meu, de la secția specială, un flăcău vesel și nepăsător, care nu e tocmai prost, deși la înfățișare e cam simpluț, un mucalit și jumătate, glumeț și zeflemitor, fără a fi și răutăcios. E cel care, în ziua când fusesem adus în temniță, căuta în bucătărie un bogătan, susținea că are „ambăț” și în cele din urmă băuse cu mine o cană de ceai. Un bărbat că de vreo patruzeci de ani, cu buze cărnoase și nasul gros și borcânat. Cu o balalaică în mână, căreia-i ciupește ușurel strunele. În urma lui se ține ca o umbră un ocnaș micuț, cu cap mare, pe care abia de-l cunoșteam, un om nebăgat în seamă. Era cam ciudat din fire, neîncrezător, veșnic tăcut și posomorit, lucra în atelierul de croitorie și stătea de obicei deoparte, fără să lege prietenii. Acum însă, beat fiind, se ținea scai de Varlamov, neliniștit și tulburat peste măsură, dând din mâini și izbînd cu pumnii în pereți și în paturile de scânduri și gata-gata să izbucnească în plâns. Varlamov nu-i dădea nici o atenție, ca și cum nu i-ar fi stat în preajmă. Curios e că până atunci cei doi oameni nu fuseseră legați prin nimic; nu se potriveau nici ca îndeletnicire și nici ca fire. Și osânda o aveau de categorii deosebite și nu și-o ispășeau în aceeași cazarmă. Ocnașul cel mic de stat se numea Bulkin.

Cum dădu ochii cu mine, Varlamov zâmbi. Ședeam pe prici, la locul meu de lângă sobă. Se opri la câțiva pași, rămase o clipă pe gânduri, ca apoi s-o pornească cu pas

AMINTIRI DIN CASA MORȚILOR\_183\_ șovăielnic, bălăbănindu-se când într-o parte, când în alta; se postă în fața mea, într-o poză teatrală și, atingând ușor coardele balalaicii, începu să cânte bătând tactul cu piciorul:

Cu obrajii rumeiori Canta draga până-n zori, Ca o păsarea; Fustă de atlas că are, Cu șiret la cingătoare, Fețișoara mea.

Acest cântec avu darul să-l scoată din fire pe Bulkin, care începu să dea din mâini și să țipe, întorcându-se către cei din sală:

— Minte, fraților, minte cu nerușinare! Tot ce spune e minciună; nu-i nimic adevărat!

— Moșulica Aleksandr Petrovici, toată cinstea și considerația, zise vesel Varlamov, făcând o plecăciune și privin-du-mă cu ochi șireți, gata să mă sărute. Era cam băut.

Vorba: „Moș cutare.” însoțită de cuvinte de respect se obișnuiește să se spună în popor, prin toată Siberia, în semn de cinste, de respect, ba și cu o nuanță măgulitoare câteodată, chiar și atunci când e adresată unui tânăr de douăzeci de ani.

— Ei bine, Varlamov, ce mai faci?

— Așa și așa! Nici tu laie, nici bălaie. Numai că cine-i bucuros de sărbătoare trage la măsea de dimineată. Să-mi fie cu iertăciune!

Varlamov le spuse pe toate astea cu glas târăgănat.

— Minte, minte iarăși! Strigă Bulkin lovind cu pumnul în scândurile priciului, deznădăjduit la culme.

Dar Varlamov părea că se jurase să nu-l bage în seamă, spre hazul tuturor, căci Bulkin se ținea de el și nu-l slăbise o clipă încă de dimineată, fără să știe ce-i cășunase pe el, numai și numai pentru că îi intrase în cap că Varlamov „minte și tot ce spune e minciună”. Îl urmărea pas cu pas, se lega de orice cuvânt spus de el, fringându-și mâinile, izbind cu pumnii în pereți, în priciuri, chinuit de gândul ce-i intrase în cap și anume că „tot ce spune Varlamov e minciună!” Dacă ar mai fi avut păr pe cap și l-ar fi smuls, desigur, în nemărginita lui durere și amărăciune. Iți venea să crezi că el avea să răspundă de toate faptele lui Varlamov, că orice vină a acestuia cădea de-a dreptul asupra-i. Culmea era însă că acesta nu-i dădea nici o atenție lui Bulkin, de parcă nici nu l-ar fi văzut.

— Minte! Minte! Minte! Nimic nu-i adevărat! Striga Bulkin.

— Și ce-ți pasă ție? Îl întrebau răsând ocnașii.

— Voiam să-ți spun, Aleksandr Petrovici, că în tinerețe eram un băiat foarte chipeș și fetele se prăpădeau după mine. Începu Varlamov, nitam-nisam.

— Minte! Iarăși minte! Îl întrerupse Bulkin cu un țipăt ascuțit.

Ocnașii râdeau în hohote.

— Și ce mă mai fuduleam în fața lor! Aveam o cămașă roșie și pantaloni de catifea; mă întindeam pe divan ca un conte de Butelca, beat criță; mă rog – tot ce poștești!

— Minte! Sări cu hotărâre Bulkin.

— Moștenisem de la taică-meu o casă de piatră cu două caturi. În doi ani cele două caturi s-au dus pe băutură, nu mi-a mai rămas decât o poartă fără stâlpi. Ce să-i faci! Banii-s ca porumbeii, vin și se duc.

— Minte! I-o tăie Bulkin și măi hotărât.

— Deunăzi, după ce-am ajuns aici, am trimis o scrisorică numai miere și zahăr rubedeniilor, să-mi facă rost de ceva bănișori. Care zic că n-am vrut să ascult de părinți, că am făcut toate după capul meu. Au trecut șapte anișori de atunci.

— Și n-ai primit nici un răspuns? Îl întrebai zâmbind.

U11N CASA MUK11LUK 185

— Nimic, dădu el din cap răsând, apropiindu-și din ce în ce nasul de obrazul meu. Am aci o iubită, Aleksandr Petrovici.

— Nu mai spune!



— Onufriev zicea adineauri: „O fi a mea ciupită de vărsat și slută foc, dar are rochii multe, pe când a ta e frumoasă de pică, da' umblă cu cerșitul”.

— Și e adevărat?

— Că-i cerșetoare e drept! Răspunse el, strâmbându-se de răs; toată lumea începu să râdă în hohote. Toți știau că e încurcat cu o cerșetoare, căreia în cele șase luni nu-i dăruise decât zece copeici.

— Ei bine și ce vrei de la mine? Îl întrebai în cele din urmă, doar-doar oi scăpa cumva de el.

Tăcu, mă privi cu ochi blânzi și rosti duios:

— N-ai avea bunăvoință cu acest prilej să-mi dai de-o cinzeacă? Azi n-am băut decât ceai, cât a fost ziua de lungă, adăugă el înduioșat, luând banii pe care îi dădeam; și să vezi, Aleksandr Petrovici, am băut atâta ceai din ăsta, că mi s-a urcat fierbințeala la cap și simt că fac broaște în burtă.

În timp ce Varlamov lua banii din mâna mea, chinurile sufletești ale lui Bulkin nu mai cunoșteau margini. Se frământa și dădea din mâini ca un nebun; numai că nu plângea.

— Oameni buni! Zbieră el către toți ceilalți, ieșindu-și din fire. Uitați-vă la el – minte de îngheață apele! Tot ce spune e numai și numai minciună. Numai minciună!

— Da' ce te doare pe tine, om nesăbuit ce ești?! Îi strigau ocașii mirați de-atâta zbucium și furie zadarnică.

— Nu-i dau voie să mintă! Strigă furios Bulkin, cu ochii scânteietori, lovind din răsputeri cu pumnii în scânduri. Nu vreau să mintă!

Toată lumea se prăpădea de răs. După ce luă banii, Varlamov îmi făcu o plecăciune și se grăbi, strâmbându-se în toate chipurile, să se ducă la crâșmar. Abia atunci păru că-l vede pe Bulkin pentru prima oară.

— Să mergem! Îi zise el, oprindu-se în prag, ca și când ar fi avut nevoie de el cu adevărat pentru cine știe ce treburi importante. Zbârciogule! Mai adăugă el cu dispreț, lăsându-l să treacă înainte pe bietul Bulkin și se depărta zdrăngănind din balalaică.

Dar ce rost are să mai descriu tot vârtejul asta! În sfârșit, se termină și această zi înăbușitoare. Ocașii adormiră pe priciuri, cuprinși de un somn greu. Vorbeau și aiurau în somn parcă mai mult ca în alte nopți. Ici-colo câte unii mai vegheau pe la „maidane”. Sărbătoarea, așteptată îndelung și cu atâta nerăbdare, a trecut. Mâine începe iar șirul nesfârșit de zile monotone, zile de muncă silnică.

## XI REPREZENTAȚIA

În seara celei de-a treia zile de Crăciun avu loc prima reprezentație a teatrului nostru. Pregătirile, de bună seamă anevoioase și obositoare, au fost făcute de actori, care-și luaseră totul asupra lor, așa încât noi toți ceilalți ocași nu știam nici în ce stadiu se află și nici ce anume avea să se reprezinte. În ultimele trei zile, pe când ieșiseră la lucru, actorii căutaseră în fel și chip să facă rost de costumele necesare. De câte ori mă întâlneam cu Baklușin, pocnea din degete de mulțumire, dar tăcea chitic. Pe de altă parte, se pare că și

maiorul se afla în toane mai bune. Habar n-aveam dacă știa sau nu ceva despre acest teatru; și dacă știa, fie că-și dăduse aprobarea, fie că preferase să închidă ochii asupra acestei toane a deținuților, având grijă, firește, să sugereze că totul trebuie să se petreacă într-o ordine desăvârșită. Înclin să cred că știa; nu se putea să nu fi aflat de reprezentație, dar nu voia să se amestece, fiindcă își dădea seama că totul ar fi

Anapoda dacă o interzicea: deținuții aveau să se țină de năzbâtii, să se îmbete, încît era poate mai bine să aibă o ocupație. De fapt, presupun că așa trebuie să se fi gândit maiorul, fiindcă ar fi fost judecata cea mai firească, mai logică și mai sănătoasă. Ba am putea spune chiar că dacă deținuții n-ar fi avut de sărbători această reprezentație sau vreo altă îndeletnicire asemănătoare, însăși administrația temniței ar fi trebuit să ia inițiativa unei asemenea reprezentații sau îndeletniciri. Cum însă maiorul nostru se distingea printr-un mod de a gândi total deosebit de cel al tuturor oamenilor prin judecata lui de-andoaselea, cred că-mi încarc sufletul cu un mare păcat, numai presupunând că el știuse de reprezentație și o încuviințase. Nu-i stătea în fire. Un om ca el se simte mereu îmboldit să lovească, să-l oprime pe om, să-l strivească, să-l lipsească de ceva, să-l priveze de un drept, într-un cuvânt, să-și înscăuneze pretutindeni rânduiala. Așa îl cunoștea tot orașul. Puțin îi păsa că aceste îngrădiri ar fi putut stârni împotriviri dintre cele mai nedorite! La ce bun ar mai fi existat pedepse (așa judecă indivizii de felul maiorului nostru)? Iar ticăloșii de ocnași nu merită altceva decât să li se aplice cu strictețe și perseverență litera legii – atât și nimic mai mult! Acești indivizi care suferă de orbul găinilor, nevolnici executori ai legii, nu înțeleg și nici nu sunt în stare să înțeleagă că o aplicare oarbă a legii, fără grijă de spiritul ei, nu poate duce decât la dezordine și numai la dezordine a dus întotdeauna. „Fac așa cum stă scris în lege, mai mult ce vreți?” spun ei și se miră sincer atunci când li se pretinde să facă uz de bun-simț și de judecată sănătoasă în aplicarea legii. Cât despre judecata sănătoasă, multora dintre ei li se pare cu totul de prisos, un lux inutil, inadmisibil, o constrângere.

Oricum, subofițerul șef nu se împotrivi când fu vorba să se înceapă pregătirile pentru această serbare și ocnașii nu aveau nevoie de mai mult. Aș putea să adaug cu toată convingerea că, dacă în timpul sărbătorilor nu s-au ivit neorânduiești, nu s-a iscat nici o ceartă mai gravă, n-a fost nici un caz de furt în temniță, totul se datora simțământului de recunoștința al ocnașilor pentru faptul că li s-a îngăduit această serbare. Sub ochii mei, deținuții își domoleau camarazii care se cam întrecuseră cu măsura la băutură, căutau să pună capăt certurilor, numai de teamă că nu li se va da voie să joace teatru. Subofițerul le ceruse ocnașilor să-și dea cuvântul de cinste că totul se va petrece în liniște și că oamenii se vor purta cuviincios. Deținuții se învoiseră cu bucurie și căutară să-și țină cuvântul cu toată sfințenia; se simțeau măguliți peste măsură de acest fapt. În treacăt fie zis, administrația n-avea nimic de suferit sau de pierdut, dacă-și dădea aprobarea. Reprezentația nu cerea nici un fel de măsuri administrative speciale; scena improvizată se ridica și se dădea jos cel mult

într-un sfert de oră. Spectacolul avea să țină un ceas și jumătate și dacă pe neașteptate ar fi venit un ordin de sus ca reprezentația să nu mai aibă loc, totul ar fi reintrat într-o clipă în normal. Costumele erau ascunse în cuferele ocnașilor. Dar înainte de a arăta cum fusese organizată reprezentația și ce fel de costume aveau actorii, aș vrea să spun câteva cuvinte despre afiș, adică despre programul reprezentației.

De fapt, nu exista un afiș scris. Numai pentru cea de-a doua și a treia reprezentație, Baklușin avea să facă unul anume pentru domnii ofițeri și pentru musafirii cei mai de seamă care ne-au onorat cu prezența lor. Aceștia erau: ofițerul de gardă și chiar și ofițerul de serviciu pe garnizoană și, în sfârșit, ofițerul de geniu; și tocmai în cinstea acestor oaspeți aleși fusese scris afișul. Se credea că teatrului nostru de temniță îi va merge faima până în cel mai îndepărtat colț al fortăreței, ba chiar și în oraș, cu atât mai mult că în localitate nu exista teatru: se spunea că s-ar fi înjghebat cândva o trupă de amatori, dar numai pentru o singură reprezentație, după care își încheiase existența. Ocnașii se bucurau ca niște copii de cel mai mic succes al teatrului nostru, ba se și lăudau cu el. „Cine știe, își ziceau ei, poate că au să afle și cei mari și or să vină și ei să vadă ce sunt în stare ocnașii.

U1JN CASA MORTILOR 189 j<u-i vorba de vreun spectacol soldătesc oarecare, cu momâi caraghioase, cu luntre plutitoare, cu urși și țapi. La noi, niște actori adevărați joacă comedii boierești; teatru ca ăsta nici în oraș nu găsești; cică la generalul Abrosimov s-ar fi dat o reprezentație și o să se mai dea una; poate numai costumele să fie mai dihai ca ale noastre, dar în privința snoavelor mai rămâne de văzut, căci cu ai noștri să nu te pui! Te pomenești că află și guvernatorul și – mai știi de unde sare iepurele?

— Poate că vine și el să vadă. Că doar nu-i nici un teatru în tot orașul." într-un cuvânt, după primul succes, închipuirea ocnașilor prinsese aripi și ajungea până acolo, încât unii își dădeau cu părerea că s-ar putea să le vină și vreo răsplată bănească, ba poate chiar și o reducere a pedepsei, deși chiar ei, trezindu-se pe dată la realitate, făceau haz de propriile lor presupuneri naive. Erau ca niște copii, de a căror judecată și comportare nu se deosebeau cu nimic, deși unii dintre ei aveau peste patruzeci de ani.

Cunoșteam în linii mari programul reprezentației pregătite, cu toate că nu exista un afiș. Prima piesă se intitula: Filatka și Miroška – rivali I. Aproape cu o săptămână înainte de spectacol, Baklușin se lăuda în fața mea că rolul lui Filatka, pe care-l juca el, n-avea să-și aibă seamănil nici pe scenele din Petersburg. Se plimba prin cazărmi, lăudându-se neconținut și peste măsură, deși o făcea cu toată naivitatea și fără nici un gând de îngâmfare, ba din când în când spunea și câte ceva „ca la tiatru", adică din rolul pe care avea să-l joace, spre marea veselie a tuturor ocnașilor, care râdeau și când avea și când nu prea avea haz ceea ce se apuca el să improvizeze. Trebuie să recunosc, de altfel, că deținuții au știut și cu acest prilej să se stăpânească și să-și păstreze demnitatea: se minunau și se entuziasmau de poantele lui I Vodevilul lui P. G.

Grigoriev, foarte popular în acea vreme; începând din 1831, a fost montat pe scena petersburgheză, iar din 1833 publicat în multe ediții (n. ed. Ruse).

Baklușin numai cei tineri, cu cașul la gură, care nu se pătrunseseră încă de știința de a nu-și pierde cumpătul la orice s-ar fi întâmplat. Dintre cei vârstnici, numai deținuții cu autoritate consacrată, cu prestigiu de nezdruncinat, își îngăduiau să se manifeste în voie, fără teamă de a și-l știrbi și să-și exprime deschis simțămintele, oricare ar fi fost ele, chiar și dintre cele mai naive (acestea din urmă fiind socotite, după etica ocnei, necuviincioase și înjositoare). Toți ceilalți ascultau în liniște zvonurile și discuțiile despre teatru, fără a le judeca sau contrazice, dar silindu-se pe cât puteau să pară nepăsători și să-i privească oarecum de sus pe cei care puneau la cale spectacolul. Abia în ajun și mai ales în ziua reprezentației începură toți să se afle în treabă și să întrebe: cum merg lucrurile și ce fac camarazii lor? Dar maiorul ce zice? O să iasă oare atât de bine ca acum doi ani? Și așa mai departe. Baklușin mă asigură că toți actorii se potriveau de minune rolurilor, fiecare era „la locul lui” și că aveau și cortină. Rolul logodnicei lui Filatka avea să-l joace Sirotkin; „Să vezi ce bine îi stă îmbrăcat femeiește”, zicea el făcând cu ochiul și pocnindu-și limba de cerul gurii. Cucoana cea mărinimoasă va avea rochie cu volănașe, manteluța și umbrelă, pe când boierul cel mărinimos va purta haine ofițerești, cu găitane și baston.

Urma apoi cea de-a doua piesă, cu conținut dramatic, care avea ca titlu Kedril-gămanul. Acest titlu îmi păru foarte ciudat, dar la toate întrebările mele nu mi s-a dat nici un răspuns, astfel că nu mă putui dumiri decât asupra unui singur lucru: ca piesa nu era tipărită, era o copie după un manuscris aparținând unui fost subofițer din oraș, care pe vremuri jucase probabil un rol în piesă, la vreo serbare ostășească. Există, într-adevăr, în orașele și guberniile noastre îndepărtate o mulțime de astfel de piese, ticluite nu se știe când și nici de cine, ele sunt, după cum îmi închipui, cu totul necunoscute și n-au văzut niciodată lumina tiparului, dar într-o anumită parte a Rusiei sunt nelipsite din repertoriul teatrului popular.

Și fiindcă veni vorba de „teatrul popular”, poate că n-ar fi deloc rău ca cercetătorii noștri să studieze mai amănunțit și mai aprofundat decât până acum teatrul popular, care există, ființează și poate că nu-i atât de neînsemnat pe cât s-ar crede, jfsu-mi închipui ca tot ce am văzut în teatrul nostru de temniță să fi fost numai rodul născocirii și străduinței ocașilor noștri. Pentru aceasta e nevoie de continuitate, de tradiție, de procedee și concepții stabilite cu vremea, bine cristalizate și transmise din generație în generație, potrivit tradiției create. Ele trebuie căutate printre soldați, printre lucrătorii din fabrici în orașele industriale și chiar printre târgoveții din unele biete orașele necunoscute. Aceste tradiții s-au păstrat și prin sate și prin capitale de gubernii, în mijlocul slugilor de la conacele și curțile boierești. Ba aș crede mai degrabă că cele mai multe dintre aceste piese vechi s-au răspândit în copii variate, prin toată Rusia, numai datorită slugilor de pe la moșii. Unii dintre marii moșieri de altădată sau boierii moscoviți își aveau teatrele lor, cu artiști

iobagi. De aici porcede arta noastră dramatică populară a cărei existență nu poate fi tăgăduită. Cât despre Kedril-gămanul, cu toate străduințele mele, n-am putut afla nimic, afară doar că vin dracii pe scenă și-l duc pe Kedril în iad. Dar ce-i cu acest nume Kedril? Ce semnificație are? Și de ce Kedril și nu Kiril? Subiectul și acțiunea să fi fost de origine rusească ori străină? Nimeni n-a putut să mi-o spună. Spectacolul urma să se încheie cu o „pantomimă în acompaniament de muzică”. Toate acestea păreau să fie foarte atrăgătoare. Actorii, cu totul vreo cincisprezece inși, erau băieți vioi, sprinteni și plini de îndrăzneală. O duceau într-o forfotă, făceau repetiții, uneori în dosul cazarmii, ca să nu fie văzuți, căci pregăteau totul în mare taină. Într-un cuvânt, voiau să ne uimească prin ceva cu totul neașteptat și nemaipomenit.

În zilele de lucru cazarma se închidea foarte devreme, cum se însera. De Crăciun s-a făcut excepție: zăvoarele s-au tras la uși abia la ora nouă. Cauza acestei abateri de la regula obișnuită era teatrul. În tot cursul sărbătorilor, în fiecare seară, se duceau câțiva oameni la ofițerul de gardă cu rugămintea umilă „să îngăduie reprezentația și să nu închidă prea devreme porțile temniței”, adăugind că mai fusese reprezentație și în ajun și nu se întâmplase nici o neorânduială. Ofițerul de gardă își făcea imediat următoarea socoteală: într-adevăr, în ajun nu se întâmplase nici o neorânduială și faptul că ocnașii se legau prin cuvânt că nu se va întâmpla nimic nici astăzi era cea mai bună garanție că va fi ordine deplină, căci ei înșiși se însărcinau să vegheze asupra menținerii ei; pe de altă parte, dacă ar interzice reprezentația, te pomenești că blestemații ăștia (ocnași, de!) ar fi în stare, anume ca să se răzbune, să facă cine știe ce poznă sau năzbâtie, care-l putea vâri în încurcătură pe ofițerul de gardă. Și, în sfârșit, un ultim argument: noaptea, serviciul de gardă era monoton și plictisitor; or, așa avea posibilitatea să asiste la un spectacol dat nu de soldați, ci de ocnași, oameni foarte ciudați și hazlii; avea să vadă într-adevăr ceva neobișnuit, cu atât mai mult că era și în drept, ca ofițer de gardă, să asiste la reprezentație.

În cazul când ar trece șeful și ar întreba: „Unde-i ofițerul de gardă?” i s-ar răspunde foarte simplu: „S-a dus prin temniță să facă numărătoarea ocnașilor și să închidă cazarmile”, cea mai bună explicație și, totodată, cea mai îndreptățită justificare. Iată de ce ofițerii de gardă îngăduiră spectacolul în fiecare seară, în tot timpul sărbătorilor și cazarmile se închiseră abia la ceasurile nouă. Ocnașii știau j dinainte că din partea corpului de gardă nu aveau să întâmpine nici o piedică și în această privință erau liniștiți.

Pe la ora șase, Petrov veni să mă ia și ne duserăm împreună la reprezentație. Din cazarma noastră merseră aproape toți, în afară de bătrânul rascolnic din ținutul Cemigovului și de grupul polonezilor. Aceștia din urmă se hotărâră în sfârșit să vadă spectacolul abia în ultima zi, la 4 | ianuarie, când s-a dat cea din urmă reprezentație și numai j după ce primiră mii de asigurări că totul e foarte interesant, distractiv și defel primejdios. Rezerva și disprețul polonezilor nu-i supără pe deținuți, care îi primiră foarte politicoși și le oferiră locurile cele mai bune. Pentru cerchezi și mai cu

Seamă pentru Isai Fomici, spectacolul a fost o adevărată desfătare. Isai Fomici dădu de fiecare dată câte trei copeici, iar în ultima seară puse pe farfurie zece copeici și mulțumirea și plăcerea i se citeau pe față. Se luase hotărârea ca fiecare spectator să dea cât vrea. Bani adunați urmau să fie întrebuințați pentru acoperirea cheltuielilor și „de-un rachiu, ca să mai prindă curaj actorii”. Petrov susținea că pe mine, oricât de plin ar fi teatrul, au să mă lase să ocup unul dintre locurile din față, mai întâi fiindcă eram mai înstărit decât alții și probabil că aveam să dau o sumă mai mare, și-apoi, fiindcă mă pricepeam în ale teatrului mai mult ca oricare dintre ei. Se întâmpla întocmai cum prevăzuse el. Dar să descriu mai întâi sala de reprezentație și scena.

Cazarma secției militare, care fusese transformată în sală de spectacol, era lungă de cincisprezece metri. Din curte urcai câteva trepte spre un fel de cerdac, intrai apoi într-o tindă și de aici în sală. După cum am mai spus, această cazarmă era clădită puțin altfel decât celelalte: priciurile erau lipite de pereți, lăsând destul loc liber la mijloc. Prima jumătate a sălii, cea dinspre tindă, era rezervată spectatorilor; cealaltă, până la peretele din fund, care comunica și cu cazarma vecină, alcătuiă scena. Ceea ce mă surprinse de cum intrai fu cortina, care tăia sala în două, de-a curmezișul, între cei doi pereți laterali, acoperind spațiul dintre priciuri pe o distanță de aproape zece pași. O cortină era aici un lux care te putea uimi cu adevărat: unde mai pui că era și pictată în culori de ulei, înfățișând copaci, boschete, lacuri și stele. Fusese făcută din fâșii de pânză veche și nouă primite în dar, din cămăși, obiele, toate cusute cap la cap și alcătuint o perdea uriașă; unul dintre colțuri, unde nu ajunsese pânza, era din hârtie, cerșită foaie cu foaie prin cancelarii pe la diferite autorități și instituții. Zugravii noștri printre care se distingea mai ales A-v, pe care toți îl porecliseră „Briullov”, o pictaseră peste tot cu atâta iscusință, încât producea o impresie formidabilă. Atâta lux descreți frunțile ocnașilor și-i înveseli chiar și pe cei mai posomorâți și mai pretențioși, care, o dată spectacolul început, se dovediră tot atât de copilăroși ca și cei mai entuziaști și nerăbdători dintre ei. Toți erau mulțumiți și păreau că încearcă un sentiment de mare satisfacție, de mândrie chiar. Sala era luminată cu câteva luminări de seu tăiate în două. În fața cortinei erau așezate două bănci, aduse de la bucătărie, iar și mai în față, vreo trei-patru scaune împrumutate din odaia subofițerilor. Scaunele erau rezervate ofițerilor de grad superior, în cazul că ar fi venit la spectacol. Pe bănci luau loc subofițerii, secretarii, controlorii tehnici și alți șefi mai mari și mai mici ai ocnașilor, care n-aveau grade ofițerești și care ar fi dorit să vadă spectacolul; și într-adevăr, spectatorii din afară nu lipsiră; în unele seri veneau mai puțini, în altele mai mulți, dar la cea din urmă reprezentație nu se mai putea găsi un loc pe bănci. Înapoia băncilor se înghesuiau în picioare ocnașii, cu capetele descoperite din respect pentru musafiri, în vesteane sau în cojoace, cu toate că în sală era o căldură înăbușitoare. Spațiul destinat deținuților era, firește, prea neîncăpător pentru atâta lume; oamenii stăteau grămădiți unul în spatele celuilalt, mai ales în rândurile din urmă; erau ocupate și paturile și spațiul între așa-zisele culise;

ba unii se duseseră în cazarma vecină și de acolo, prin ușa din fund, din dosul scenei, priveau spectacolul. În prima jumătate a sălii, destinată publicului, înghesuiala era de nedescris și se putea asemui doar cu aceea pe care o văzusem la baie. Ușa dinspre tindă rămase deschisă; în tindă era un ger de minus douăzeci de grade, dar oamenii stăteau și acolo buluc. Pe mine și pe Petrov ne lăsară să trecem în rândurile din față, lângă bănci, de unde se vedea mult mai bine ca din fundul sălii. Ca unul care mai fusese la teatru și prin alte părți, eram socotit cunoscător; ocnașii îl văzuseră de mai multe ori pe Baklușin sfătuindu-se cu mine și arătându-mi semne de respect și găseau firesc să mi se dea un loc de cinste. Aparent, deținuții sunt foarte intoleranți și obraznici, dar manifestările acestea sunt superficiale, nu le stau în fire. La lucru, mă luau, ce-i drept, peste picior, dar aceasta fiindcă mă arătam neîndemânatic. Almazov putea să ne disprețuiască pe noi, domnii și să se mândrească cu iscusința de care

AMINTIRI DIN CASA MORȚILOR\_195 dădea dovadă la arderea alabastrului. Dar și bătaia de joc și mizeriile pe care ni le făceau uneori aveau un alt substrat: noi toți fuseserăm cândva domni, aparținuserăm clasei foștilor lor stăpâni, cărora nu prea aveau de ce să le păstreze o bună amintire. Dar aici, la teatru, aceiași oameni îmi făceau loc, înțelegând că în de-alde astea eram mai priceput decât ei. Până și cei mai porniți împotriva mea ar fi vrut acum să mă audă laudându-i pentru teatrul lor și-mi făceau loc să trec fără să se socotească jigniți ori înjosiți. La baza acestei aprecieri stau impresiile mele de atunci. Chiar atunci am înțeles – și-mi amintesc bine de acest lucru – că în felul cum apreciau faptele și cum le judecau nu intra nici un pic de umilință, ci dimpotrivă, un simțământ autentic de demnitate personală. Trăsătura cea mai de seamă și cea mai pronunțată a firii poporului nostru este un puternic simț al dreptății și o nestinsă sete de dreptate. A face pe cocoșul, a se înfige și a se proțăpi înaintea tuturor, oriunde și cu orice preț, pe merit sau mai ales pe nemerit, îi este străin omului nostru din popor. E destul să înlături învelișul, crusta și să cercetezi miezul cu mai multă luare-aminte, mai îndeaproape, fără idei preconcepute și prejudecăți și vei găsi în popor însușiri pe care nu le-ai bănuit niciodată. Poporul nu prea are ce învăța de la înțelepții noștri, dimpotrivă, aceștia ar avea încă multe de învățat de la popor.

Pe când ne pregăteam să mergem la reprezentație, Petrov îmi spusese, în naivitatea lui, că au să mă lase să trec în față pentru că aveam, să dau probabil mai mulți bani. Nu exista preț fix; fiecare dădea cât îl lăsa inima și cât îl ținea punga. Aproape toți puseră un ban în farfurie când se începu cheta. Și chiar dacă mi-au îngăduit să trec în față întrucâtva și pentru că aveam să dau poate mai mult decât alții, nu era și acesta un semn de adevărat bun-simț? „Ești mai avut ca mine, treci prin urmare în rândul întâi. Aici toți suntem deopotrivă, e drept, dar tu plătești mai mult, un spectator ca tine are altă trecere în ochii actorilor, așa încât treci în rândul întâi; n-am intrat aici pe bani, ci pe bază de respect și ne vom categorisi noi înșine după o dreaptă rânduială!” Câtă nobilă

Lyu DOSTOIEVSKI

Mândrie, câtă demnitate personală se ascund în această judecată! Nu respect față de ban, ci față de personalitatea omului. La noi, în temniță, avuția, banul nu se bucurau de cine știe ce mare cinste, mai ales dacă priveai masa deținuților ca pe un tot, ca pe un ansamblu, ca pe un grup aparte. Și chiar dacă-i trec în revistă, unul după altul, nu-mi amintesc să se fi umilit vreunul pentru bani. Cerșetorii nu lipseau și chiar eu le-am căzut victimă, dar o făceau mai mult din șmecherie decât din aviditate, iar actele lor purtau o puternică amprentă de umor și naivitate. Nu știu dacă mă exprim clar. Să revenim însă la teatru. Așadar.

Înainte de ridicarea cortinei, sala prezenta un tablou de o ciudată însuflețire. Mai întâi mulțimea aceea de oameni îngrămădiți, înghesuiți din toate părțile, așteptând nerăbdători, cu chipul aprins de bucurie, începutul reprezentației, în ultimele rânduri, oamenii își aduseseră de la bucătărie bușteni pe care îi rezemaseră de zid, ca să se poată ridica ceva mai sus; stăteau aproape de două ceasuri în poziția aceasta extrem de incomodă, cu amândouă mâinile sprijinite de umerii celor din față și totuși, nespuse de mulțumiți de ingeniozitatea și de locurile lor. Alții se cocoțaseră pe pervazul îngust al sobei și rămăseseră așa nemișcați tot timpul spectacolului, găsindu-și proptea în cei din fața lor. Pe de lături, pe priciuri și în spatele muzicanților, se îngrămădeau alții și acestea erau locurile cele mai bune. Cinci ocnași, cei mai norocoși, se întinseseră sus pe cuptor, de unde priveau de mai mare dragul; se simțeau în culmea fericirii. De cealaltă parte, pe pervazurile ferestrelor, se aciuaseră întârziatii, care nu-și putuseră găsi locuri mai bune. Fiecare se ținea însă cuviincios, fără a face gălăgie, căci voia să apară într-o lumină cât mai bună în fața oaspeților și a domnilor. Pe chipurile lor înfierbântate și scaldate în sudoare din pricina căldurii înăbușitoare, se putea citi cea mai copilărească nerăbdare. Ce licăriri ciudate de bucurie copilăreasă, de plăcere naivă, curată luminau fețele brăzdate de cute aspre, frunțile stigmatizate, privirile abia cu o clipă înainte posomorite și întunecate, ochii în care în alte împre-

**AMINTIRI DIN CASA MORȚILOR\_197** jurări s-au aprins străfulgerări cumplite! Din dreapta, de unde mă aflam eu, capetele lor descoperite mi se arătau rase în întregime. Dar iată că dinspre scenă se auziră zgomote de pași grăbiți, de forfotă și de glasuri înăbușite. Trebuia să se ridice cortina. Deodată orchestra începu să cânte. Orchestra aceasta merită puțină atenție. Sus, pe marginea priciurilor, chiar lângă scenă, erau înșirați cei opt muzicanți ai orchestrei, alcătuită din două viori (una proprietatea unui ocnaș, cealaltă împrumutată din oraș; cât despre muzicanți, au fost găsiți printre ai noștri), trei balalaici făcute chiar la noi, două chitare și o tamburină ce ținea loc de contrabas. Viorile țiuiau și scârțâiau, chitarele nu făceau două parale, în schimb balalaicile n-aveau pereche. Agilitatea degetelor artiștilor i-ar fi făcut cinste celui mai îndemânic scamator. Se cântau numai cântece de joc; la pasajele mai vioaie, cântăreții băteau cu degetele în lemnul balalaicii, subliniind astfel tonul; alegerea bucăților, execuția, iscusita folosire a instrumentelor, caracterul interpretării – totul purta pecetea unei originalități inimitabile și era rodul pasiunii artistice a



acestor deținuți. Unul dintre chitariști cânta și el cu foc; era odrasla de nobil care-și omorâse tatăl. Cât despre tamburină, aceasta făcea adevărate minuni; cântărețul ba o învârtea pe deget, ba își freca degetul mare de pielea bine întinsă, scoțând zgomote dese, cadențate, seci și limpezi, ce se rostogoleau deodată într-un ropot de sunete scurte și săltărețe, ca să se reverse apoi ca o cascadă jucăușă. Două armonici completau orchestra. Trebuie să mărturisesc că până atunci nu avusesem idee îi nici nu mi se oferise prilejul să-mi dau seama ce rezultat pot da instrumentele populare, atât de simple; și rămăsei încremenit; armonia, precizia execuției, dar mai ales interpretarea, felul cum era dezvăluit conținutul motivelor, erau de-a dreptul uluitoare. Abia atunci mi-a fost dat să înțeleg pentru întâia oară taina avântului năvalnic și nesfârșit de pățimaș al nu mai puțin năvalnicilor și pățimașelor cântece de joc rusești. În sfârșit, cortina se ridică. Se produse o rumoare generală; cei din fund se înălțară pe vârfuri; unul alunecă de pe bușteanul pe care se cocoțase; toți până la unul căscară gura și făcură ochii mari și o tăcere adâncă se așternu în sală. Reprezentația începu.

Lingă mine stătea Alei, în grupul fraților săi și al celorlalți cerchezi. Teatrul le plăcu atât de mult, încât nu pierdură nici o reprezentație. Mi-a fost dat să observ și nu o dată, ca toți musulmanii, fie ei tătari sau nu, sunt mari amatori de spectacole. Lângă ei se strecurase Isai Fomici, care, o dată cu ridicarea cortinei, era numai ochi și urechi; pe față i se putea citi nerăbdarea cu care așteaptă minunile și plăcerile ce aveau să urmeze. Ar fi fost păcat să fie înșelat în așteptările lui. Chipul drag al lui Alei se lumina în văpaia unei bucurii atât de copilărești, atât de sincere, încât mă înveseam și eu numai privindu-l; fără să vreau, de câte ori un gest sau un cuvânt hazliu al vreunui actor stârnea râsul tuturor, întorceam capul să văd ce face. El nici nu mă observa, absorbit cu totul de cele ce se petreceau pe scenă. Nu departe, în stânga mea, stătea un ocnaș în vârstă, un om totdeauna nemulțumit, ursuz și certăreț. Nu-i scăpase nici lui veselia copilărească a lui Alei și-l văzui de mai multe ori privindu-l pe furiș și zâmbind, atâta bucurie radia chipul fericit al tânărului, căruia, nu se știe de ce, el îi zicea totdeauna „Alei Semionâci”.

Spectacolul începu cu Filatka și Miroșka. Filatka (Baklușin) era într-adevăr admirabil. Ocnașul își juca rolul neînchipuit de bine. Se vedea că-și chibzuise fiecare frază, fiecare mișcare. Știa să imprime fiecărui cuvânt sau gest, oricât de neînsemnat, ceva din adevărata pornire a personajului. Adăugați la această înțeleaptă străduință și o veselie neprefăcută, sinceră și spontană și ați fi fost și dumneavoastră de acord că Baklușin era un actor înnăscut, un actor de mare talent. Am văzut de mai multe ori Filatka pe scenele din Moscova și Petersburg, dar mărturisesc că actorii din cele două capitale erau mult inferiori lui Baklușin. Nu reușeau să pară altceva decât niște „peizani”<sup>1</sup> și nicidecum niște mujici 1 De la paysan (în lb. fr.); aici în sens de țăran reprezentat idilic (n. ed. Române).

AMINTIRI DIN CASA MORȚILOR\_199 ruși adevărați; se vedea cale de o poștă că vor cu orice preț să facă pe mujicul. În afară de aceasta, Baklușin era

îmboldit și de rivalitatea cu un alt ocnaș talentat: se aflase că în cea de-a două piesă, rolul lui Kedril avea să-l joace ocnașul Poțeikin, pe care, nu știu de ce, toți îl socoteau mai talentat, mai bun actor decât Baklușin, care din pricina aceasta suferea ca un copil. De câte ori nu venise la mine în ultimele zile să-și descarce sufletul! Cu două ceasuri înainte de spectacol tremura ca într-o criză de friguri. Când lumea izbucnea în hohote de râs și striga: „Bravo, Baklușin! Foarte bine!” – fața i se lumina de fericire și ochii îi scânteiau de adevărată inspirație. Scena sărutărilor dintre Miroșka și Filatka, când acesta din urmă striga: „Șterge-te la gură!”, în timp ce se ștergea și el, fu nespus de hazlie. Toată lumea râdea în hohote. Pe mine mă atrăgeau mai mult spectatorii; aici mi se arătau în adevărata lor lumină; toate frunțile se descrețiseră, iar bucuria îi cuprinsese pe toți. Strigătele de încuviințare și de satisfacție nu mai conteneau. Îl vedeai deodată pe câte unul cum își înghiontește vecinul, ca să-i împărtășească impresia acelei clipe, fără să-și ia ochii de la scenă și fără să fi luat aminte cine stă alături de el. Un altul, la o scenă hazlie, se întorcea deodată spre ceilalți, învăluindu-i într-o privire încântată, de parcă ar fi vrut să-i îndemne la râs și apoi, cu un gest al mâinii plin de subînțelesuri, își îndreptă repede privirea spre scenă. Un altul își pocnește degetele, plescăie cu limba de emoție și nu poate sta locului; cum n-are unde s-o pornească, nu-i rămâne altceva de făcut decât să se salte de pe un picior pe altul. Spre sfârșitul piesei, veselia atinse culmea. Nu exagerez și nu adaug nimic de la mine. Închipuiți-vă temnița, lanțurile, captivitatea, anii lungi de osândă ce-i mai așteaptă, viața searbădă, ștearsă și monotonă ca picăturile de ploaie mărunță în zilele posomorite de toamna și deodată îngăduința dată tuturor acestor năpăstuiți și oropsiți de a se reîntoarce la viață, de a ieși din amorțeală, de a petrece un ceas veselindu-se în voie și uitând de coșmarul înfiorător ce-i înconjoară, de a-și înjgheba o adevărată reprezentație de teatru – și încă ce reprezentație!

— Cum nu s-a mai pomenit în orașul acesta, spre fala și cinstea tuturor ocnașilor, „ca să se știe, adică, cine sunt ei!” îi distra absolut totul, dar mai ales costumele. Li se părea curios să-l vadă, bunăoară, pe Vanka Otpetâi, pe Nețvetaiev, ori pe Baklușin îmbrăcați altfel de cum erau obișnuiți să-i vadă de ani și ani. „E un ocnaș, un ocnaș adevărat, îi zângăne cătușele când umblă și uite-l cum se plimbă acum în surtuc, cu pălărie rotundă, cu pelerină, ca un orășean. Și-a pus mustăți și păr fals. Uite-l, cum scoate o batistă roșie din buzunar și-și face vânt ca un boier, ba nici n-ai zice că nu-i boier sadea!” Toată lumea e cuprinsă de entuziasm. „Boierul cel mărinimos” apare în uniformă de aghiotant, cam ponosită, nu-i vorbă, cu epoleți și chipiu cu cocardă și produce o impresie extraordinară. Rolul acesta fusese disputat de doi inși care râvneau la costum și din a cărui pricină – cine-ar crede-o?

— Se certaseră ca niște copii: amândoi țineau morțiș să apară în uniformă de ofițer cu găitane! Au trebuit să intervină ceilalți actori ca să-i despartă și să hotărască cu majoritate de voturi ca rolul să-i fie încredințat lui Nețvetaiev, nu fiindcă ar fi fost mai chipeș decât celălalt sau pentru că ar fi

adus mai mult a boier, ci fiindcă reușise să-i convingă pe toți că își va face apariția cu un baston și-l va roti între degete și va împunge cu el și va trage linii pe pământ, că până și un boier și un filfizon vor rămâne paf văzându-l, lucru pe care Vanka Otpetâi zadarnic ar încerca să-l facă, pentru că n-a văzut în viața lui boieri adevărați. Și într-adevăr, când Nețvetaiev intră în scenă cu nevasta lui, nu făcu altceva decât să învârtească în mână bastonul în fel și chip și să schițeze cu el pe pământ fel de fel de linii, crezând pesemne că astfel boieria, șicul și eleganța lui sar în ochi. În copilărie, pe când era un biet puști, o slugă boierească și alerga desculț prin curte cu diferite porunci, îl uluise pasămite îndemânarea cu care vreun boier își rotea bastonul între degete: această impresie lăsase în mintea lui o urmă atât de adâncă, încât până acum, la treizeci de ani, n-o j uitase, și-o socotea tocmai bună ca să-și uluiască frații de temniță. Nețvetaiev era atât de prins de gesturile lui, încât nu mai vedea pe nimeni; vorbea fără să-și ridice ochii, urmărind

AMINTIRI DIN CASA MORȚILOR\_201 fără încetare vârful bastonului. „Cucoana cea mărinimoasa” era și ea m felul ei foarte nostimă: apăru într-o rochie de jnarchizet, veche și uzată, mai mult o zdreanță, cu gâtul și brațele goale, cu fața sulemenită, cu o scufie de noapte din percal pe cap, cu panglicuțele legate sub bărbie, cu umbrela într-o mână, în cealaltă cu un evantai de hârtie mâzgălită, cu care își făcea vânt mereu. Apariția ei stârni o explozie de răs și cum hohotele nu se mai potoleau, nici cucoana nu se mai putu stăpâni și râse și ea din toată inima. Rolul cucoanei îl juca deținutul Ivanov. Sirotkin, deghizat în fată, era foarte drăguț. Cupletele fură și ele primite cu aplauze. Într-un cuvânt, piesa se bucură de un succes deplin și toți se declarară mulțumiți. Nu se rosti nici un cuvânt de critică; de altfel, nici nu și-ar fi avut rostul.

Răsuna pentru a doua oară uvertura „Tindă, tindișoara mea” și cortina se ridică din nou. Se juca Kedril-gămanul. Kedril e un fel de Don Juan; cel puțin așa s-ar părea, judecînd după final, când dracii îi înșfacă și pe stăpân și pe slugă și-i târăsc în iad. Se juca un act întreg, dar se vedea cât colo că nu-i decât un fragment, căci începutul și sfârșitul lipseau. Fără cap și fără coadă, textul n-avea aproape nici o noimă. Acțiunea se petrecea în Rusia, într-un han oarecare.

Hangiul introduce în odaie un domn îmbrăcat într-o manta de uniformă și cu pălărie rotundă turtită. În urma lor intră sluga boierului, Kedril, cu un geamantan și o găină friptă învelită în hârtie albastră. Poartă o haină scurtă și o șapcă de lacheu. E un mâncău fără seamăn. Rolul era jucat de ocnașul Poțeikin, rivalul lui Baklușin, în vreme ce Ivanov, același care jucase și în rolul cucoanei mărinimoase din prima piesă, îl făcea pe boier.

Hangiul, Nețvetaiev, îi atrage boierului atenția că odaia e bântuită de draci, după care pleacă. Boierul, sumbru și îngrijorat, mormăie pentru sine că știe mai de mult de asta și-i poruncește lui Kedril să despacheteze lucrurile și să pregătească masa de seară. Kedril e un găman și un fricos. Când aude de

draci, pălește și tremură ca varga. Ar vrea să șteargă putina, dar se teme de stăpân; și pe urmă, unde mai

DOSTOIEVSKI

Pui că îi e și foame. E lacom, prost, viclean în felul lui și laș. Își înșală stăpânul la fiecare pas, în ciuda spaimei pe care acesta i-o trezește. În tipul acesta remarcabil de sluga, credincioasă în felul său, găsești o vagă și îndepărtată rudenie cu Leporello<sup>1</sup>. Poțekin se dovedi într-adevăr a fi un actor de real talent, mai mare poate decât Baklușin. Bineînțeles că a doua zi, când l-am întâlnit pe Baklușin, nu i-am spus în față părerea mea, căci asta l-ar fi întristat peste măsură. Nici ocașul care îl juca pe boier nu era deloc rău. E adevărat că tot ce spunea el nu prea avea nici o noimă, dar știa să rostească vorbele rar și limpede, cu mișcări și gesturi potrivite. În timp ce Kedril scotocește prin geamantan, boierul se plimbă în lung și-n lat și face mărturisirea că în seara aceea se sfârșește viața lui pe pământ. Kedril trage cu urechea, se strâmbă și-i înveselește pe spectatori cu mimica și cu vorbele rostite pentru sine. Nu-i e milă cătuși de puțin de stăpânul lui; dar a auzit vorbindu-se de draci și ar vrea să știe cum sunt, așa că începe să-și descoasă stăpânul. În sfârșit, boierul îi spune că într-o zi, aflându-se în primejdie de moarte, a cerut ajutor iadului; dracii l-au ajutat și l-au scăpat, dar că acum s-a împlinit sorocul învoielii și chiar în seara aceea dracii aveau să vină să-i ceară sufletul, după cum fusese înțelegerea. Pe Kedril îl trec fiorii și începe să tremure; stăpânul lui însă nu-și pierde cumpătul și-i poruncește să-i pregătească cina. Când aude de mâncare, lui Kedril îi mai vine inima la loc și uită de spaimă; despachetează găina, gustă din ea, scoate și o sticlă de vin și trage la repezeala o dușcă bună. Publicul se prăpădește de râs. Dar se aude o ușă scârțâind, vântul izbește în obloane; Kedril, pradă spaimei, bagă în gură, fără să-și dea seama ce face, o bucată zdravănă de găină, pe care nici n-o poate mesteca de mare ce e. Lumea râde din nou. „Gata?” întreabă stăpânul, care străbate odaia în lung și-n lat. „îndată, îndată, domnule. S-o mai potrivesc puțin.” răspunde Kedril și, 1 Slujitorul lui Don Juan din opera Don Giovanni de Mozart; libretul de Lorenzo da Ponte (n. ed. Române).

AMINTIRI DIN CASA MORȚILOR\_203 așezându-se singur la masă, se apucă să înfulece de zor din mâncarea boierului. Publicului îi place grozav șiretenia și repeziciunea cu care lucrează sluga și faptul că boierul e tras pe sfoară. Trebuie să recunoaștem de altfel ca Poțekin era într-adevăr admirabil. Cuvintele „îndată, îndată, domnule, s-o mai potrivesc puțin” le spunea cu adevărată măiestrie, încât sala se cutremura de hohote nestăpânite de râs. Se așază la masă, începe să mănânce cu lăcomie și, la fiecare pas al stăpânului, tresare de spaimă să nu i se descopere matra-pazlăcurile; de câte ori boierul întoarce puțin capul, el se ascunde sub masă, luând și găina cu el. După ce-și mai ostioiește foamea, se gândește și la stăpân. „Da' bine, Kedril, n-ai mai isprăvit?” strigă boierul. „Gata!” răspunde voios Kedril, care de-abia atunci bagă de seamă că pentru stăpânul său n-a mai rămas aproape nimic. Pe farfurie nu se mai vedea decât un rest de picior de găină.

Boierul, posomorit și îngândurat, nu observă nimic și se așază la masă, iar Kedril, cu șervetul în mână, rămâne în picioare la spatele lui. Fiecare cuvânt, fiecare gest, fiecare mișcare a slugii, care se întoarce cu fața către public, arătând mucalit spre stăpân, stârnesc printre spectatori hohote de râs. În clipa când boierul începe să mănânce, apar dracii. De aici nu mai înțelegi nimic, căci dracii n-au în ei nimic drăcesc, dar nici omenesc; ușa laterala se deschide și intră o arătare îmbrăcată în alb, având un felinar cu luminarea aprinsă în loc de cap; apoi apare altă fantomă, tot cu un felinar în chip de cap și cu o coasă în mână. Pentru ce sunt în alb, ce caută aici coasa și ce rost au aceste felinare aprinse, când e vorba de niște draci, nimeni n-ar fi putut s-o explice. De altfel, nimeni nu-și bătea capul cu asta. Așa trebuia să fie și cu asta basta. Stăpânul se arată curajos în fața stafiilor și le spune că e gata, că pot să-l ia. Iar Kedril, fricos ca un iepure, se ascunde sub masă; cu toată frica, nu uită să ia sticla cu el. Dracii se fac nevăzuți; Kedril iese din ascunzătoare, dar în clipa când stăpânul se așază din nou la masă, năvălesc deodată în odaie trei draci, îl apucă pe boier de guler și de brațe să-l ducă degrabă cu ei în iad. „Kedril, scapă-mă!” țipă el. Dar Kedril are altceva de făcut; de data asta a luat și sticla și farfuria, șj pâinea și s-a ascuns sub masă. Iată-l în sfârșit singur; dracii s-au făcut nevăzuți, cu stăpân cu tot. El scoate capul, privește în juru-i și. Un zâmbet îi luminează fața. Face cu ochiul și I cu o mutră mucalită se așază în locul stăpânului, șoptind J către public, aparte:

— Așa. Acum sunt singur. Fără stăpân!

Toată lumea râde de faptul că a rămas fără stăpân; dar el mai are ceva de spus și tot pe șoptite, de parcă ar mărturisi o taină, făcând vesel cu ochiul:

— Pe boier l-au umflat dracii!

Entuziasmul spectatorilor nu mai are margini. În sală e un adevărat delir. Știrea aceasta confidențială că pe boier «l-au umflat dracii a fost rostită cu o expresie atât de comică și cu o strâmbătură atât de batjocoritoare, încât era cui neputință ca cineva să nu aplaude. Dar fericirea lui Kedril nu ține mult. Abia a apucat să-și toarne vin în pahar și chiar în clipa când să-l dea de dușcă, se ivesc iarăși dracii, care se < furișează pe la spate și-l înhață de guler. Kedril strigă ca din gură de șarpe, dar îi este atât de frică, încât nu îndrăznește să' întoarcă capul. Ar vrea el să se apere, dar pas de poți: mâinile I îi sunt încărcate cu sticla și cu paharul de care nu vrea să sel despartă. Cu ochii cât cepele și cu gura căscată de spaimă, i rămâne o clipă cu fața la public; are o înfățișare de fricos atât de caraghioasă, încât ar fi putut servi cu succes ca model pentru un tablou. În cele din urmă e târât afară; el se zbate, dă j din mâini și din picioare, cu degetele înțepenite pe sticlă și pe pahar și țipă întruna. Țipetele lui se mai aud și de afară, de-j dincolo de culise. Cortina cade. Toată lumea râde în hohote. Toată lumea e mulțumită. Orchestra începe numaidecât să! Cântă Kamarinskaia.

Melodia începe molcom, abia perceptibil, crește treptat] în intensitate și putere, ritmul devine tot mai vioi și săltăreț și se revarsă într-un iureș pătimaș, subliniat pe alocuri cu lovituri seci în cutia balalaicilor. Era Kamarinskaia în

toată amploarea elementelor de ritm și tonalitate, desfășurate într-o j cadență uluitoare și i-ar fi prins bine, cred, lui Glinka, s-o fi \par AMINTIRI DIN CASA MORȚILOR\_205 auzit măcar întâmplător cântată la noi în temniță. Pantomima începe. E acompaniată de aceeași Kamarinskaia de la început și până la sfârșit. Scena înfățișează interiorul unei izbe: morarul drege într-un colț niște hamuri, în celălalt colț morărița toarce lână. Sirotkin joacă rolul femeii, Nețvetaiev rolul morarului.

Trebuie să spun că decorurile noastre erau foarte sărace, în această piesă, ca și în cele precedente, spectatorul completa mai mult cu închipuirea decorul sumar, abia schițat, de pe scenă. În loc de perete, în fundul scenei se zărea un covor ori o pătură; la dreapta niște paravane zdrențuite, în vreme ce la stânga, unde nu mai avuseseră ce să pună, se zăreau stinghiile priciurilor. Dar spectatorii nu erau defel pretențioși și nu se dădeau înapoi să întregească cu închipuirea lor tot ce lipsea, mai ales că în această privință deținuții sunt în general la înălțime: „Zici că-i grădină? Grădină să fie! Odaie? Fie și odaie! Izbă? Izbă, ce mai calea-valea!” Sirotkin în straie femeiești arată ca o muierușcă tânără și năbădăioasă, drăguță foc. Printre spectatori se aud aprecieri și laude în acest sens. Morarul își isprăvește treburile, își ia căciula și biciul, se apropie de femeie și-i arată prin semne că trebuie să plece, dar dacă în lipsa lui va primi pe careva în casă, vai și-amar. Și-i arată biciul. Femeia ascultă și dă din cap că a înțeles. Se vede că biciul a mai mângâiat-o; își cam face de cap muierușa noastră. Bărbatul iese. Nici nu se închide bine ușa în urma lui, că nevasta îl și amenință cu pumnul. Dar se aude o bătaie în ușă: intră un vecin, morar și el, pe cât se pare. E un țăran bărbos, cu caftan. Aduce în dar o basma roșie. Femeia râde și când s-o sărute vecinul, se aud iar bătăi în ușă. Ce să facă? Îi ascunde sub masă și se așază repede la locul ei, cu furca în brâu. Apare un alt ibovnic; un furier în uniformă militară. Până aici pantomima se desfășoară fără cusur, gesturile sunt corecte și corespund întocmai acțiunii. Te cuprinde mirarea văzând cum acești actori improvizați își interpretează cu atâta dibăcie rolurile de o clipă și fără să vrei te gândești: câte forte și talente se irosesc zadarnic la noi în Rusia, prin temnițe, într-o viață de mizerie! Dar ocnașul care juca rolul furierului zuo se vede că mai văzuse teatru undeva, pe vreo scenă de provincie sau la vreo curte boierească și și-a zis că actorii noștri, toți până la unul, nu-și cunosc meseria, că umblă și se mișcă pe scenă nu așa cum ar trebui. Și iată-l, deci, intrând în scenă aidoma vechilor eroi clasici din piesele de odinioară: face un pas mare și, mai înainte de a-și trage celălalt picior, se oprește un pic, își saltă capul pe spate, aruncă o privire mândră în jur și iar mai face un pas. Dacă acest soi de umblet pare caraghios la eroii antici, cu atât mai ridicol apare el într-o scenă comică, având ca erou un furier oarecare. Dar publicul nostru crezu pesemne că așa se cuvine, căci acceptă umbletul țeapăn al lunganului, fără să-l ia în răspăr. Nici n-apuca furierul să ajungă în mijlocul scenei că se și auzi o nouă bătaie în ușă; morărița își pierde capul. Unde să-l ascundă și pe acesta? În cufărul mare, care din fericire e deschis. Furierul se ascunde în ladă; muierușca lasă să cadă capacul. De data

aceasta apare un musafir cu totul neobișnuit: e un îndrăgostit ca toți ceilalți, dar ciudat la înfățișare. E un brahman în toată puterea cuvântului. Intrarea lui în scenă stârnește hohote de râs. Brahmanul nu e altul decât ocnașul Koșkin, care își joacă rolul admirabil. La chip seamănă într-adevăr cu un brahman. Își arată prin gesturi dragostea înfocată pentru morărița: ridică brațele spre cer, apoi și le duce la piept și la inimă. Dar, în toiul acestor efuziuni focoase, se aude o bătaie puternică în ușă. După lovituri nu mai încapă îndoială că e stăpânul casei. Morărița îngrozită se zăpăcește cu totul, brahmanul aleargă înnebunit prin odaie, implorând-o să-l ascundă. Ea îl împinge după dulap și, uitând să deschidă ușa, buimacă de tot, se așază la tors; toarce și toarce, fără să ia firul în mână, fără să ridice fusul de jos și fără să audă bătăile din ușă din ce în ce mai insistente. Sirotkin redă foarte bine spaima și zăpăceala ei. În cele din urmă, morarul, cu o lovitură de picior, scoate ușa din țâțâni și se duce întins la nevastă, cu biciul în mână. A stat la panda și a văzut tot; îi arată femeii prin semne că are trei ibovnici ascunși în casă. Apoi începe să-i caute. Îl găsește întâi pe vecin, pe care îl dă în brânci afară. Furierul, îngrozit, ar vrea să fugă, ridică

H

Încetșor cu capul capacul cufărului și se dă singur de gol. Morarul îi arde câteva bice și de data aceasta furierul îndrăgostit nu mai calcă atât de țanțoș. Mai rămâne brahmanul, pe care bărbatul îl caută multă vreme; în sfârșit, îl găsește în colțul de după dulap, îi face o plecăciune și apoi îl târăște de barbă pana în mijlocul scenei. Brahmanul încearcă să se apere și strigă: „Blestematule! Blestematule!” (singurele cuvinte din toată pantomima), dar bărbatul face pe nizmă și-i trage și lui o bătaie zdravănă. Văzând că-i vine rândul, femeia aruncă lâna toarsă, fusul și fuge din odaie; scăunelul se răstoarnă. Ocnașii se prăpădesc de râs.

Alei, fără să-și întoarcă capul, mă zgâlțâie și strigă:

— Uite, uite la brahman! Și nu mai poate de râs.

Cortina cade. Începe o altă scenetă.

Dar nu e cazul să le descriu pe toate. Au mai fost încă două sau trei; toate foarte hazlii și pline de voieșie. Nu le-or fi compus ocnașii înșiși, dar fiecare adăugase negreșit câte ceva de la el. Aproape fiecare actor improviza, mai adăugând ceva nou, original, încât de fiecare dată același actor își juca rolul puțin altfel decât în ajun. Ultima pantomima de un gen cu totul fantastic se încheia cu un dans tot atât de fantastic, îngropăciunea unui mort. Brahmanul înconjurat de slugi numeroase execută tot felul de gesturi cabalistice și de descântece deasupra mortului, dar fără nici un folos. Când deodată se aude un strigăt: „Soarele în amurg!” Mortul se scoală și toți încep de bucurie să joace. Brahmanul se prinde și el în joc cu mortul și joacă nu ca toți ceilalți, ci într-un fel aparte, ca un brahman. Cu aceasta se încheie spectacolul, până a doua zi. Ai noștri pleacă veseli, încântați, laudându-i pe actori și mulțumindu-i subofițerului. Nu se mai aude nici un cuvânt de ocară; nu se iscă nici o gălceavă. Toată lumea e neobișnuit de mulțumită, s-ar putea spune

chiar fericită, și, spre deosebire de alte dați, toți adorm cu sufletele aproape senine: liniștiți, împăcați. Și când te gândești, de unde asta? Ce se întâmplase? Ce pricinuiseră această schimbare bruscă? Și să nu credeți că-i vorba de o închipuire a minții mele visătoare. E adevărul cel mai adevărat. Doar o clipă din zuo DOSTOIEVSKI

Noianul timpului ce se scurge atât de greu în ocnă li se îngăduise bieților oameni să trăiască mai omenește, mai în voie, să petreacă și să se bucure ca toată lumea, cum îi e dat omului, să se smulgă pentru un ceas măcar din viața aceea de mizerie – și iată-i schimbați, renăscuți sufletește, fie chiar și numai pentru această clipă. E noapte târziu. Tresar și mă trezesc brusc: bătrânul e tot la rugăciune, sus pe cuptor și se va ruga așa până în zori. Lângă mine, Alei doarme somn lin. Mi-aduc aminte că și în vreme ce se pregătea de culcare, râdea cu hohote, vorbind cu frații lui de tot ce văzuse și fără să vreau mă uit încântat la fața lui liniștită ca de copil. Încet-încet, îmi aduc aminte de toate: această ultimă zi, sărbătorile, luna de zile ce s-a scurs. Ridic speriat capul și privesc în lumina pâlpâitoare a luminării groase de seu șirurile camarazilor mei adormiți. Văd chipurile lor palide și supte, așternuturile de zdrențe, toată sărăcia și mizeria din jur. Mă uit cu stăruitoare luare-aminte, vrând parcă să mă încredințez că toate acestea nu sunt continuarea unui vis cumplit, ci însăși realitatea. Dar cine a spus că-i vis? E realitatea cea mai adevărată: iată, se aude un geamăt; cineva se răsucesce în așternut cu un zăngănit de lanțuri. Altul tresare și începe să bolborosească vorbe fără șir, în vreme ce bătrânul se roagă pe cuptor. Se roagă pentru toți „creștinii dreptcredincioși” și în tăcerea nopții aud șoapta lui deslușită, rostită cu glas smerit și blând, învăluit într-un oftat prelung: „Doamne Iisuse Hristoase, miluiește-ne pre noi!” „Doar n-am să stau aici o veșnicie, ci numai câțiva ani!”, îmi zic în gând și iarăși las să-mi cadă capul pe pernă.

## PARTEA A DOUA

### Sfârșitul părții întâi

#### I

### SPITALUL

Curând după sărbători m-am îmbolnăvit și a trebuit să fiu internat în spitalul nostru militar, care se afla în altă parte, într-un corp separat, cam la o jumătate de verstă de temniță. Era o clădire lungă, cu un singur cat, spoită în galben. În fiecare vară, când sosea vremea reparațiilor anuale, zidurile ei înghițeau cantități uriașe de ocru, doar-doar aveau să se înnoiască. În curtea imensă a spitalului se aflau alte câteva clădiri mai mici, pentru locuințele personalului medical, pentru birourile administrației și pentru dependințele spitalului. Clădirea principală era însă destinată numai și numai bolnavilor. Saloane erau multe, dar pentru deținuți fuseseră rezervate doar două, totdeauna pline, mai ales vara, astfel încât din pricina numărului prea mare de bolnavi se mai adăugau paturi, reducându-se pe cât posibil intervalele dintre ele. Aceste saloane erau ticsite cu tot felul de „năpăstuiți”. În afară de ocașii din temnița noastră, erau trimiși aici tot soiul de infractori militari, ținuți în



prevenție, în curs de judecată sau definitiv condamnați, ori în curs de transferare la diferite închisori; erau aduși aici și bolnavii de prin unitățile disciplinare – o instituție ciudată, unde soldații nesupuși și cei vinovați de felurite abateri de la regulament erau trimiși spre a fi îndreptați și de unde, după vreo doi ani și mai bine, ieșeau de obicei definitiv stricați, niște hoți și niște ticăloși fără pereche.

Ocnașii care se simțeau bolnavi se anunțau la apelul de dimineață. Subofițerul îi nota într-o condică și-i trimitea sub escorta la infirmeria batalionului. Aici medicul îi examina pe 'oți bolnavii aduși de la unități și pe care îl găsea cu adevărat

Z1Z\_UOSTOIEVSKI bolnav îl înscria pentru spital. Am fost reținut și eu printre cei bolnavi și pe la unu, imediat după masă, când toți ai noștri porniră la lucru, mă îndreptai spre spital. De obicei deținutul bolnav lua cu el, după cum îi da mâna, bani și pâine (fiindcă în ziua aceea la spital nu căpăta hrană), o pipă mică, un săculeț de tutun, amnar și iască. Pe acestea din urmă avea grijă să le ascundă în ciubote. Pășii în curtea spitalului plin de curiozitate și de interes pentru acest nou aspect, încă necunoscut mie, al vieții de ocnaș.

Ziua era caldă, mohorâtă și tristă, o zi din acelea în care mai ales unele instituții, ca de pildă spitalul, capătă un aspect deosebit de prozaic, de deprimant și respingător. Intrai, escortat de soldat, în sala de primire, în care se aflau două băi de aramă și unde mai așteptau și alți doi deținuți bolnavi, însoțiți de gardieni. Felcerul, care nu întârzie să apară, ne cântări alene din ochi cu o privire protectoare și se duse, parcă și mai alene, să-i dea raportul medicului de gardă. Acesta se ivi numaidecât; ne examina atent și grav, purtându-se cu multă bunăvoință și ne eliberă câte o „foaie de suferință”, în care trecu numele fiecăruia. Diagnosticul definitiv, evoluția bolii, tratamentul etc. Cădeau mai departe în sarcina medicului-șef al celor două saloane speciale cu deținuți bolnavi. Auzisem încă mai de mult de la deținuți că medicii de aici se poartă foarte bine cu ei, „ca niște adevărați părinți”. Așa-mi spusese când îi întrebasesem înainte de a pleca la spital. Hainele și rufele cu care veniserăm ne-au fost luate și ni se dădu îmbrăcăminte de spital, la care se adăugară și niște ciorapi lungi, papuci, tichie și câte un halat gros de postav cenușiu, căptușit cu un fel de pânză sau mușama, neînchipuit de soios – dar care în curând avea să-mi prindă foarte bine. Ne conduseră apoi în salonul deținuților, care se afla la capătul unui coridor lung de tot, înalt și curat. De altfel, curățenia exterioară nu lăsa nimic de dorit, totul părea că l sclipește; cel puțin așa mi se înfățișau mie lucrurile, după

DlIN CASA MORȚILOR 213 mizeria din temnița noastră. Ceilalți doi deținuți, în prevenție, intrară în salonul din partea stângă a coridorului, iar eu am fost condus spre cel din dreapta. În fața ușii, închisă cu zăvor, vegheau o santinelă cu pușca la picior și un planton. Sergentul înarmat (din garda spitalului) porunci să fiu lăsat să trec și deodată mă găsii în mijlocul unei săli lungi și înguste; de o parte și de cealaltă, de-a lungul celor doi pereți, se înșirau paturile, douăzeci și două cu totul. Trei sau patru dintre ele erau goale. Paturile

erau de lemn, vopsite în verde, adică din acelea prea bine cunoscute oricui la noi în Rusia, cărora le-a fost pesemne sortit să fie totdeauna înțesate cu ploșnițe. Aleasei un pat liber în colț, pe partea luminată de ferestre.

După cum am mai spus, erau aici și ocnași din temnița noastră. Cu unii dintre ei mai stătusem de vorbă, iar alții mă cunoșteau în orice caz din vedere. Cei mai mulți erau însă dintre cei aflați încă în curs de judecată sau veniți din unitatea disciplinară.

Bolnavi mai grav, care să zacă fără a se putea da jos din pat, nu prea erau; cei mai mulți, înzdrăveniți sau ușor bolnavi, ori ședeau pe pat, ori se plimbau prin salon, printre cele două rânduri de paturi, între care era destul loc. În salon domnea un puternic iz de spital. Aerul era viciat de felurite emanații și miros de medicamente, deși, într-un colț, aproape toată ziua ardea soba. Patul meu era acoperit cu o învelitoare vărgată. O dădai la o parte; sub ea se afla o pătură căptușită cu pânză, iar pe saltea era așternut un cearșaf de pânză groasă, de o culoare cam îndoielnică. Pe măsuța de lângă pat se aflau o cană și o strachină de aluminiu, acoperite cuviincios cu un mic șervet, ce-mi fu dat în păstrare. Măsuța mai avea și un raft dedesubt, unde bolnavii care beau ceai își puneau ceainicele, ulcioarele pentru cvas și altele, dar acești fericiți nu prea erau mulți la număr. Pipele și chiselele de tutun – căci aproape toți fumau, chiar și cei care sufereau de piept – erau pitite sub saltea. Nici doctorul, nici supraveghetorii sau îngrijitorii nu căutau niciodată printre lucrurile ocnașilor, iar de se-ntâmpla să surprindă pe careva cu pipa în gură, se făceau că nu văd. De altfel și bolnavii erau foarte prevăzători și fumau totdeauna la gura sobei. În paturi își îngăduiau să fumeze numai noaptea, când nimeni nu venea să-i tulbure, în afară de ofițerul comandant al corpului de gardă, care, făcându-și rondul, trecea uneori și prin saloane.

Nu mai zăcusem până atunci niciodată în vreun spital; de aceea tot ce mă înconjura îmi păru absolut nou. Băgai de seamă că ivirea mea stârni curiozitatea câtorva deținuți. Auziseră vorbindu-se de mine și mă priveau cu acea stăruință iscoditoare, ba chiar și cu aerul de superioritate cu care e întâmpinat la școala un elev nou sau un petiționar în sălile de primire ale autorităților. Patul vecin, la dreapta mea, era ocupat de un deținut în prevenție, fost pisar, fiu nelegitim al unui căpitan în retragere. Fusese amestecat într-o afacere cu bani falși; reușise să intre în spital și zăcea acolo de aproape un an, deși după înfățișare părea pe deplin sănătos. Se străduise totuși să-i facă pe doctori să creadă că suferă de anevrism și într-adevăr, pe cât se pare, își ajunsese scopul, căci scăpă și de bătaie și de muncă silnică, iar în cele din urmă, cam după un an de zăcere, fu trimis la un spital din T.k, unde-i erau asigurate îngrijirea și supravegherea permanentă.,.,.,>

Era un tânăr voinic, de vreo douăzeci și opt de ani, măreți escroc și chițibușar hârșit în tâlmăcirea legilor; nu era deloc lipsit de inteligență și istețime, dar se deosebea mai ales prin obrăznicie și înfumurare duse la extrem, printr-o aroganță bolnăvicioasă și izbutise să se convingă pe sine însuși că e omul cel mai cinstit și cel mai drept din lume, neprihănit ca un mielușel; și așa

a rămas, cu această convingere, pentru totdeauna. El intră cel dintâi în vorbă cu mine, mă descusu cu multă curiozitate și îmi dezvălui imediat unele amănunte

AMINTIRI DIN CASA MORȚILOR\_215^ privitoare la moravurile și rânduielile spitalului. Bineînțeles, întâi și întâi îmi aduse la cunoștință că era fiu de căpitan. Ținea mult să mă facă să cred că era de neam nobil sau cel puțin că aparținea unei familii de „domni”. După el veni lângă mine un bolnav din unitatea disciplinară și începu să-mi spună că el îi cunoștea pe foarte mulți dintre nobilii deportați prin Siberia, și, ca să mă încredințez de spusese lui, îmi înșiră o mulțime de nume. Era de ajuns să te uiți însă mai cu luare-aminte la chipul acestui soldat cărunț, ca să-ți dai imediat seama că mințea cu nerușinare. Îl chema Cekunov. Căuta să se dea bine pe lângă mine, bănuind pesemne că am bani. Zărind pachetul cu ceai și zahăr pe care-l adusesem, se grăbi să-mi ofere serviciile lui: să-mi găsească un ceainic și să-mi pună de ceai. M.ki din temniță îmi făgăduise să-mi trimită ceainicul său a doua zi, printr-un deținut care lucra la spital. Dar Cekunov avu grijă să-mi procure îndată tot ce-mi trebuia. Găsi un ceaunaș, în care puse apă la fiert și pregăti ceaiul, făcu rost și de o căniță, într-un cuvânt, se arătă atât de îndatoritor și dovedi atâta râvnă, încât unul dintre bolnavii din apropiere lăsă să-i scape câteva observații batjocoritoare pe seama lui. Bolnavul acesta se numea Ustianțev. Avea patul față în față cu al meu și suferea de oftică. Era soldatul osândit la bătaia cu vergile, despre care am mai amintit și care de teama loviturilor băuse o sticlă de rachiu amestecat cu praf de tutun, provocându-și singur o boală atât de gravă. Tăcuse până atunci, întins în pat și respirând greu, privindu-mă însă cu luare-aminte și urmărindu-l din ochi pe Cekunov, a cărui slugărnicie îl scotea din fire. Seriozitatea lui neobișnuită, veninoasă făcea ca indignarea-i să pară puțin cam comică în raport cu ceea ce o provocase. În cele din urmă, nu se mai putu stăpâni:

— Ia te uită, slugoiul! E fericit că și-a găsit un stăpân! Zise el cu glas înăbușit și întretăiat de slăbiciune. După toate semnele, nu mai avea mult de trăit.

ZIO DOSTOIEVSKI

Cekunov, îndârjit, întoarse capul:

— Adică cine-i slugoi? Se oțărî el, privindu-l pe Ustianțev cu dispreț.

— Tu ești un slugoi! Răspunse celălalt cu atâta siguranță, de parcă ar fi avut tot dreptul să-l muștruluiască pe Cekunov, sau chiar era de datoria lui s-o facă.

— Eu slugoi?

— Da, chiar așa! Auzitărăți, oameni buni, nu-i vine să-și creadă urechilor! Se miră, pezevenghiul!

— Și ce-ți pasă? Nu vezi că dumnealui nu știe să se descurce singur? Nu-i deprins fără slugă, firește. De ce nu i-aș da o mână de ajutor, botosule!

— Cine-i botos?

— Tu ești botos.

— Eu? Botos?

— Tu!

— Râde ciob de oală spartă! Chipeșul! Păi dacă eu mi-s botos, tu ești frumos ca un cioroi.

— Zi-i botos și pace! Nu vezi că te-a pedepsit Dumnezeu? Stai colea cuminte și așteaptă-ți ceasul. Ce ți-e și cu omul ăsta! Nu și-ar vedea de treaba lui! Tot se bagă unde nu-i fierbe oala.

— Ba eu mai bine aș muri decât să mă ploconesc. Nici taică-meu nu s-a ploconit niciodată și pe mine m-a învățat la fel. Eu. Eu.

N-ar fi conținut, dar un acces puternic de tuse îl chinui câteva clipe, după care scuipă sânge. O sudoare rece, sleită, îi broboni fruntea îngustă. Dacă tușea nu l-ar fi împiedicat să vorbească, ar mai fi avut încă multe de spus: se vedea după ochi că era pus rău pe ceartă; dar așa, dădea numai din mâini a neputință. Până la urmă, Cekunov uită cu totul de el.

Am simțit că ofticosul era mai pornit împotriva mea decât împotriva lui Cekunov. Nimănui nu i-ar fi trecut prin minte să-l acuze și să-l disprețuiască pe cel care ar fi venit să mă ajute pentru câțiva gologani. Toți știau că Cekunov îmi

Face aceste servicii pentru banii. Oamenii din popor nu sunt niciodată susceptibili la asemenea lucruri și le iau ca atare, intuind fără greș adevăratul mobil al acțiunilor. Lui Ustianțev nu-i plăcuse persoana mea, după cum nu-i plăcea nici fapul că aveam ceaiul meu și că, deși în lanțuri, nu mă lăsasem de boierie și nu mă putusem lipsi de servitor; de fapt, nu-mi trebuiau serviciile nimănui și Cekunov mi se băgase în suflet cu de-a sila. Adevărul era că întotdeauna căutam să-mi fac totul singur, tocmai ca să nu par boieros, un cuconaș răzgâiat crescut în puf. Ba, într-o măsură, îmi făcusem din asta și o anumită ambiție personală, dacă e să spunem lucrurilor pe nume. Și totuși, nu știu cum se face că mereu mă trezeam cu fel de fel de binevoitori gata să mă servească, de a căror stăruință nu eram în stare să mă feresc niciodată, căci nu știam cum să-i refuz; până la urmă mi se impuneau și-mi porunceau, astfel încât din stăpân deveneam slugă, deși pentru cei din jur apăream ca un boier get-beget care nu se poate lipsi de servitori. Toate acestea mă necăjeau nespus. Dar Ustianțev era ofticos, de unde și iras-cibilitatea lui. Ceilalți bolnavi păstrau însă o atitudine rezervată, cu o vădită nuanță de superioritate. De altfel, ei toți erau preocupați de un eveniment cu totul excepțional, după cum înțelegeai din convorbirile lor: în seara aceea un deținut urma să fie adus la spital direct de la executarea pedepsei corporale cu vergile. Îl așteptau cu multă curiozitate, deși, pe cât se spunea, pedeapsa nu era grea: numai cinci sute de lovituri.

Treptat, începui să mă familiarizez cu noul meu mediu. După cât putui să observ aici, bolnavi cu adevărat erau cei câțiva care aveau scorbut sau boli de ochi – foarte răspândite prin partea locului. Din aceștia erau în salon câțiva oameni. Alți bolnavi cu adevărat erau și cei care sufereau de friguri, de piept și de tot soiul de răni și buboae. Spre deosebire de celelalte saloane, unde bolnavii erau împărțiți după felul bolii, aici, în salonul deținuților, toți bolnavii

erau 21» \_ UUSTOIEVSK] îngrămădiți la un loc, chiar și venericii. Am spus bolnavi cu adevărat, fiindcă mai erau aici și ocași veniți numai așa, „ca să se odihnească”. Doctorii nu-i dădeau afară, ba dimpotrivă, îi primeau cu multă bunăvoință, de milă și mai ales când aveau paturi goale. Viața în temniță, în aresturile de pe lângă corpurile de garda, era atât de aspră în comparație cu aceea de la spital, încât, cu tot aerul înăbușitor și imposibilitatea de a ieși din pavilionul păzit cu strictețe de santinele, mulți deținuți preferau să stea mereu culcați. Ba unora le făcea chiar plăcere să zacă și, în general, să-și facă veacul la spital; amatorii acestui fel de viață se găseau mai ales prin unitățile disciplinare. L-am cercetat cu luare-aminte pe fiecare nou tovarăș de suferință în parte și îmi aduc aminte că încă atunci mi-a atras atenția în mod deosebit un deținut din temnița noastră, bolnav și el de oftică, ajuns în ultimul stadiu de epuizare, pe moarte și al cărui pat se afla aproape de cel al lui Ustianțev și deci toț față în față cu al meu. Îl chema Mihailov; cu două săptămâni înainte îl mai zărisem în temniță. Și atunci era rău bolnav și avea nevoie de îngrijiri serioase, dar dintr-o încăpățănare absurdă răbda și se ținu tare până în preajma sărbătorilor, când se hotărî să se ducă la spital, unde în mai puțin de o lună de zile muri de ftizie, topindu-se ca lumina. M-a șocat fața lui îngrozitor de schimbată – fața pe care o văzusem printre primele la intrarea mea în temniță și nu știu de ce încă atunci îmi atrăsese atenția. Lângă el zăcea un soldat de la unitatea disciplinară, un bătrân prăpădit și de o murdărie dezgustătoare. Dar n-am să mă apuc aici să-i înșir pe toți bolnavii din salon.

Îmi amintesc acum de acest bătrânel numai fiindcă și atunci a produs asupra-mi o anumită impresie și, într-un minut, m-a putut face să-mi dau seama de unele caracteristici ale salonului cu deținuți. Bătrânelul acesta, îmi aduc aminte, avea un puternic guturai. Strănuta mereu și apoi toată săptămâna a tot strănutat, chiar și în somn, așa, în salve, de vreo cinci-șase ori una după alta și de fiecare dată spunând negreșit: „Dumnezeule, ce pedeapsă pe capul meu!”. În acel moment ședea pe pat și priza cu lăcomie din tutunul aflat într-un pachetel, ca să strănute mai tare. Strănuta el într-o batistă de stambă cu pătrățele, de vreo sută de ori spălată și foarte decolorată, iar nasu-i mic se zbârcea, făcând să i se dezvelească dinții negri și gingiile roz pline de salivă. După ce strănuta, deîndată desfăcea batista și se uita cu atenție la conținut, apoi o ștergea de halatul cazon, astfel încât toată expectorația trecea pe halat, iar batista rămânea doar umedă. Așa a făcut toată săptămâna. Această meticuloasă și cărpănoasă grijă pentru propria-i batistă în dauna halatului cazon nu stârnea nicidecum vreun protest din partea bolnavilor, deși s-ar fi putut întâmpla ca oricare dintre ei să fie nevoit să îmbrace acest halat. Dar oricât ar părea de ciudat, oamenii noștri din popor nu sunt atât de ușor cuprinși de silă și dezgust. Pe când mie, în acel minut, mi s-a făcut așa o scârbă și degrabă m-am uitat cu repulsie și curiozitate la halatul pe care tocmai îl îmbrăcasem. Și atunci am observat că, de fapt, încă mai de mult acesta îmi trezise atenția prin mirosul lui pătrunzător: apucase să se încălzească de la corpul meu și mirosea tot mai tare a medicamente, a plasture

și, după cum mi se părea, a puroi, ceea ce nici nu era de mirare, deoarece din timpuri imemorabile nu mai era luat de pe umerii bolnavilor. Poate că uneori îi spălau căptușeala la spate: sigur nu știu. Oricum, în momentul acela căptușeala era pătrunsă de tot felul de „sucuri”, de soluții medicamentoase care curseseră sub plasturele crăpat ș.a. De asemenea, în saloanele deținuților foarte des erau aduși cei bătuți cu vergile, ale căror spinări erau numai răni: erau tratați cu cata-plasme, apoi, direct peste cămașa udă, îmbrăcați cu halatul, care nu putea să nu se murdărească; și urmele rămâneau. Și în toți anii mei de detenție la ocnă, de câte ori ajungeam la spital (și se întâmpla des), îmbrăcam halatul cu teamă și neîncredere. Mai ales mă îngrozeau păduchii mari și grași, cuibăriți în aceste halate. Deținuții îi omorau cu satisfacție, astfel încât, când sub unghia lor grosolană pocnea „fiara” ucisă, chiar pe chipul vânătorului puteai ghici gradul de satisfacție obținută. Nici ploșnițele nu le suportau ai noștri și tot așa, întregul salon pornea la atac împotriva lor în vreuna dintre lungile și plicticoasele seri de iarnă. Și în pofida faptului că în salon, în afară de mirosul greu, la suprafață totul părea destul de curat, pe dinăuntru, altfel spus „căptușeala”, nici vorbă să fi strălucit de curățenie. Bolnavii se obișnuiseră cu asta, ba socoteau chiar că așa e firesc să fie; ce-i drept, nici rânduielele pavilionului nu te prea îndemnau la curățenie. Dar despre rânduiele, voi vorbi mai încolo.

În momentul când Cekunov îmi aduse ceaiul (între altele fie spus, îl făcuse din apa ce se aducea în salon pentru o zi întreagă și care, nu știu cum, din cauza aerului stricat, probabil, se altera foarte repede), ușa se deschise cu zgomot și soldatul care îndurase pedeapsa cu vergile fu adus sub, pază puternică. Vedeam pentru întâia oară un om pedepsit cu bătaia. În zilele ce se scurseră au mai fost aduși și alții, dintre care unii nu se mai țineau pe picioare (atât de crunt fuseseră bătuți) și de fiecare dată evenimentul constituia un prilej de mare înviore pentru bolnavii din salon. Nenorociții erau întâmpinați de obicei cu o severitate accentuată; privirile tuturor, expresia feței erau extrem de serioase, încordate. De altfel, importanța pe care o dădeau nou-sositului depindea în mare măsură și de gravitatea infracțiunii săvârșite și, deci, de numărul loviturilor primite. Osândiții cei mai crunt bătuți și care se făcuseră vestiți ca mari tâlhari se bucurau de mai, multă atenție și de un respect mai mare decât un biet dezer-l tor, cum era, de pildă, tânărul recrut pe care îl aduseră în ace moment. Oricum însă, indiferent de caz, nimeni nu lăsa să-ij scape nici prea multe semne sau vorbe de compătimire, nici vreo observație prea răutăcioasă. Îl îngrijeau în tăcere bietul nenorocit și-l ajutau, mai cu seamă dacă nu se putea descurca singur, fără ajutorul cuiva. Felcerii știau că-și las

#### DIN CASA MORTILOR

Bolnavii pe mâini pricepute. Leacul cel mai obișnuit era să se întindă pe spatele celui bătut o cămașă sau un cearșaf muiat în apă rece și care să se schimbe des; trebuiau de asemenea scoase din răni, cu mare băgare de seamă, țepele rămase din bețele frânte pe spinarea osânditului. Această din urmă

operație era foarte dureroasă pentru cel în cauză. Și totuși, o suporta cu o răbdare care mă uimea. Am văzut nenumărați ocași bătuți, adesea stâlciți în modul cel mai înfiorător; ei bine, nu-mi aduc aminte să-l fi auzit pe vreunul scoțând un geamăt! Suferința le e atât de mare, încât li se schimbă parcă toată înfățișarea: se acoperă cu o paloare înspăimântătoare, se trag la față, ochii le ard, privirea e rătăcită, buzele tremură atât de tare, încât de multe ori sârmanul încearcă să-și stăpânească tremurii mușcându-și-le cu dinții până la sânge.

Soldățelul care tocmai fusese adus avea douăzeci și trei de ani; era un flăcău voinic, frumos la chip, bine făcut, înalt, cu pielea bronzată. Spinarea îi fusese crunt biciuită. Era dezbrăcat până la brâu, iar umerii înveliți într-un cearșaf ud, care-l făcea să tremure din toate încheieturile, ca de friguri; aproape un ceas și jumătate nu făcu altceva decât să se plimbe de la un capăt la celălalt de-a lungul salonului. Mă uitai la fața lui: părea că nu se gândește la nimic în momentul acela; ochii îi licăreau de o lucire ciudată, sălbatică și cu greu se opreau asupra vreunui lucru. Mi se păru că privește țintă la ceaiul meu încă fierbinte; aburi calzi urcau din ceașca plină; bietul om tremura, clănțănind din dinți. I-am oferit să bea. Se opri brusc; se întoarse cu fața spre mine, fără să spună o vorbă, luă ceașca de ceai și bău fără zahăr, în picioare, cu înghițituri grăbite, aproape pe nerăsuflăte, silindu-se parcă să nu se uite la mine. După ce bău, puse ceașca la loc și, fără ca măcar să-mi facă vreun semn din cap, își relua iarăși plimbarea de-a lungul salonului. Nu-i ardea lui acum de vorbe sau de politețuri! Cât îi privește pe ceilalți deținuți, se înțeleseseră parcă să nu intre la început în vorbă cu tânărul recrut pedepsit; dimpotrivă, după ce-i dădură primul ajutor, se făcură că nu-l mai baga în seamă, gândindu, se poate că e mai bine să-l lase în pace și să nu-l plictisească cu întrebările și „compătimirea lor”, ceea ce-i convenea, se pare, de minune.

Se lăsa întunericul, așa că se aprinse lampa. Câțiva bolnavi își aveau sfeșnicele lor cu lumânări. După vizita de seară a doctorului veni și ofițerul de gardă, numără bolnavii și închise cu zăvorul ușa salonului, după ce pusesese să se aducă hârdăul de noapte. Aflai cu mare mirare că acest hârdău rămânea în salon până a doua zi, deși privata era la doi pași de ușă. Așa era obiceiul. Ziua, deținuții bolnavi mai puteau ieși pentru o clipă până acolo, dar noaptea sub nici un motiv. Salonul pentru ocași nu seamănă întru nimic cu un salon obișnuit și osânditul bolnav trebuia să-și poarte povara pedepsei chiar și în timpul bolii. De la cine pornise întâi această rânduială – nu știu; atâta știu doar că nicăieri și niciodată n-a ieșit mai vădit la iveală esența formalismului, demonstrându-i pe deplin inutilitatea. Nu de la doctori venea, firește. Repet: deținuții aveau numai cuvinte de laudă pentru doctorii lor, îi iubeau, îi stimau și-i socoteau ca pe niște adevărați părinți. Doctorii găseau pentru fiecare câte un cuvânt bun de mângâiere și deținutul izgonit de toți știa să prețuiască acest lucru și le rămânea recunoscător, pentru că vedea că o fac dintr-o pornire sinceră și caldă. Ar fi putut să se poarte și altfel; nimeni nu s-ar fi gândit să-i tragă pe doctori la răspundere dacă s-ar fi purtat aspru, brutal și fără iubire de

oameni cu acești bolnavi. Erau deci buni și înțelegători din pură omenie, din îndemnul cald al inimii. Cine altul putea ști mai bine decât ei ce nevoie are un bolnav, oricine ar fi el, ocnaș sau om liber, să respire, bunăoară, un aer cel puțin tot atât de curat ca și oricare alt suferind, fie el și un personaj sus-pus, de pe cea mai înaltă treapta socială. Bolnavii din celelalte saloane sau convalescenții erau liberi să se plimbe prin coridoare, să facă mișcare, să respire un aer

Mai puțin stătut și inecăcios, precum cel din salonul nostru. At exemplul, totdeauna otrăvit de miasme.

Jvumai să-ți închipui cât de infect ajungea aerul și așa împruțit și grețos, în salonul nostru, noaptea, când se introducea acest hârdău și te-ar și cuprinde oroarea și dezgustul; pe măsură ce creștea căldura și datorită necesității repetate a unor bolnavi de a folosi hârdăul, duhoarea ajungea de-a dreptul de nesuportat. Dacă am spus adineauri că deținutul bolnav își purta mai departe povara pedepsei și în timpul bolii, nu mi-a trecut o clipă prin gând și nici acum nu cred că și măsura aceasta a fost rânduită tot ca o pedeapsă. Ar fi din parte-mi o calomnie stupidă. Pedepsirea unui bolnav nu și-ar avea nici o justificare. Or, dacă așa stau lucrurile, e de presupus că administrația a fost împinsă de motive foarte grave să recurgă la această măsură, cu urmări atât de dăunătoare. Care să fie motivele? Dar curios e că tocmai necesitatea acestei măsuri nu-și găsea nici o explicație, după cum cu totul de neînțeles păreau și numeroase alte măsuri, a căror explicație scapă oricărei presupunerii. Atunci de ce cruzimea aceasta cu totul inutilă? Deținutul ar putea să se prefacă bolnav și, ajungând la spital, să înșele buna-credința a doctorilor, iar noaptea să iasă la privată și de acolo să se facă nevăzut, la adăpostul întunericului? Să fim serioși. E o presupunere atât de absurdă, că nici n-ai cum s-o demonstrezi. Unde să fugă? Cum să fugă? Îmbrăcat cu ce? Ziua bolnavii sunt lăsați să iasă câte unul; de ce nu s-ar proceda la fel și noaptea? În fața ușii stă permanent o santinelă cu pușca încărcată. Privata e la doi pași de el; și totuși, bolnavul e însoțit până acolo de planton, care nu-l pierde din ochi nici o clipă. Privata n-are decât o fereastră, dublă și cu gratii de fier. Afară, sub fereastra și chiar sub ferestrele saloanelor cu deținuți patrulează noaptea o altă santinelă. Ca să sară pe fereastră, ar trebui să scoată rama și să forțeze gratiile. Dar cine îl lasă să o facă? Să zicem că l-ar ucide mai întâi pe planton, înainte ca acesta să strige după ajutor. Admițând chiar și ineptia asta, nu-i rămâne totuși să forțeze fereastra și gratiile? Notați că în imediata apropiere a santinellei dorm supraveghetorii salonului, iar M vreo zece pași, în fața salonului vecin, stă de strajă o alta santinelă înarmată, cu un alt planton lângă el și C] supraveghetorii respectivi în apropiere. Și unde ar putea să fugă deținutul numai în ciorapi și papuci, în halat și tichie de spital, pe vreme de iarnă? Iar dacă e așa, dacă primejdia e atât de neînsemnată (eu personal susțin că-i inexistentă), atunci pentru ce sunt atât de obijduiți bolnavii, când unii dintre ei își trăiesc, poate, ultimele zile, ultimele ceasuri, când aerul curat le este și mai necesar decât celor sănătoși? Pentru ce? N-am putut înțelege niciodată.



Și totuși, de vreme ce a răsunat o dată întrebarea aceasta „Pentru ce?” și fiindcă veni vorba, nu mă rabdă inima să nu l dau în vileag și o altă nedumerire, care îmi revine mereu în amintire și care ani de-a rândul nu mi-a dat pace, ca o problemă de nedezlegat; oricât mi-am bătut capul, n-amf putut găsi un răspuns cât de cât satisfăcător. Nu pot să nu mă opresc asupra acestui lucru, înainte de a-mi urma povestirea.! Vreau să vorbesc despre lanțurile de care ocnașul nu poate fa niciodată eliberat, oricât ar fi de bolnav. Oameni cu plămâniil mâncați de oftică erau ținuți în lanțuri; i-am văzut murind cu,] picioarele încătușate. Și totuși, lumea părea că se obișnuise» și vedea în asta ceva statornicit de vreme, ceva de neînlăturat! Cred că nimeni nu și-a pus această problemă, dacă nici chiai doctorii nu s-au gândit măcar o dată în toți acești ani să interj vină la comandament pentru descătușarea picioareloa ocnașilor grav bolnavi sau măcar al ofticoșilor pe moarte. Sa zicem că lanțurile nu sunt tocmai grele, nu cântăresc mai mulj de opt până la douăsprezece livre1. Pentru un om sănătos nil e cine știe ce povară de nesuportat. Deși mi se spunea că după câțiva ani picioarele ocnașilor încătușați încep să se usuce: slăbesc și se vlăguiesc. Nu știu dacă e adevărat, di 1 O livră = aproximativ 0,500 kg (n. ed. Române).

AMINTIRI DIN CASA MORȚILOR\_225 tare îmi vine s-o cred! O greutate, oricât de mică ar fi, chiar numai de zece livre, dacă e prinsă de picior pentru totdeauna, sporește greutatea piciorului în chip normal și, după un timp mai îndelungat, poate să aibă anumite consecințe vătămătoare. Să zicem, totuși, că pentru un ocnaș sănătos asta nu înseamnă nimic. Dar pentru un ocnaș bolnav e oare același lucru? Să zicem că și pentru un bolnav obișnuit n-ar fi prea greu. Pentru ocnașii grav bolnavi însă, pentru ofticoși, ale căror mâini și picioare oricum se usucă, încât și un fir de pai devine o povară, repet, e oare același lucru? Dacă administrația spitalului ar cere ușurarea, cel puțin a ofticoșilor și încă ar fi un mare bine, vă încredințez. Mi se va obiecta, poate, că ocnașii sunt răufăcători, nevrednici de orice fel de binefacere; mă întreb însă ce rost mai are să îngreunezi pedeapsa aceluia care și așa a fost însemnat de mâna Domnului? Totuși, nu-mi vine să cred că această povară avea drept scop numai pedepsirea vinovatului. Tuberculoșii sunt scutiți de pedeapsă corporală chiar prin lege. Prin urmare, aici nu poate fi vorba decât de o măsură importanta, tainică, dictată de considerații superioare, preventive. Dar care? N-am putut înțelege niciodată. Doar n-o să-și închipuie cineva în mod serios că un ofticos ar fi în stare să fuga. Cui i-ar trece prin gând una ca asta, mai ales când boala a ajuns într-un stadiu avansat? Iar ca să zici că cineva ar putea să se prefacă bolnav de tuberculoză, ca să-i înșele pe doctori și apoi să fugă, ar fi o naivitate. Oftica e o boală ce-ți sare în ochi și care nu se poate simula. Dar chestiunea se poate pune și altfel: singurul rost al lanțurilor este acela de a-l împiedica pe ocnaș să fugă? Nicidecum. Lanțurile sunt, pe cât se pare, un semn de ponegrire, de ocară, o povară fizică și morală. Lanțurile nu pot împiedica pe nimeni și nicicând să evadeze. Ocnașul cel mai neînde-mănic, cel mai prost, știe cum să le frângă, cum să le zdrobească cu o piatră, fără prea multă greutate. Prin

urmare, ca măsură preventivă, lanțurile la picioare n-au nici un rost; iar dacă-i așa, dacă se pun la picioarele ocnașilor numai ca pedeapsă pentru nelegiuirile lor, întreb încă o dată: ce rost mai are să pedepsești un muribund?

Și uite, acum, când scriu aceste rânduri, îmi apare aievea înaintea ochilor chipul unui bolnav pe moarte, al unui ofticos, al aceluși Mihailov care avea patul față-n față cu al meu nu departe de Ustianțev și care s-a stins, îmi aduc aminte, a patra zi după intrarea mea în spital. Și dacă am adus acum vorba de ofticoși, n-am făcut-o poate decât reluând fără voie firul gândurilor ce mă frământaseră atunci, sub impresia acestei morți. Îl cunoșteam prea puțin pe Mihailov. Era un tânăr de cel mult douăzeci și cinci de ani, înalt, subțire, plăcut la chip. Era osândit la muncă silnică fără termen și ținut la secția specială; îl vedeai veșnic tăcut și trist; era o tăcere ciudată, cuminte, potolită, o tristețe blândă, liniștită. Aii fi zis că „se usucă” în temniță, cum obișnuiau să spună ocnașii care vorbeau totdeauna cu mult drag de el. Îmi aduci aminte numai că avea ochi foarte frumoși și nu știu, zău, de ce amintirea lui mi s-a păstrat atât de vie și-mi revine în memo-j rie cu atâta limpezime. S-a stins pe la ora trei după-amiază! Într-o zi geroasă, senină. Soarele străpungea cu raze piezișe, scânteietoare, geamurile verzui, înghețate; un potop de lumină scâldea obrajii nenorocitului, care nu-și mai dădea seama de nimic, dar se sfârșea încet, greu de tot, căci da câteva ceasuri fusese cuprins de liniștea din apropierea morții. Încă de dimineață i se tulburaseră ochii și nu-l mai cunoștea pe niciunul dintre camarazii care se apropiiau de el. Cei din jur ar fi vrut să-i ușureze cumva suferința; vedeau că se simte rău de tot: respira greu, din adânc, cu horcăielă coșul pieptului îi sălta, parcă n-ar fi avut destul aer. Li început zvârli plapuma și cearșaful deoparte, apoi încercă să-J smulgă și cămașa și ea o povară chinuitoare. Îl ajutară să și-fl lepede de tot. Era groaznic să-i vezi trupul lung, deșirat, ctt mâinile și picioarele descărnate, cu burta suptă, cu piept™ bombat, pe care coastele se conturau deslușit, ca la u l

Chelet. Pe tot corpul lui nu mai rămăseseră decât o cruciuliță de lemn, pe care o purta la piept ca un talisman și lanțurile, (jin care ar fi putut acum să-și. Tragă ușor picioarele. Cu o jumătate de ceas înainte de a muri, orice zgomot amuți, toți vorbeau în șoaptă. Cei care erau nevoiți sa se deplaseze pășeau în vârful picioarelor. Se vorbea puțin, despre lucruri neînsemnate, de interes cotidian și cel ce rostea vreo vorbă se uita pe furiș spre muribund, care horcăia din ce în ce mai tare și mai greu. Deodată ridică o mână și cu mișcări nesigure își pipăi talismanul de la piept și încerca să și-l smulgă, ca și cum și asta îl apăsa ca o grea povară.

Îi scoaseră de la gât și crucea-talisman. După vreo zece minute se liniști pentru totdeauna. Bătură în ușă și dădură de veste paznicilor. Intră un supraveghetor, aruncă spre mort o privire tâmpă și plecă să-l caute pe felcer. Acesta, om încă tânăr și foarte de treabă, poate prea mult preocupat de înfățișarea lui, de altfel destul de chipeșă, veni în grabă: se apropie de cadavru cu pași mari, stârnind ecouri surde în liniștea salonului, cu un aer voit degajat, studiat parcă dinainte și anume pentru acest caz, apucă brațul mortului și-i

pipăi pulsul, apoi dădu din mână a neputință și plecă. Se duseră să-i dea de știre gărzii: deținutul era un criminal important de la secția specială, încât și constatarea decesului trebuia făcută cu un ceremonial deosebit. În vreme ce așteptam să apară cei de la postul de pază al spitalului, un ocaș spuse în șoaptă că n-ar fi rău să închidem ochii mortului. Un altul ascultă grav, se apropie tăcut de Mihailov și-i închise ochii. Zărind pe pernă crucea pe care i-o scosese de la gât, o luă în mână, o examina și o puse din nou la gâtul mortului, făcându-și semnul crucii. Chipul decedatului căpăta treptat rigiditatea cadaverică; gura era întredeschisă și lăsa să se vadă printre buzele subțiri, lipite de gingii, două șiruri de dinți albi, sănătoși, sclipind în soare. Intră subofițerul de gardă, purtând sabie și cu coiful pe cap, însoțit de doi soldați. Se apropie, încetinind din ce în ce pasul, uitându-se nedumerit cu coada ochiului spre deținuții care rămăseseră muți la locurile lor și-l sfredeleau cu ochii întunecați. La un pas de mort se opri scurt, țintuit parcă în loc de o teama neobișnuită. Trupul gol, uscat, în lanțuri, îl impresionase-desprins curelușa de sub bărbie, își scoase coiful, lucru pe care nu era obligat să-l facă, și, cu un gest larg, își făcu semnul crucii. Era un om aspru la chip, un soldat încărunțit, slugă supusă a disciplinei și datoriei. Mi-aduc aminte ca lângă el se afla în acel moment Cekunov și el bătrân cu părul alb. Tot timpul acesta nu-l slăbi din ochi pe subofițer și-j urmărea mișcările cu o ciudată atenție. Privirile lor se încrucișară și atunci băgai de seamă că buza de jos a lui Cekunov începe să tremure. O stranie crispare îi schimonosi gura șq printre dinții rânjiți îi spuse iute subofițerului arătând, cu uni semn din cap, spre mort:

— A avut și el o mamă!

Și apoi se depărta.

Mi-aduc aminte ca vorbele acestea m-au cutremurat. De ce le rostise și cum îi trecuse prin minte s-o facă? Dar iată căj veniră să scoată cadavrul; îl ridicară cu saltea cu tot; se auziră foșnetul paielor și zgomotul strident al lanțurilor ce se loveau de dușumea. Cineva le ridică de jos. Trupul neînsuflețit ful scos afară și deodată toți începură să vorbească cu glas tare în coridor subofițerul striga la cineva să-l caute pe fieră După regulament, mortului trebuia să i se scoată cătușele.

Dar văd că m-am depărtat de subiect.

II

URMARE I

Doctorii vizitau salonul dimineața, pe la orele unsprezece! Se iveau toți deodată, însoțindu-l pe medicul-șef; cu un ceai și jumătate mai înainte își făcea vizita medicul salonului. hM

AMintiri din casa morților 229 salonul nostru era pe atunci un doctor tânăr, foarte priceput, totdeauna vesel și binevoitor; deținuții îl iubeau foarte mult și nu-i găseau decât un singur cusur: „Prea e sfios și blând”. Într-adevăr, nu prea era vorbăreț; dimpotrivă, părea intimidat și numai că nu roșea când vorbea cu noi; schimba dieta cum} \_o cereau bolnavii și ai fi zis că e gata să le prescrie și doctoriile pe care i le-ar fi cerut. Nu mai încape îndoială, era bun ca

pâinea caldă. Trebuie să recunoaștem că mulți doctori în Rusia se bucură de dragostea și respectul oamenilor simpli și aceasta pe bună dreptate, după cât am putut să-mi dau seama. Știu că vorbele mele ar putea să pară paradoxale, mai ales dacă ne gândim la neîncrederea pe care o arată oamenii din popor ruși față de medicină și față de leacurile străine. Chiar și atunci când suferă de o boală grea, omul simplu prefera să se caute ani de-a rândul la vreo doftoroaie ori să ia acasă leacuri băbești (care nici ele nu sunt de lepădat), decât să-l vadă un doctor ori să intre în spital. În afară de fenomenul extrem de important, care nu are nimic comun cu medicina și care constă în neîncrederea generală a omului simplu față de tot ce poartă amprenta oficialității, a uniformei cazone și a formalismului oficial, propriu administrației de stat, poporul e îngrozit și prevenit împotriva spitalelor de unele zvonuri prostești, de cele mai multe ori absurde, deși uneori nu tocmai lipsite de temei. Dar ceea ce-l îngrozește mai mult este rânduiala nemțească din spitale, oamenii străini care stau în preajmă în timpul bolii, asprimea regimului alimentar, zvonurile despre severitatea neînduplecată a felcerilor și a doctorilor, despre spintecarea cadavrelor, adică despre disecție și autopsie și așa mai departe. Și apoi, se gândește cum să se lase lecuit de domni, căci pentru poporul de jos medicii tot domni sunt. Dar o dată ce ajunge să-i cunoască (afară de unele foarte rare excepții), neîncrederea și toate temerile dispar încetul cu încetul, spre cinstea medicilor n<sup>o</sup>ștri, mai ales a celor tineri, care, după părerea mea, în

DOSTOIEVȘR] marea lor majoritate știu să-și atragă respectul, ba chiar și dragostea poporului. Afirm acest lucru pe baza experienței proprii, după cele văzute și constatate în atâtea rânduri și în diferite locuri și n-am nici un motiv să cred că în restul țării lucrurile se petrec altminteri. Se întâmplă, nimic de zis, ca j undeva într-un fund de țară doctorii să se lase mituiți, să ia i șperțuri, să tragă foloase personale din administrarea spitalelor lor, neglijându-și aproape cu totul bolnavii, ba uneori să-și uite cu desăvârșire meseria. Tot ce se poate; dar aici vorbesc de cei care alcătuiesc marea majoritate, sau mai bine zis de acel suflu nou, de acel curent înnoitor din zilele noastre, care se afirmă cu tot mai multă tărie pe tărâmul mediciei. Cât despre renegații, trădătorii nobilei cauze, lupii strecurați în stână, în ciuda încercării lor de a se dezvinovăți și] justifica, acuzând, cu comoditate, mediul corupt și dizolvant, ale cărui victime ar fi și ei la rândul lor, vor rămâne de-a | pururi vinovați, mai cu seamă atunci când au ajuns să-și piardă și simțul omeniei. Căci omenia, blândețea, înțelegerea! Și dragostea frățească față de bolnav sunt adesea mai eficace decât doctoriile cele mai bune. Ar fi timpul să punem capăt ii scâncetelor resemnate, să ne scuturăm de apatie, să încetăm a'j mai arunca vina numai și numai pe mediu și pe influența lui nefastă. E drept că mediul în care ne complăcem să vegetăm exercită adesea o influență demoralizatoare în unele privințe, dar de aici mai e mult până la demobilizarea totală; totuși, se'j întâmplă și nu arareori, să vezi o pramatie, un șmecher fără | pereche, speculând acest argument pentru a-și acoperi sau] justifica nimicnicia sau slăbiciunea, ba uneori chiar și câte o ticăloșie, mai ales când e meșter să dea

din gură sau s-oj aducă bine din condei. Dar văd că iarăși tn-am depărtat de lai subiect: am vrut numai să spun că poporul de jos se arată' ostil și neîncrezător mai mult față de administrația spitalelor,! Decât față de medici. Când ajunge să-i cunoască, își schimbă

Ae îndată atitudinea față de ei și renunță treptat la cele mai multe dintre ideile sale preconceptuate în ceea ce-i privește.

În multe privințe, atmosfera care domnește în spitalele noastre nu corespunde aproape deloc mentalității poporului și rânduielile statornicite, departe de a-i putea câștiga încrederea și stima, continuă să rămână străine și oarecum dușmănoase felului de a fi al omului nostru de rând. Cel puțin aceasta este impresia cu care am rămas după cele câte mi-a fost dat să constat prin propriile mele observații.

Medicul salonului nostru zăbovea de obicei la patul fiecărui bolnav, îl întreba ce-l doare, îl asculta foarte atent, îl examina, apoi îi prescria doctorii și rația alimentară. Uneori constata că pretinsul bolnav n-avea nimic, dar deținutul venise să se odihnească, să mai scape de muncă și să doarmă pe-o saltea într-o odaie caldă, în loc să se chinuiască pe scândura goală într-o sală umedă a corpului de gardă, în care sunt înghesuiți până la refuz o mulțime de arestanți palizi și trași la față. (Totdeauna și pretutindeni în Rusia, cei ținuți în prevenție au fețele palide și supte, ceea ce înseamnă că întreținerea lor și starea sufletească sunt mai de plâns decât ale celor judecați și osândiți.) În asemenea cazuri doctorul nostru, fără să-și piardă cumpătul, nota în fișa pretinsului bolnav că suferă de o febris catarhalis^ oarecare și-l lăsa să stea în spital și câte-o săptămână. Toată lumea făcea mare haz de această febris catarhalis, fiindcă se știa că e o denumire convențională, stabilită printr-un fel de înțelegere tacită între doctor și bolnav pentru o boală simulată; „junghiuri de rezervă", cum obișnuiau să-i spună ocnașii, traducând pe limba lor termenul febris catarhalis. Uneori, bolnavul închipuit abuza de bunătatea și bunăvoința doctorului și zăcea în spital până când îl alungau cu forța. Să-l fi văzut atunci pe doctorul nostru de salon: încurcat de încăpățânarea ocnașului, era nespus de stânjenit și nu se îndura să-i spună

Febră catarală (lat.).

Fățiș că e timpul să se facă sănătos și să ceară bilet de ieșire, deși ar fi fost în drept să-l gonească pe dată și fără nici un fel de cruțare, scriind pe foaia de observație de la capătul patului: Sanat est! El încerca însă la început să-l facă să înțeleagă prin aluzii, pe urmă numai că nu se ruga de el: „N-ar fi timpul să pleci, ce zici? Acum ești pe deplin sănătos; nu prea avem nici locuri." și așa mai departe, până când închipuitul bolnav se simțea și el rușinat și își cerea ieșirea din spital. Medicul-șef, deși și el un om foarte bun, un suflet cinstit și înțelegător (și pe el îl iubeau bolnavii), era totuși mult mai sever și mai hotărât decât medicul de salon și la nevoie, după împrejurări, știa să fie de o severitate neînduplecată, care impunea în mod deosebit și cu care își câștigase un mare respect în ochii bolnavilor. Venea întotdeauna însoțit de toți medicii spitalului, imediat după vizita medicului de salon și se oprea în dreptul fiecărui bolnav,

mai ales când era vorba de o boală grea. Pentru fiecare găsea j câte un cuvânt de îmbărbătare, pornit din inimă, lăsând tot-j deauna în urma lui o impresie excelentă. Pe cei veniți cu] „junghiuri de rezervă”, nu-i respingea niciodată și nu-i] trimitea înapoi; dacă vreunul se încapățâna să rămână prea] mult, nota numaidecât pe foaie: „Bun pentru ieșire”,! Zicându-i blând, dar hotărât: „De, frățioare, te-ai odihnit] destul, acum, du-te, toate au o măsură, ai și tu obraz”.] Leneșii care voiau să se sustragă de la lucru, mai ales în l zilele de vară, sau acei care urmau să îndure pedeapsa cui bătaia se încapățâneau de obicei să mai rămână la spital] Mi-aduc aminte că o dată a fost necesar să se recurgă la mijloace aspre, chiar drastice, ca să-l silească pe unul dintrej aceștia să plece. Venise cu o boală de ochi; pleoapele îi era] roșii și se plângea de înțepături insuportabile. L-au îngrijit îflT fel chip, i-au pus cataplasme, lipitori, picături tari; totul era] însă, în zadar: boala nu se vindeca și ochii rămâneau roșii

1 Vindecat (lat.).

Cazul păru suspect; inflamația nici nu creștea, dar nici nu da înapoi. În cele din urmă, doctorii și-au dat seama că au de-a face cu o simulație și că ocnașul își provoca înadins boala. Deținuții știau toți încă dinainte că nu era la mijloc decât o înșelăciune, dar el nu voia să mărturisească nimic. Bolnavul era un flăcău voinic și destul de chipeș, dar cu toate astea, din capul locului produsese asupra tuturor o impresie neplăcută; se ținea veșnic încruntat și mohorât, era ursuz și încuiat, nu vorbea cu nimeni, nu se apropia de nimeni, se uita chiorăș și bănuitor, de parcă toată lumea l-ar fi dușmănit. Mi-aduc aminte că unii nu se dădeau înapoi să creadă că el ar fi fost în stare să facă cine știe ce prostie. Era soldat, săvârșise o serie de furturi, fusese prins, arestat și osândit la o mie de lovituri și acum trebuia să-și ispășească pedeapsa, ca apoi să fie trimis într-o unitate disciplinară. Ca să scape de pedeapsă, osânditul recurge uneori, cum am mai spus, la cele mai uluitoare soluții: în ajun de execuție, când nu-i mai rămâne nici o speranță să scape de cele o mie de lovituri, numai ce-l vezi că sare și implanta un cuțit într-unui din șefi ori în vreun frate ocnaș, ca să fie trimis iar în judecată, izbutind astfel să-și amâne pedeapsa cu o lună sau două și, deci, să-și ajungă țelul de moment. Puțin îi pasă că după trecerea acestui răgaz de o lună sau două va avea de suportat o pedeapsă de două sau de trei ori mai grea; acum el nu se gândește decât la un singur lucru: să întârzie clipa cea groaznică măcar cu câteva zile, orice s-ar întâmpla mai apoi – într-atât se pierd cu firea acești nenorociți. Mulți din salonul nostru se temeau ca nou-venitul să nu devină primejdios și în deznădejdea lui să nu-l omoare peste noapte pe vreunul dintre bolnavi. Dar totul s-a mărginit la bănuieli și șoapte, fără să se ia vreo măsură de precauție; nu s-au ferit nici cei care aveau paturile lângă el. Unii observaseră însă că noaptea el se freacă la ochi cu var cojit din tencuială? I cu încă ceva, ca dimineața, la ora vizitei doctorului, să

DOSTOIfcvskI

Fie iar roșii. Văzând că n-are încotro, medicul-șef îl amenință că o să încerce să-l vindece cu „urzici”. Când o boală de ochi se încapățânează să nu

dea înapoi la nici un tratament, doctorii, după ce au folosit toate mijloacele științifice, se hotărăsc să recurgă la un tratament drastic și extrem de dureros: ca să-i salveze bolnavului vederea, îi aplică „urzici”, ca la cai. Dar, bietul de el, nici această amenințare nu l-a convins să se vindece. Ori era prea îndărătnic, ori prea laș, căci de fapt suferința pricinuită de „urzici” nu era cu mult mai mică decât cea provocată de bătaia cu vergile.

Și atunci, îi aplicară „tratamentul”, care constă în următoarea operație: unul îl apucă pe bolnav cu mâna de piele de la ceafă, pe care o trage cât mai tare; în piele se face cu cuțitul o rană lungă și largă, prin care se trece o fâșie de tifon lată de un deget; în fiecare zi la un ceas anumit, fâșia este trasă înainte și-napoi, ca să sfâșie din nou pielea prinsă, astfel ca rana să fie mereu deschisă și să supureze. Nenorocitul îndură cu încăpățănare câteva zile în șir și această tortură, care-i pricinuia dureri cumplite și abia atunci se învoi să-și ceară ieșirea din spital. Într-o singură zi ochii i se vindecară pe deplin și, de îndată ce se vindecă și rana de la ceafă, fu trimis la corpul de gardă, de unde a doua zi urma să fie scos spre a fi trecut prin „ulița verde”, ca să-și încaseze pedeapsa de o mie de lovituri de vergi.

E grea, desigur, clipa dinaintea ispășirii pedepsei; e atât de grea, încât poate păcătuiesc spunând că teama pe care o încearcă cel condamnat e o dovadă de slăbiciune sau de lașitate. Trebuie să fie teribil de grea, de vreme ce, numai ca s-o amâne, oamenii se expun la o pedeapsă de două și de trei ori mai mare. Am amintit aici și de unii care se grăbeau să-și ceară ei singuri ieșirea din spital, mai înainte chiar ca rănilor pricinuite de prima serie de lovituri să fi fost vindecate, numai ca să-și împlinească mai repede osânda și să scape

#### AMUNUKI din CASA MORȚILOR

Dată pentru totdeauna de această situație, căci viața la corpul de gardă e mult mai grea decât viața de ocnă. Pe lângă deosebirile de caracter, hotărârea și curajul unora își găsesc explicația și în deprinderea cu bătaia și cu pedepsele în general.

Cei care au fost bătuți în repetate rânduri sunt întrucâtva căliți și sufletește ji trupește: au mai multă putere de voință, spatele le este mai rezistent și, la urma urmei, primesc loviturile cu mai mult scepticism: socotesc bătaia ca pe un neajuns trecător, de care nu se tem. În general, așa stau lucrurile. Un ocaș, dintre: ei osândiți fără termen și ei deținuți la secția specială, un calmuc botezat, Aleksandr sau, cum era poreclit de ceilalți deținuți, Aleksandra – un omuleț ciudat, mare pișicher, îndăzneț nevoie mare, dar și bun la suflet -îmi povesti cum îrdurase cele patru mii de lovituri. Vorbea întotdeauna de acțastă pedeapsă în glumă, râzând, dar îmi mărturisi că de n-ir fi fost crescut încă de copil. În bătaii -spatele îi era veșni; brăzdat de urme de lovituri noi – n-ar fi fost în stare să-și hdure pedeapsa. Pe când îmi povestea, el binecuvânta parcă creșterea primită în șuierături de bici.

— Mă băteau centru cel mai mic lucru, Aleksandr Petrovici, îmi mărturisi el într-o seară, pe când stăteam de vorbă în patul mei, aproape de foc; m-au bătut fără nici o pricină cincisprezece ani la rând, cel puțin de când mi-aduc

aminte, de mai multe ori pe zi, numai cine nu voia nu mă bătea; astfel că pâni la urmă m-am obișnuit cu bătaia.

Cum ajunsese a armată, n-aș ști să spun; poate că mi-a povestit și asta, du în orice caz, fusese veșnic fugar și vagabond. Mi-aducaminte numai ce mi-a spus de spaima pe care a simțit-o când a aflat că e osândit la patru mii de lovituri, pentru că își ouorâse comandantul.

— Știam că o săfiu aspru pedepsit și îmi ziceam că, oricât de obișnuit aș fi cubâtaia, de data asta nu mai scap – patru mii de lovituri nu-ighimă! Unde mai pui că toți șefii în păr mă luaseră la ocli și erau porniți rău pe mine, să mă mănânce de viu, nu alta! Știam eu, cum să nu știu, că or și mă bată fără milă și că nu scap cu viață. Pe unde să scol cămașa? Am încercat mai întâi să mă botez, cu gândul ci poate mă vor ierta; e drept că ai noștri mi-au spus că n-o să-i fie de nici un folos și că n-au să mă ierte, eu însă mi-am zfl să încerc totuși, cine știe, poate că de un botezat au să aibă mai multă milă. Da' de unde: de botezat m-au botezat și la sfântul botez mi-au dat numele de Aleksandr, dar de vergi totf n-am scăpat; măcar de una să mă fi iertat – nici pomeneală! | Crede-mă, m-am simțit de-a dreptul jignit. Așa, vrasăzic< îmi spun eu; ei bine, stați că vă arăt eu. Dacă-i pe păcăleai? Să vă arăt eu ce-i aia păcăleală. Și ce crezi, Aleksanc Petrovici, le-am făcut-o, tot eu i-am dus de nas! Mă pric peam de minune să fac pe mortul; adică nu să mă fac c-c murit, ci numai că trag să mor și-s cât pe ce să-mi dau sufletul. Am fost dus în fața batalionului: m-au trecut ei o dată am primit o mie de lovituri, spatele îmi ardea că urlam ca din gură de șarpe; m-au trecut și a doua oară – încă o mie de lovituri. Și ce-mi zic: „Mă curăț, mi se apropie sfârșitul”; îmi ieșisem din minți, picioarele mi se muiaseră de nu mă mai țineau; mă și prăvălesc la pământ, dau ochii peste cap ca laj mort, obrazul mi se învinețește, fac spume la gură și rămânj fără suflare. Doctorul mă cercetează: „S-a zis cu el, spune, acuși moare”. M-au dus repede la spital și acolo, cât ai zice; pește, mi-am și venit în fire. După aceea m-au mai scos de] două ori. Mamă, ce furioși erau; dar tot i-am păcălit dej fiecare dată; la capătul celor trei mii de lovituri mă prăbușesc j iar mort; în schimb la a patra mie, fiecare lovitură era ca un cuțit înfipt drept în inimă, una făcea cât trei, așa de tare mă croiau! Se îndârjiseră rău de tot. Ce să spun, groaznică și afuj rișița a fost această mie din urmă (naiba s-o ia!): era cât toate celelalte trei la un loc și dacă n-aș fi făcut-o pe mortul] înainte de a fi luat sfârșit – mai rămăseseră încă vreo două] sute de lovituri, cred că m-ar fi dat gata de-a binelea. Dar nu]

#### AMINTIRI DIN UASA MORȚILOR

Li/m-am lăsat și iar m-am prăbușit, prefăcându-mă mort și i-am păcălit și de astă dată: m-ău crezut, ce să facă dacă și doctorul era convins; iar cele două sute care au mai rămas puteau să mi le tragă cât puteau și chiar au lovit, nu glumă, cu sete, cu înverșunare; dar degeaba, n-au mai putut să-mi vină de hac. Și de unde mi se trage? Din copilărie, fiindcă am crescut numai în bice și lovituri. De-aia am scăpat cu zile și trăiesc și astăzi. Multă, multă bătaie am înghițit eu la viața mea! Își încheie el povestea, căzând pe gânduri, de parcă ar fi încercat să-și aducă aminte și să numere de câte ori a fost bătut. Ce mai, n-ai



cum să le socotești pe toate – adăugă el după un răstimp, întrerupând tăcerea ce se așternuse – prea au fost multe, nici nu există numere pe măsura lor! Mă privi drept în ochi și începu să râdă atât de sincer și de naiv, încât n-am putut să nu-i zâmbesc și eu.

— Știi, Aleksandr Petrovici, eu și acuma noaptea, când visez, nu văd în vis decât bătaie, alte vise nu mi se arată.

Într-adevăr vorbea des în somn și urla, iar ceilalți îl scuturau de umeri ca să-l trezească: „Ce naiba zbieri așa!” Era un omuleț de vreo patruzeci și cinci de ani, scund și îndesat la trup, sprinten și vioi, care trăia în bună înțelegere cu toată lumea, deși îi plăcea să pună mâna pe tot ce nu era al lui, fapt pentru care mânca des bătaie. Dar care dintre ocnași nu fusese prins cu furțișaguri și nu mâncase bătaie pentru asemenea isprăvi?

Un lucru aș vrea să mai adaug: m-a mirat întotdeauna lipsa de orice resentiment, îngăduința, ba aș zice chiar bunătatea extraordinară cu care toți acești oameni, de nenumărate ori stâlciți în bătaie, vorbeau de felul cum au fost bătuți și de cei care i-au bătut. În povestirile lor, care de multe ori îmi pricinuiau palpitații puternice și dureri de inimă, nu se simțea nici umbră de ură sau de necaz. Râdeau din toată inima, ca niște copii. Afirmând acest lucru, caut să mă verific printr-o comparație și mă gândesc la M.țki, DOSTOIEVSKI

Bunăoară, care mi-a povestit și el pățaniile lui; dat fiind că nu era nobil, primise și el cinci sute de lovituri. Aflasem aceasta de la alții și l-am întrebat dacă era adevărat și cum s-au petrecut lucrurile. Mi-a răspuns scurt, fără să mă privească, roșind, pradă unei dureri lăuntrice; după câteva clipe, își ridică privirea și i-am văzut ochii scânteind de mânie și ură, iar buzele tremurându-i de indignare. Îmi dădui seama că n-avea să uite niciodată această pagină din trecutul vieții lui. Ai noștri însă, aproape toți (se poate să fi existat și excepții), priveau lucrurile cu totul altfel. E cu neputință, mă gândeam uneori, ca ei să se socotească într-atât de vinovați încât să recunoască drept justificată pedeapsa și să o accepte ca fiind binemeritată, mai ales că nu greșiseră față de ai lor, ci numai față de autorități. Cea mai mare parte dintre ei nu se considerau întru nimic vinovați. Am mai spus că n-am observat să fi dat semne de căință sau de remușcare nici când săvârșiseră o crimă față de oameni de-o seamă cu ei, darămite când era vorba de crime săvârșite împotriva reprezentărilor autorității. Uneori aveam impresia că în aceste din urmă cazuri ei priveau lucrurile în felul lor, printr-o prismă cu totul aparte,) sub aspectul lor practic sau faptic, dacă se poate spune așa. Totul era pus pe seama destinului, pe ceea ce îi este dăt omului să i se întâmple, pe inevitabilitatea faptului în sine și j aceasta fără să se gândească, fără să judece, instinctiv, inconștient, în virtutea unei credințe oarecare. Deținutul se crede totdeauna îndreptățit când e vorba de o infracțiune săvârșită împotriva autorităților, încât din acest punct de vedere nu-și pune nici o problemă; pe de altă parte însă, el e conștient că autoritățile privesc cu alți ochi crima luu găsindu-l astfel vinovat; îl pedepsesc, el îndură pedeapsa și prin urmare, sunt chit. Între ei se dă o luptă. Delinventul știți prea bine că în această luptă judecata obștii, a oameniloa simpli din mediul lui îi ține partea,

căci aceștia nu-l vor conștientiza niciodată definitiv – și asta o știe – ci, dimpotrivă, de!

Cele mai multe ori îl vor scoate basma curată, în afară de cazul când nelegiuirea a fost săvârșită împotriva alor săi, împotriva celor din mediul lui, împotriva oamenilor din popor. Conștiința îi e liniștită, de aici și tăria lui: împăcat cu sine însuși, n-are chinuri sufletești și acesta e lucrul principal. Simte că pământul îi stă neclintit sub picioare și de aceea nu urăște, ci acceptă cu resemnare ceea ce i se întâmplă, ca un fapt inevitabil, mângâindu-se cu gândul că nu e nici cel dintâi și nici cel de pe urmă care suferă și că așa va fi încă multă vreme, în lupta surdă, pasivă, dar cu atât mai îndărătnică, ce s-a iscat în curgerea vremii. Care soldat îl urăște personal pe turcul cu care se războiește? Și cu toate acestea, îl taie pe turc cu sabia, îl împunge, îl împușcă.

De altfel, nu toți își povesteau amarul cu nepăsare și sânge rece. Când venea, bunăoară, vorba de locotenentul Jerebiatnikov, se simțea cum glasurile se umpleau deodată de o mânie surdă, dăr stăpânită. Despre acest locotenent Jerebiatnikov am auzit încă în primele zile după ce am intrat în spital, bineînțeles din povestirile deținuților. Aveam să-l văd mai târziu o singură dată, pe când prelua comanda gărzii în temniță. Eră un om de vreo treizeci de ani, înalt, voinic și gras, cu obraji roșii și plini, cu dinții albi și-un ris tunător, vrednic de Nozdriev. De la prima vedere, ghiceai cât de gol era pe dinăuntru. Se desfăta dând pedepse și privind bătaia cu vergile atunci când îi venea rândul să supravegheze executarea acestora. Mă grăbesc să adaug că pe locotenentul Jerebiatnikov l-am considerat încă de atunci ca pe un monstru între monștri; de altfel, tot așa îl socoteau și deținuții. În vremurile de odinioară, într-un trecut nu tocmai îndepărtat, „vremuri a căror amintire e încă vie, dar nicicum nu-ți vine să crezi că au existat aievea”, se mai găseau, nu-i vorbă și alți executanți îndrăciți, oameni meticuloși, cărora ' Personaj din romanul lui N. V. Gogol Suflete moarte, prototipul ușurătății și al lăudăroșeniei (n. ed. Române).

Le plăcea să-și facă trista lor datorie cu zel și cu sânge. În majoritatea cazurilor însă toate acestea se desfășurau simplu, fără patimă. Locotenentul nostru era însă un maestru, un mare iubitor, un virtuoz rafinat al pedepsei corporale. Era un pasionat al artei executorii, pe care o exercita numai de dragul ei, ca pe o artă pentru artă. Savura orice moment palpitant al execuției și, aidoma unui patrician îmbuibat, depravat și pervers, din timpurile Imperiului Roman, se deda la născocirile cele mai subtile și mai rafinate, pentru a-și dezmoști cât de cât sufletul înecat în grăsime și a-l face să tresară la gădilătura plăcerii. Un ocnaș e dus să-și primească pedeapsa, la a cărei executare asistă Jerebiatnikov; o singură privire aruncată spre cele două șiruri de soldați cu bețele groase în mână îi e suficientă ca să se simtă cuprins de un elan înviorător. Trece satisfăcut prin fața rândurilor și le atrage atenția soldaților să-și facă fiecare conștiincios datoria, cu tot zelul, că altminteri. Și bieții soldați știu ce vrea să însemne acest altminteri. Dar iată că e adus și infractorul; dacă nu avusese până atunci prilejul să-l cunoască pe Jerebiatnikov și nici nu auzise bine ce fel de om este, acesta j îi joacă,

bunăoară, următoarea festă. (Bineînțeles, nu-i decât una dintre nenumăratele lui născociri, căci în privința asta] este de o inventivitate nepuizabilă.) Orice deținut, în clipa când e dezbrăcat până la brâu și subofițerii îi leagă mâinile de patul puștii, ca să-l tragă apoi după ei prin toată ulița verde -orice deținut, zic, conform unui obicei statornicit, începe să se roage cu glas tânguitor și jalnic de ofițerul însărcinat cu aducerea la îndeplinire a pedepsei corporale să fie mai îndurător și să nu pună să-l bată prea tare.

— Blagorodnicia voastră, strigă nenorocitul, aveți milă, fiți îndurător și nu mă lăsați pierzaniei; câte zile oi avea ani să mă rog lui Dumnezeu pentru sănătatea dumneavoastră. J Fie-vă milă.

Jerebiatnikov atâta așteaptă; suspendă pe dată execuția și, arătându-se mișcat, începe cu deținutul următoarea conversație emoționantă:

— Dragul meu, zice el, ce vrei să-ți fac? Nu eu, legea te pedepsește!

— Blagorodnicia voastră, totul vă stă în putință, fie-vă milă!

— Crezi poate că nu-mi este milă? Crezi poate că-mi face plăcere să te văd stâlcit în bătaie? Doar sunt și eu om. Spune, sunt om sau nu?

— Firește că sunteți, blagorodnicia voastră! Cine nu știe că dumneavoastră sunteți părintele nostru și noi copiii dumneavoastră! Fiți pentru mine ca un adevărat părinte! Strigă ocașul, în sufletul căruia nădejdea începe să mijească.

— Dar, dragă prietene, judecă tu singur, că doar ai destulă minte ca să-ți dai seama: știu prea bine că omenia îmi dictează să-ți arăt milă și îndurare, ție, păcătosul.

— Întocmai așa precum spuneți, blagorodnicia voastră!

— Da, trebuie să fiu îndurător cu tine, oricât ai fi de păcătos. Dar aici nu hotărâsc eu, ci legea! Legea te pedepsește. Ia gândește-te: îmi slujesc țara și pe Dumnezeu, înseamnă să-mi iau pe suflet un mare păcat, neîndeplinind întocmai porunca legii. Gândește-te și la asta!

— Blagorodnicia voastră!

— Ei, dar fie ce-o fi! Am s-o fac de mila ta! Știu că săvârșesc un păcat, dar înseamnă că așa a fost să fie. De data asta te pedepsesc mai ușor. Da' nu cumva îți fac astfel vreun rău? Mi-ai muiat inima, te pedepsesc mai ușor, iar tu, cu nădejdea că și altă dată ai să scapi ușor, mai faci un pas greșit. Și atunci cum rămâne? Îmi încarc eu sufletul?

— Blagorodnicia voastră! Neam de neamul meu. Am să las cu limbă de moarte. Jur ca în fața lui Dumnezeu.

— Bine, bine! Da' juri că de azi înainte ai să te porți cum trebuie?

— Să mă trăsnească Dumnezeu, să n-am parte pe lumea ailaltă.

— Nu jura, că-i păcat! Te cred și pe cuvânt. Îți dai cuvântul?

— Blagorodnicia voastră!

— Bine, ascultă, dar să știi că te iert numai pentru că m-ai înduioșat cu lacrimile tale de orfan; ești orfan, nu-i așa?

— Orfan de tată și de mamă, blagorodnicia voastră, mi-s singur pe lume.

— Ei bine, numai de dragul lacrimilor tale de orfan mi s-a muiat inima; dar ia seama: să fie pentru ultima oară. Luați-l, adăugă el cu glas atât de blând, încât bietul ocnaș nu știe cum să-i mulțumească lui Dumnezeu că a dat peste un om atât de milos.

Dar iată că groaznica procesiune pornește, l-au luat; toboșarul bate toba de zor, cele dintâi bețe se ridică în aer, abătându-se asupra nenorocitului.

— Dă-i, zbiară Jerebiatnikov. Arde-l! Dă-i! Dă-i! Mai tare și mai tare! Croiește-l, arde-l! Așa, așa; încă, încă, mai tare! Trăsni-l-ar de orfan și de ticălos!

Și soldați îl cotonogesc din răspuțeri, așa încât nenorocitul începe să vadă stele verzi și să strige ca din gură de șarpe. Iar Jerebiatnikov aleargă după el de-a lungul frontului și râde în hohote, proptindu-și mâinile în șale, râde de se prăpădește, râde ținându-se de burtă, că nici să se îndrepte nu mai poate de atâta ris și până la urmă ți-e mai mare mila de el. Și se bucură, bietul și se veselește și atâta doar că din când în când se mai întrerupe din ris și strigă:

— Dă-i, dă-i! Croiește-l pe ticălos, arde-l pe orfan!

Mai născocia și altele: vine rândul unui deținut să fie scos la pedeapsă; acesta încearcă să-l înduplece și, ca de obicei, îl roagă pe locotenent să aibă milă de el. De astă dată Jerebiatnikov nu se mai preface, nu face pe milosul și-i vorbește deschis.

— Să știi, iubitoare, că am să te pedepsesc cum scrie la carte, pentru că ești vrednic de pedeapsă aspră. O singură ușurare aș putea să-ți fac: n-am să te leg de patul puștii. Ai să mergi singur, dar după o rânduială nouă: o rupi la fugă până la capătul frontului! Ce-i drept, loviturile or să cadă ca grindina, dar cel puțin scapi mai repede. Ce zici? Încerci?

Deținutul îl ascultă nedumerit și cu neîncredere și se gândește: „Cine știe, poate că-i mai bine așa, o iau la goană și-mi scurtez chinul cel puțin de cinci ori; și-apoi, mai știi, poate că n-or să mă nimerească toate bețele!”

— Bine, blagorodnicia voastră, mă-ncumet.

— Ne-am înțeles, hai, dă-i drumul! Atenție, nu căscați gura! Strigă el către soldați, știind, de altfel, dinainte că nici o lovitură nu va cruța spinarea năpăstuitului; pentru că soldatul știe și el foarte bine ce îl așteaptă dacă nimerește pe-alături. Cel pedepsit pornește în goană prin „ulița verde”, dar nu face nici cincisprezece pași, căci loviturile se abat fulgerător și cu toată puterea, ca un ropot de bătăi de tobă pe biata-i spinare și nenorocitul se prăbușește urlând de groază, de parcă i s-ar fi tăiat picioarele.

— Nu, blagorodnicia voastră, mai bine să meargă așa cum e scris la carte, zice el, ridicându-se de jos, galben la față și speriat, în timp ce Jerebiatnikov, care știa dinainte ce o să se întâmple și că lucrurile au să ajungă aici, face un haz teribil și se prăpădește de râs.

Dar cine ar putea să zugrăvească întreaga urgie a născocirilor lui, tot arsenalul de mijloace perfide la care recurgea ca să se distreze și tot ce se povestea la noi despre el?!

Cu totul altfel, cu alt ton și cu alte accente se vorbea despre locotenentul Smekalov, care ținuse locul de comandant al temniței înainte de a fi fost numit actualul nostru maior. Despre Jerebiatnikov se vorbea cu nepăsare, fără ură, dar și fără nici o admirație, nu-l lăuda nimeni, ci dimpotrivă, toți își arătau disprețul față de el, ba cu un amestec de scârbă l WJLj V i chiar. În vreme ce de Smekalov își aduceau aminte cu plăcere și cu multă însuflețire. Nu era un pasionat al pedepselor corporale și nici măcar un amator de asemenea spectacole: n-avea nimic din firea lui Jerebiatnikov. Și totuși nu se dădea în lături, nu șovăia câtuși de puțin să aplice pedeapsa cu bătaia; dar tocmai aici e partea curioasă: până și de bătaia venită din partea lui își aduceau aminte cu un fel de duiosie, într-atâta știuse el să-și atragă simpatia deținuților. Dar cum? Cărui fapt i se datorește popularitatea lui? E drept că oamenii noștri, ca și întreg poporul rus, sunt gata pentru o vorbă bună să uite toate mizeriile și chinurile îndurate până atunci; relev acest lucru ca pe un simplu fapt, fără a căuta să-i adâncesc de data aceasta înțelesul. Prin urmare, nu era greu să-ți câștigi dragostea acestor oameni și să te bucuri de oarecare popularitate printre ei. Dar locotenentul Smekalov își câștigase o popularitate cu totul neobișnuită, încât ocașii vorbeau aproape cu duiosie până și despre felul cum îi pedepsea. „Era bun ca un tată”, îi auzeai uneori spunând cu un oftat plin de regret, comparându-l pe fostul lor de comandant provizoriu cu actualul maior. „Ce om de suflet!”

Era un om simplu, poate chiar bun în felul lui. Se întâmplă totuși ca unii șefi să fie buni și miloși, generoși chiar și cu toate astea nu se bucură de prea mare simpatie, ba câte unul dintre ei ajunge ținta glumelor și a zeflemelelor. Adevărul este ca Smekalov știuse să se poarte în așa fel, încât toți ocașii îl socoteau ca pe unul de-ai lor; e mare lucru să știi să te porți astfel sau, mai bine zis, să ai acest dar înăscut, de care cei ce-l posedă nu-și dau seama niciodată. Ciudat lucru: există printre acești oameni unii de o răutate vădită și totuși, se bucură de o mare popularitate. N-am găsit decât o singură explicație a acestui fapt curios: nu resimt un fel de repulsie, scârba sau dezgust față de mulțimea ce o au în mână! Nu-și iau aere de domnișori crescuți în saloane, nu fac caz de superioritatea lor boierească, ci dimpotrivă, au în ei ceva din firea poporului, un iz popular, cu care s-au născut și care nu-i scapă omului din popor. Ce nu-i în stare să facă el de dragul acestui iz atât de scump lui! E gata să se lipsească de omul cel mai blând, cel mai cumsecade, să-l schimbe pe unul hain și aspru, numai pentru că acesta din urmă miroase a talpa țării. Iar dacă se întâmplă să fie și un om cu adevărat bun, în felul lui, bineînțeles, vă închipuiți, desigur, cât de neprețuit devine! Locotenentul Smekalov, cum am spus, pedepsea uneori cu destulă asprime, dar o făcea în așa fel, încât ocașii nu numai că nu-i păstrau nici un pic de ură, ci dimpotrivă, își aminteau cu mult haz și nespusă veselie acum, în vremea mea, când totul aparținea trecutului, de șotiile sale din timpul ispășirii pedepselor corporale. De fapt, nici nu era vorbă de cine știe ce șotii, căci nu prea dădea dovadă de fantezie. Totul se reducea la o singură glumă, pe care a repetat-o întocmai aproape un an

întreg și al cărei farmec consta poate tocmai în faptul că era una și aceeași. Și de câtă simplitate naivă dădeau dovadă toate acestea! Lucrurile se petreceau cam în felul următor: după ce era adus deținutul vinovat de vreo abatere gravă, Smekalov venea și el la locul de adunare din curte, unde se executau de obicei pedepsele, ca să asiste personal. Cuprindea zâmbind într-o privire toată adunarea, făcea câteva glume, îl întreba pe deținut câte ceva cu totul în afară de preocuparea acelei clipe, despre viața lui de acasă ori de cea din temniță și nu cu vreun gând anume sau pentru motive de circumstanță, ca să se arate un șef grijuliu, ci numai așa – pentru că voia cu tot dinadinsul să afle aceste lucruri. I se aduceau un scaun și vergile cu care urma să fie bătut vinovatul; Smekalov se așeza pe scaun și-și aprindea pipa. Avea o pipă lungă-lungă. Deținutul începea să-l roage. „Ce mai. Să nu pierdem vremea degeaba, întinde-te colo, frățioare și să începem.” Ocașul ofta și se culca la pământ. „Ian ascultă, scumpule, știi să spui versetul cutare pe de rost?” – „Cum să nu știu, blagorodnicia voastră, suntem doar creștini, l-am învățat încă din copilărie.” – „Ia spune-l.” Și deținutul știa ce verset trebuia să spună și mai știa ce va urma când îl va spune, căci gluma asta se repetase cel puțin de vreo treizeci de ori până atunci și cu alți deținuți pedepsiți. De altfel, Smekalov știa și el că ocașul e la curent cu ceea ce va urma, după cum știa că până și soldații care stăteau cu vergile ridicate deasupra nenorocitului sunt și ei la curent cu acest lucru, cel puțin din auzite și totuși, repeta gluma mereu și mereu, atât de mult îi plăcea, poate fiindcă el o născocise, poate din orgoliu de autor. Ocașul începea să spună versetul, soldații stăteau nemișcați, iar Smekalov își lăsa și el pipa deoparte, se aplece încordat înainte și cu mâna ridicată aștepta să audă un anumit cuvânt.

Cel supus la pedeapsă spunea mai departe, ajungea la versetul „facă-se voia Ta, precum în cer așa și pe pământ” și rostea în sfârșit cuvântul: pământ. Locotenentul atât aștepta.! „Stai!” striga el, înflăcărându-se deodată și în aceeași clipă, cu i un gest marțial, îi poruncea omului cu varga ridicată: „Croiește-l cu o nua!” Apoi către ceilalți: „Și voi, rând pe rând!”

Și se strâmba de răs. Soldații din juru-i zâmbeau: zâmbea și cel care primea porunca, osânditul schița și el un zâmbet, deși la cuvântul croiește-l varga șuiera în aer, pentru ca în clipa următoare să creșteze ca un brici spinarea vinovatului. Și ce haz și bucurie pe Smekalov: se bucura de faptul că el este acela care a născocit toate acestea, că el, cu mintea lui, a găsit și a ticluit rime atât de potrivite ca „voia ta – nua” și „pământ – pe rând”. Și Smekalov pleca mulțumit, ca și osânditul, care era mulțumit de el însuși și de purtarea locotenentului, încât îl vedeai peste o jumătate de ceas povestindu-le tuturor celor din temniță cum și de data aceasta, AMIN JIK1 DIN CASA MORTILOR

1 De la Manilov, personaj din *Suflete moarte* de Gogol, tipul visătorului romanțios și sentimental, lipsit de putere de acțiune (n. ed. Române).

Pentru a treizeci și una oară, s-a repetat aceeași glumă a lui Smekalov. „Ce mai vorbă, e strașnic! Mare mucalit!”

Ba, uneori deosebeai în amintirile lor despre acest locotenent de treabă oarecare accente de manilovism<sup>1</sup>. Numai ce îl auzeai pe câte unul:

— De multe ori, când porneam la lucru – și chipul povestitorului se lumina de un zâmbet fericit – îl zăream la fereastră în halat, cu samovarul în față, cu pipa în gură. Îmi scoteam căciula, să-i dau bună ziua: „încotro, Aksionov?”. „La lucru, Mihail Vasilici, dar mai întâi să dau o raită pe la atelier.” Clătina din cap și-i zâmbea. Ce suflet, ce om! Pâinea lui Dumnezeu!

— Om ca el mai rar! Mai adăuga unul dintre ascultători.

III

URMARE I

Am pomenit aici de pedepse, precum și de feluri executanți ai acestor interesante îndatoriri, pentru că, de fapt, abia în spital mi-am putut forma o idee mai mult sau mai puțin clară despre toate aceste lucruri. Până atunci le cunoșteam numai din auzite. În cele două saloane ale noastre erau internați deținuții pedepsiți cu bătaia din toate batalioanele, aresturile și celelalte unități speciale militare cu caracter disciplinar din orașul nostru și din întreaga regiune. În perioada aceasta de început, când nu lăsam să-mi scape nimic din tot ce se petrecea în jurul meu și observam ciudatele rânduieli cu o nepotolită curiozitate și cu multă 1 Tot ce scriu aici despre pedepse corporale și cazne se refera la vremea mea. Azi aud că lucrurile s-au schimbat și continuă să se mai schimbe (n.a.). Aici, ca și în alte pasaje, autorul încearcă să atenueze grozăvia celor descrise, plasându-le într-un timp care nu era însă deloc trecut, așa cum afirmă el (n. ed. Române).

Z4 «luare-aminte, toți oamenii aceștia aduși de sub vergi sau pregătindu-se să le îndure îmi produceau, firește, o impresie deosebit de puternică. Eram tulburat, zăpăcit, speriat. Țin minte cu câtă nerăbdare căutam să pătrund sensul tuturor celor ce se întâmplă, să prind cât mai multe amănunte în legătură cu ele; ascultam avid cele ce se povesteau și se discutau în această privință, puneam fel de fel de întrebări, căutam răspunsuri și soluții. Intre altele, voiam să cunosc neapărat toate gradele de osândă și felurile de pedepse, toate modurile de aplicare a acestora și variatele nuanțe și procedee de executare, precum și ce spuneau deținuții înșiși despre toate acestea; încercam să-mi închipui starea sufletească a celor duși pentru a le fi aplicată pedeapsa corporală. Am spus că se întâmplă rareori ca un deținut să rămână calm înainte de pedeapsă, chiar dacă a mai fost bătut și în alte rânduri. O spaimă teribilă, de ordin pur fizic, năprasnică și de neînving, pune stăpânire pe osândit, copleșindu-i întreaga ființă morală.

Dar și mai târziu, în tot lungul anilor de ocnă, am urmărit fără voia mea, cu o ciudată luare-aminte, comportarea acelor deținuți care, după ce li se vindeau rănilor pricinuite de prima serie de lovituri, urmau să iasă din spital, pentru a suporta și restul pedepsei. Întreruperile de felul acesta sau împărțirea pedepsei în două sau mai multe reprize sunt de obicei făcute la intervenția medicului, care ia parte la executarea ei. Dacă numărul loviturilor fixate prin sentință e prea mare și se crede că deținutul n-o să-l poată îndura, se împarte

în două sau trei, după aprecierea doctorului; în timpul execuției, acesta din urmă trebuie să spună dacă deținutul e în stare să-și suporte întreaga pedeapsă ori, dimpotrivă, continuarea execuției i-ar primejdi viața. Cinci sute, o mie și chiar o mie cinci sute de lovituri se dau de obicei dintr-o dată; dar, dacă e vorba de două sau trei mii, atunci pedeapsa se împarte în două sau în trei. Cei cu spinarea vindecata și care urmau să mai suporte un rest de pedeapsă, în ziua când ieșeau din spital și în ajun, erau tăcuți, posomorîți. Erau loviți de un fel de opacitate mintală și deveneau extrem de distrați. Nu intrau cu nimeni în vorbă, stăteau retrași, îngândurați; însă ceea ce era mai curios, nici ceilalți deținuți nu-i întrebau niciodată nimic pe cei aflați într-o asemenea situație și evitau la rândul lor să aducă vorba despre acest subiect. Nici un cuvânt de compătimire sau de mângâiere nu era pronunțat, lucru considerat de ei absolut de prisos. Toți ceilalți caută să nu-i bage în seamă și purtarea aceasta cred că-i singura nimerită.

Erau și excepții, ca de pildă deținutul Orlov, de care am mai vorbit. După prima serie de lovituri, se necăjea numai pentru că nu i se vindecă mai repede spinarea, ca să poată cere externarea din spital și apoi, după ce își va fi îndeplinit și cealaltă jumătate a pedepsei, să fie trimis cu primul convoi spre locul de deportare, iar în drum să evadeze. Dar acesta era un pătimaș, încântat și ispitit de gândul aventurii și de, mai știu eu ce-i trecea prin minte? Avea o fire înflăcărată și o vitalitate extraordinară. Era fericit, surescit, deși se străduia să n-o arate. Înainte de a fi primit prima jumătate din lovituri, îi intrase în cap că vor să-l dea gata și că nu va scăpa viu din bătaie. Pe vremea când era încă sub anchetă, auzise vorbindu-se de unele măsuri ale autorităților împotriva lui și se împăcase cu gândul morții. Dar după ce primi jumătate din pedeapsă, prinse curaj. Intră în spital stâlcit groaznic, mai mult mort decât viu; n-am mai văzut răni atât de înspăimântătoare; cu toate acestea, își reveni repede, căci inima-i era plină de o bucurie nesperată, pe care i-o dăduse nădejdea că va rămâne în viață, că zvonurile erau neîntemeiate, de vreme ce rămăsese încă viu, ba chiar și pedeapsa fusese anume întreruptă ca să nu moară; și iată că, după atâta deținere în prevenție și sub anchetă, începea să încolțească în mintea lui gândul la un drum care avea să-i înlesnească evadarea; iar după aceea veneau libertatea, câmpiile, pădurile. După două zile de la ieșirea din spital, reveni să-și dea sufletul pe același pat care îl găzduise la început; cealaltă jumătate a pedepsei îl dăduse gata. Dar despre acest Orlov am mai vorbit la începutul povestirii mele.

Totuși, absolut toți acești deținuți, care treceau prin momente de grea frământare și neliniște în ultimele zile și nopți înainte de ispășirea pedepsei corporale, odată scoși la caznă o îndurau cu multă bărbăție. Rareori mi s-a întâmplat să-i aud gemând, chiar în prima noapte după ce erau aduși, deși adesea unii dintre ei erau într-o stare extrem de gravă; da, în general, oamenii din popor știu să rabde și să îndure cu multă tărie durerea. I-am întrebat pe foarte mulți ce simt. Aș fi vrut să știu mai exact cât de mare le este durerea și cu ce altă suferință s-ar putea asemui? N-aș putea spune pentru ce anume



voiam neapărat să aflu acest lucru. Știu numai ca nu întrebam din simplă curiozitate. Repet, eram tulburat, zguduit. Dar, pe oricine aș fi întrebat, nimeni nu-mi putea da un răspuns care să mă mulțumească. „Arde ca focul”, iată tot ce-am izbutit să obțin drept răspuns și toate răspunsurile sunau la fel. Arde, frige și atât. Încercai să-l întreb și pe M., cu care devenisem între timp mai apropiat. „E foarte dureros, îmi răspunse el, ai senzația că îți arde tot spatele, de parcă ți-l pâRJolește la un foc puternic.” Deci, același răspuns din partea tuturor. Cu acest prilej, țin bine minte, am făcut o foarte curioasă constatare, în a cărei temeinicie nu stăruir, dar în sprijinul căreia pledează părerea unanimă a tuturor ocnașilor și anume că bătaia cu nuiua – dacă loviturile sunt în număr mare – este cea mai grea pedeapsă din câte se aplică la noi. Ar putea să pară absurd, de necrezut și totuși, cinci sute de lovituri de nuiua, patru sute chiar, sunt de ajuns ca să omoare un om; iar când numărul trece de cinci sute, moartea e aproape sigură. Omul cel mai voinic nu e în stare să îndure o mie de asemenea lovituri dintr-o dată. Pe când cinci sute de lovituri de băț se pot suporta fără nici o primejdie pentru viață. La o mie de bețe rezistă chiar și un om cu constituția obișnuită. Iar un om mai voinic și vânjos rezistă și la două mii de lovituri de băț. Nu mai vorbim de cei cu constituția robustă, care pot suporta și mai mult. Toți deținuții erau de acord că bătaia cu nuiua era mult mai groaznică decât aceea cu bățul. „Nuiua ustură și te arde, ziceau ei, suferi mai mult.” Loviturile de nuiua sunt mult mai chinuitoare, firește, decât cele de băț. Ele irită mai tare nervii, îi ascut la maximum, răvășesc și zdruncină întreg sistemul nervos. Nu știu cum e acum, dar odinioară, într-un trecut nu tocmai îndepărtat, se găseau gentlemeni cărora posibilitatea de a-și biciui victima le procura o anumită senzație care te ducea cu gândul la marchizul de Sade<sup>1</sup> și la Brinvilliers<sup>2</sup>. Cred că această senzație conține ceva ce le dă acestor gentlemeni un fior de plăcere și de durere totodată. Unii oameni sunt setoși de sânge ca și tigrii. Cel care s-a înfruptat o dată din puterea de a pune stăpânire nemărginită asupra cărnii, a sângelui și a spiritului unui semen al său, al fratelui său întru legea lui Hristos, cel care a încercat o dată, zic, această putere și posibilitatea deplină de a umili, prin cea mai josnică umilință, o altă făptură croită după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, acela, fără să vrea, niciodată nu va mai putea fi stăpân pe pornirile lui.

Tirania e o deprindere; ea manifestă tendințe constante de a se dezvolta tot mai mult și în cele din urmă devine o boală. Afirm că cel mai bun om din lume nu se poate înrăi și abrutiza astfel, grație unei deprinderi, încât să nu-l mai poți deosebi de o fiară. Sângele și puterea îmbată; duc la cruzime 1 Sade (Donatien-Aiphonse-François, conte de), scriitor francez de la sfârșitul sec. al XVIII-lea, cunoscut sub numele de Marchizul de Sade, care a descris într-una dintre lucrările sale fenomenul psihopatologic al cruzimii și al plăcerii de a chinui. De aici, denumirea de sadism dată acestor manifestări morbide (n. ed. Române).

2 Brinwilliers (Marie-Madeleine d'Aubray, marchiză de) – celebră criminală, arsă pe rug în 1676 pentru că și-a otrăvit tatăl și frații (n. ed. Române).

Și desfrâu; mintea și simțirea omului ajung să accepte și la urmă să guste lucruri dintre cele mai nefirești. Omul și cetățeanul pier pentru totdeauna din ființa tiranului și atunci revenirea la demnitatea omenească, la pocăință, la învierea morală îi este aproape cu neputință. Afară de aceasta, puterea samavolniciei și a arbitrariului constituie o ispită, e molipsitoare pentru lumea din jur. Societatea care acceptă nepăsătoare fenomenul este ea însăși infectată, începând cu temeliiile ei. Într-un cuvânt, dreptul îngăduit unui om de a aplica pedepse corporale semenilor săi constituie una dintre plăgile societății zilelor noastre, e unul dintre mijloacele cele mai sigure pentru a nimici în sânul ei germenii oricărei încercări de manifestare a spiritului civic și o cauză determinantă care duce inevitabil spre descompunerea ei totală.

Societatea îl disprețuiește pe călăul de meserie, dar nu și pe călăul gentleman. E drept că în ultimul timp a început să circule și o părere contrarie, însă numai în cărți și în mod cu totul abstract. Dar și cei care au emis-o n-au reușit încă să-și înăbușe cu toții în ei această nevoie de a domina. Până și oricare fabricant, oricare antreprenor trebuie să simtă negreșit o satisfacție ce ajunge până la exaltare la gândul că lucrătorul lui depinde uneori numai de el, de patron, cu totul, cu întreaga-i familie. Sunt încredințat că-i așa; nu e chiar atât de ușor pentru o generație să se desprindă de tot ce zace sădit în ea din moși-strămoși; nu-i prea vine omului să renunțe la ceea ce i-a intrat în sânge, la ceea ce i-a fost transmis, ca să zicem așa, o dată cu laptele supt de la sânul mamei. Nu prea există transformări miraculoase; schimbările se fac cu încetul. Nu e de ajuns să-ți recunoști vina și păcatul ancestral, nu e nici pe departe de ajuns; trebuie să te dezvolți, să te dezbari de el cu desăvârșire. Or, asta nu se poate face cât ai bate din palme.

Am adus vorba despre călău. Porniri de călău găsești în germene aproape în fiecare om din zilele noastre. Dar pornirile animalice nu se dezvoltă uniform în fiecare om.

Când se întâmplă, totuși, la vreunul, ca în dezvoltarea lor aceste porniri să covârșească și să înăbușe toate celelalte însușiri, omul acesta se transformă într-un monstru înspăimântător. Există două feluri de călăi: călăi benevoli și călăi din datorie sau de meserie. Călăul benevol e în toate privințele inferior călăului plătit, mult mai josnic decât acesta și, numai la auzul numelui său, poporul simte scârba amestecată cu groază, e cuprins de o spaimă de neînțeles, aproape mistică. Cum se explică această spaimă aproape mistică față de unul și o totală nepăsare, sau chiar îngăduință față de celălalt? Cunoscut cazuri ciudate de oameni onorabili, cinstiți și buni, bine văzuți în societate, care nu puteau suferi ca cel bătut să nu urle, să nu se roage să fie cruțat. Acesta e obiceiul: se consideră necesar și cuviincios totodată ca toți cei pedepsiți să urle și să ceară iertare; și când s-a întâmplat o dată că victima n-a vrut să țipe, executorul, pe care-l cunoșteam și care în alte privințe și împrejurări mi s-a

părut bun și cumsecade, a considerat aceasta drept o jignire personală. Intenționase să aplice o bătaie ușoară, dar neuzind implorarea obișnuită: „Blagorodnicia voastră, fie-vă milă! Nu mă omorâți! Toată viața mea am să mă rog lui Dumnezeu pentru sănătatea dumneavoastră” și altele, s-a înfuriat și a mai adăugat de la dânsul încă vreo cincizeci de lovituri, numai ca să-l facă pe bietul nenorocit să țipe și să se roage de el și, într-adevăr, și-a ajuns scopul. „Nu se poate altfel, e semn de obrăznicie”, mi-a explicat el foarte serios și grav.

Cât despre călăul adevărat, de meserie, care lucrează de nevoie, din poruncă: se știe că e un condamnat la ocnă și deportare, îngăduit să fie călău; în acest scop își face ucenicia pe lângă alt călău mai bătrân și, după ce învață cele de trebuință, rămâne în această calitate pentru totdeauna pe lângă temniță, unde își are odaia lui aparte și chiar o gospodărie personală, atât numai că e și el ținut mereu sub pază. Desigur, omul nu e o mașină și cu toate că lovește la poruncă, din obligație, călăul se aprinde și el uneori și se înverșunează; dar și atunci când plesnește cu o vădită plăcere, el nu-și urăște victima. Străduința lui e stimulată de nevoia de a-și dovedi dibăcia, știința și arta de a lovi; e ațâțată de ambiție și orgoliu. Zelul lui e al omului care vrea să-și arate măiestria. Afară de asta, el știe foarte bine că e un] repudiat, că pretutindeni e privit cu scârbă și groază, lucru ce] nu se poate să nu aibă înrâurire asupra-i, să nu-i ațâțe pornirile de fiară. Până și copiii știu că un astfel de om „s-a lepădat și de maică-sa și de taică-său”. Lucru ciudat: toți călăii pe care j i-am cunoscut erau oameni destul de deștepți și de capabili, j pricepuți și descurcăreți, foarte ambițioși și de o mândrie I extraordinară. Să fi fost mândria aceasta o reacție firească la l oprobriul general care-i înconjura sau era alimentată de j conștiința spaimei pe care o inspirau victimei lor și a puterii I pe care o aveau asupra ei, n-aș putea-o spune. Poate că j însuși cadrul solemn și oarecum teatral în care se desfășurau l ei publicului, la locul supliciuului, le sporește orgoliul.

Am avut la un moment dat prilejul să întâlnesc și să l observ mai de aproape un călău. Era un om de vreo patruzeci l de ani, potrivit la stat, uscățiv și vânjos, cu fața destul de l plăcută și inteligentă, cu părul numai inele. Se arăta întotdeauna- l na foarte calm și plin de demnitate; se ținea ca un gentleman – l răspundea la întrebări scurt, chibzuit și chiar amabil, dar cu l un aer de bunăvoință trufașă, de parcă ar fi vrut să-și arate l superioritatea. Ofițerii de gardă intrau adesea în vorbă cu el I și, după câte am putut observa, cred că n-aș greși spunând că l o făceau cu un oarecare respect. El își dădea seama de aceas-l ta și în fața șefilor devenea și mai politicos și mai rezervat și I mai plin de simțul propriei sale demnități. Cu cât cei mai I mari se arătau mai binevoitori, cu atât părea el mai puțin docil și cu toate că nu ieșea din cadrul unei politeții reverențioase, sunt încredințat că în clipa aceea se socotea\* mult superior celui cu care stătea de vorbă. Așa cel puțin i se l citea pe față. Se întâmpla uneori să fie trimis sub pază, vara, când era arșiță, înarmat cu o prăjină lungă și subțire, ca să omoare câinii din oraș. În orașelul acesta erau foarte mulți dini de pripas, care se înmulțeau uimitor de repede și deveneau de-

a dreptul primejdioși în lunile de căldură caniculară, în urma hotărârii autorităților, călăul era însărcinat să-i nimicească. Dar nici această îndeletnicire înjositoare nu părea să-l zdruncine câtuși de puțin. Trebuia să-l vezi cu câtă demnitate străbătea străzile în tovărășia soldatului de pază, istovit de atâta umblet, îngrozind femeile și copiii cu căutătura lui aspră și cu câtă superioritate calmă privea trecătorii ce-i ieșeau în cale.

În general, călăii o duc după voia lor: au bani, mănâncă și beau bine. Bani căpătați sub formă de mită. Condamnatul civil supus la pedeapsă corporală face tot posibilul ca să-i strecoare în mână o sumă de bani. Când au de-a face însă cu osândiți mai înstăriți, ei fixează singuri plata după punga clientului; uneori ajung să pretindă și treizeci de ruble sau chiar mai mult. Iar de la cei foarte bogați se târguiesc să scoată cât mai mult. Călăul n-are dreptul să cruțe victima, căci arunci înseamnă să-și pună în joc propria spinare; dar, când e vorba de bani, își ia obligația să nu lovească prea tare. Toți acceptă condițiile pe care le pune el, căci altminteri îi bate fără milă, în mod barbar, fiindcă totul stă în puterea lui. Se întâmpla uneori ca el să ceară o sumă prea mare chiar și unui osândit sărac; atunci toate rudele nenorocitului se pun în mișcare; se tocnesc, se milogesc, imploră și vai și amar dacă nu-l mulțumesc pe călău. În astfel de împrejurări, teama pe care o inspiră îi este de mare ajutor.

Câte grozăvii nu circulă pe seama călăilor! Ocașii înșiși mă asigurau cu o convingere neșrămutată că un călău își Poate omori victima dintr-o singură lovitură. Mai întâi unde Și când s-a putut verifica acest lucru? Dar, mai știi, o fi și așa. Prea îmi vorbeau cu aprindere ca să nu fi fost nimic adevărat în spusele lor. Însuși călăul mă încredința că poate să facă asta. Se spunea de asemenea că putea lovi din toate puterile, fără ca cel pedepsit să simtă durerea și fără ca loviturile să-și lase urme. De altfel, despre toate aceste subtilități și tertipuri există destule relatări. Însă chiar atunci când primește bani ca să nu lovească prea tare, călăul dă cea dintâi lovitură din toate puterile. Așa e obiceiul. Celelalte lovituri le dă mai slab, mai ales când e bine plătit. Prima lovitură însă -indiferent de faptul că a fost plătit sau nu - e a lui. Nu știu de ce procedează astfel. Poate ca să-l obișnuiască pe osândit cu loviturile următoare, care vor părea astfel mai puțin dureroase, tocmai fiindcă cea dintâi a fost mai grea, ori ca să-l îngrozească și să-i arate cu cine are de-a face, mă rog, ca să-și arate măiestria și priceperea?! Oricum, înainte de execuție călăul se află într-o stare de surescitare vădită, e conștient de puterea lui, se simte stăpân cu drepturi nemărginite; în clipa aceea devine un actor, care inspiră mulțimii admirație și groază, așa că, atunci când îi strigă victimei: „Țin-te bine, că te ard!", el rostește cu o deosebită plăcere aceste cuvinte înfiorătoare, devenite acum sacramentale: un avertisment al primei lovituri. E greu să-și închipuie cineva până la ce grad poate fi schilodită natura omenească.

Și multe lucruri de acest fel mi-a fost dat să aud de la deținuții bolnavi în perioada de început a internării mele în i spital. Toate povestirile acestea, spuse ba de unul, ba de i altul, ne mai smulgeau pentru o vreme din plictiseala zilelor j lungi de ședere în pat, atât de triste și asemănătoare una cui alta. Un prilej de

însuflețire mai aveam noi dimineața, când doctorii făceau vizita bolnavilor și, la scurt timp după aceea,! Când se aducea masa de prânz. Cum își poate oricine\* închipui, mâncarea era mare lucru în monotonia vieții de spi-JI tal. Porțiile și felurile de mâncare variau după felul bolii; unora li se dădea numai supă cu niște crupe; altora numai chiselița; iar altora, în sfârșit, gris cu lapte, mâncare de alt

AMINTIRI DIN CASA MORTILOR\_257 minteri foarte căutată. De atâta zăcere și inactivitate, ocnașii se moleșeau și căpătau poftă de mâncare. Convalescenții și cei aproape înzdrăveniți primeau câte o bucată de rasol de vacă – „de bou”, cum se spunea la noi acolo. Cel mai bine hrăniți erau bolnavii de scorbut: primeau carne de văcuță cu hrean și ceapă și uneori o gura de vodcă. Pâinea, de asemenea, varia după boala fiecăruia, neagră sau intermediară, bine coaptă. Modul acesta oficial și subtil de a fixa porțiile îi înveselea totdeauna pe bolnavi. Firește, unii bolnavi nu puteau lua nimic. În schimb, cei care aveau poftă de mâncare mâncau ce voiau. Unii schimbau felurile între ei, încât o mâncare potrivită pentru o anumită boală era consumată de unul bolnav de cu totul altă boală. Cei care erau supuși la o dietă strictă cumpărau carne sau porțiile bolnavilor de scorbut, beau cvas, bere de spital, cumpărându-le de la cei cărora le erau prescrise. Unii aveau nevoie chiar de câte două porții ca să se sature. Porțiile se vindeau și se revindeau pe bani. O porție de rasol costa destul de scump: o bancnotă de cinci copeici. Dacă în salonul nostru n-avea nimeni de vânzare porții de carne, paznicii plecau să caute în celelalte saloane și dacă nici acolo nu găseau, erau rugați să încerce în saloanele „libere”, cum li se spunea celor ale militarilor. Totdeauna se găseau amatori să-și vândă porția de mâncare. Lipsa de bani era, firește, generală, dar cei care dispuneau de ceva parale trimiteau să li se cumpere pâine albă, gustări și chiar delicatese din târg. Paznicii făceau aceste servicii cu totul dezinteresat.

Orele cele mai nesuferite erau cele de după-amiază; unii, neavând ce face, dormeau, alții, de plictiseală, se așezau la taifas, se certau ori începeau să-și povestească diferite întâmplări din viață. Dacă nu erau aduși între timp noi bolnavi, plictiseala devenea și mai chinuitoare. Sosirea unui bolnav nou aducea în salon o oarecare înviore, mai ales când nu-l cunoștea nimeni. Îl cercetau cu luare-aminte, îl întrebau de unde vine și ce faptă a săvârșit. Un interes deosebit stârneau în astfel de cazuri cei aflați în curs de transferare; ei aveau totdeauna ceva de povestit; bineînțeles, nu despre chestiunile lor personale, intime, despre care nici nu încerca nimeni să-i descoasă, afară de cazul când omul își descărca singur sufletul; vorbeau despre lucruri legate direct de lumea din afară: de unde vin? Cu cine au mers? Cum e drumul? Unde-i duce? Și așa mai departe. Îmboldiți parcă de spusele nou-venitului, câte unul dintre ai noștri începea și el să-și aducă aminte de pățaniile sale și țin'te vorbă: despre peripețiile drumului, despre punctele de transfer, despre călăi și șefi de eșaloane. Tot către seară apăreau și cei pedepsiți cu bătaia. Sosirea acestora producea totdeauna, după cum am mai spus, o impresie puternică. Cum însă nu în orice zi se iveau asemenea cazuri, plictiseala se întrona

atotstăpânitoare în întreg salonul și aveai impresia că toți oamenii aceștia s-au scârbit de mult unii de alții și nu se mai pot vedea în ochi; ba ici-colo se iscau și certuri serioase.

De aceea, aducerea vreunui nebun care trebuia văzut de doctori trezea mare interes. De multe ori osândiții care urmau să-și primească pedeapsa se prefăceau nebuni numai ca să scape. În scurt timp se dădeau însă ei singuri de gol sau, mai bine zis, se hotărâu s-o întorcă și după ce își făceau de cap două-trei zile, se cumișteau brusc și cu fața întunecată își cereau ieșirea din spital. Nici ocnașii, nici doctorii nu-i muștrău pentru vicleniile lor și nici nu căutau să le amintească de năzbâțiile și maimuțările făcute; omul își lua în tăcere hârtia, ceilalți îl conduceau în tăcere până la ușă și) peste două-trei zile se întorcea cu spinarea însângerată. În schimb, ivirea unui adevărat nebun era o nenorocire pentru întregul salon. E drept că cei care râdeau, țipau, jucau și cântau erau primiți la început cu multă veselie. „Asta o să aibă haz!” ziceau ei, privindu-l pe bietul nenorocit cum se schimonosește. Dar mie mi-a fost întotdeauna nespuse de

AM11N 11K.1 JJ11N  
MUK J 1LUK

Greu să-i privesc pe acești nenorociți. În general, n-am putut niciodată să mă uit fără emoție la un nebun.

De altfel, nu trecea mult până ce strâmbăturile și agitația neconținută a nebunului începeau să plictisească pe toată lumea și în câteva zile să-i scoată pe toți din sărite. Pe unul l-au ținut așa trei săptămâni în salonul nostru și în cele din urmă ne venea pur și simplu să ne luăm lumea-n cap. Întâmplarea a făcut ca tot pe vremea aceea să mai fie adus încă unul, care m-a îndurerat peste măsură. Toate acestea s-au petrecut în cel de-al treilea an de detenție. În primul an, sau mai precis în cele dintâi luni de ocnă ale mele, primăvara, m-au dus la lucru cu un grup de sobari, care munceau la o fabrică de cărămidă, la o depărtare de două verste de temniță; reparau cuptoarele în care urma să fie arsă cărămida în timpul verii; eu îi ajutam la căratul materialelor. În dimineața aceea, M.țki și B. îmi făcură cunoștință cu subofițerul Ostrojski, supraveghetorul cărămidăriei. Era un polonez în vârstă -avea șaiszeci de ani cel puțin – înalt, slab, plăcut la chip și foarte impunător. Venise de mult în Siberia și cu toate că se trăgea din rândul oamenilor de jos – era unul dintre soldații răzvrățiți la 1830 – M.țki și B. țineau mult la el. Citea și răscolea o Biblie catolică. Am început să discutăm: avea o vorbă blândă, înțeleaptă și plină de simțire și un fel de a povesti foarte plăcut; privirea-i era deschisă și caldă. De la o vreme nu l-am mai văzut; se spunea că se află sub anchetă, dar pentru ce anume – nu știu. Și iată că după doi ani mi-a fost dat să-l revăd: l-au adus în salonul nostru, căci își pierduse mințile. Intră țipând, schimonosindu-se și râzând în hohote și imediat începu să țopăie prin salon cu cele mai indecente gesturi și strâmbături. Deținuții erau bucuroși de această distracție neașteptată, pe mine însă priveliștea m-a întristat profund. După trei zile nu știam ce să mai facem: se certa, se bătea, țipa, începea să cânte în toiul nopții;

în fiecare clipă ne pomeneam cu vreo ieșire atât de dezgustă. Însă, în cele din urmă, încât ni se făcea greață. Nu se temea de nimeni. Au încercat să-l pună în cămașa de forță, dar așa aveam și mai mult de tras cu el, deși când era liber se certa și încerca să se bată aproape cu toți. În cursul celor trei săptămâni, tot salonul l-a rugat de mai multe ori pe medicul-șef să-l mute în alt salon. Dar nu treceau nici două zile și bolnavii de acolo obțineau mutarea lui îndărăt la noi. Și fiindcă pe vremea aceea aveam doi nebuni printre noi, amândoi certăreți și gălăgioși, cele două saloane se distrau tot schimbându-și nebunii. De fiecare dată, cel nou venit se dovedea mai rău decât predecesorul său. În sfârșit, toată lumea respiră ușurată când amândoi fură ridicați și transportați nu se știe unde.

Mi-aduc aminte, de asemenea, de un nebun foarte ciudat. Tot atunci, vara, a fost adus într-o zi un deținut în prevenție, un vlăjgan de aproape patruzeci și cinci de ani, cu fața ciupită de vărsat, cu ochii roșii, mici și umflați, mohorât la înfățișare. I se dădu un pat lângă mine. Se dovedi a fi foarte liniștit, nu vorbea cu nimeni și părea mereu adâncit în gânduri. Când se înnopta, începu să-mi vorbească și-mi povesti așa, într-o doară, cu aerul unui om care dezvăluie o mare taină, că ar fi trebuit să primească două mii de lovituri de băț, dar că acest lucru nu se va întâmpla, deoarece fata colonelului G. a intervenit pentru el. Mă uitai la el cu surj prindere și-mi exprimai gândul că, în astfel de împrejurări, fiica unui colonel nu-i putea fi de nici un ajutor. Încă nu bănuiam cu cine am de-a face, fiindcă fusese adus la spital ca un bolnav oarecare și nu ca unul care și-a pierdut mințile, îl întrebai atunci de ce boală suferă? Îmi răspunse că nu știe de ce l-au trimis la spital, dar că e pe deplin sănătos și că fata colonelului s-a îndrăgostit de el; cu două săptămâni mai înainte trecuse o dată în trăsură prin fața corpului de gardă și, văzându-l la fereastra cu gratii, se și îndrăgostise de la cea dintâi privire. De atunci găsisse prilejul, sub diferite motive, să vină de trei ori la corpul de gardă: o dată cu tatăl ei, sub]

Cuvânt că vrea să-și vadă fratele, care era ofițer de serviciu; a doua oară cu mama ei, ca să dea de pomană arestaților, și, trecând prin fața lui, îi șoptise la ureche că-l iubește și că îl va scoate din temniță. Părea ciudat să-l vezi cu ce lux de amănunte subtile îmi înșira el toată povestea aceasta absurdă, născocită, desigur, de sărmana lui minte tulburată. Credea cu sfințenie că va scăpa de pedeapsă. Vorbea calm și cu multă siguranță despre dragostea pătimașă a domnișoarei pentru el și, pe lângă faptul că povestea în sine era atât de ciudată, părea cu totul absurd să auzi din gura unui om în vârstă de aproape cincizeci de ani, cu o față atât de ștearsă, de amărâtă și chiar slută, o istorie romanțioasă despre o tânără domnișoară îndrăgostită de el. Ciudat! În ce hal de decădere l-a adus pe acest om sfios teama de pedeapsă! Poate că zărise într-adevăr pe cineva printre gratiile ferestruicii și nebunia iscată din teama care mocnea în creieru-i tulbure își găsisse deodată o cale de ieșire, o formă. Nenorocitul soldat care, fără îndoială, nu se gândise de când era pe lume la vreo domnișoară, născocise deodată un roman întreg, agățându-se instinctiv de acest pai, ca unul care se îneacă. L-am ascultat în liniște și le-am

împărtășit și celorlalți deținuți cele auzite, precum și părerea mea. Când ceilalți au încercat însă să-l descoasă, el s-a ferecat în tăcere. A doua zi, doctorul l-a examinat îndelung și, fiindcă n-a găsit la el nimic, iar nenorocitul mărturisea că nu e bolnav, i s-a dat bilet de ieșire din spital. Când am aflat noi ca doctorul i-a scris pe fișă Sanat est, medicii ieșiseră din salon și era prea târziu să-i mai aducem la cunoștință boala de care suferea ocașul. Nici noi, la urma urmei, nu știam ce are. Vina era a administrației, care îl trimisese fără să arate pricina pentru care găsisse de cuviință să fie dus la spital. Cert este că intervenise aici o neglijență. Sau poate chiar și cei care l-au trimis nu erau siguri că au de-a face cu un nebun și au făcut-o pentru un control mai riguros. Fapt este că după două zile bietul

#### DOSTOIEVSKI

Nenorocit fu trimis să-și ispășească pedeapsa. Această întorsătură se pare că îl uimi nespus: nu-i venea să creadă până în clipa din urmă și tot nădăjduia că are să fie iertat; când se văzu târât în fața batalionului pentru a-și primi pedeapsa cu bătaia, începu să strige „Ajutor!”. De data aceasta, îl duseră în alt salon, fiindcă la noi nu mai era nici un pat liber. M-am interesat de soarta lui și am aflat că în cele opt zile cât a rămas la spital n-a mai scos nici o vorbă, a fost trist și abătut. Pe urmă, după ce i s-au vindecat rănila de pe spate, a fost dus nu se știe unde. Eu, unul, n-am mai auzit nimic de el.

Cât privește tratamentul și medicamentele în general, pe cât am putut observa, cei care nu sufereau de vreo boală grea nu țineau seama de sfaturile medicilor și nu luau nici un fel de doctorie, pe când toți acei care erau cu adevărat bolnavi și mai cu seamă toți bolnavii grav, urmau cu strictețe prescripțiile doctorilor, înghițeau conștiincios poțiuni și hapurile ce li se dădeau și în general le plăcea să se doftoricească, dar leacurile lor preferate erau tot soiul de remedii externe. Ventuzele, lipitorile, cataplasmele, sângerările, în care poporul are o încredere oarbă, se bucurau de mare trecere la bolnavii spitalului nostru, fiind acceptate imediat și, așa spune, chiar nu fără oarecare plăcere.

Mi s-a părut curios să observ cu acest prilej cum aceiași oameni care îndurau fără să crâcnească dureri atât de îngrozitoare pricinuite de vergi și de nuiiele se văitau, scrâșneau și gemeau când li se puneau niște biete ventuze. Să fi fost alintare de oameni greu încercați de viață și care voiau să se răsfete puțin ca niște copii sau glumă pe seama micilor zgârieturi ce li se făceau pe spinările sfârtecate de nenumărate bătăi grele? Nu știu ce să cred. E drept însă că ventuzele noastre nu erau precum cele obișnuite. Aparatul cu care se făceau fulgerător tăieturile îl stricase sau îl pierduse felcerul de mult, așa încât nu-i rămăsese decât să se folosească de;

Bisturiu. Pentru o ventuză trebuiau făcute vreo douăsprezece tăieturi; de obicei nu sunt dureroase, căci aparatul, printr-o apăsare rapidă, lasă douăsprezece creștături deodată. Cu bisturiul însă e altceva; cu el se taie mai încet și carnea se înfioară, resimțind viu durerea; întrucât pentru zece ventuze, de pildă, trebuiau făcute vreo sută douăzeci de tăieturi, întreaga operație



devenea, desigur, destul de dureroasă, Am fost nevoit la un moment dat s-o încerc și eu; într-adevăr, mi s-a părut dureroasă și foarte plicticoasă și totuși, n-am suferit atât încât să nu-mi pot stăpâni gemetele. Ba îți venea să și râzi câteodată, văzând pe câte unul, o namilă de om, cum se strâmbă, se tânguie și se zvârcolește. E ca și când – de-ar fi să încercăm o comparație – ai vedea cum un om hotărât, stăpân și calm în fața unui lucru important și grav, venind acasă, devine mofturos și se supără pentru toate fleacurile, ca să se afle în treabă, face nazuri la mâncare, strigă și se leagă de toți și de toate; nimic nu-l mulțumește, toate îl supără, toate îi stau împotriva, toți îl necăjesc și-l chinuie, într-un cuvânt, nu mai poate de bine, cum se spune despre asemenea domnișori, care se întâlnesc și printre oamenii simpli; cu atât mai mult în promiscuitatea tovărășiei silite din temnița noastră. De multe ori, ocașii glumeau și își băteau joc de un asemenea răzgâiat, ba auzai pe câte unul că începe să-l și injure; și curios, acesta tăcea numaidecât, de-ai fi zis că n-aștepta decât atâta ca să-și contenească văicărelile. Ustianțev, în special, nu putea suferi mofturile acestea și niciodată nu lăsa să-i scape prilejul de a-i face de două parale pe zezeci. De altfel, îi plăcea grozav să se gâlcevească și mereu se lua la harță cu câte cineva. Era pentru el o adevărată desfătare, un fel de necesitate iscată de boală și, în parte și de mintea lui obtuză. La început îți arunca o privire severă, fixă, apoi începea să te mustre cu glas liniștit, convins că e neapărat de datoriu lui să te probozească. Își vâră nasul în toate, ca și cum ar fi fost anume pus să vegheze asupra ordinii și moralei obștești.

I 1 ' H ' ' – IU1JCVOIV1

— Se bagă unde nu-i fierbe oala, ziceau deținuții rizând. Se fereau de cearta cu el, ca să-l cruțe și doar câteodată mai făceau câte o glumă pe socoteala lui.

— Foc și pară scoate pe nări! Nici cu trei tulumbe nu-l stingi.

— Și ce-ai vrea, mă rog, să fac? Să-i cânt nărodului în strună? Nu vezi ce se mai izmenește, de parcă l-ar căsăpi careva. Ai intrat în horă, trebuie să joci.

— Da' tu ce nevoie ai să te amesteci?

— Auziți, fraților? Îi întrerupse un ocaș. Ventuzele-s floare la ureche; am gustat din ele, da' tot urecheala îndelungată e cea mai păcătoasă durere.

Toți izbucniră în răs.

— Ai pățit-o?

— Ba bine că nu! Și încă cum am pățit-o!

— De aia ți-s urechile așa clăpăuge.

Deținutul care vorbea, Șapkin, avea într-adevăr niște urechi mari de tot, clăpăuge. Vagabondul ăsta, tânăr încă, potolit și cuminte, vorbea totdeauna cu o seriozitate sub care se ascundea umorul și mare era veselia tuturor când se apuca să povestească ceva.

— De un' să știu eu că te-au tras de urechi, găgăuța? Și ce-mi pasă mie că te-au tras de urechi? Se porni din nou Ustianțev, întorcându-se către Șapkin, deși acesta nu i se adresase lui anume.

Însă Șapkin nu-i dădu nici o atenție.

— Și cine te-a tras de urechi? Întrebă unul.

— Ispravnicul, naiba să-l ia! Era pe când umblam hoinar prin țară. Tocmai ajunsese la K., eu și cu încă unul, Efim -alt nume n-avea, hoinar și el ca mine. Pe drum, dăduserăm o lovitură la un țăran din Tolmina, un cătun căruia-i zice așa. Intrăm noi în oraș și ne uităm în dreapta și în stânga, să vedem, doar-doar o fi rost de ceva învârteala și apoi s-o ștergem. La câmp, se știe, ești liber ca pasărea, pe cită vreme în oraș nu prea era de noi. Pentru început, intrarăm într-o crâșmă, ca să mai prindem puteri. Ne așezam la o măsuță și

AM11M1K1 DliN CASA MUK J1LOR

Ne uităm împrejur. Deodată văd că se apropie de noi un coate-goale, îmbrăcat în haine nemțești zdrențuite. Vorbim de una, de alta.

— Aș vrea să vă întreb, dacă nu vă e cu bănat, zice el la urmă, aveți cu voi documente? 1

— Nu, n-avem documente, zicem noi.

— Așa, vasăzică. Uite că nici noi n-avem. Mai am cu mine doi fărtați, zice, care stau și ei în gazdă la generalul Kukușkin<sup>2</sup>. Și dacă nu vă e cu supărare, zice, am chefuit puțin, ne-am păpat toate capitalurile și nu mai avem nici o para chioară – pot îndrăzni să vă cer să faceți cinste cu o juma' de rachiu?

— Cu dragă inimă, zicem noi. Și băurăm împreună.

Din vorbă în vorbă, ne-au vândut și nouă pontul pentru o lovitură pe care se pregăteau s-o dea ei la un bogătaș din marginea orașului; cică avea casa plină doldora cu lucruri de preț. Ne hotărâram să-l călcăm chiar în noaptea aceea. Dar, în clipa când să dăm lovitura, ne prinde poliția pe câteșicinci și ne duce la secție și pe urmă la ispravnic însuși. „Lăsați că-i interoghez chiar eu”, zice șeful. Trage din pipă, bea dintr-o ceașcă de ceai; era un om voinic, cu favoriți. Mai erau acolo încă trei vagabonzi aduși tot atunci. Caraghioși oameni mai sunt pe lume, măi fraților și vagabonzii ăștia: nimic nu țin minte, poți să-i dai cu băta în cap, el tot îți răspunde că nu știe nimic, că a uitat tot. Șeful poliției se întoarce spre mine și mă întreabă răstit:

— Cine ești?

Răspund și eu ca toți ceilalți:

— Nu-mi aduc aminte de nimic, înălțimea voastră, am uitat tot.

— Așteaptă, zice el, aflăm noi numaidecât cine ești; parcă te-am mai văzut undeva și tot se uita la mine cu niște ochi 1 Acte de identitate (n.a.).

2 Adică în pădure, unde cântă cucul. Povestitorul vrea să spună că și ei sunt vagabonzi (n.a.).

De uliu. Eu, săracul de mine, nu dădusem ochi cu el de când mi-s.

Îl întreabă pe celălalt:

— Tu cine ești?

— Spală-putina, înălțimea voastră!

— Așa te cheamă: Spală-putina?

— Chiar așa, Spală-putina, înălțimea voastră.

— Vasăzică, Spală-putina. Da' tu? Făcu el către cel de-al treilea.

— Și-eu-cu-el, înălțimea voastră.  
— Dar cum te cheamă?  
— Păi, așa mă cheamă, înălțimea voastră: „Și-eu-cu-el”.  
— Cine ți-a zis așa, nătărăule?  
— Niște oameni cumsecade, înălțimea voastră, că doar sunt și oameni cumsecade pe lumea asta, înălțimea voastră.  
— Și cine-s oamenii ăștia cumsecade?  
— I-am cam uitat, înălțimea voastră, iertați-mă.  
— I-ai uitat pe toți, chiar pe toți?  
— Chiar pe toți, înălțimea voastră.  
— Dar părinți n-ai avut: tată, mamă? De ei îți mai aduci aminte?  
— Îrebuie să fi avut și eu părinți, înălțimea voastră, dar și pe ei i-am cam uitat; se poate să fi avut, nu zic ba, înălțimea voastră.  
— Și unde ai stat până acum?  
— În pădure, înălțimea voastră.  
— Numai în pădure?  
— Numai în pădure.  
— Și iarna?  
— Nu știu cum o fi iarna, înălțimea voastră.  
— Și tu? Pe tine cum te cheamă?  
— Secure, înălțimea voastră.  
— Dar pe tine?  
— Ascute-nu căsca, înălțimea voastră.  
— Dar pe tine?  
— Ascute-fără-frică, înălțimea voastră.  
— Și niciunul nu-și mai aduce aminte de nimic? Începe el să rida; ceilalți se strâmba și ei a ris, tot privindu-l. Dar asta nu se întâmplă totdeauna; câteodată te izbește cu pumnul în falcă de-ți aduni măselele de pe jos; sunt oameni bine hrăniți și voinici.

— Duceți-i la temniță, porunci el, am să văd eu ce-i cu ei mai târziu. Tu mai stai, se întoarce el iar către mine. „Treci colo, la masa aceea!” Mă uit, văd o masă, hârtie, condei, cerneală. Mă întreb: „Ce-o fi vrând cu mine?” – „Stai jos, strigă el; ia condeiul și scrie!” Și numaidecât începe să mă tragă de ureche. Mă uit la el ca dracul la popă: „Nu știu să scriu, înălțimea voastră.” – „Scrie!”

— Fie-vă milă de mine, înălțimea voastră! – „Scrie cum știi!” zice și tot mă trage de ureche, apoi deodată mi-o răsuțește de văd stele verzi. Ce să vă mai spun, fraților, mai bine mi-ar fi tras trei sute de vergi la spinare, decât cauza asta. „Scrie, îți spun.” Și așa o ținea întruna!

— Era nebun? Că altminteri ce voia?

— Ba era zdravăn de-a binelea. Dar să vedeți ce se întâmplase. Cu câteva săptămâni înainte, un funcționăraș din T. pusese mâna pe niște bani ai statului și se făcuse nevăzut; avea și el o podoabă de urechi ca ale mele – clăpăuge. S-a dat de veste la toate posturile de poliție. Se vede că potriveala

asta de semne cu urechile îl făcu să mă bănuiască și de aceea m-a pus la încercare, ca să vadă dacă știu să scriu și cum scriu.

— Ceasul ăl rău, flăcăule! Și te-a durut?

— Dacă-ți spun! Mă durea cumplit. Toată lumea izbucni în ris.

— Ei bine, și-ai scris?

— Da' de unde! Cum era să scriu? Am început să plimb condeiul pe hârtie, de la un cap la altul și l-am plimbat așa până s-a plictisit și dumnealui. E drept că mi-a tras el și câteva palme zdravene, dar la urmă m-a lăsat să plec, la temniță, bineînțeles.

— Da' tu știi sau nu știi să scrii?

— Am știut cândva, dar de când a început lumea să scrie cu condeie, am uitat de tot.

Și așa, cu povești sau, mai bine zis, cu trăncăneli de acest fel ne treceam vremea. Doamne, ce plictiseală! Zilele erau lungi, înăbușitoare, mereu aceleași, atât de mult semănau una cu alta. Dacă aș fi avut cel puțin vreo carte! Și, cu toate astea, mă duceam adesea la infirmerie, mai ales la început, fie că eram bolnav, fie pentru a mă odihni, numai ca să mai scap de temniță. Acolo era o atmosferă de neîndurat, mult mai apăsătoare ca în spital, mai ales din punct de vedere moral. Mereu aceeași ură și invidie, aceleași certuri și încăierări, aceeași pornire dușmănoasă împotriva noastră, a celor ce eram socotiți nobili, aceleași chipuri răutăcioase, amenințătoare! Pe când aici, la spital, nu se făcea deosebire între oameni, cu toții se socoteau egali și se simțeau între prieteni. Orele cele mai triste și mai apăsătoare erau pe înserate, la lumina palidă a luminărilor și pe la începutul nopții. Toți se culcă devreme. O lumină slabă veghează singuratică la un capăt al salonului, lângă ușă, iar în fund, în colțul nostru – domnește întunericul. Aerul se îmbăcsește repede, devine înăbușitor. Uneori, vezi pe câte unul dintre bolnavi, pe care nu l-a furat somnul, sculându-se și rămânând nemișcat pe marginea patului ceasuri întregi, dus pe gânduri, cu capul, acoperit cu boneta, lăsat în piept. Te uiți la el poate chiar o noapte întreagă și încerci să ghicești: la ce se gândește oare? Și aceasta, tot ca să-ți omori cumva timpul. Sau începi să visezi, să-ți aduci aminte de ceea ce a fost. Închipuirea îți reînvie trecutul în tablouri fără sfârșit; ici-colo răsar în aceste amintiri amănunte la care în alte împrejurări poate nu te-ai fi gândit niciodată sau nu le-ai fi rețrăit cu aceeași intensitate ca acum. Ori îți întorci privirile spre viitor și încerci să te vezi ieșind din temniță. Încotro îți vei îndrepta pașii? Și, când se va întâmpla aceasta? Vei reveni oare vreodată pe meleagurile de unde ai plecat? Și tot,) gândindu-te așa, nădejdea ți se înfiripă din nou în suflet. Alteori te apuci pur și simplu să numeri: unu, doi, trei și tot

AMINTIRI DIN CASA MORȚILOR\_269 așa înainte, ca să poți adormi mai curând. Ajungeam uneori până la trei mii, fără să-mi vină somnul. Auzi pe careva răsucindu-se neliniștit în așternut. Dincolo, Ustianțev se luptă gâfâind cu un acces de tuse putredă de ofticos pe moarte, urmată de un geamăt slab și o vorbă chinuită, mereu aceeași de fiecare dată: „Doamne, mult am păcătuit!” Și ciudat mai răsună glasul lui istovit, tânguitor, în liniștea netulburată a

noptii. Sau, deodată, de undeva, dintr-un colț învăluit în întuneric, prinzi o șoaptă: se vede că nici cei de acolo n-au somn și stau de vorbă pe șoptite, întinși în paturi. Uite așa, unul începe să spună vreo întâmplare din viața lui, apoi își povestește toată viața; își aduce aminte de trecut, de anii de pribegie, de tot ce a fost, de nevastă, de copii, de rânduielile de altădată. Și chiar din șoapta lui îndepărtată ghicești că nimic din tot ce povestește el nu se va mai întoarce, toate sunt de-a pururi pierdute pentru el, iar povestitorul însuși e ca un codru de pâine care, o dată tăiat, la loc nu se mai lipește. Celălalt ascultă. Nu se aude decât o șoaptă stăpănită, monotonă, neîntreruptă, ca susurul unui pâriiaș ce abia răzbește din depărtare. Mi-aduc aminte că o dată, într-o noapte nesfârșită de iama, am auzit o poveste care la început mi-a părut un vis tulbure, chinuitor, de parcă aș fi zăcut cuprins de fierbințeala unui acces violent de friguri și toate cele auzite nu fuseseră decât rodul aiurelii unui creier răvășit de febră.

#### IV

#### BĂRBATUL AKULKII (Povestire)

Era aproape de miezul nopții, trecuse de unsprezece. Furat de somn pe nesimțite, adormisem de-a binelea, când deodată mă pomenii trezindu-mă brusc. Lumina slabă și opacă a lămpii de noapte de la ușă abia reușea să destrame puțin întunericul. Toată lumea dormea. Adormise și Ustianțev și în liniștea nopții se auzea cât de greu îi vine să respire și cum îi horcăie în gâtlej flegma la fiecare răsuflare chinuită. De pe coridor răsună deodată zgomotul surd al unor pași grei care se apropiau. Era schimbul de noapte al santinelilor. Aproape de tot se auzi o izbitură de pat de pușcă în podea. Ușa se deschise și caporalul, calcând ușor printre paturi, începu să numere bolnavii. După câteva clipe ieși, închise ușa, schimbă santinela și cu aceiași pași grei se îndepărtă. Liniștea învălui iarăși totul.

De-abia atunci băgai de seamă că doi deținuți din imediata mea apropiere, în stânga patului meu, nu dormeau, ci vorbeau în șoaptă. Se întâmplă uneori ca doi bolnavi care zac alături și care n-au schimbat un cuvânt zile de-a rândul, săptămâni și chiar luni întregi, să intre deodată în vorbă în puterea nopții și unul dintre ei, mânat de un imbold lăuntric, să înceapă a-i povesti celuilalt tot trecutul său.

Vorbeau probabil de multă vreme. Nu apucasem să aud începutul și nici acum nu prindeam toate cuvintele; treptat însă mă obișnuii cu șoaptele lor și prinsei firul povestirii. Somnul îmi trecuse: ce puteam face altceva decât să ascult? Unul povestea cu însuflețire, culcat într-o rină, cu capul săltat de pe pernă, cu gâtul întins spre vecinul lui de pat. Îl simțeau agitat, chinuit de nevoia de a se destăinui.

Celălalt îl asculta ridicat în capul oaselor, cu picioarele întinse pe pat, mohorât și absolut nepăsător; mormăia din când în când câte un cuvânt de încuviințare, în semn de înțelegere sau mai mult așa de formă și trăgea mereu tutun pe nas dintr-un mic cornet-tabacheră. Era soldatul Cerevin, dintr-o unitate disciplinară, un om de vreo cincizeci de ani, ursuz și pedant, un prost

încezut cu pretenții de înțelept. Povestitorul, Șișkov, în vârstă de aproape treizeci de ani, era un ocnaș de-al nostru, civil, care lucra la atelierul de croitorie. Până în clipa aceea nu-mi atrăsese cu nimic atenția; de

Altfel, nici după aceea și nici în tot restul detenției mele la ocnă n-am simțit niciodată îndemnul de a-l cunoaște mai îndeaproape. Era un om de nimic și cam zărghit. Stătea uneori săptămâni întregi tăcut, posomorit, retras și deodată, nitam-nisam, se amesteca în cine știe ce treabă care nu-l privea, bârfea și ducea vorbe, se aprindea și se încapățâna pentru fleacuri, umbra din cazarmă în cazarmă, clevetind și băgând intrigi, se frământa și își ieșea din fire. Totul sfârșea cu o bătaie zdravănă, după care se potolea brusc și redevenea tăcut. Era netrebnic și fricos; de aceea toată lumea îl cam lua de sus și îl disprețuia. Scund la stat, uscățiv, avea ochi neastâmpărați, care se potoleau uneori într-o îngândurare tâmpă. De se întâmplă să povestească însă ceva, se însuflețea numaidecât, începea să dea din mâini și, cu totul pe neașteptate, se întrerupea, ca să treacă la altceva, se pierdea în amănunte și în cele din urmă uita despre ce vorbise. Se lua la harță deseori și de obicei scornea tot felul de pricini, găsindu-l pe om vinovat de te miri ce; puneă atâta patimă în aceste certuri, încât uneori izbucnea în lacrimi. Cânta destul de bine din balalaică și se vedea că-i place să cânte, iar în zilele de sărbătoare se avânta și la joc, dând dovadă de multă pricepere, mai ales când era îndemnat de ceilalți. Se lăsa convins ușor să facă un lucru. Și nu pentru că era un om supus, ci fiindcă era domic de a câștiga prietenia celorlalți și, de dragul acestei prietenii, zadarnic jinduite, era gata să facă orice, numai să fie pe placul camarazilor.

Un timp nu pricepui nimic din ceea ce voia să spună Șișkov. Mi se păru întâi că se abate mereu de la firul povestirii în amănunte lăturalnice, sărind de la una la alta, fără nici o legătură. Poate băgase de seamă că lui Cerevin puțin îi pasă de ceea ce îl frământă și nu-l asculta cu destulă luare-aminte; totuși, căuta parcă să se convingă pe sine însuși de contrariul și ar fi fost, pesemne, tare mâhnit, dacă i s-ar fi dovedit că nu-i cum credea el.

DUMOLFVSKI

— Când ieșea în piață, istorisea el, toată lumea îl cinstea și-i da bună ziua. Bogătan, de!

— Făcea negoț, zici?

— Da, negoț. Târgușorul nostru era cam prăpădit. Lume nevoiașă, încaltea prin mahalale – sărăcie lucie. Muierile l cărau apă de la râu, spetindu-se până sus pe malul înalt, ca să-și ude grădinile, se istoveau trudind din greu o vară întreagă și când venea toamna nu culegeau nici de-o ciorbă de zarzavat, i Lume de izbeliște, ce mai! El însă avea o sfoară de pământ l frumușică, pe care o lucra cu argați tocmiți; ținea trei; avea și l o prisacă de la care vindea mierea; mai făcea și negoț cu vite; ce mai, pentru locurile noastre era cineva, om cu vază. I Numai că era tare bătrân – șaptezeci de ani bătuți, avea și părul cărunț și i se îngreuiaseră oasele, de nu-l mai țineau balamalele. Când ieșea în piață în șuba lui de vulpi, toată lumea se înghesuia cu respect, om cu greutate, ce mai! – „Bună ziua, Ankudim Trofimâci!” – „Bună să-ți fie inima, zice.” Stătea

de vorbă cu oricine. „Să trăiești ani mulți, tăicuță Ankudim Trofimâci!” – „Dar tu ce mai faci!” întrebă el. „Apoi ce să fac, nu mai pot de bine. Dar dumneata, tăicuțule?” – „Deh, trăim și noi pentru păcatele noastre, ca să facem umbră pământului!” „Ba să trăiești mulți ani, Ankudim Trofimâci!” Nu se codea să stea de vorbă cu oricine îi ieșea în cale, iar când spunea ceva – fiecare vorbă ce-o rostea atârna cât un galben. Om cu știință de carte, priceput, tot din cărți sfinte citea. O pune pe babă să se așeze în fața lui: „Șezi aici, nevastă și ia aminte la ce ți-oi citi!” și; începea să-i talmăcească. Bătrâna, Măria Stepanovna, nu era chiar atât de bătrână; era nevasta lui de-a doua; se însurase cu ea ca să aibă copii, căci de la nevasta dintâi nu-i rămăsese niciunul; acum avea doi flăcăi, nevârstnici încă – pe cel mai mic, Vasia, l-a făcut la șaizeci de ani – și o fată, Akulka, cea, mai mare, de optsprezece ani.

— Nevastă-ta, adică?

— Stai să-ți spun. Întâi și întâi Filka Morozov a făcut-o boacănă de tot. Îi spune lui Ankudim: „Ies din tovărășie, zice, dă-mi cele patru sute de ruble ale mele, nu-ți sunt slugă, nu vreau să mai fac negoț cu tine și nici pe Akulka ta, zice, nu vreau s-o iau de nevastă. Îmi arde să petrec. Acum, după ce mi-au murit părinții, vreau să-mi beau, zice, toți banii, apoi mă năimesc să mă duc ostaș, iar după zece ani mă întorc feldmareșal!” Ankudim îi dă toți banii, socoteală cinstită până la o para; împărțeală, adică, pentru că negoțul îl făcuse în tovărășie cu tatăl lui Filka. „Ești un om pierdut”, îi zice el. „Încă nu se știe dacă sunt ori nu un om pierdut, dar cu tine, boșorogule, știu că n-am să ajung departe. Ești un zgârie-brânză, tremuri și pentru doi bănuți. Ai fi în stare să-ți mănânci și de sub unghie. Eu scuipe pe toate astea. Știu că degeaba aduni și îngrămădești, ca tot praful se alege. Eu am ambăț, zice. Iar pe Akulka ta să ști că n-o iau de nevastă: și așa, zice, m-am culcat cu ea.”

— Cum îndrăznești, zice bătrânul, să faci de ocară pe un părinte cinstit, pe o fată cinstită? Când te-ai culcat cu ea, slănină de șarpe, sânge de știucă ce ești?” îi strigă Ankudim, tremurând de mânie. Chiar Filka mi-a povestit mai târziu toate astea.

— Nu numai că nu-ți iau fata de nevastă, dar am să fac în așa fel, încât să n-o ia nimeni, nici chiar Mikita Grigorigi, fiindcă nu e fată cinstită. Trăiesc cu că din toamna trecută. N-aș mai lua-o de nevasta acum pentru nimic în lume. Uite, încearcă să-mi dai acum orice ai vrea, tot nu mă învoiesc s-o iau.”

Și se puse flăcăul nostru pe chef, de duduia pământul și se crucea lumea în târg! Și-a găsit niște tovarăși de băutură și a ridicat un tărăboi, de tot târgul era numai un vuiet și larmă și chiote. A ținut-o așa, într-o beție neîntreruptă, veo trei luni în șir, până a risipit tot ce avea. „Când oi sfârși banii, zicea, vând casa, vând tot, beau tot și pe urmă, ori mă năimesc în oaste pentru altul, ori pornesc hoinar prin lume!” Umbla beat de dimineața până seara, se plimba într-o trăsură cu doi cai cu zurgălăi și ce-l mai iubeau fetișcanele! Grozăvie! Era bun de gură.

— Fusesse cu ea în dragoste, vrasăzică?

— Stai să-ți spun. Tocmai îl îngropasem pe tata; mama cocea turtă dulce pentru dugheana lui Ankudim; eu tot pentru el munceam și așa ne țineam zilele, dar o duceam ca vai de lume. Aveam un petic de pământ dincolo de pădure, mai semănăm ceva grâne, dar după moartea tatii l-am lăsat în paragină, pentru că pe acea vreme mă cam dedasem la băutura. Storceam bani de la maică-mea cu bătaia.

— Rău ai făcut că ai bătut-o. Mare păcat!

— Câteodată nu mă trezeam din beție de dimineța până seara. Casa mai era cum era, mă rog, veche și dărăpănată, dar era a noastră. Da' înăuntru – pustiu, sufla vântul -n-aveam nici de unele. Crăpăm de foame; câteodată zile de-a rândul n-aveam ce pune în gură. Maică-mea bodogănea întruna, bocea și se văicărea; mie însă puțin îmi păsa. Mă țineam scai de Filka Morozov; umblam cu el de dimineța și până târziu noaptea. „Cântă-mi din chitară, îmi zicea el și joacă în fața mea, iar eu, stând culcat, o să arunc în tine cu bani, că doar îs omul cel mai bogat.” Nu știa ce să mai scornească, dar de lucru furat nu se atingea: „Nu sunt hoț, zicea, eu mi-s om cinstit.” „Hai băieți, să ungem cu dohot poarta Akulkăi, fiindcă nu vreau s-o ia de nevastă Mikita Grigorici. Am boală să i-o fac și pe-asta”, zice. Bătrânul ar fi vrut de mult s-o dea pe Akulka după Mikita Grigorici; era un om cam bătrâior, cu ochelari pe nas. Făcea și el negoț. Când auzi Mikita Grigorici că se vorbește de rău pe socoteala fetei, îi spuse bătrânului: „Prea mare rușine pe capul meu, Ankudim Trofimăci;] și-apoi, nu mai vreau să mă însor; mi-a trecut vremea”.

Și ne-am dus de-am mănjit cu păcură poarta Akulkăi. Ce-au mai bătut-o atunci cei de acasă. Mana Stepanovna țipa: „Îți mănânc zilele!” Iar bătrânul: „Altădată, pe vremea cinstiților patriarhi, zice, i-aș fi dat foc pe rug, azi, însă, toate în lume sunt stricăciune și putregai!” Nu era zi ca vecinii să n-o audă pe Akulka țipând ca din gură de șarpe, așa o băteau; în fiecare zi o snopeau, din zori și până-n noapte. Iar Filka striga în piață, ca să-l audă toată lumea: „Faină fată e Akulka, bună de petrecere. Mândră-mi ești, dalbă ești, spune-mi dar pe cine iubești!” Apoi se întorcea către mine: „Le-am făcut una bună, de-au să mă pomenească toată viața”.

Într-o zi mă întâlnesc cu Akulka; se ducea cu căldările la apă. Îi strig: „Bună ziua, Akulina Kudimovna! Dacă nu ți-e cu supărare, faină ești, gătită ești, spune-mi drept cu cine trăiești!” I-am zis-o! Numai ce s-a uitat la mine cu ochii ei mari; era trasă la față și slabă ca o scândură. S-a uitat la mine cu ochi mari, iar macă-sa crezu că stă de vorbă cu mine și-i strigă din prag: „De ce stai de vorbă cu el, nerușinato!” Și iar a bătut-o; o ținea uneori câte un ceas în bătaie. „Te omor, striga, că nu te mai recunosc de fiică”.

— Era o stricată, care vra să zică.

— Stai să auzi, bădie. Ținându-ne mereu așa de chefuri cu banii lui Filka, într-o zi, după ce mă culcasem, o văd pe mama că vine și-mi spune: „De dormit îți arde, ticălosule, trântorule?” Și dă-i cu gura. Apoi îmi spune: „Ia-o de nevastă pe Akulka. Sunt bucuroși s-o dea acum și după unul ca tine. Dau trei sute de ruble bani gheață, bașca ce-o mai fi și zestre”. Iar eu zic: „Cum s-o iau



așa, când toată lumea știe că nu-i cinstită?" – „Prostule, cununia ascunde tot; e chiar mai bine dacă o să se simtă toată viața vinovată față de tine. Bani ăștia ne-ar pica tocmai bine; am și vorbit cu Măria Stepanovna; nu zice ba, am putea cădea la înțelegere." „Să-mi lepede, zic, aici pe masă, numaidecât douăzeci de carboave și atunci o iau de nevastă!" Mă crezi ori ba, dar până în ziua căsătoriei am umblat tot timpul beat. Iar Filka Morozov nu-mi dă pace: „Am să-ți rup oasele, zice, logodnic ticălos al Akulkăi ce ești, numai să vreau, c-o să mă culc noapte de noapte cu nevastă-ta!" – „Minți, porc de câine ce ești!" Mă făcu de răs în fața lumii în plină stradă. Alerg turbat acasă.] „Nu mă însor, zic, dacă nu-mi pune în palmă numaidecât j încă cincizeci de carboave!"

— Și se învoiau s-o dea după tine?

— După mine? De ce nu! Nu eram niște terchea-berchea;] am fost casă de gospodari cinstiți. Tatăl meu sărăcise abia l către sfârșitul vieții, când un foc năprasnic i-a mistuit tot avu- l tul; fusese mult mai bogat decât Ankudim. „Sunteți niște coate-goale", zice Ankudim. „Nu ți-a fost de ajuns, se vede,] că ți-au feștelit poarta cu dohot", îi răspund eu. Iar el de colo: „Ce, ai venit aici să-ți bați joc de noi? Ia nu mai face pe j grozavul! Dovedește că e necinstită. Gura lumii-i slobodă.! Nu vrei – n-ai decât, pe-aici ți-e drumul! Dar să-mi dai banii înapoi." Atunci eu și cu Filka ne hotărârăm să-l trimitem la bătrânul pe Mitri Bâkov, să-i spună că am să-l fac de răsul lumii. Până în ziua căsătoriei am umblat beat mort. M-am trezit abia când veni vremea să mă duc la cununie. Ne-am întors de la biserică, ne-am așezat la masă; unchiul Mitrofan Stepanâci zise: „Afacerea, chiar dacă nu e tocmai cinstită,] dar e trainică și cu bine sfârșită". Bătrânul Ankudim se îmbătase și plângea; lacrimile îi curgeau în barbă. Eu însă, frate dragă, uite ce-am făcut; mai înainte de a pleca la biserică, am ascuns un harapnic în buzunar și mi-am pus în gând să-i trag din prima zi o bătaie de pomină Akulkăi, ca să știe ce înseamnă măritiș cu fetia pierdută, să afle și toată lumea că eu chiar dacă am luat-o așa, nu sunt un prost.

— Bine-ai făcut! Să învețe minte, vrasăzică și să simtă. >

— Stai să vezi că nu-i chiar așa. Prin părțile noastre e un obicei că, îndată după slujba de la biserică, tinerii să intre în: odaia lor, în vreme ce nuntașii beau și petrec la masa întinsă.

Rămăsei singur cu Akulka; ședea albă ca varul, n-avea nici pic de sânge în obraji, tăcea și tremura ca varga. Avea un păr moale și bălai ca inul. Ochii mari, limpezi. Tăcea aproape întotdeauna; n-o auzeai niciodată, ai fi zis că-i mută. Ciudată ființă. Și ce crezi, bădie dragă: mi-am pregătit și harapnicul, l-am pus alături lângă pat și când colo a ieșit în fața mea cu nimic vinovată, era fată mare.

— Ce spui!

— Crede-mă, o fată cinstită dintr-o casă de oameni cinstiți. Și pentru ce, frate, pentru ce îndurase ea atâta amar de suferință? De ce o umpluse de noroi și o făcuse de batjocura lumii ticălosul ăla de Filka Morozov?

— Asta așa e.

— Atunci m-am dat jos din pat și-am îngenuncheat în fața ei, împreunându-mi mâinile ca pentru rugăciune: „Iartă-mă, măicuță Akulina Kudimovna, zic, iartă-mă că am fost atât de prost ca să cred toate bârfelile lumii. Iartă-mă că m-am purtat ca un nemernic". Se ridicase în genunchi în pat și mă privea; îmi puse amândouă mâinile pe umeri și începu să râdă și cu toate astea lacrimile îi curgeau de-a lungul obrazilor; plângea și râdea în același timp. Ieșii din odaie și strigai ca să mă audă toți nuntașii: „Mare mincinos și ticălos e Filka Morozov; dacă-l întâlnesc nu scapă viu din mâna mea!" Bătrânii nu mai știau ce să spună de bucurie; mama Akulinei era gata să cadă la picioarele fetei, să-i ceară iertare, iar bătrânul zise: „Numai să fi știut și să fi cunoscut toate astea, scumpă copilă și nu te-am fi dat după un bărbat ca ăsta."

Să ne fi văzut cum eram îmbrăcați în cea dintâi duminică după căsătorie, când am ieșit de la biserică; eu în caftan de postav bun, cu căciulă de blană și nădragi de catifea; ea într-o scurteică de blană de iepure, nouă-nouță, cu basma de mătase pe cap; eram cum nu se poate mai potriviți și ne ședea grozav de bine unul lângă altul! Toată lumea se uita la noi. Eu eram un flăcău destul de chipeș și nici Akulinușka mea nu era de lepădat; chiar dacă nu pica de frumoasă, dar nici cusur nu-i găseai; era o fată tare frumușică.

— S-au întors lucrurile în bine, vrasăzică.

— Ascultă mai departe. A doua zi după căsătorie, mă fac nevăzut dintre oaspeți și, cam afumat de băutură, o iau la goană pe uliță strigând: „Unde-i nemernicul ăla de Filka Morozov; să pun numai mâna pe el, nenorocitul!" Țipam ca un nebun prin târg. Mi se urcase la cap și toată mahmureala de dinainte de nuntă, căci trei oameni cu greu au putut să mă ducă înapoi acasă, după ce m-au prins lângă casa lui Vlasov. Toată lumea vorbea în oraș numai despre asta. Fetele își șopteau, când se întâlneau în târg: „Ce ziceți, fetelor, ce ziceți, deșteptelor? Akulka a fost fată cinstită!" După câteva zile mă întâlnesc cu Filka Morozov, care îmi strigă în plină stradă: „Vinde-mi-o, zise, pe nevastă-ta, ca să ai cu ce bea. Uite, la noi soldatul Iașka pentru asta s-a însurat: nu s-a culcat niciodată cu femeia lui, dar are cu ce să se îmbete trei ani în șir!" îi răspund: „Ești un ticălos!" „Iar tu un prost, îmi zice. Te-ai cununat beat. Parcă puteai să-ți dai tu seama ce și cum este?" Ajung acasă și încep să strig: „M-ați însurat pe când eram beat". Mama sare cu gura la mine. „Nu, măicuțo, zic, matale ai urechile astupate cu aur. Cheam-o-ncoa pe Akulka!" Și unde mi ți-am luat-o, măi frate, la refec. Vreo două ceasuri am tot bătut-o, până ce-am căzut și eu frânt de oboseală. Trei săptămâni nu s-a mai dat jos din pat.

— Deh, ce să-i faci, rosti Cerevin, când nu le bați, femeile. Da' ce, ai prins-o cu ibovnicul?

— Nu, n-am prins-o. Să vezi ceva. Eu, ca să spun cinstit, nici n-aveam de ce s-o învinuiesc, zise Șișkov după un răstimp, de parcă i-ar fi trebuit să facă o efortare ca să rostească aceste vorbe. Dar tare m-a durut văzând cum lumea își bate joc de mine. Și asta numai din pricina lui Filka. „Nevastă-ta e făcută ca s-o privească alții." într-o zi, ne cheamă la el cu mai mulți oaspeți și ce crezi că găsește să spună: „Dumnealui, zice, are o soțioară bună, drăguță, cuminte,

respectuoasă, fără nici un cusur; să vedeți ce gospodar e dumnealui acum! Dar ai uitat, prietene, cum i-ai mânjit poarta cu dohot?" Cum ședeam beat, îmi pune mâna în păr și mă trage spre podea: „Haide, joacă, bărbat al Akulkăi; eu am să te trag de păr și tu să joci, ca să-mi faci chefu!" - „Ești un ticălos!" strig eu. Iar el de acolo: „Am să vin în casa ta cu toată ceata și în fața ta îi trag Akulkăi o mamă de bătaie prin părțile moi cât mi-o plăcea". Ai să mă crezi? O lună întreagă n-am mai îndrăznit să ies din casă, atât îmi era de frică să nu vină cumva la mine să-mi batjocorească nevasta. Și, uite, de atunci am început s-o bat.

— Ce rost avea s-o bați? Poți să legi mâinile cuiva, dar limba n-ai cum să i-o ții. Nici prea multă bătaie nu e bună. Pedepsește-o, învaț-o, dar la urmă spune-i și o vorbă bună. Pentru asta-i făcută femeia.

Șișkov rămase câteva clipe pe gânduri.

— La început, de necaz și supărare, reluă el, iar pe urmă m-am deprins și am luat-o ca pe un obicei; erau zile când o băteam de dimineață până seara pentru nimic; ba că nu s-a sculat când vream eu, ba că n-a pășit cum trebuia. Dacă n-o băteam, începeam să mă plictisesc. De multe ori o vedeam cum rămâne nemișcată pe scaunul ei lângă fereastră, cu ochii ațintiți în geam, mereu tăcută și pe obraji îi curgeau lacrimi. Mă cuprindea o milă când o vedeam așa plângând, dar tot o băteam. Biata mama răbda cât răbda și iar încerca să mă cumițească: „Ești un nemernic, zice, nu mai știi ce faci; ocna o să te mănânce! – „Să taci, strig și nimeni să nu mai spună o vorbă, că fac moarte de om; m-ați însurat legat la ochi, m-ați îmbrobodit!" La început, bătrânul Ankudim a încercat și el să mă domolească și a venit de câteva ori la mine: „Bagă-ți mințile în cap, flăcăule! Să nu crezi că nu se găsește ac și de cojocul tău; și pentru asta este o lege!" Dar la urmă s-a lăsat păgubaș. Cât despre Măria Stepanovna, se făcuse blândă de tot. Într-o zi, veni la noi și-mi spuse plângând: „Să nu-ți fie cu bănat, Ivan Semionâci; e-un fleac, dar rugăminte-a-i mare. Îndură-te și las-o să se bucure de lumina soarelui. Și-mi trânteste o plecăciune până la pământ. Îmblânzește-ți inima, zice și iart-o! Oamenii răi i-au scos vorbe de ocară, dar tu știi că ai luat-o cinstită." Și iar mi se ploconește până la pământ. Eu mă țin tare și fac pe grozavul: „Să n-aud vorbă! Ce vreau aia fac și puțin îmi pasă de voi toți, pentru că nu mai știu ce e cu mine; cât despre Filka Morozov, e cel mai bun și mai drag prieten al meu!"

— Te înhăitaseși, vrasăzică, iar cu el?

— Da' de unde! Cine se mai putea apropia de el? Se bețivise rău de tot. După ce își risipise toți banii și tot avutul în cheful, se năimise să meargă la oaste în locul fiului unui bogătan din târg. La noi, când un flăcău se hotărăște să se ducă în locul altuia, se face un fel de stăpân în casa acestuia și trebuie să fie ținut ca pe palme până în clipa în care e chemat. Capătă la plecare întreaga sumă cu care s-a învoit, dar până atunci trăiește în casa gospodarului, câteodată șase luni în șir; și cum își mai bate joc el de familia acestuia, câte trăsnași nu-i vin în cap, să scoți icoanele afară, nu alta! Că dară ce zice el: Am primit, care vra să zică, să fiu cătană în locul feciorului dumatăle, cu alte

cuvinte, sunt binefăcătorul vostru și trebuie să-mi dați respectul cuvenit și ascultare, altminteri îmi iau vorba înapoi. Și uite așa, făcându-și de cap, Filka a întors pe dos casa gospodarului; se culca cu fata lui, îl trăgea pe bătrân de barbă în fiecare zi după-masă; în sfârșit, făcea tot ce-i trecea prin minte. Trebuia să i se fiarbă apă pentru baie zilnic și aburul să fie amestecat cu abur de rachiu, iar femeile aveau datoria să-l ducă mai mult pe brațe până la baie, ținându-l de subsuori. Când se întorcea acasă

ZOI

După chef, se oprea în mijlocul străzii și începea să țipe: „Nu vreau să intru pe poartă, dați gardul jos!” Astfel că bieții oameni trebuiau să strice gardul, numai ca să-i facă loc să intre. În sfârșit, veni și ziua plecării; îl dezmeticiră, îl pregătiră de drum și porniră cu alai spre cazarmă. Lumea se înghesuia în stradă ca la urs: „îl duc la cătănie pe Filka Morozov!” El dă binețe tuturor, în dreapta și-n stânga. Deodată se ivește Akulka, dinspre grădină. Cum o zărește Filka, numai ce strigă: „Oprește!” Sări jos din căruță și se închină în fața ei până la pământ: „Suflet blând și drag, garofița mea, te-am iubit doi ani, acum sunt dus cu lăutari la cătănie. Iartă-mi, zice, fată cinstită din oameni cinstiți, fiindcă sunt un mare ticălos, eu sunt vinovat de toate nenorocirile tale!” Și făcu din nou o plecăciune adâncă înaintea ei. La început, Akulka păru speriată, dar pe urmă se închină și ea înaintea lui cu o plecăciune adâncă și-i spuse: „Iartă-mă și tu, flăcăule, dar eu nu-ți port nici o supărare”. Mă întorc acasă numaidecât. Intru în casă îndată după ea: „Ce-ai spus, neam de cățea ce ești?” Iar ea, uite, n-ai să mă crezi poate, îmi răspunde privind-mă drept în ochi: „îl iubesc acuma, zice, mai mult decât lumina ochilor!”

— I-auzi!

— În ziua aceea n-am mai scos o vorbă. Doar spre seară i-am spus: „Akulka, să știi că te omor!” N-am închis ochii toată noaptea; nu mai puteam de sete și am ieșit în tindă să beau cvas; se crăpa de ziuă. Mă întorc în casă și zic: „Akulka, scoală să mergem la câmp”. De mult mă tot pregăteam să mă duc să-mi văd ogorul și mama știa de asta. „Bine faci, zise ea, e vremea secerișului, iar omul nostru am auzit că zace bolnav de două zile.” Înhamai caii la căruță fără să spun o vorbă. Când ieși din tângușorul nostru, dai într-o pădure de vreo cincisprezece verste și cum se termină pădurea, vine și ogorul nostru. După vreo trei verste de drum prin pădure, opresc caii. „Dă-te jos, Akulina, zic, și s-a apropiat sfârșitul!” Ea mă privește îngrozită, se dă jos încet și se oprește drept în fața mea. „Mi s-a făcut lehamite de tine, fă-ți rugăciunea!” Și o înșfac de păr – avea niște cozi groase și lungi; mi le încolăcesc pe braț, o răsucesc cu spatele spre mine, o cuprind ținând-o strâns între genunchi, scot cuțitul, îi dau capul pe spate și, hârști, îi tai gâtul. Ea țipă, sângele țâșnește șuvoi; arunc cuțitul, o iau în brațe, o întind la pământ și încep să urlu și să plâng cât mă ține gura. Eu urlu, ea țipă, se zbate; sângele curge din ce în ce mai tare, mă stropește pe obraz, îmi scaldă mâinile, sângele ei. Mă apucă groaza; o las jos, las și cal și căruță și o iau la fuga, gonind ca un nebun până acasă; mă strecor prin fundul

curților și mă ascund într-un bordei de lut vechi și părăsit, pe care îl foloseam altădată ca baie; până noaptea târziu am stat acolo pitit sub laviță.

— Dar Akulka?

— S-a sculat, se vede, de jos și a pornit spre casă. Au l găsit-o mai târziu la vreo sută de pași de locul unde o înjunghiasem.

— N-ai înjunghiat-o cum trebuie, vrasăzică.

— Păi. Șișkov se opri o clipă.

— Da, făcu Cerevin, e acolo o vină, dacă n-o tai dintr-o dată, omul se zbate și, oricât sânge ar curge, nu moare.

— Păi, a murit. Au găsit-o către seară, moartă. Au dat de știre cui trebuie; au început să mă caute și m-au găsit peste noapte în baia cea veche. Intru în al patrulea an de când sunt aici, adăugă el după un răstimp.

— De. Treaba asta, firește, e așa, că dacă nu le bați, n-ai făcut nimic, rosti calm și povățuitor Cerevin, scoțându-și din nou tabachera; și începu să tragă tabac, încet, cu mișcări chibzuite, fără grabă. Pe de altă parte, mă uit la tine, flăcăule, și, după cele ce mi-ai spus și câte ai făcut, eu așa chitesc, că ești om fără minte. Și eu, uite, mi-am prins într-o

M ( ) K {LOR

Zi nevasta cu ibovnicul. Mi ți-am dus-o frumușel în șură; am luat frâul și l-am pus în două: „Cui i-ai jurat credință, spune, cui i-ai jurat credință în sfânta biserică, ai?” Măi și când mi ți-am luat-o la bătaie și am bătut-o, până când am auzit-o că strigă: „Picioarele am să ți le spăl și apa aceea am s-o beau”. O chema Ovdotia.

V

VARA

Dar iată că a sosit și luna aprilie; se apropie și Săptămâna Mare. Încetul cu încetul se pornesc muncile de vară. Din zi în zi soarele e tot mai cald și mai scânteietor; adie un suflu primăvărat înmiresmat, ațâțând organismul. Zilele frumoase și însorite îl tulbură până și pe ocnașul ferecat în lanțuri, trezesc în el dorințe vagi și nădejdi, un alean nelămurit. Într-o zi cu soare strălucitor dorul de libertate îl chinuie mai mult ca în zilele ploioase și triste de toamnă sau de iarnă. Și acest lucru se observă la toți deținuții. Ei par a se bucura că a sosit primăvara, dar totodată se lasă parcă pradă nerăbdării, agitației.

Am observat că în temniță certurile sunt mai frecvente și mai pătimase primăvara. Gălăgia și ocările sporesc, neînțelegerile se iscă mai des; și totuși, în ceasurile de muncă, surprinzi adesea câte o privire îngândurată, pierdută în largul depărtărilor albastre, undeva departe, dincolo de Irtâș, unde începe stepa nesfârșită, pe întinderi de vreo mie cinci sute de verste, libera stepă kirghiză; ori auzi un oftat profund din adâncul pieptului, de parcă aerul liber și îndepărtat l-ar ispiti pe om să-l soarbă din plin, pentru a-și ușura sufletul obijduit, încătușat. „Ce bine ar fi!” exclamă în cele din urmă deținutul și, deodată, smulgându-se parca din legănarea unui vis și a îngândurării, pune mâna pe lopată ori

Silii ISitiPsP

Apucă o cărămidă din stivușoara pe care trebuie s-o care dintr-un loc într-altul. După o clipă, uită de această senzație fugară și începe să râdă ori să înjure, după cum îi e firea; ori se așterne pe muncă cu o înverșunare neobișnuită, străduin-du-se din răsuputeri și fără nici un rost să-și împlinească lucrul fixat pentru acea zi, de parcă ar vrea ca prin greutatea muncii și prin oboseala fizică să înăbușe ceva ce-l roade pe dinăuntru, îl apasă și îl mistuie. Sunt cu toții oameni voinici, în floarea vârstei, plini de forță și de vigoare. Și ce grele sunt lanțurile pe o vreme ca asta! Nici nu mă gândesc să fac aici poezie și totuși, nu mă îndoiesc de adevărul celor spuse, în anotimpul cald, sub soarele strălucitor, când simți în tot sufletul, în toată ființa, cum renaște în juru-ți, cu o putere de negrăit, întreaga fire, temnița zăvornită, asprimea paznicilor și tirania unei voințe străine devin parcă și mai apăsătoare. Și pe urmă, primăvara, o dată cu primul cânt de ciocârlie, în Siberia și în întreaga Rusie, hoinarii apucă drumul pribegiei; fug creștinii din închisori și se ascund prin păduri. Scăpați de apăsarea ucigătoare a hrubei, după ce au îndurat judecăți, lanțuri și bătaie, ei pornesc să colinde drumurile, la întâmplare, încotro li se pare viața mai atrăgătoare și mai lesnicioasă; beau și mănâncă ce găsesc, ce dă Dumnezeu, fără cine știe ce griji, fără mohoreala temniței și dorul chinuitor de libertate și noaptea dorm liniștiți în pădure ori pe câmp, ca păsările cerului, șoptind noapte bună numai stelelor ce scânteiază sub ochiul Celui de Sus. Să fim bine înțeleși: viața de vagabond are și părți neplăcute. Uneori, „slujba aceasta la generalul Kukușkin" e foarte grea, căci e legată de lipsuri, de foame și oboseală. Adesea vagabondul nu găsește zile de-a rândul o coajă de pâine să-și astâmpere foamea, este nevoit să se ferească și să se ascundă de toată lumea, ba chiar să fure, să jefuiască și săucidă. „Colonistul-i ca un, < prunc, ce zărește, jinduieste", se spune de obicei în Siberia. Același lucru e valabil pentru vagabonzi, ba chiar într-o muK1 1LUK

Măsură mai mare și mai îndreptățită. Rar se întâmplă ca vagabondul să nu fie tâlhar, dar hoț e aproape totdeauna, bineînțeles, mai mult de nevoie decât din vocație. Există și vagabonzi înveterați, incorigibili. Sunt unii care fug chiar și după ce și-au ispășit pedeapsa și au fost trecuți în situația de coloniști. S-ar părea că omul ar trebui să se bucure de starea lui cea nouă și să fie mulțumit că-și câștigă pâinea de toate zilele în liniște. Dar ți-ai găsit! O putere nevăzută îl cheamă mereu și îl îmbie s-o ia din loc. Unde? Nici el nu știe, dar lasă totul și pe-aci ți-e drumul. Viața prin păduri, groaznică și mizerabilă, dar liberă și aventuroasă, are pentru cei care au gustat o dată din ea un farmec misterios; o putere tainică îi ispitește mereu și-i atrage ca o vrajă irezistibilă; vezi cu surprindere pe câte unul, om liniștit, așezat, care prin firea și prin purtarea lui de până atunci făgăduia să devină un bun și priceput gospodar, cum o ia din loc pe drumul pribegiei. Altul se și însoară, are copii, trăiește ani de-a rândul în același loc, și, într-o bună zi, pe nepusă masă, se face nevăzut; își părăsește nevasta și copiii, spre marea nedumerire a familiei și a tuturor oamenilor din volostia în care fusese înscris.

Am văzut în temniță un astfel de fugar. Nu săvârșise cine știe ce crime grave, în orice caz mie nu mi-a ajuns nimic la ureche, dar toată viața hoinărise, bătuse toate drumurile. Fusese și la granița de miazăzi a imperiului și dincolo de Dunăre și prin stepa kirghiză și în Siberia orientală și prin Caucaz – într-un cuvânt cutreierase întreaga țară. Cine știe, în alte împrejurări, omul acesta, cu marea lui patimă pentru călătorii, ar fi devenit poate un Robinson Crusoe.

Am aflat aceste amănunte de la alți ocași, fiindcă aici, la ocnă, nu-i plăcea să stea de vorbă cu nimeni și nu rostea un cuvânt decât atunci când vedea că n-are încotro. Era un țăran bondoc, de vreo cincizeci de ani, foarte cuminte și Potolit, cu fața liniștită, lipsită de orice expresie, cam tâmpă. Îi plăcea să se încălzească la soare, îngânând de obicei un cântec fără cuvinte, atât de încet, că nici de la cinci pași nu-l auzeai. Trăsăturile feței păreau că-i încremeniseră o dată pentru totdeauna; mânca puțin și aproape numai pâine; nu cumpăra niciodată colaci ori rachiu; dar poate că nici n-a avut vreodată bani la el și, chiar să-i fi avut, nici n-ar fi știut să-i numere. Nimic nu-l tulbura; orice s-ar fi întâmplat, el nu-și ieșea din fire. Câteodată îl vedeam hrănind cu mâna lui câinii din curtea temniței, lucru pe care nimeni altul nu-l făcea. De altfel, rusului în general nu-i place să hrănească câini. Se spunea că fusese însurat de două ori și că avea copii, nu se știe pe unde. Pentru ce fusese osândit la temniță, n-am aflat niciodată. Ai noștri credeau că într-o zi va evada, dar fie că nu-i venise ceasul, fie că-i trecuse vremea – cine știe?

— Continua să-și ducă zilele cuminte, potolit, contemplând parcă mediul ciudat în mijlocul căruia trăia. Și totuși, nu se putea ști nimic sigur, deși era limpede că o încercare de evadare n-avea pentru el nici un sens, căci ce-ar fi putut câștiga fugind de acolo de unde se afla?

Dar, văzută în ansamblu, viața în pădure, viața de hoinar, e un adevărat rai pe lângă aceea din temniță. E și firesc să fie așa, încât lucrurile se înțeleg de la sine și nu suferă nici o comparație. O fi grea soarta vagabondului, dar cel puțin el și-a ales-o. Iată de ce oricare deținut, din orice închisoare și în orice parte a Rusiei s-ar afla, se simte neliniștit o dată cu cel dintâi zâmbet al soarelui de primăvară și-l cuprinde un dor de ducă de neînfrânat. Desigur, nu oricine își pune în gând să fugă negreșit; dimpotrivă, s-ar putea afirma cu certitudine că de teama pedicilor, a greutăților și a osândeii mult mai aspre, abia unul dintr-o sută dacă se hotărăște la aceasta; ceilalți nouăzeci și nouă se mulțumesc doar să viseze la posibilitatea unei evadări, gândindu-se cum ar putea s-o facă și unde ar fi mai bine să se ducă; numai gândul că ar exista totuși o posibilitate de a scăpa de ocnă, însăși dorința aceasta, aparent realizabilă și plină de speranță luminoasă, constituie o porțiță de scăpare, un reazem dătător de tărie și rezistență. Unii se consolau doar cu amintirea evadărilor încercate altădată. Vorbesc aici de ocașii condamnați prin sentințe definitive. Cele mai frecvente cazuri de evadări se observă la cei aflați încă în stadiul detenției preventive, asupra cărora nu s-a dat încă o hotărâre definitivă. Cei condamnați definitiv pe termen limitat nu se hotărăsc să fugă decât poate numai la început. După ce a ispășit doi-trei ani de temniță din cei la care a fost

condamnat, ocnașul începe să prețuiască timpul executat și își face socoteala că e mult mai bine pentru el să-și termine după lege pedeapsa la muncă silnică și să fie trimis pe urmă în libertate ca orice colonist, decât să ia asupra-și riscurile unei evadări, care, în caz de nereușită, îl va duce la pieire. Căci nereușita e foarte posibilă. Abia dacă unul din zece izbutește să-și schimbe soarta. Dintre cei cu condamnări definitive pe timp limitat, se mai încumetă să riște o evadare numai cei condamnați pe termene prea lungi. Cincisprezece, douăzeci de ani par o veșnicie și osânditul, în aceste cazuri, e dispus oricând să râvnească la o schimbare a sorții sale, chiar dacă a executat și zece ani din pedeapsă. Pe de altă parte și stigmatul cu care sunt înfierăți ocnașii îi opresc pe mulți să riște o evadare. A-ți schimba soarta e un termen tehnic. Dacă e prins în clipa când încearcă să fugă, ocnașul răspunde la interogatoriu că a vrut „să-și schimbe soarta”. Această expresie, oarecum livrescă, se potrivește întocmai în cazul de față, căci oglindește perfect motivul determinant al acțiunilor făptașului. Nici un fugar, la urma urmei, nu-și închipuie că, evadând, va deveni cu totul liber, fiindcă știe că acest lucru e aproape cu neputință; tot ce nădăjduiește el e să fie trimis undeva, în altă parte, sau, în cazul cel mai bun, în colonie ori să fie judecat din nou pentru altă infracțiune, săvârșită în timpul vagabondării – într-un cuvânt, să fie trimis oriunde, dar să

Z88 scape de temnița în care a fost închis și care pentru el a devenit un iad de nesuportat. Dacă acești fugari nu-și găsesc în timpul verii un adăpost mai sigur în care să-și petreacă iarna, dacă, de pildă, nu au norocul să dea peste un tănuitor, care pentru ceva bani găzduiește oameni certați cu legea; dacă, în sfârșit, nu-și fac rost, fie și prin asasinat, de un act de identitate care să le îngăduie să se stabilească oriunde legal -tot ei, o dată cu venirea toamnei, dacă n-au fost identificați și prinși între timp, se prezintă de bunăvoie în orașe și pușcării, grupuri-grupuri, ca să fie băgați, ca vagabonzi, prin aresturi și închisori, pentru vremea grea de iarnă, sperând că la vară vor izbuti s-o ia razna din nou.

Suflul răscolitor al primăverii m-a atins cu aripa lui și pe mine. Priveam cu nesaț uneori, prin crăpăturile gardului înalt de pari, cum încolțea și creștea iarba pe povârnișul valului, cum albastrul cerului îndepărtat devenea tot mai intens, mai profund; mi-aduc aminte că rămâneam așa chiar vreme îndelungată, cu capul lipit de gard, într-o contemplare nesfârșită, neobosită. Dorul și neliniștea sporeau din zi în zi, temnița îmi devenea tot mai nesuferită. Ura pe care mi-o arătau neconținut, în toți anii aceștia de început, ceilalți ocnași, pentru că eram nobil, ajunsese insuportabilă, îmi otrăvea întreaga viață. Din pricina ei, numai ca să scap de această ură generală, nesfârșită, chinuitoare și parcă de nimic potolită, ceream de multe ori, în primii ani de ocnă, să fiu trimis la spital, chiar și fără să fiu bolnav cu adevărat. „Păsări de pradă – iată ce sunteți voi, boierii; din pricina voastră n-avem un loc sub soare!” ne spuneau ocnașii. Și cum îi mai invidiam pe cei din popor, nou-veniți în temnița noastră, văzând că în scurt timp după ce au pășit pragul cazarmii se împrieteneau cu toată lumea! De aceea, chiar și mirajul primăverii, mirajul



libertății, bucuria întregii firi trezeau în mine o stare de indispoziție și surescitare sâcâitoare. Spre sfârșitul Postului Paștilor, în săptămâna

AivlllN 11K1 U11N LA5A IV1UK {1UJK

Șasea mi se pare, mi-a venit rândul, împreună cu alții, să mă împărtășesc. Toți întemnițații fuseseră împărțiți în șapte grupuri, după numărul săptămânilor din post, în vederea împărtășaniei. Fiecare grup era alcătuit din cel puțin treizeci de oameni. Săptămâna de post a fost pentru mine un moment de mare destindere. Eram scutiți de munci. De două sau câteodată de trei ori pe zi ne duceam la biserică, la o oarecare depărtare de temniță. De multă vreme nu mai fusesem la biserică. Slujba religioasă din postul mare, cu care eram deprins încă din copilărie și o cunoșteam din casa părintească, rugăciunile grave și solemne, îngenuncherile și mătăniile trezeau în mine un trecut îndepărtat, foarte îndepărtat, reînviind amintiri uitate din anii copilăriei și, țin minte, mă simțeam foarte fericit când porneam dimineața spre locașul Domnului, călcând pe drumul înghețat peste noapte, sub paza unei escorte de soldați cu puștile încărcate. Soldații, e drept, nu intrau în biserică. Înăuntru, noi ne îngrămădeam imediat lângă ușă, pe locul cel din urmă, astfel că n-auzeam decât glasul adânc al diaconului și din când în când zăream din spatele mulțimii patrafirul negru ori capul chel al preotului. Îmi aminteam cum în copilărie priveam spre norodul îngrămădit la ușă, care făcea loc cu umilă smerenie când zărea un epolet cu fire de aur, pe vreun boier burduhănos sau vreo cuconiță împopoțonată, dar cucernică nevoie mare, grăbindu-se să-și apuce loc în față și gata să se certe cu oricine pentru asta. Și, atunci îmi părea ca acolo, în pronaosul bisericii, oamenii se roagă într-altfel decât cei din față, mai cu smerenie și ardoare, închinându-se până la pământ, mai plini de supunere și de umilință.

Iar acum stăteam și eu acolo, în mijlocul acelei mulțimi, ba nu, nu în mijlocul ei, căci noi eram în lanțuri și stigmatizați; lumea se ferea de noi, ne privea cu teamă parcă, unul și altul ne mai da de pomană, și-mi aduc aminte că aceasta îmi provoca o senzație ciudată: o nebănuit de stranie plăcere și o satisfacție și mai stranie, de o ascuțime cu totul deosebită. „Dacă-i așa, n-au decât!” îmi ziceam. Ocașii se rugau cu multă cucernicie și fiecare dintre ei ținea să-și dea negreșit obolul sărăcăcios: își dăruiau copeica amărâtă în schimbul unei luminări sau o puneau în cutia milelor. „Și eu sunt om -își zicea, poate, fiecare, întinzând banul -în fața lui Dumnezeu toți sunt deopotrivă.” Ne împărtășirăm după slujba ceasului al șaselea. Când preotul, cu potirul în mână, rosti cuvintele: „Precum pe tâlharul, care a venit la tine, l-ai primit, așa mă primește și pe mine”., aproape toți se prăbușiră în genunchi în zăngănit de lanțuri, socotind poate că aceste cuvinte sunt rostite anume pentru ei.

În sfârșit, veni și Săptămâna Luminată. Administrația pregăti pentru noi câte un ou și câte o felie de cozonac. Din oraș veniră iarăși pomeni multe. Ca și la Crăciun, urmară vizita preotului cu crucea, vizita șefilor, ciorba grasă cu came, beția și trândăveala, cu singura deosebire că acum ne puteam plimba prin curte, încălzindu-ne la soare. Totul părea mai luminos și ne mișcăm mai în

voie decât iarna și, totuși, ne simțeam mult mai triști. Ziua lungă de vară, care și așa pare nesfârșită, devenea insuportabilă de sărbători. În zilele de lucru, ne luam cu treaba și timpul trecea mai repede.

Muncile de vară erau într-adevăr cu mult mai grele decât cele din timpul iernii. Se lucra îndeosebi la șantiere de construcții. Ocnașii săpau pământul, așezau cărămizi ori făceau reparații de lăcătușerie, tâmplărie și zugrăveală la clădirile statului. Alții lucrau la cărămidărie, unde se pare că era munca cea mai grea. Cărămidăria se afla la o depărtare de patru verste de temniță. Zilnic, în tot cursul verii, la ora șase dimineața, pleca acolo câte un convoi de cincizeci de oameni. Se alegeau de obicei ocnașii care, neștiind nici o meserie, nu erau folosiți prin ateliere. Își luau cu ei pâinea pentru amiază, ca să nu mai facă încă un drum de peste opt verste, dus și întors, iar masa de prinz o luau abia seara, când

#### N HM UliN LAIA MUKȚILOR

Se întorceau la temniță. Partea de muncă ce o avea de îndeplinit zilnic fiecare era atât de mare, încât numai lucrând toată ziua și aproape fără întrerupere izbutea, cu chiu cu vai, să și-o termine. Mai întâi, fiecare trebuia să sape și să-și scoată cantitatea necesară de argilă de sub mal, să care apă ca s-o ude, s-o amestece și s-o frământa cu picioarele în groapă și, în sfârșit, să facă un număr neînchipuit de mare de cărămizi – două sute sau chiar două sute cincizeci de bucăți.

Eu n-am fost decât de două ori la cărămidărie. Cei care lucrau acolo se întorceau seara târziu, frânți de oboseală și tot bodogăneau, muștrându-i pe ceilalți că au lăsat munca cea mai grea numai pe seama lor. Poate că în aceste muștrări găseau un fel de consolare. Și totuși, unora le plăcea această muncă, mai întâi fiindcă puteau ieși din oraș, într-un loc deschis, plăcut, pe malul Irtâșului. Aveai cel puțin o priveliște cu care să-ți bucuri ochiul, nu ca între zidurile cetății. Apoi, puteai să fumezi în voie și să te întinzi pe iarbă o jumătate de ceas în tihnă deplină.

Pe mine mă trimeau, ca și înainte, să lucrez la atelier ori să pisez alabastru, ori cel mult să car cărămizi la vreo construcție, în această din urmă îndeletnicire a trebuit să car odată, timp de două luni, cărămizi de pe malul Irtâșului la o depărtare de aproape o sută patruzeci de metri până la cazarma cea nouă aflată în construcție și să străbat șanțul și valul fortăreței, mai înainte de a ajunge la locul de depozitare. Contrar așteptărilor mele, ocupația aceasta mi-a plăcut, cu toate că de fiecare dată frânghia îmi rodea umerii. Dar îmi plăcea, fiindcă simțeam că munca asta îmi întărește mușchii și devin tot mai rezistent. La început nu puteam să duc mai mult de opt cărămizi dintr-o dată – fiecare avea o greutate de doisprezece pfunzi l. Treptat am ajuns să duc douăsprezece până la cincisprezece cărămizi, lucru care mă 1 Un pfunz = 0,453 kg (n. ed. Române).

Bucura foarte mult. Ca să poți suporta toate mizeriile acestei vieți blestemate de ocnă e nevoie nu numai de tărie sufletească, ci și de o mare rezistență fizică.

Iar eu eram hotărât să mai trăiesc și după ocnă.

Îmi plăcea să car la cărămizi, nu numai fiindcă această muncă mă întărea trupește, ci fiindcă aveam astfel prilejul să mai stau pe malul Irtâșului. Aduc mereu vorba de acest mal, pentru că era singurul loc de unde puteai vedea în voie un colț din lumea de necuprins, de unde puteai scruta depărtarea limpede și curată, stepa liberă și neumblată, a cărei pustietate îmi producea întotdeauna o ciudată impresie. Numai aici, pe mal, puteai să întorci spatele fortăreței și să n-o mai vezi. Toate celelalte locuri de muncă ale noastre se aflau ori în incinta fortăreței, ori în imediata ei vecinătate. Fortăreața aceasta și mai ales unele clădiri din incinta ei îmi deveniră nesuferite chiar din prima zi. Casa maiorului nostru îmi părea un loc blestemat, odios și o priveam cu ură de fiecare dată când treceam prin fața ei. Pe când acolo, la malul râului, puteai să uiți de toate și să te lași nestingherit în voia gândurilor. Priveai adâncul zărilor largi și depărtările de necuprins, pustii, cu aceeași uitare de sine cu care întemnițatul privește lumea liberă de afară prin ferestruica zăbreliată a închisorii sale. Toate îmi erau plăcute și dragi în acest colț de lume: și soarele strălucitor în nesfârșitul cerului albastru și cântecul îndepărtat al kirghizului ce răsuna dincolo, pe celălalt țărm. Îți ațintea privirea și numai într-un târziu abia de izbuteai să descoperi și biata iurtă afumată a vreunui baiguș oarecare; vezi un firicel de fum albastru ce se destramă în văzduh și fata kirghiză ce-și mână la pășune cei doi berbeci. O lume primitivă, săracă, dar liberă. Surprinzi și urmărești zborul unei păsări ce spintecă aerul limpede; o urmărești mult timp fără s-o scapi din ochi; o vezi cum se lasă brusc în jos, atingând o clipă apa, pentru ca apoi să se înalțe și să se piardă în zări și iarăși să se ivească aidoma unui punct abia vizibil. Până și o biată floriceică palidă pe care am găsit-o într-o văgăună a țărmului stâncos, o dată cu ivirea primăverii, îmi atrase atenția bolnăvicioasă. Amărăciunea și jalea acestui prim an de ocnă au fost de nedescris, înfiorător de chinuitoare. Din pricina acestei stări, în primul an de ocnă mi-au scăpat multe dintre cele ce se petreceau în juru-mi. Închideam ochii, căci nu mai voiam să văd nimic. Printre tovarășii mei de ocnă, în general oameni răi și insuportabili, în mijlocul cărora trăiam, nu reușeam să-i observ și pe cei buni, în stare să simtă și să gândească, cu toată crusta respingătoare ce-i acoperea pe din afară. Printre cuvintele pline de venin de care aveam parte, uneori, fără să vreau, nu luam în seamă și câte o vorbă blînda și bună, cu atât mai scumpă, cu cât era rostită fără gând ascuns și pornea adesea de-a dreptul din inima unui om care suferise și îndurase, poate, mai mult decât mine. Dar la ce să mai vorbesc despre toate acestea? Eram bucuros de oboseala muncii, căci așa puteam nădăjdui cel puțin să am un somn odihnitor! Vara, la noi, somnul era un chin, parcă mult mai nesuferit decât în timpul iernii. Serile, ce-i drept, erau uneori foarte plăcute. Soarele, care dogorise toată ziua curtea temniței, cobora în sfârșit spre asfințit. Aerul se răcorea și apoi se lăsa noaptea, rece ca toate nopțile de stepă. Înainte de a fi închiși în cazarmă, ocașii se plimbau pâlcuri-pâlcuri prin curte. Grosul însă era adunat ca de obicei la bucătărie. Acolo se discutau probleme arzătoare ale vieții de ocnă, fel de fel de fapte și

întâmplări sau vreun zvon care ajunsese să pătrundă până aici, adesea cu totul absurd, dar care trezea totdeauna un interes extraordinar la acești oameni izolați de restul lumii; așa, de pildă, se răspândea deodată zvonul că maiorul va fi dat afară. Ocașii sunt creduli ca niște copii; își dădeau seama că zvonul acesta nu poate fi adevărat, că cel care l-a stârnit e Kvasov, un mincinos fără pereche, căruia toată lumea hotărâse de mult să nu-i mai dea crezare și cu toate acestea se agățau cu foc de această știre, o întorceau pe față și pe dos, făcând tot felul de presupuneri și înșelându-se pe ei înșiși, pentru ca în cele din urmă să se rușineze, să nu mai poată de necaz și să se înfurie că au fost atât de naivi încât să se lase amăgiți de Kvasov.

— Dar cine o să îndrăznească să-l dea afară? Strigă un ocaș. N-aibi grijă, e tare, nu se dă el bătut.

— S-or mai găsi și alții, mai ceva ca el, se aprinde deodată un flăcău bățaios și deștept, care trecuse, se vede, prin multe și care se dădea în vânt după discuții de tot felul, fiind veșnic de altă părere decât cei cu care vorbea.

— Corb la corb nu scoate ochii! Strecoară mohorât, ca pentru sine, un al treilea, om în vârstă, cu părul încărunțit, care își soarbe într-un colț ciorba de varză murată.

— Nu cumva crezi că cei mari or să te întrebe pe tine ce să facă: să-l dea afară pe maior ori ba? Adăugă sceptic un al patrulea, ciupind ușor strunele balalaicei.

— Și de ce nu, mă rog? Se înfurie al doilea, dacă toată lumea asta necăjită se plânge; și ar trebui s-o spunem cu toții, dacă vom fi întrebați. Numai că la noi nu-i tocmai așa: de țipat, țipă toți în păr, dar când e să se facă treabă, toți se dau îndărăt, nu mai suflă unul.

— Dar tu cum credeai? Îl lămurește ocașul cu balalaică. Unde te trezești aici? Nu suntem la pușcărie, în fundul ocnei?

— Mai deunăzi, urmează vorbărețul cel bățaios, fără să ia seama la ce i se răspunde, rămăsese un pic de făină pe fundul lăzii; o matură cu grijă și-o adună; ei, cât să fi fost? Ia, acolo, o nimica toată; băieții, hai că s-o vândă. Ți-ai găsit! I-a și ajuns la urechi; a pălăvrăgit zevzecul de magaziner; și unde mi ți-o ia frumușel, făina și ți-o trece, neică, la economii -pricepi? Păi, dreptate-i asta?

— Și cui vrei să te plângi?

— Cui? Levizorului ăl de-o să vie curând.

— Ce levizor? Care levizor?

NivuiM i iki 1J1N LASĂ MORȚILOR

— Asta așa e, fraților, curând vine aici un revizor, întărește un ocaș tânăr, dezghețat, cu știință de carte, fost furier, probabil, care citise cândva „Ducea de la Valliere”, ori așa ceva. E glumeț și vesel, dar fiindcă e om umblat și cunoaște multe lucruri, ocașii îl respectă. Făcându-se că nu observă impresia pe care o produc vorbele lui despre revizor și fără a ține seama de curiozitatea generală, ațâțată prin această veste, o luă din loc și se duse drept la bucătar să-i ceară niște ficățel. Bucătarii noștri vindeau câteodată așa ceva;

cumpărau, de pildă, un ficat întreg cu banii lor, pe care-l prăjeau, apoi îl tăiau în bucățele și îl vindeau ocnașilor.

— De câte copeici: de două, de patru? Întrebă bucătarul.

— Taie-mi de patru, să crape pizmașii de ciudă! Răspunde ocnașul. Un general, fraților, un general care vine anume din Petersburg ca să cerceteze întreaga Siberie. Așa să știți. Am auzit-o din gura ordonanțelor comandantului.

Vestea stârnește o emoție extraordinară. Timp de un sfert de oră nu se discută decât cine poate să fie generalul, ce fel de general e și dacă e mai mare în grad decât toți generalii din orașul nostru. Ocnașilor le place grozav să discute despre cinuri, funcții, grade, șefi, despre cine e mai mare, care pe care poate să-l pună cu botul pe labe, care dintre ei poate să-i facă pe toți ceilalți să stea sluj în fața lui și în fața cui, la rându-i, stă smirna; și se ceartă și se înjură din pricina acestor generali, ba uneori ajung și la bătaie. Unii se vor întreba poate: ce-i îndemna să pună atâta patimă într-o chestiune ca asta? Dacă ne gândim însă că aici gradul de pricepere, de cunoaștere a lumii, importanța pe care a avut-o omul în societate înainte de a fi adus în temnița se măsoară după capacitatea de a deține cât mai multe informații despre șefi și generali, răspunsul se impune de la sine. De regulă, discuțiile despre persoanele sus-puse din ierarhia administrativă erau considerate la noi în temniță ca fiind cele mai importante și mai „subțiri”.

— Vasăzică, e adevărat că-l scoate pe maior, zise Kvasov, un omuleț roșcovan, repezit și cam nătâng. El stârnise zvonul despre maior.

— Nici o grijă; știe el cum să-i ungă! Rostește cu glas apăsător bătrânul cel ursuz, isprăvindu-și ciorba de varză acră.

— Să știți că așa o să se-ntâmples, zice un altul, îi unge. Are de unde, că doar a furat destul! A fost comandant de batalion încă înainte de a veni aici. Mai acum vreo câțeva vreme voia să se însoare cu fata protopopului.

— Da' uite că nu s-a însurat: i-au dat papucii; e prea sărac pentru ei. Halal ginere! N-are decât hainele de pe el. Anul trecut, de Paști, a pierdut la cărți tot ce-a avut. Mi-a spus Fedka.

— De, lupu-și schimbă părul, dar năravul ba.

— Ce să spun, mă fraților, nu-i bine să te însori când ești sărac: noaptea-i scurtă, iar necazurile. Am fost și eu însurat! Se amestecă în vorbă Skuratov.

— Păi sigur! Chiar de tine era vorba, îl ia peste picior fostul furier. Iar tu, Kvasov, ești prost dacă crezi că un general ca ăsta o să se lase uns de un maior și că un coșcogea general o să fie trimis tocmai din Petersburg anume ca să-l controleze pe maiorul nostru.

— Și ce, dacă-i general, crezi că n-o să ia bani? Spune sceptic cineva din mulțime.

— N-o să ia, firește, iar dacă ia, trebuie să i se dea din gros, nu glumă. Altfel nu primește.

— Asta-i! Mă rog, după grad!

— Ciupește el și generalul de unde poate, declară categoric Kvasov.

— I-ai dat tu vreodată, de ești atât de sigur? Îl întrebă cu dispreț Baklușin, care tocmai intră. Ai văzut cel puțin un general la viața ta?

— Și dacă am văzut?

— Minți!

— Minte tu, dacă-ți dă mina!

VIKJR J 1LUK

— Băieți, dacă a văzut el în viața lui un general, să spună pe care! Hai, dă-i drumul, că eu îi cunosc pe toți.

— L-am văzut pe generalul Zibert, răspunse Kvasov cam șovăielnic.

— Zibert? Nu există general cu numele ăsta. Se vede că ți-a gădilat puțin spatele cu nuiaua când era încă locotenent-co-lonel, iar ție, de frică, ți s-a părut că-i general.

— Ascultați-mă pe mine, fraților, strigă Skuratov, că sunt om însurat. Era cu adevăratelea la Moscova un general pe care-l chema Zibert, neamț după nume, dar era rus de-al nostru pravoslavnic. Se spovedea la preotul rusesc în fiecare an în postul Sută-Măriei și tot bea, mă fraților, la apă ca o rață, câte patruzeci de pahare cu apă de râu în fiștece zi. Cică asta îl lecuia de nu știu ce boală: mi-a spus-o valetul lui.

— Și n-a făcut broaște în burtă? Întrebă mucalit ocnașul cu balalaica.

— Ia mai lăsați gluma! Aici e vorba de lucruri serioase și ei se țin de. Adică, ce fel de le vizor vine, măi fărtați? Găsi momentul să se amestece și bătrânul ocnaș Martânov, care pe vremuri făcuse armată la husari și care, în ciuda vârstei înaintate, era veșnic plin de neastâmpăr.

— Vedeți-vă de treabă! Niște minciuni gogonate! Își dă cu părerea un neîncrezător. Și cum le mai scornesc și le mai potrivesc! Prostii.

— Nu, nu sunt prostii! Intervine sentențios Kulikov, care până atunci urmărise tăcut și grav toată conversația. E un om de vreo cincizeci de ani, cumpănit la vorbă și arătos la chip. E conștient de acest lucru și asta îi dă un aer de trufașă superioritate. Are în vinele lui ceva sânge țigănesc, e de meserie veterinar, câștigă în oraș parale bune lecuind caii și în temniță face negoț cu rachiu. E om deștept, umblat, trecut prin ciur și prin dârmon. Își drămuiește cu atâta grijă cuvintele, de parcă ar lăsa să-i scape din gură nestemate.

— E adevărul-adevărat, fraților, urmează el, tacticos, am auzit vorbindu-se încă săptămâna trecută că un general cu funcție de seamă vine în inspecție prin Siberia. O să-i ungă și lui careva osia, firește, dar nu maiorul nostru: n-are obraz și n-o să îndrăznească nici să i se arate în ochi. Și-apoi, nici generalii n-uș toți pe un calapod. Unul e într-un fel, altul e într-alt fel. S-o știți însă de la mine: maiorul n-o să se clintească de la locul lui. Pe noi nu ne întrebă nimeni, iar ai mari n-or să se ducă să pârască pe unul dintre ei lor. Revizorul se va abate și pe la temniță, va arunca o privire ici-colo și pe-aci ți-e drumul, iar din raport se va vedea că toate sunt în bună rânduială.

— Așa e. Da' maiorul tot a sfeclit-o: prea o ia de dimineață cu băutura; când îl cauți, e beat turtă.

— Cică la noapte îi mai aduce o butie. Îl auzii pe Fedka vorbind.

— Reaua nărvire n-are lecuire. Parcă-i întâiași dată când l-ați văzut beat?

— Oricum, ar fi prea din cale-afară ca nici generalul să nu-l ia la rost! Până când o să i se rabde toate potlogăriile?! Bodoșăneau ocnașii între ei.

Vestea că în curând trebuie să sosească un revizor se răspândește ca fulgerul în întreaga temniță. Ocnașii forfotesc prin curte, transmițându-și-o nerăbdători unul altuia. Unii își păstrează cumpătul, afundându-se într-o tăcere gravă, ca să-și dea astfel importanță. Alții rămân indiferenți. În pragul ușilor s-au așezat cei cu balalaicile, în vreme ce alții stau de vorbă grupuri-grupuri. Unii încearcă să cânte, dar pretutindeni se simt tulburarea și însuflețirea.

La ora nouă se făcea numărătoarea, intram în cazărmi și se trăgeau zăvoarele la uși. Noaptea erau scurte. Deșteptarea suna la cinci dimineața și totuși, înainte de unsprezece nimeni nu putea să adoarmă, fiindcă până la acea oră forfota, discuțiile și taifasurile în cazarmă nu mai conteneau, ba uneori se înjghebau și maidane, ca în timpul iernii. Căldura era înăbușitoare. Cu toate că prin fereastra deschisă pătrundea răcoarea nopții, ocnașii se foiau prin paturi, neputându-și

#### N i mi uxiN tASA MORȚILOR

Găsi liniștea necesară pentru odihna așteptată după truda zilei. Puricii nu ne dădeau pace, erau miriade; nici iarna nu le ducem lipsa, dar când se desprimăvărează, se înmulțesc în număr atât de mare, încât toată noaptea nu mai poți închide ochii din pricina lor. Și cu cât vara era mai înaintată, cu cât se încălzea vremea, cu atât le sporea numărul și înverșunarea. E drept că până și cu puricii te poți obișnui, m-am convins din proprie experiență, dar cu prețul unor încercări cumplite. Câteodată te aduceau într-un asemenea hal, încât cădeai într-o stare de prostrație și de epuizare ca după o criză de febră și simțeai că nu dormi, ci zaci într-un fel de toropeală. În sfârșit, spre ziuă, când se mai potoleau și puricii, obosiți și ei, pesemne, de atâta zel și izbuteai și tu să adormi în răcoarea dimineții, somnul cel mai dulce, iată că se auzea duruitul neînduplecat al tobei și suna deșteptarea. Ascultai, îți trăgeai cojocul pe cap și începeai să blestemi fiecare lovitură de ciocănel, numărându-le parcă, iar prin somn ți se furișea în creier gândul de neîndurat că așa va fi și mâine și poimâine și încă ani de-a rândul, pana în clipa liberării. Și atunci te străfulgera și un alt gând, prea puțin mângâietor: dar când va veni în sfârșit această libertate și unde-i ea? Trebuia însă să te scoli; începea forfota obișnuită a zilei. Ocnașii se îmbrăcau, se grăbeau să pornească la lucru. E drept că mai era rost de o oră de somn și la amiază.

Zvonurile despre revizor începură să se adeverească. Pe zi ce trecea, ele deveneau tot mai precise și, în sfârșit, toată lumea află absolut sigur că un general, un mare slujbaș al statului, venea din Petersburg ca să facă o inspecție prin întreaga Siberie și că se și află la Tobolsk. Fiecare zi aducea o veste nouă; știrile veneau din oraș; se spunea că toată lumea e speriată, că se iau măsuri urgente ca totul să pară în bună rânduială. Mai-marii orașului pregăteau o

primire frumoasă, baluri și tot felul de serbări. Grupuri de ocași erau scoși să curețe și să niveleze străzile fortăreței, să vopsească stâlpii și gardurile, să spoiască și să repare tot ce se putea zări, tot ce sărea în ochi. Ai noștri înțelegeau foarte bine rostul acestor străduințe și comentariile lor deveneau din ce în ce mai aprinse și mai îndrăznețe. Închipuirea lor, cel puțin, nu mai cunoștea margini. Se pregăteau chiar să-și arate ' nemulțumirile când generalul va întreba de hrană și de celelalte, lucru care nu-i împiedica să se certe și să se ocărăscă între ei mai departe. Maiorul se perpelea ca pe jărat. Tot mai des apărea acum prin temniță, tot mai furios răsuna glasul lui prin cazărni, tot mai năprasnic se năpustea asupra deținuților pentru orice fleac, tot mai mulți oameni trimitea la corpul de gardă ca să fie pedepsiți și veghea cu strășnicie ca în întreaga temniță să fie curățenie și bună rânduială. Ca un făcut, tocmai în această perioadă se petrecu un fapt, care, contrar așteptărilor, nu numai că nu-l scoase din sărite, cum I s-ar fi întâmplat altă dată, ci, dimpotrivă, îi prilejui o mare J satisfacție. Unul dintre ocași îi străpunse altuia pieptul cu o sulă, chiar în dreptul inimii.

Vinovatul se numea Lomov; cel rănit era cunoscut la noi ': cu numele de Gavrilka, un vagabond înveterat. Nu știu dacă mai avea și alt nume; noi l-am cunoscut numai cu acesta.

Lomov se trăgea dintr-o familie de țărani înstăriți din gubernia T., județul K. Toți membrii familiei, un frate cu cei trei feciori ai săi și un alt frate fără copii, trăiau împreună în aceeași gospodărie. Era o familie de chiaburi despre care se vorbea în toată gubernia că au un capital de trei sute de mii j de ruble numerar pus deoparte. Lucrau pământul, tăbăceau piei, făceau negoț, dar îndeletnicirea lor cea mai bănoasă era cămătăria, tănuirea de răufăcători și de lucruri de furat și multe alte matrapazlăcuri. Jumătate dintre țărani județului le datorau bani și se aflau la cheremul lor. Treceau drept oameni pricepuți și deștepți, dar de la o vreme începu să li se urce la cap și să-i mănânce trufia și îngâmfarea, mai cu seamă după ce un mare slujbaș din acea regiune, poposind o dată la ei și cunoscându-l pe bătrân, îl îndrăgise atât de mult pentru priceperea și iscusința lui în afaceri, încât trăgea la ei de câte

#### UIN CASA MOR J'ILOR

Ori se abătea prin partea locului. Închipuindu-și că acum puteau să-și facă de cap, începură sa se încurce din ce în ce în fel de fel de afaceri necurate și necinstite. Toată lumea cârtea împotriva lor, toți ar fi vrut să-i vadă pierind la sute de stânjeni sub pământ, dar îndrăzneala și îngâmfarea lor n-aveau margini. De ispravnicii și dregătorii județeni nu mai țineau socoteală nici cât de slujbașii cei mai mărunți, înainte vreme. Dar în cele din urmă tot și-au frânt gâtul. Ciudat era însă că pierzania li s-a tras nu dintr-o faptă nelegiuită sau pentru crimele lor tainuite, ci pentru un lucru de care, de fapt, nu erau deloc vinovați.

La vreo zece verste de sat aveau o bucată de pământ, cu o târlă mare, unde locuiau toamna șase lucrători kirghizi pe care îi robiseră de multă vreme. Într-o zi, toți kirghizii fură găsiți morți, căsăpiți cu jungherul. Se începură



cercetările, care ținură mult timp și în cursul cărora se descoperiră o mulțime de lucruri necurate. Lomovii fură învinuiți că-și omorâseră slugile. După cum spuneau ei și o știa și toată temnița, fuseseră bănuți că le datorau o grămadă de parale kirghizilor și, cum erau foarte zgârșiți și răi platnici, deși bogați, toată lumea îi bănuia că îi omorâseră pe cei șase lucrători ca să scape de ei și astfel să nu le mai dea nici un ban. Cu prilejul cercetărilor și cu apărarea cheltuiră bani, nu glumă, așa încât averea lor se topi ca și cum nici n-ar fi fost. Bătrânul muri. Copiii fură trimiși care încotro. Unul dintre fii și cu unchiul său, osândiți la câte doisprezece ani de muncă silnică, nimeriseră în temnița noastră. Și totuși, erau cu desăvârșire nevinovați de moartea celor șase kirghizi.

Între timp fu adus la noi Gavrilka, cunoscut de toată lumea ca un vagabond și un pungaș de meserie, altminteri băiat vioi și foarte vesel și care susținea că el făptuise nelegiuirea. Nu știu dacă el mărturisise sau nu acest lucru, dar toți ocnașii erau convinși că îi ucisese pe kirghizi. Pe Lomov, Gavrilka îl cunoscuse încă de când umbla prin lume hoinar și fără căpătâi. Fusesse osândit la temniță pentru puțină vreme, ca soldat dezertor și vagabond. Pe kirghizi îi înjunghiase împreună cu alți trei vagabonzi, în credința că vor avea ce jefui din tarla.

Nu știu de ce, dar ocnașii nu prea îi sufereau pe cei doi Lomovi. Unul dintre ei, nepotul, era un flăcău voinic, deștept și prietenos, dar unchiul lui, cel care-l împunsese pe Gavrilka cu sula, era un țăranoi mărginit, urâcios și cam într-o ureche. Se certase cu mulți dintre ocnași și încasase destulă bătaie de la ei. Pe Gavrilka, în schimb, întreaga temniță îl iubea din pricina firii lui deschise, vesele și prietenoase. Lomovii știau că el era făptașul crimei pentru care fuseseră osândiți, dar n-au deschis niciodată vorba despre lucrul acesta; se fereau chiar să dea ochii cu el, iar Gavrilka nici nu-i băga în seamă. Și deodată se iscă cearta între Lomov-unchiul și Gavrilka, din pricina unei slute de muieri. Gavrilka se tot lăuda cu succesele lui pe lângă ea; țăranul fu cuprins de gelozie și într-o bună zi îi înfipse sula în piept.

Cu toate că își pierduseră averea cu judecățile, Lomovii duceau în temniță o viață mai lesnicioasă. Aveau pesemne bani, căci își cumpăraseră un samovar și beau totdeauna ceai. Maiorul știa, se vede, de toate acestea, îi ura pe cei doi Lomovi și nu pierdea nici un prilej ca să le facă tot felul de mizerii. Era limpede că le purta sâmbetele și nu aștepta decât momentul să le vină de hac. Lomovii ziceau că maiorul vrea să stoarcă astfel ceva parale de la ei. Dar ei nici gând n-aveau să-i dea ceva.

E drept că dacă lui Lomov-unchiul i-ar fi scăpat mâna și ar fi împuns cu sula puțin mai adânc în pieptul lui Gavrilka, l-ar fi omorât. Din fericire, totul s-a mărginit la o mică zgârietură. Cazul fu adus la cunoștința maiorului. Țin minte cu câtă grabă a sosit și a intrat găfâind, dar vădit mulțumit, în cazarma noastră. A vorbit surprinzător de blând și de frumos cu Gavrilka, parcă ar fi vorbit cu propriul său fiu.

— Ce zici, flăcăule, ai să poți sa te duci singur la spital ori e nevoie să te ducă cineva? Ba, e mai bine, cred, să te trimi

## MUKJ1LOK

Tem cu brișcă. Înhămați calul la brișcă! Îi porunci el, aferat, unui subofițer.

— Da' n-am nimic, înălțimea voastră. Abia de m-a zgâriat, înălțimea voastră.

— Habar n-ai, dragul meu, habar n-ai ce primejdie te paște. Te-a lovit unde-i mai rău, ai să vezi. E locul cel mai primejdios, chiar sub inimă te-a atins, banditul! Și tu, așteaptă numai să vezi ce-ai să pățești! Urlă el către Lomov. Te învăț eu minte! Marș, la corpul de gardă!

Și se ținu de fâgăduială. Lomov fu dat în judecată; deși rana era ușoară, premeditarea era vădită și i se spori pedeapsa cu încă vreo câțiva ani, la care se adăugară și o mie de lovituri cu varga. Maiorul nu-și mai încăpea în piele de încântare.

În sfârșit, apăru și revizorul.

A doua zi după sosirea lui în oraș, veni să facă inspecție în temniță. Se nimerise să fie sârbătoare. De câteva zile, toate erau în bună rânduială, curate și ținute cu îngrijire. Ocașii erau proaspăt rași. Hainele le aveau albe și curate. Conform regulamentului, vara purtam veston și pantaloni albi de pânză. Fiecare avea cusut în spate un cerc negru cu diametrul de opt centimetri. Vreme de un ceas li se făcuse instrucția cum trebuiau să răspundă, dacă înaltul demnitar ar fi binevoit să le spună bună ziua. Se făcuseră și repetiții. Maiorul părea că-și pierduse capul.' Cu un ceas înainte de sosirea revizorului, toți ocașii stăteau dreپți la locurile lor, nemișcați ca niște statui, cu mâna la vipusca. În sfârșit, pe la ora unu după-amiază, revizorul își făcu intrarea. Era un general cu o înfățișare foarte impunătoare, atât de impunătoare, încât inima oricărui șef de administrație din Siberia Apuseană trebuia să tresară de spaimă numai văzându-l. Intră cu un aer măreț, aspru, urmat de o suită de generali, colonei cu diferite însărcinări în oraș și de șefii autorităților locale. Mai era cu ei și un civil înalt și chipeș, în frac și în pantofi, sosit probabil tot din Petersburg și care se ținea foarte degajat și independent. Din când în când, generalul i se adresa plin de considerație. Acest fapt atrase atenția ocașilor, trezindu-le la maximum curiozitatea: un civil care se bucură de atâta cinste din partea unui general sus-pus! După aceea s-au aflat și numele și funcția civilului, dar faptul în sine prilejui multe și felurite comentarii.

Maiorul, gătit ca de paradă, cu guler portocaliu, încins strâns, cu ochii injectați, cu fața stacojie, se pare că nu prea făcu bună impresie generalului. Din respect pentru înaltul oaspe, își scosese ochelarii și rămânând la distanță respectuoasă, drept ca o luminare, aștepta încordat prilejul sa poată fi de folos, gata să alerge la primul semn al Excelenței sale. Dar zelul lui arzător se pierdu în zadar: nimeni n-avu nevoie de serviciile lui. Generalul străbătu în liniște cazarmile, aruncă în treacăt o privire prin bucătărie și gustă, se pare și din ciorba de varză. I s-a spus că printre ocași se află și un nobil, arătându-i-se spre mine și explicându-i-se că făcusem cutare și cutare lucru.

— A-a! Răspunse generalul. Și acum ce fel de purtări are?

— Până în prezent, satisfăcătoare, Excelență, satisfăcătoare.

Generalul făcu un semn din cap și peste vreo două minute părăsi temnița. Ocnașii fură surprinși, orbiți, uluiți și totuși rămaseră cu o mare îndoială și nedumerire în suflet. Era limpede că de o plângere împotriva maiorului nici nu putea fi vorba. De altfel, maiorul era sigur în această privință.

## VI ANIMALELE DIN TEMNIȚĂ

Cumpărarea căluțului murg Gnedko le prilejui în curând deținuților o preocupare și o distracție mult mai plăcute ca înalta vizită a importantului personaj. Pentru nevoile 111V1 1-'ll'N

Gospodăriei, la cărat apă, gunoaie și altele, temnița avea un cal. Calul era dat în seama unui ocnaș care-l îngrijea și mergea cu el la lucru, bineînțeles sub pază când trebuia să iasă afară din curtea temniței. Avea de lucru berechet și dimineața și seara. Murgul își ducea serviciul în temniță de multă vreme. Era un cal foarte bun, dar îmbătrânise și se cam jigărise de la o vreme. Într-o bună zi, chiar în preajma lui Sânpetru, Gnedko, după ce trase în fața bucătăriei sacaua de seară cu apă de băut, se prăbuși și muri după câteva minute. Moartea lui întrista pe toată lumea. Ocnașii se adunară în juru-i, dădură din cap cu părere de rău, pomeniră ce cal bun era, judecară și chibzuiră cam din ce pricină a murit. Cei care slujiseră cândva la cavalerie, veterinarii, apoi țiganii și alții dovediră cu acest prilej multă pricepere și cunoștințe extraordinare despre cai, ba se luară și la ceartă din pricina asta; dar toate acestea nu-l înviară pe bietul Gnedko. Zăcea nemișcat cu burta umflată și care cum venea se credea pasămite dator s-o împungă cu degetul. Raportară maiorului cele ce se întâmplaseră din voia Domnului și el hotărî să se cumpere numai decât alt cal.

În ziua de Sânpetru, după ce ieși lumea din biserici, când toți ai noștri erau adunați în curtea temniței, începură să vină gospodarii, țiganii, geambașii, misiții cu cai de vânzare. Cum era și firesc, grija de a se alege un cal bun a fost dată în seama ocnașilor, fiindcă se găseau printre ei adevărați cunoscători și i-ar fi venit greu, chiar și celui mai iscusit geambaș, să tragă pe sfoară două sute cincizeci de oameni care s-au frecat toată viața lor tocmai de astfel de treburi.

Ocnașii așteptau cu nerăbdare ivirea fiecărui cal și erau veseli ca niște copii. Îi bucura mai ales gândul că puteau cumpăra un cal ca toți oamenii liberi, ca și cum l-ar fi tocmit pentru ei și l-ar fi plătit din buzunarul lor, fiind în drept s-o facă și lucrul acesta îi măgulea grozav. Trei cai trecură prin proba severă a ocnașilor fără să corespundă și să placă și abia la al patrulea tocmeala fu încheiată. Geambașii introduși în curte se uitau cu mirare și cu un fel de sfială în jurul lor și din când în când mai trăgeau cu coada ochiului spre soldații de pază care-i întovărășeau. O gloată de două sute de oameni i rași pe cap, înfierați pe frunte, cu lanțuri la picioare, adunați în casa lor, în cuibul lor de ocnași, unde nu pătrundea nimeni, impunea un anumit respect. Ai noștri se întreceau care mai de care, folosind tot felul de tertipuri și metode de încercare, ca să afle însușirile și năravurile calului. Îl cercetau cu luare-aminte, îl căutau la dinți, în ochi, în nări etc, îl pipăiau la picioare, la chișițe, sub burtă, la piept,

la omoplați, la urechi și în câte alte locuri, cu o meticulozitate și grijă de parcă bunăstarea întregii temnițe atârna de cumpărarea animalului. Cât despre cerchezi, aceia chiar săreau pe cal; cu I ochii scânteind, turuiau ceva foarte aprins pe limba lor I neînțeleasă, arătându-și dinții albi și subliniindu-și expresiv, cu mimica vioaie a feței lor oacheșe, cu nasul coroiat, I aprecierile făcute pe seama calului. În acest timp vedeai pe J câte unul dintre ruși că nu-și ia ochii de pe fețele lor, I urmărind cu atenție încordată orice mișcare a buzelor, cu I toate că nu pricepea nici o boabă în limba lor, orice gest, I orice grimasă, expresia ochilor fiecăruia, silindu-se să I ghicească din discuția lor ce părere au despre cal: era bun sau nu? Pentru un ochi străin, din afară, ar fi părut poate ciudată această atenție crispată, pățimașă din partea unui ocnaș și încă a unui ocnaș foarte șters, prăpădit chiar, care în mod obișnuit nu îndrăznește să scoată o vorbă chiar în fața camarazilor săi celor mai apropiați. Ce-i pasă lui, ce importanță are pentru el dacă se cumpără un cal ori altul; parcă și-l cumpăra pentru el, parcă într-adevăr nu-i era deloc totuna care dintre acești cai va fi cumpărat pentru sacaua temniței?

În afară de cerchezi, cei care aveau cuvânt greu și puteau să-și dea cu părerea erau țigani și foștii geambași. Aici avu loc chiar și un fel de luptă, un fel de întrecere cavaleriească

#### IKJSS. I ILUR

Între doi ocnași – țiganul Kulikov, vechi geambaș și hoț de cai și un veterinar de meserie, un țăran siberian fără carte, foarte isteț, de curând venit în temniță, dar care în acest scurt timp izbutise să-și atragă toți clienții lui Kulikov din oraș.

Trebuie să spunem că veterinarii practicieni, fără nici o școală, din temnița noastră, erau foarte prețuiți și că râu numai sărăcimea de prin mahalale sau negustorii, dar și slujbași de vază ai orașului apelau la priceperea lor când li se îmbolnăveau caii, cu toate că în oraș existau câțiva veterinari cu școală. Până la venirea lui Iolkin, țăranul siberian, Kulikov avea foarte mulți clienți de la care primea, bineînțeles, recompense în bani. Făcea pe grozavul, ducea lumea de nas, mințea și înșela cu nerușinare, știind mult mai puțin decât ar fi vrut să pară. Datorită acestor venituri, trecea drept un aristocrat printre ceilalți ocnași din temniță. Era om deștept, îndrăzneț și hotărât, cu mare experiență de viață, căci umblase mult și trecuse, cum s-ar zice, prin ciur și prin dârmon. Scump la vorbă, nu-și dădea cu părerea decât în cazuri grave, importante. Toate acestea impuneau celorlalți ocnași, care, fără să-și dea seama, îi purtau respect, îl ascultau cu atenție și nu-l contraziceau. Superficial și ușuratic din fire, dispunea totuși de o nemăsurată energie, fiind foarte activ în tot ce întreprindea. Nu mai era de mult tânăr, dar chipeș tot rămăsese. Față de noi, nobilii, se purta politicos, păstrând o atitudine plină de demnitate. Sunt convins că dacă l-ai fi îmbrăcat elegant și l-ai fi dus într-un club din capitală, prezentându-l drept conte, ar fi știut să se descurce foarte bine; ar fi susținut o partidă de whist, s-ar fi priceput să întrețină o conversație fără multă vorbărie, dar plasând la locul cuvenit o vorbă și tăcând când se cuvine, încât nimeni nu

și-ar fi dat seama o seară întregă că acest conte nu e decât un biet vagabond. O spun cu toată seriozitatea și fără să exagerez: era descurcăreț, deștept și ager la minte; unde mai pui că omul avea și niște maniere pline de distincție și eleganță. Văzuse pesemne multe la viața lui. De altfel, trecutul lui rămăsese o taină pentru toată lumea. Locuia la noi într-o secție specială. Venirea la ocnă a lui Iolkin, un țăran în vârstă de vreo cincizeci de ani, dintre cei de credință veche, simplu de tot, dar foarte iscusit, a însemnat începutul declinului faimei de veterinar neîntrecut a lui Kulikov. În mai puțin de două luni îi suflă acestuia toți clienții din oraș. Siberianul izbutise să lecuiască și încă foarte repede, până și caii cu care Kulikov renunțase să-și mai bată capul. Îi vindeca și pe aceia de care veterinarul orașului nici nu mai voiau să se ocupe, socotindu-i pierduți. Țăranul acesta ajunsese la ocnă pentru că încercase împreună cu alții să falsifice bani. Ce-i trebuise să se bage într-o afacere ca asta, cred că nici el n-ar fi fost în stare să spună. De câte ori venea vorba, Iolkin își bătea joc cu plăcere de sine însuși, povestind cum le-a trebuit să strice trei piese bune de aur ca să poată scoate una falsă. Kulikov se simți jignit de succesele profesionale ale concurentului său; până și faima lui de până atunci printre deținuți începuse parcă să pălească. El, care avea o întreținută în mahalaua orașului, purta podiovcă de catifea, inel de argint, cercel la ureche și cizme cu carâmbii răsfrânți, se văzu deodată silit, din lipsă de fonduri, să se facă negustor de rachiu. De aceea, când cu cumpărarea calului, toată lumea se aștepta la o ceartă teribilă sau poate și la o bătaie în toată regula. Toți erau curioși să vadă ce se va întâmpla și se împărțiseră în două tabere. Cei mai înflăcărați, anticipând desfășurarea ciocnirii, începură chiar ostilitățile, schimbând între ei invective și ocări. Chipul șiret al lui Iolkin se încreți într-un zâmbet batjocoritor. Dar lucrurile se petrecură altfel de cum era de așteptat: Kulikov evită cearta și înjurăturile, recurgând la o stratagemă abilă, care-i permise să iasă basma curată din această dispută. Se arătă de la început foarte îngăduitor și concesiv, ascultă calm părerea și observațiile critice ale rivalului său, până în clipa când, prinzându-l cu o observație riscată, îi veni apa la moară și îi spuse cu modestie, dar cu multă siguranță, că greșește și, înainte ca Iolkin să fi avut timpul să se dezmeticească și să-și repare greșeala, îi arătă unde și în ce anume punct greșise. Într-un cuvânt, Iolkin se pomeni pus în încurcătură într-un chip neașteptat și cu multă îndemânare și, în ciuda superiorității lui evidente, partida lui Kulikov a rămas și ea mulțumită.

— Ați văzut, măi fraților, că nu-i chiar atât de ușor să-l prinzi cu mâța-n sac, că doar își cunoaște meseria! Ziceau unii.

— Ba Iolkin e mai priceput! Adăugau alții, dar o spuneau fără nici o pornire de ceartă. Și cele două partide continuară pe un ton împăciuitor.

— O fi și priceput, nu zic, dar mai cu seamă are mână ușoară! Încolo, nici Kulikov nu-i mai prejos, se pricepe la dobitoace.

— Se pricepe!

— Ce mai vorbă!

În sfârșit, noul murguț fu ales și cumpărat. Era un căluț minunat, tânăr, voinic, chiar foarte arătos și, mai ales, sprinten și vioi. Asta ca înfățișare, căci în toate celelalte privințe era fără nici un cusur. Începu tocmeala: geambașul cerea treizeci de ruble, ai noștri nu voiau să dea decât douăzeci și cinci. Se tocmiră îndelung și cu patimă, cu înverșunare; mai lăsa unul, mai puneau ceilalți. La urmă îi podidi și pe ei râsul.

— Dar ce atâta tocmeală, parcă am da din buzunarul nostru? Strigară unii.

— Oricum, fraților, sunt banii noștri ai tuturor.

— Ai tuturor! Mare-i grădina lui Dumnezeu.

În cele din urmă, târgul se încheie la douăzeci și opt de ruble. Raportară maiorului și calul fu cumpărat. Se aduse numaidecât pâine și sare și după această gustare noul murg fu introdus cu mare alai în curtea temniței. Nu cred să fi fost ocnaș care să nu-l fi mângâiat pe coamă ori pe bot. În aceeași zi, Gnedko fu înhămat și trimis cu sacaua să aducă apă; toți ocnașii îl priveau cu atenție cum trage la saca.

Sacagiul nostru, ocnașul Roman, își privea căluțul cu vădită satisfacție. Era un țăran în vârstă de aproape cincizeci de ani, tăcut și grav, ca mai toți vizitii ruși pe care tovărășia cailor îi face într-adevăr mai gravi și mai tăcuți. Roman era un om blajin, liniștit, scump la vorbă, dar binevoitor cu toată lumea și priza mereu tabac dintr-un fel de cornet; nimeni nu mai ținea minte de când doar el se ocupa de caii închisorii. Acesta era al treilea cal pe care îl îngrijea de la venirea lui în temniță. Se statornicise la noi credința că temniței noastre i se potrivesc numai caii murgî, culoare care ar aduce, chipurile, noroc casei. De altfel, aceasta era și părerea lui Roman. Nimeni n-ar fi cumpărat în ruptul capului un cal șarg, bunăoară. Funcția de sacagiu îi era incredințată tot atât de statornic și de către toți lui Roman și nimănui nu i-ar fi trecut prin minte să-i conteste vreodată acest drept dinainte stabilit. Când calul a murit, nimeni nu s-a gândit să-l învinovătească pe Roman că nu-l îngrijise cum trebuie, nici chiar maiorul; așa a vrut Dumnezeu și bună pace; cât despre Roman, era un vizitiu foarte priceput. Căluțul cel murg deveni în curând favoritul tuturor. Oricât de aspri și de nepăsători erau ocnașii din fire, tot veneau din când în când să-l mângâie.

Uneori, când Roman, de-abia întors cu sacaua de la râu, închidea poarta cea mare pe care i-o deschisese subofițerul și Murgul rămânea locului să-și aștepte stăpânul, tot răsucindu-și capul după el, se întâmpla ca acesta să-i strige: „Hai, pleacă singur!” Și căluțul pornea domol, apoi se oprea în fața bucătăriei, așteptând ca bucătarii și rândașii să vină să ia apă cu căldările.

— Deștept cal, Gnedko al nostru! Ziceau ocnașii. A tras sacaua singur taman unde trebuie! Ascultă de om.

— Așa-i; dobitoc, dar tot înțelege și ascultă.

— Tare cuminte cal. Halal de el!

JJ11N CASA MUKJLOK

Murgul scutura din cap și scotea un fomăit scurt și puternic, de parcă ar fi înțeles și i-ar fi plăcut vorbele ce se rosteau pe seama lui. Și totdeauna se găsea cineva care să-i aducă o bucățică de pâine cu sare. După ce mânca, Gnedko scutura iarăși din cap, voind parcă a spune: „Te cunosc! Te cunosc! Și eu sunt un cal bun și tu ești un om de treabă!” îmi plăcea și mie să-i dau murgului pâine. Îmi era drag botul lui frumos și mă bucuram când îi simțeam în podul palmei buzele moi și calde ce apucau darul cu lăcomie.

În general, ocnașilor noștri le erau dragi necuvântătoarele și, dacă li s-ar fi îngăduit, ar fi umplut probabil curtea temniței cu păsări și animale de casă. Și când te gândești, ce altă îndeletnicire, dacă nu tocmai aceasta, ar putea cel mai mult să îmblânzească și să înnobileze firea lor aspră și sălbatică? Dar nu le era îngăduit. Nu permitea nici regulamentul și nici loc nu prea era.

Și totuși, pe vremea mea, se aciuaseră întâmplător câteva animale. În afară de Gnedko, temnița mai avea câini, găște, un țap cu numele de Vaska, ba într-o vreme și un vultur.

Un pensionar permanent al temniței, după cum am spus mai înainte, era Șarik, un câine blând și cuminte, cu care legasem prietenie la cataramă. Cum însă oamenii din popor socot câinele un animal spurcat, care nu merită atenție, nimeni nu-l băga în seamă pe Șarik. Oploșit nu se știe când și în ce împrejurări, câinele viețuia singuratic în temniță, dormea prin curte, mânca resturile ce i se aruncau de la bucătărie, fără a stârni din partea cuiva un interes deosebit, dar îi cunoștea pe toți cei din temniță și-i socotea pe toți stăpâni. Când se întorceau ocnașii de la muncă și se auzea strigătul: „Caporal!” – alerga fuga la poartă și primea bucuros grup după grup, dând din coadă, privindu-l drept în ochi pe fiecare cum intra, așteptând parcă o mângâiere; dar vreme de câțiva ani, toate încercările lui de a-și atrage bunăvoința ocnașilor rămăseră zadarnice; nimeni, afară de mine, nu-l mângâia. De aceea mă iubea mai mult ca pe ceilalți. Apoi apăru într-o zi, nu se știe cum și un alt câine,

ȘÎh «atașa

Belka. Pe cel de-al treilea, Kultanka, l-am adus eu într-o zi, la întoarcerea de la lucru; încă nici nu făcuse ochi.

Belka era un câine foarte ciudat. Îl călcase, se vede, o căruță și avea șira spinării îndoită în jos de la mijloc, încât dacă îl vedeai de departe fugind, părea că aleargă două vietăți albe lipite una de alta. În afară de asta, era jigărit, cu ochii urduroși, cu coada pleșuvă mereu vârată între picioare. Nedreptățit de soartă, se resemnase, pesemne, să-și îndure cuminte șartul. Nu lătra și nu mârâia la nimeni, de parcă ar fi fost din parte-i o îndrăzneală prea mare. Se hrănea cu resturile aruncate prin dosul cazărnilor și dacă cineva se apropia de el, se culca numaidecât pe spate, ca și cum ar fi zis: „Fă din mine orice vrei, n-am de gând să mă împotrivesc”. Și orice ocnaș în astfel de cazuri se simțea parcă obligat să-l izbească cu botul cizmei. „Javră ticăloasă!” ziceau ei cu dispreț. Dar bietul Belka nu îndrăznea nici măcar să chelălăie, iar dacă lovitura era prea tare, scotea un urlet jalnic, înăbușit. Întocmai așa se răsturna cu labele în sus și în fața lui Șarik ori a celorlalți câini, când ieșea să mai

hoinărească afară pe câmp. Când vedea că vreun dulău e gata să se repeadă la el, se rostogolea pe spate și aștepta supus cu labele în aer. Clinilor le plac umilința și supunerea ce le-o arată semenii lor. Fiorosul dulău se potolea numaidecât, se oprea îngândurat în fața semenului său doborât la pământ ce-i dădea semne de supunere atât de categorice, apoi începea tacticos să-l miroasă pe toate părțile. Oare ce putea să gândească Belka în clipa aceea? „Dar dacă mă înșfacă tâlharul?” își spunea poate tremurând de spaimă. După ce-l mirosea cu atenție, dulăul îl lăsa în pace, negăsind probabil la el nimic care să-l atragă. Belka sărea numaidecât pe labe și pornea șontac-șontac pe urma haitei de câini risipiți în goană după vreo Jucika. Și cu toate că știa prea bine că n-are nici o șansă să facă cunoștință mai îndeaproape cu Jucika, nu putea renunța la plăcerea de a goni puțin în urma celorlați adoratori ai cățelușei – oricum, era o consolare în nesfârșitul noian de nenorociri ce-l copleșeau. Problema demnității și 1 IM LJUV („rtort IVLKJK. J 1LUK

Iii onoarei nu și-o mai pusesese probabil de mult. Cu nădejdea în viitor pierdută, se luptă doar să aibă totdeauna burta plină, lucru de care era pe deplin conștient. Odată am încercat să-l mângâi; a fost pentru el ceva atât de nou și de neașteptat, încât se trânti numaidecât la pământ pe cele patru labe și începu să scheaune de bucurie. Îmi era milă de el și îl mângâiam deseori. Drept recunoștință, de câte ori mă vedea, începea încă de departe să chelălăie plângător și jalnic și să se gudure. Trist i-a fost, de altfel și sfârșitul: într-o zi fu sfâșiat de zăvozi în șanțul din spatele temniței.

Kultanka avea cu totul altă fire. Nu știu de ce-l adusesem în temniță, când încă nici nu făcuse ochi, dintr-un atelier unde se născuse; îmi plăcea să-i dau de mâncare și să-l văd crescând. Șarik îl luă îndată sub ocrotirea lui și dormeau împreună. Când cățelul mai crescuse, îl lăsa să-l muște de urechi, să-l tragă de păr, se hârjonea cu el, așa cum se hârjonesc toți câinii mari cu cățelandrii. Lucru ciudat însă, Kultanka nu creștea aproape deloc în înălțime, ci mai mult în lungime și grosime. Avea un păr lăptos de culoare cenușie, ca al șobolanilor, o ureche îi sta dreaptă, cealaltă atâma într-o parte. Fire aprinsă și neastâmpărata, ca mai toți câinii tineri, lătra de bucurie când își vedea stăpânul și-mi sărea în piept să mă lingă pe obraz, fără a căuta să-și ascundă nici toate celelalte manifestări ale emoției nestăpânite: „Important e să se vadă bucuria, cât despre cerințele buneicuvinițe – mai dă-le încolo!” Oriunde m-aș fi găsit, la strigătul „Kultanka!” venea numaidecât; răsărea ca din pământ și alerga spre mine cu o însuflețire gălăgioasă, rostogolindu-se pe drum ca o minge, îl iubeam foarte mult. Părea că soarta îi hărăzise numai bucurii și mulțumire pe pământ; dar într-o zi ocnașul Neustroiev, care lucra pantofărie de damă și tăbăcea piei, îi acordă o atenție neobișnuită. Păru străfulgerat de un gând tainic, căci îl strigă numaidecât pe Kultanka, îi pipăi cu interes pielea și îl tăvăli binevoitor pe pământ. Câinele, care nu bănuia nimic, scheuna de bucurie, dar a doua zi nu-l mai văzui. Îl căutai multă vreme: în zadar însă, intrase parcă în

\_ \*N \* uyjo 1 uic v viiyy i irvj UliN



## 1V1WK {1LUK

Pământ. Abia după două săptămâni aflai ce se petrecuse. Pielea lui Kultanka îi plăcuse lui Neustroiev, care-l jupuisese ca să îmblânească niște cizmulițe de catifea comandate de nevasta unui judecător. Mi le arată când au fost gata; într-adevăr, blana dinăuntru era minunată. Bietul Kultanka!

Mulți ocnași se îndeletniceau la noi cu tăbăcitul pieilor și uneori aduceau în temniță câini vagabonzi cu blana frumoasă, care îndată după aceea se făceau nevăzuți. Pe unii pur și simplu îi furau, ba câteodată îi și cumpărau. Mi-aduc aminte că într-o zi zării în dosul bucătăriei doi ocnași foarte preocupați, sfătuindu-se și punând ceva la cale. Unul dintre ei ținea de zgardă un câine mare, frumos, de rasă foarte bună. Un ticălos de lacheu îl furase probabil de la stăpânul său și-l vânduse ocnașilor pentru treizeci de copeici. Aceștia se pregăteau să-l spânzure. Pe urmă, operația era simplă: îl jupuiam și-i aruncam hoitul în groapa de gunoi, mare și adâncă, din fundul curții, care în zilele călduroase de vară răspânda o duhoare îngrozitoare, fiindcă era rareori curățată. Bietul animal părea că înțelege ce-l așteaptă. Ne privea cu ochi neliniștiți, întrebători, pe fiecare la rând și numai din când în când îndrăznea să dea din coada-i stufoasă, varata între picioare, voind parcă să ne îmblânzească prin acest semn de încredere ce ni-l arăta. Mă grăbii să plec, iar cei doi își făcură bineînțeles în voie isprava.

Gâștele se pripășiseră și ele întâmplător în temniță. Cine le crescuse și ale cui erau, nu știu, dar un timp dăduseră ocnașilor nenumărate prilejuri de mare haz și își câștigaseră o faimă chiar și în oraș. Crescuseră în temniță, la bucătărie. Când bobocii se făcură mari, prinseră obiceiul să-i însoțească pe ocnași la lucru. Cum auzeau duruitul tobei, în vreme ce întreaga ocnă se îndrepta spre poartă, gâștele se repezeau în goana mare, bătând din aripi și gâgâind strident, săreau una după alta pragul înalt al porții și tot cârdul se aduna fără greș pe flancul drept, așteptând formarea coloanelor. Se alăturau de obicei coloanei mai mari și, în timp ce ocnașii lucrau, ele pășteau undeva prin apropiere. Când coloana pornea înapoi spre temniță, se întorceau și ele. Prin cetate se răspândi zvonul că un cârd de gâște îi însoțește întotdeauna pe deținuți la lucru. „Uite, trec ocnașii cu gâștele lor!” ziceau trecătorii. „Cum naiba le-ați învățat?” ne întrebau unii. „Țineți pentru gâște!” făcea altul băgând mâna în buzunar ca să le dea de pomană. Dar cu tot devotamentul lor neîndoielnic, gâștele fură sacrificate fără milă în cinstea nu știu cărui sfârșit de post.

În schimb, nimeni nu s-ar fi gândit să-l taie pe țapul Vaska, dacă n-ar fi intervenit o împrejurare cu totul nefericită. Nici despre el n-aș putea să spun de unde și cum se pripășise în temniță; fapt e că într-o bună zi, ne pomenirăm în curte cu un ied drăguț, alb, foarte vioi. Curând îl îndrăgiră toți și deveni pentru ocnași un izvor de mângâiere și distracție. Pentru a justifica ținerea lui în temniță, ocnașii argumentaseră că e bine să-i țină tovărășie calului în grajd, în realitate însă, el se învărtea tot timpul prin bucătărie, iar mai târziu prin toată temnița. Era plin de grație, zburdalnic și neastâmpărat. Venea când îl chemai,

sărea pe bănci și pe mese, se lupta cu ocnașii și era totdeauna voios și hazliu, într-o seară, după ce-i mai crescuseră coarnele, lezghinul Babai, care stătea pe treptele cerdacului cazărmii, în mijlocul altor ocnași, se prinse la luptă cu el. Își ciocniră un timp frunțile, distracția favorită a deținuților, când deodată Vaska sări pe treapta cea mai de sus a scării și, în clipa când Babai se întoarse cu spatele, se ridică deodată pe picioarele dinapoi, își lipi picioarele dinainte de piept, apoi și le desfăcu fulgerător și-l izbi pe lezghin cu copitele în ceafă, din toate puterile, încât acesta se rostogoli jos, spre marea bucurie a tuturor și mai ales a lui însuși. Într-adevăr, îl iubeam foarte mult pe Vaska al nostru. Când ajunse la vârsta bărbăției, după lungi și judicioase dezbateri ale întregii ocne, se hotărî să i se facă lui Vaska o anumită operație, în care veterinarii noștri erau meșteri neîntrepuți. „Altfel pute prea tare a țap", ziceau deținuții. De atunci, Vaska începu să se îngrașe într-un chip uluitor. Ce-i drept, era și hrănit fără

A % j j T t^ivâ socoteală. Se făcu un țap frumos, cu coarne minunate, mare și gras de-i atârna burta ca la un porc. Luase și el obiceiul să ne întovărășească totdeauna la lucru, spre marele haz al ocnașilor și al trecătorilor, căci toată lumea îl cunoștea pe Vaska. Uneori, dacă lucrau pe malul râului, ocnașii tăiau crenguțe de salcie și culegeau flori de prin poeni ca să-l gătească pe Vaska; îi împleteau flori și frunze între coarne și-i împodobeau tot corpul cu ghirlande. La întoarcere, Vaska pornea ca de obicei în fruntea convoiului, gătit și țanțoș, iar ai noștri veneau în urma lui, mulțumiți și mândri că-i atât de frumos. Atât de drag le era țapul, încât unii se întrebau ca niște copii dacă n-ar fi și mai frumos cu coarnele poleite, plan care trezi de asemenea discuții lungi și aprinse, fără a fi vreodată înfăptuit. Mi-aduc aminte că îl întrebai cu acest prilej pe Akim Akimâci, care era cel mai bun argintar din temniță după Isai Fomici, dacă într-adevăr se puteau polei coarnele țapului. El privi cu luare-aminte coamele lui Vaska, chibzui o clipă și-mi spuse că „se poate face, dar nu ține mult și nu-i de nici un folos". Și cu aceasta, discuția se încheie. Și poate că Vaska ar fi trăit încă mulți ani în temniță și ar fi murit de năduf dacă, într-o zi, întorcându-se de la lucru în fruntea ocnașilor, împodobit cu crenguțe verzi și ghirlande de flori, n-ar fi dat cu ochii de el maiorul, care tocmai trecea în trăsură.

— Oprește! Urlă acesta. Al cui e țapul? I se răspunse.

— Cum, un țap în temniță și asta fără voia mea? Subofițer!

Se înfățișă subofițerul, care primi poruncă aspră să-l taie numaidecât, să-l jupoaie și să-i vândă pielea în târg; banii câștigați să-i verse în casieria temniței, iar carnea s-o predea la bucătărie pentru ciorba ocnașilor. Oamenii se necăjiră, se sfătuiră cum să dreagă lucrurile, le părea rău de țap, dar nimeni nu îndrăzni să iasă din porunca maiorului. Îl tăiară pe Vaska lângă groapa de alături. Un ocnaș cumpăra toată carnea cu o rublă și jumătate și o vându apoi la cântar celorlalți pentru friptură, care a fost foarte gustoasă. Cu banii se cumpără pâine albă pentru toată lumea.

Am avut un timp în temniță și un vultur de stepă, de neam pitic. Îl adusesse unul dintre ocnași, care îl găsisse rănit și sleit de puteri. Toată ocna se strânsese în juru-i: nu putea să zboare, aripa dreaptă îi atârna într-o parte, frântă și un picior și-l scrântise. Se uita furios la mulțimea curioasă și căsca amenințător ciocul încovoiat, hotărât să-și apere viața până la ultima picătură de sânge. Când lumea se împrăștie, după ce-l privise îndeajuns, pasărea schiloadă porni, sărind în piciorul cel zdravăn și bătând dintr-o aripă, să se ascundă în colțul cel mai dosnic din temniță, se ghemui sub gard și rămase acolo nemișcată. În cele trei luni cât sălășlui în temniță, n-a ieșit niciodată din ascunzătoare. La început, oamenii se duceau să-l privească și-l asmuțeau pe Șarik împotriva lui. Câinele se arunca înainte-i cu furie, dar se temea să se apropie prea mult, spre marea veselie a ocnașilor. „Sălbăticiune, de! Ziceau ei. Nu se lasă batjocorită!” Pe urmă Șarik îi dibui partea slabă și începu să-l muște de aripa bolnavă; nu-i mai era teamă și o necăjea mult pe biata pasăre. Vulturul se apăra din răspuțeri cu ciocul și cu ghearele, ghemuindu-se și mai mult în colțul lui, și, cu o înfățișare mândră și sălbatică, asemeni unui rege rănit, privea țintă mulțimea curioasă ce venea să-l vadă. Cu timpul, lumea începu să se plictisească și nu se mai interesă de el; și cu toate acestea, în fiecare zi se putea vedea lângă el o strachină cu apă și bucăți de carne proaspătă. Se vede că cineva îi purta totuși de grijă. La început, vreme de câteva zile, vulturul nu vru să mănânce nimic; dar în cele din urmă se hotărî să primească hrana ce i se dădea, dar niciodată n-o lua din mâna cuiva și nici nu mânca de față cu oamenii. Avui prilejul de câteva ori să-l observ de departe. Când nu zărea pe nimeni și se credea singur, îndrăznea să iasă din ascunzătoare și începea să șchiopăteze pe lângă zid vreo doisprezece pași, apoi se întorcea și pornea din nou pe același drum, ca și cum ar fi făcut un antrenament necesar. De îndată ce mă vedea, căuta să se ascundă numaidecât în colțul lui, sărind și șchiopătând: cu capul dat pe spate, cu ciocul desfăcut și penele zburlite, se pregătea de luptă. Nimic nu putea să-l îmbânzească, nici nu se lăsa mângâiat, se zbătea lovind cu ciocul și aripa; n-a vrut niciodată să-mi ia din mână bucata de carne și tot timpul cât stăteam lângă el nu-și lua din ochii mei privirea-i sălbatică, țintuitoare. Singuratic, rău și neînduplecat, își aștepta moartea neîncrezându-se în nimeni și neîngăduind apropierea nimănui. În cele din urmă, ocnașii își aduseră aminte de vultur și, cu toate că timp de două luni nu se mai ocupaseră de el deloc, dintr-o dată îi cuprinse mila și o neobișnuită înțelegere. Se auziră glasuri că vulturului trebuie să i se dea drumul, să fie scos afară, în câmp. „Chiar dacă se prăpădește acolo, cel puțin să moară liber”, ziceau unii.

— Sfânt lucru, o pasăre liberă, aspră și neatârnată; nu se împacă ea cu temnița, adăugau alții.

— Nu-i ca noi, zise unul.

— Asta-i bună! Vulturul e pasăre zburătoare, pe când noi, care va să zică, suntem oameni.

— Vulturul, prieteni, e regele pădurilor. Începu Skuratov, dar de data aceasta nimeni nu-l mai ascultă. Într-o după-amiază, când toba vesti plecarea la lucru, cineva luă vulturul, îi strânse cu mâna ciocul, fiindcă încerca să se apere cu înverșunare, și-l scoase din temniță. Ajunseră la val. Cei doisprezece ocnași care alcătuiau convoiul erau curioși să vadă ce va face și încotro are să pornească vulturul. Lucru ciudat: fețele lor exprimau o mare mulțumire și așteptau momentul acesta cu atâta nerăbdare, de parcă ei înșiși erau pe cale să-și recapete libertatea.

— Bre, ce pasăre pidosnică: vrei să-i faci bine și ea îți sfâșie mâna! Zicea ocnașul care o ducea, uitându-se cu un fel de admirație la neîmblânzita sălbăticiune.

— Hai, dă-i drumul, Mikitka!

— Care va să zică, dumnealui nu-i arde de glumă. Vrea să fie liber și pace, liber de-adevăratalea.

Vulturul fu aruncat de pe val în stepă. Era o zi de toamnă târzie, mohorâtă și rece. Vântul sufla peste stepa pustie și se tânguia prin tufele de iarbă galbenă și uscată. Pasărea o porni drept înainte, bătând din aripa frântă, grăbindu-se parcă să scape de noi și de privirile noastre. Ocnașii îi urmăreau atenți și curioși capul ce răsărea din când în când printre buruieni, depărtându-se cu repeziciune.

— Ia te uită! Zise gânditor unul.

— Nici n-a întors capul, adăugă altul. O singură dată nu l-a întors, îi dă înainte!

— Dar tu ce-ai crezut: că o să se întoarcă să-ți mulțumească? Îl ironiza al treilea.

— Ehei, ce ți-e cu libertatea asta! Acu' s-a simțit liber!

— Mare lucru e să te știi liber.

— Nici nu se mai vede, fraților.

— Ei, hai! Ce mai zăboviți? Înainte marș! Se auzi comanda escortei și toți porniră la muncă, tăcuți, cu pași târșiți.

VII

## PLÂNGEREA

Înainte de a începe acest capitol, editorul amintirilor decedatului Aleksandr Petrovici Goriancikov se simte dator să dea cititorilor următoarea lămurire: în primul capitol al „Amintirilor din Casa morților”, se menționează în câteva cuvinte cazul unui paricid, nobil de origine. Între altele, el era citat ca o ilustrare a nesimțirii cu care ocnașii vorbesc uneori de nelegiuirile pe care le-au săvârșit. Se mai spune, de asemenea, că, în fața judecării, ucigașul nu voise să mărturisească nimic, dar, că, după relatările tuturor celor care cunoșteau faptele în amănunt, vinovăția lui nu mai putea fi pusă la îndoială.

Aceiași oameni i-au povestit autorului „Amintirilor” că ucigașul era un desfrânat și un risipitor, care se înglodase în datorii până în gât și-și omorâse tatăl ca să pună cât mai degrabă mâna pe avere. De altfel, tot orașul în care își avea slujbă ucigașul relata în același fel întreaga întâmplare; asupra acestui

din urmă fapt, editorul „Amintirilor” dispune de informații destul de precise și temeinice. În sfârșit, se mai spunea acolo că ucigașul, chiar în temniță fiind, se arătase totdeauna foarte vesel și bine dispus; că era cel mai zănatic, mai ușuratic și mai nesăbuit dintre deținuți, dar, în nici un caz prost și că niciodată autorul „Amintirilor” nu băgase de seamă la el vreo înclinație deosebită spre cruzime. Și imediat după aceea adăugă: „Bineînțeles, nu l-am crezut niciodată vinovat de această crimă”.

Acum câteva zile, editorul „Amintirilor din Casa morților” a primit din Siberia știrea că osânditul s-a dovedit a fi nevinovat și că îndurase cei zece ani de muncă silnică în zadar, nevinovăția lui fiind acum constatată și recunoscută oficial, pe cale judiciară. Adevărații ucigași fuseseră prinși și mărturisiseră totul, iar nenorocitul osândit pe nedrept este de-acum pus în libertate. Adevărul celor cuprinse în această știre este în afară de orice îndoială pentru editor.

Fără comentarii. E și de prisos, credem, a se mai adăuga ceva. La ce bun să mai stăruim asupra grozăviei pe care o ascunde faptul în sine și anume că viața unui tânăr a fost zdrobită în urma unei învinuiri atât de cumplite. Faptele sunt prea grăitoare.

Ne gândim totuși că, dacă a fost cu puțință să se întâmple un asemenea fapt, însăși posibilitatea aceasta adaugă povestirii noastre ceva nou și neașteptat, care vine să întregească imaginea Casei morților, cu o trăsătură deosebit de vie și plină de tâlc.

Și acum, să ne urmăm istorisirea.

Am spus că, în cele din urmă, mă obișnuisem cu viața de temniță; dar acest „în cele din urmă” se împlinise cu greu, în suferințe chinuitoare și prea cu încetul. Într-adevăr, îmi trebui un an întreg până să mă obișnuiesc și acest an îl voi

Socoti totdeauna cel mai groaznic din viața mea. De aceea mi s-a întipărit atât de viu în minte, până în cele mai mici amănunte. Cred că aș putea oricând să reconstitui în memorie, pas cu pas, fiecare clipă din acest an al vieții mele.

Am mai spus, iarăși, că nici ceilalți ocași nu se puteau deprinde cu această viață. Mi-aduc aminte cum mă întrebam atunci, în primul an: „Oare cum sunt ei de fapt? Să fie chiar atât de potoliți pe cât păreau?” Mă preocupase mult chestiunea aceasta. Am arătat, se pare, că aici toți ocașii nu se simțeau nici pe departe cum s-ar simți omul într-o locuință a lui, oricum ar fi ea; trăiau de pe o zi pe alta, de parcă se aflau într-un han, într-un catonament sau la un popas. Chiar și oamenii trimiși aici pentru toată viața tânjeau fără încetare, ori, chinuiți de neastâmpăr, se frământau neconținut fără rost și fiecare dintre ei visa la ceva ce nu avea să se îndeplinească niciodată. Această veșnică neliniște, acoperită de un văl de tăcere, dar nespus de grăitoare, această nădejde plină de patimă și de nerăbdare, care se trăda uneori fără voie și era atât de departe de realitate, încât ținea mai mult de delir, toate acestea te uimeau și pe bună dreptate, căci erau prezente până și în mințile unor oameni cu înclinații și preocupări pur practice; asemenea trăsături dădeau o notă de ciudățenie într-

atât de neobișnuită locului acestuia, încât constituiau trăsătura lui specifică dominantă. Pășind pragul temniței simțea de la primii pași că dincolo de zidurile ei nu mai putea exista ceva asemănător. Aici toată lumea visa; faptul îi sărea în ochi de la început și se făcea resimțit dureros, pentru că tocmai această visare neîntreruptă îi făcea pe cei mai mulți ocnași să pară ursuzi, posomoriți, cu fața întunecată, bolnăvicioasă chiar. Aproape toți erau tăcuți și mânioși; nu le plăcea să-și dezvăluie gândurile tainice. De aceea disprețuiau sinceritatea și efuziunile sentimentale. Cu cât nădejtile erau mai greu de împlinit și cu cât ocnașul visător ajungea să-și mărturisească lui însuși neputința de a le împlini vreodată, cu atât mai multă încăpățănare se agăța de ele, cu atât mai vârtos și le închidea în adâncul sufletului, fără să poată renunța vreodată

UUO 1 W1JD V OIV1 la ele. În sinea lor, unii se simțeau poate rușinați. Rusului îi stă în fire să judece temeinic lucrurile, să se judece și pe el însuși fără cruțare, bătându-și joc în gând el cel dintâi de propria nesăbuintă. Poate că tocmai veșnica și tainica nemulțumire de sine era pricina că oamenii aceștia se arătau atât de neîngăduitori în relațiile lor zilnice, atât de neînduplecați și batjocoritori unii față de alții. Și dacă unul mai naiv ori mai nerăbdător rostea cu glas tare ceea ce gândeau cu toții în ascuns și păstrau ca pe o taină de nemărturisit și se apuca să viseze și să-și facă planuri de viitor, era numaidecât luat la rost, repezit, batjocorit; și-mi vine să cred că cei mai zeloși prigonitori erau tocmai cei care în visările și în nădejtile lor merseseră poate cu mult mai departe. Cei naivi și blajini, după cum am spus, erau socotiți proști și priviți cu dispreț, în general, ocnașii erau atât de ursuzi și de ambițioși, încât ajungeau să-l disprețuiască pe omul blajin și lipsit de ambiție. În afară de acești câțiva flecari, naivi și prostănaci, toți ceilalți ocnași, adică cei tăcuți, se împărțeau în buni și răi, în senini și posomoriți. Aceștia din urmă erau cei mai numeroși; dacă din întâmplare se aflau și printre ei flecari din fire, apoi erau de obicei niște bârfitori și invidioși nesuferiți, niște urâcioși, care se amestecau mereu în treburile altora, cu toate că, în ceea ce-i privea, se fereau să-și dezvăluie cuiva sufletul ori gândurile ascunse. Lucrul acesta nu se obișnuia și nimeni nu se cuvenea s-o facă. Cât despre cei buni, de altfel prea puțini la număr, erau oameni potoliți, care își ascundeau visările, tocmai fiindcă aveau mai multă încredere în realizarea lor, fiindcă nutreau mai multe speranțe decât ocnașii posomoriți. Dar mai era, cred, aici în temniță și un alt soi de oameni: deznădăjduiți, de felul bătrânului din Starodub, bunăoară; aceștia erau însă cei mai puțini.

În ciuda înfățișării liniștite a bătrânului (am mai vorbit despre el), unele semne mă îndreptăteau să cred că se afla într-o stare sufletească înfiorătoare. Avea însă o scăpare, o mângâiere: rugăciunea și conștiința martiriului său. Ocnașul smintit care se scrântise citind mereu la texte din Biblie și de 1VI1UK J 1LUK

Iii care spuneam ca a sărit la maior să-l doboare cu o cărămidă era și el pesemne un deznădăjduit ce-și pierduse și ultima speranță; cum însă omul nu

poate trăi fără speranță, el își aflase scăparea în martiriul la care se expunea de bunăvoie și pe care-l provocase în chip cu totul artificial. La interogatoriu, mărturisi că se năpustise asupra maiorului fără nici un pic de ură, numai ca să poată primi numaidecât cununa muceniei. Cine ar putea spune ce complicat proces psihologic se petrecuse în sufletul lui? Nici un om pe lume nu poate trăi fără un țel oarecare și toți râvnesc să-și ajungă țelul. Omul neînsuflețit de nici un țel, de nici o speranță, se preschimbă adesea într-un monstru. Țelul ce-i însuflețea pe toți deținuții noștri era să iasă din temniță și să-și recapete libertatea.

Văd că m-am apucat să-i împart pe deținuții din temnița noastră în diferite categorii, după felul lor de a fi; dar e oare cu puțință? În raport cu toate concluziile gândirii abstracte, fie și cele mai subtile, realitatea ni se înfățișează într-o infinită diversitate și nu îngăduie clasificări nete și hotărâte. Realitatea tinde mereu spre îmbucătățire, spre o nesfârșită varietate. Fiecare dintre noi își avea o viață a lui personală, oarecum deosebită de a celorlalți și nu numai sub aspectul ei oficial, ci pe lângă și în afară de viață oficială a temniței, o viață personală interioară, intimă.

Dar, cum am mai spus în parte, la începutul osândeii n-am putut și nici n-aș fi știut să pătrund în adâncurile acestei vieți lăuntrice și de aceea toate manifestările ei exterioare îmi răneau sufletul și-l umpleau de o tristețe nespusă. Aveam uneori momente când începeam să-i urăsc pe acești nenorociți ce sufereau ca și mine. Mai mult, îi invidiam și îmi blestemam soarta. Îi invidiam, fiindcă se aflau între ai lor, fiindcă se puteau înțelege, cu toate că de fapt această comunitate născută în lovituri de bici și în bătăi, această viață laolaltă, silită, le era și lor tot atât de nesuferită și fiecare se străduia să rămână cât mai retras și să se închidă în găoacea lui. Repet, această invidie, pe care o simțeam în clipele de înverșunare, își avea oarecum temeiurile ei. Într-adevăr, n-au deloc dreptate toți cei care susțin că unui nobil, unui om cult etc. Îi vine tot atât de greu la munca silnică și în temniță ca și oricărui mujic închis acolo și că nu suferă mai mult decât acesta. O asemenea părere există, am avut prilejul s-o aud de repetate ori în ultima vreme și chiar am citit ceva în acest sens. În fond, ideea e justă și umană. Și unul și celălalt și nobilul și mujicul, sunt oameni; toți suntem oameni. Dar ideea aceasta e prea abstractă. Cei care o preconizează pierd din vedere o mulțime de condiții concrete, care nu pot fi înțelese decât în contact direct cu realitatea. Nu vreau să zic prin aceasta că nobilul și omul cult ar avea simțirea mai fină, că ar fi mai sensibili, mai evoluți. Nu. Departe de mine acest gând. Sufletul omului, gradul lui de sensibilitate și receptivitate n-ai cum să le măsori, n-ai cum să le aduci la un numitor comun. Aici nu pot exista nici tipare, nici calapoade. Nici chiar învățătura și gradul de cultură nu pot servi drept criterii de apreciere. Sunt gata cel dintâi să adevăresc că printre acești martiri, veniți din mediul cel mai înapoiat, cel mai oropsit, am întâlnit trăsături sufletești de cea mai mare sensibilitate. Realitățile vieții sunt pline de neprevăzut în această privință. Astfel, în temnița noastră erau oameni pe care îi cunoșteam de ani de zile, dar

pe care îi socoteam fiare și-i disprețuiam ca atare. Deodată însă, cu totul pe neașteptate, se întâmpla nu știu cum ca, printr-o izbucnire spontană de o clipă, sufletele lor să se dezvăluie și, fără să-și dea ei înșiși seama, să reverse atâta bogăție de simțire și de umanitate, o atât de adâncă înțelegere a suferințelor altora, pe lângă conștiința propriei lor suferințe, încât aveai senzația că ți s-a smuls o pânză de pe ochi și la început nici nu-ți venea să crezi tot ce ai văzut și ai auzit. După cum se poate întâmpla ca lucrurile să se petreacă tocmai pe dos: civilizația se complăce uneori într-o conviețuire surprinzătoare cu atâta barbarie și cu atâta cinism, încât îți provoacă dezgustul; și oricât de bun și îngăduitor ai fi, oricât fivniN 11K1 DIN CASA MORTILOR

De robit ai fi unor anumite prejudecăți, tot nu găsești în inima ta nici scuză, nici justificare.

Nu mă refer nici la schimbarea obiceiurilor și deprinderilor, nici la felul de viață radical răsturnat al fiecăruia, nici la hrană și la atâtea alte lucruri cu totul neobișnuite, care sunt mult mai chinuitoare pentru unul din păturile de: us, decât pentru omul din popor, care de multe ori crapă de foame în libertate, în vreme ce la temniță are cel puțin posibilitatea să se sature cumva. Nu despre asta este vorba. Să admitem că un om dotat cu oarecare putere a voinței și tărie de caracter ar putea învinge ușor toate aceste dificultăți și nimicuri, deși schimbarea deprinderilor, ca să vorbim drept, nu-i deloc un lucru atât de ușor și nici de mică însemnătate. Există însă în starea ocnașului neajunsuri atât de groaznice, încât în fața lor pălesc toate celelalte mizerii și omul nu mai ia seama nici la murdărie, nici la înghesuiala promiscuității, nici la hrana insuficientă și grețoașă. Până și cel mai răzgâiat cuconaș, „băiatul mamei crescut în puf”, după o zi de muncă în sudoarea frunții, așa cum n-a lucrat în viața lui când era în libertate, va înfuleca și pâine neagră și ciorbă cu gândaci. Cu asta te mai poți obișnui, după cum spune un cântec hazliu despre un fost cuconaș care a nimerit la ocna:

Din strachina cu zeamă lungă Mănânc de-mipârâie-n urechi.

Nu. Nu de asta e vorba. Lucrul cel mai de seamă e că, la două ceasuri după intrarea în temniță, oricare nou-venit devine la fel cu toți ceilalți, se simte la el acasă, egal în drepturi cu toți ceilalți frați ai lui de temniță. E înțeles de fiecare și la rândul lui îi înțelege pe toți, toți îl recunosc și-l socotesc de-al lor. Cu totul altfel stau lucrurile când e vorba de un domn, de un nobil. Oricât de drept, de bun și înțelept ar fi, toți la un loc îl vor urî și-l vor disprețui ani de-a rândul, nu-l vor putea înțelege și, mai ales, nu-l vor crede. Nu va fi nici

LJVJ& 1 KJLIZ

Prietenul, nici camaradul lor și, dacă în cele din urmă va ajunge cu timpul să scape de ocări și persecuții, pentru ei va rămâne însă tot un străin și va îndura totdeauna, cu amărăciune, o tristă singurătate și o viață izolată de a lor. Această înstrăinare, acest gol din juru-i se cască uneori și fără vreun gând rău din partea ocnașilor și fără ca ei să-și dea seama de asta. Nu e dintr-ai lor și atât. Nimic nu e mai îngrozitor decât să trăiești într-o lume străină de tine.



Mujicul din Taganrog, surghiunit în fortăreața Petropavlovsk, va găsi îndată și acolo alți țărani ruși asemenea lui, cu care se va înțelege și va putea trăi în tovărășie; în mai puțin de două ceasuri se vor lega și vor duce traiul liniștiți, laolaltă, în aceeași izbă ori în același bordei. Nu la fel se întâmpla și cu domnii. O prăpastie adâncă îi desparte de oamenii din popor; aceasta apare limpede mai cu seamă atunci când vreunul dintre domni, prin forța unor împrejurări din afară, își pierde pe neașteptate poziția și drepturile și devine și el un om simplu din popor. Altminteri, poți sta și o viață întreagă în preajma oamenilor din popor, poți avea zilnic legături de serviciu, de pildă, în cadrul unor relații convenționale de ordin administrativ, sau chiar să întreții legături simple de prietenie ori să manifesti față de ei o grijă paternă și să apari mereu ca un binefăcător și asta ani de-a rândul, chiar și patruzeci în șir și tot n-ai să ajungi să pătrunzi esența adevărată a relațiilor lor. Tot ce va părea că știi nu va fi decât o iluzie optică, o amăgire și nimic mai mult. Sunt sigur că toți cei care vor citi aceste rânduri, dar absolut toți, vor spune că exagerez. Sunt însă încredințat că nu greșesc, că observația mea e îndreptățită. Știu lucrul acesta nu din cărți, nu din teorie pe baza unor speculațiuni abstracte, ci din propriile mele observații asupra realității, din contactul direct cu viața, din cunoașterea nemijlocită a faptelor, trăite și gândite de mine, observații și concluzii pe care le-am putut verifica temeinic timp îndelungat. Poate cândva, mai târziu, toată

Lumea se va convinge de adevărul spuselor mele și de dreptatea mea.

Chiar de la început întâmplările veniră să-mi confirme pas cu pas observațiile, exercitând asupra mea o înrăurire bolnăvicioasă; deosebit de dureros mi se resimțeau mai ales nervii și așa destul de zdruncinați. În acea vară, cea dintâi de la intrarea mea la ocnă, îmi trecui timpul rătăcind aproape singur-singurel prin temniță. Am mai spus că mă aflam într-o stare sufletească ce nu-mi îngăduia să-i văd și să-i deosebesc pe ocnașii care m-ar fi putut iubi și care, mai târziu, s-au apropiat într-adevăr de mine și m-au iubit, cu toate că raporturile noastre n-au fost niciodată de adevărată prietenie, ca între oameni care nu se simt cu nimic deosebiți și îngrădiți unii față de alții. Erau acolo oameni proveniți din nobile, deci cei mai indicați să-mi fie prieteni, dar această prietenie nu era în stare să-mi ia de pe suflet toată povara. Aș fi vrut să nu mai văd pe nimeni. Dar unde puteam să mă ascund?

Iată, de pildă, o întâmplare, din atâtea altele, care mă făcu să-mi dau mai bine seama încă de la început de ciudata izolare și înstrăinare în care mă aflam în temniță. Chiar în vara aceea, într-o zi cu soare dogoritor de sfârșit de iulie, pe la unu la prânz, vreme în care de obicei toată lumea se odihnea înainte de reînceperea lucrului după-amiaza, ocnașii se ridicară deodată ca un singur om și se înșirară în front în curtea temniței. Nu știam nimic încă despre ceea ce urma să se întâmple. În perioada aceea de început eram uneori atât de adâncit în gândurile mele, încât aproape că nici nu observam ce se petrece în juru-mi și îmi scăpase cu totul că de trei zile ocnașii erau într-o fierbere mocnită. Poate că frământarea începuse și mai de mult, cum am înțeles abia mai târziu, când mi-am adus aminte de anumite crâmpie din convorbirile lor și mai ales de

izbucnirile lor de nemulțumire din ce în ce mai dese și mai nestăpânite, de încruntarea și de privirile întunecate tot mai bătătoare la ochi și mai cu seamă de starea I V O IVI

De înrăire generală care se observa printre ei în ultima vreme. Căutam să-mi explic toate acestea prin faptul că în timpul verii munca era obositoare și zilele păreau lungi și plicticoase, ispita nostalgică a visărilor îi îndemna și mai stăruitor spre libertate, spre liniștea pădurilor, iar nopțile erau atât de scurte, încât oamenii nu se puteau odihni îndeajuns. Poate că toate acestea se adunaseră laolaltă pentru a duce la o explozie, dar pretextul care a prilejui izbucnirea exploziei a fost hrana. De câteva zile ocnașii își manifestau cu glas tare nemulțumirea, discutau aprinși prin cazărmi și făceau gălăgie, mai ales când se adunau la masă, în bucătărie, la amiază și seara; încercară să-l schimbe pe unul dintre bucătari, dar tot așa de repede îl alungară pe cel nou și îl aduseră înapoi pe cel vechi. Într-un cuvânt, starea de spirit era destul de încordată.

— Ne spetim aici și ei ne umflă cu ciorbă de burtă, numai apă chioară, începea să mormăie careva la bucătărie.

— Comandă-ți și tu niște șnițele pane, dacă nu-ți place ciorba de burtă, îl zădări un altul.

— Ba eu, fraților, să spun drept, mă dau în vânt după ciorba de burtă, zicea un al treilea. E faină!

— O fi ea cum spui, dar când te îndoapă numai cu burtă de vacă îți mai vine să zici că-i faină?

— Așa e, ar trebui să ne dea ceva carne, zise un al patrulea – ne istovim acolo la cărămidărie; și, când ai mântuit în sfârșit lucrul, te apucă o foame, de parcă îți sfâșie măruntaiele. Cu ciorbă de burtă nu te poți sătura, nu ține de saț.

— Și dacă nu-i de burtă, e de „userdie”!

— Chiar așa, zău, numai burtă și bojoci, altceva nu știu ăștia. Asta-i mâncare?! Unde-i dreptatea?

— Ce mai vorbă, mâncarea-i proastă de tot.

Ajyuin i ikj diin CASA MORȚILOR

1 Adică de bojoci; deținuții spuneau în derâdere userdie în loc de oserdie (n.a.)- Joc de cuvinte: în limba rusa oserdie înseamnă bojoc, iar sânguință, râvna (n. ed. Române).

— Altfel cum și-ar umple buzunarele?

— Asta nu-i treaba ta.

— Cum adică nu-i treaba mea, când de burta mea e vorba? Ar trebui să facem cu toții o plângere și o să vedeți cum se vor schimba lucrurile.

— O plângere, zici?

— Da. Să ieșim cu toții și să spunem ce avem pe suflet.

— Valeu, nenorocitul, se vede că nu ți-a fost destul câtă bătaie ai mâncat pentru plângerile astea.

— Așa-i, adăugă morocănos un altul, care nu scosese o vorbă până atunci. Ușor de zis, dar greu de făcut. Ce ai să spui, mă rog, când o să ieși cu plângerea înainte? Ei, hai zi, căposule!

— Am să am eu ce spune. Dacă ies toți, spun și eu o dată cu toată lumea. Că, adicătelea, crăpăm de foame. Unii mănâncă dintr-al lor, dar cei săraci se țin numai cu mâncarea de la cazan.

— Nu mai poți de ciudă, invidiosule! Ți se aprind ochii după bunul altuia.

— Nu te zgâi la îmbucătura altuia, ci fă-ți mai bine rost de a ta.

— Am să-mi fac! În privința asta nu mă las nici până mi-or ieși peri albi. Care va să zică, ești bogat, de vrei să stai cu mâinile încrucișate!

— Bogat nevoie mare: n-am nici de-un drob de sare.

— Ba nu zău, fraților, până când o să îndurăm batjocura asta! Ne jupoaie de vii. Ce mai stăm?

— Dar tu ce-ai crezut, că aici o să-ți pice totul mură în gură? Ai uitat că ești la ocnă?

— Vrasăzică, tot e adevărat că pe spinarea poporului huzurește boierimea: poporeni cu ponoasele, iar boierii cu foloasele.

— Asta e. Ați văzut cum s-a îngrășat Ochilă-Scormonilă? Și-a cumpărat și o pereche de cai suri.

— Nici să bea nu-i place, ai? Zise în batjocură un ocnaș.

LJ11N L. așa MUK JiLOK

— S-a luat la bătaie acum câteva zile cu veterinarul, de la un joc de cărți.

— Au jucat toată noaptea. Pe al nostru, cică, două ceasuri l-a ținut în pumni.

— De-aia trebuie să mâncăm ciorbă de varză acră cu burtă de vacă.

— Bă, da' mare vi-e prostia! Ați uitat cine suntem și în ce loc ne aflăm? Cum să ieșim și cui să ne plângem?

— Uite așa, să ieșim cu toții să vedem ce-o să zică și nu ne lăsăm în ruptul capului!

— Ce să zică? Crezi că stă de vorbă cu noi? Îți repede un pumn în gură, de n-ai să știi de unde să-ți aduni măselele și cu asta basta.

— Ne mai trimite și în judecată.

Într-un cuvânt, ocna era în mare fierbere. Hrana, ce-i drept, era din cale-afară de proastă în perioada aceea și apoi, toate câte mocneau de mult se adunaseră la un loc. Cauza principală era însă exasperarea generală, durerea ascunsă, chinuitoare.

Ocnașii cârtesc și sunt răzvrățiți din fire, dar se întâmplă rareori să se revolte în masă ori în grup mai compact, fiindcă nu se pot înțelege niciodată între ei. Fiecare își dădea seama de asta: iată de ce la noi totul sfârșea, în asemenea cazuri, mai mult cu gâlceava, decât cu treabă adevărată. Și totuși, de astă dată frământarea nu trecu fără să lase nici o urmare. Grupuri de oameni se adunau prin curte și în cazărmi, discutau și înjurau, amintindu-și cu ură de toată administrarea câinească a maiorului, scormonind toate ascunzișurile vieții lui. Unii se necăjeau și se frământau mai mult decât toți. În astfel de

treburi se ivesc întotdeauna organizatori și capi. Capii unor asemenea acțiuni, cum era formularea unei plângeri ca în cazul de față, sunt în general niște oameni foarte interesanți și nu numai în temniță, ci în orice comunitate sau grup etc. Aici aveai de-a face cu un tip de om cu totul aparte, dar pretutindeni același. Toți sunt înflăcărați, însetați de dreptate și pătrunși de o credință sinceră, naivă că dreptatea e posibilă, că îmfăptuirea ei este neîndoielnică și, mai ales, că poate fi obținută neîntârziat. Nu sunt mai proști decât alții, ba unii dintre ei se dovedesc a fi chiar foarte deștepți, dar sunt prea înflăcărați și nestăpâniți ca să poată fi șireți, chibzuiți și prevăzători. În astfel de cazuri, chiar dacă întâlnești oameni care se pricep să călăuzească mulțimea și să obțină câștig de cauză, aceștia fac parte dintr-un alt tip de căpetenie, de conducători firești ai poporului, oameni, de altfel, foarte rari la noi. Capii și instigatorii de proteste, despre care vorbesc acum, pierd însă aproape totdeauna partida și îngroașă apoi rândurile celor osândiți la temniță și la ocnă. O pierd din pricina prea marii lor înflăcărări, dar datorită aceleiași înflăcărări exercită o influență extraordinară asupra mulțimii, în fruntea căreia se pun și care îi urmează cu avânt. Înflăcărarea lor pătimașă și clocotul de nobilă indignare îi atrage pe toți și la urmă se iau după ei până și cei mai nehotărâți. Încrederea lor oarbă în izbândă cucerește chiar și spiritele cele mai sceptice, cu toate că, de multe ori, această încredere e clădită pe temeieri atât de șubrede, atât de copilărești, încât stai și te întrebi nedumerit cum a putut cineva să-i urmeze. E hotărâtor aici, cred, mai ales faptul că ei pornesc cei dintâi la luptă și merg fără nici o teamă. Ca niște tauri, se aruncă înainte orbește, cu coarcele ațintite în jos, de multe ori fără să aibă o viziune clară a situației și a împrejurărilor, fără acea fărâmă de prudență pe care o impun obligatoriu asemenea acțiuni, fără acel iezuitism practic, datorită căruia chiar și un om josnic și murdar izbutește deseori să-și ajungă scopul și să iasă alb din butoiul cu negreală. Aceștia își frâng însă întotdeauna gâtul. În viața de toate zilele sunt oameni morocănoși, acri, supărăcioși și intoleranți. Dar, de cele mai multe ori, sunt și foarte mărginiți, ceea ce constituie de fapt, într-o măsură oarecare, izvorul tăriei lor. E mai supărător însă faptul că în loc să meargă drept la țintă, ei se năpustesc de multe ori pieziș; în loc să o urmărească de aproape, se agață de amănunte. De aici li se trage și pierzania. Dar ei sunt înțeleși și apropiați de

1 KJLC V O IVI  
Mase și în asta stă marea lor forță. Aș mai vrea să spun în câteva cuvinte ce înseamnă în limbajul ocnei o plângere.

Aveam printre noi în temniță și câțiva oameni condamnați tocmai pentru plângeri. Și ei erau cei care se agitau cel mai mult și în special unul, Martânov, fost husar, iute, neastâmpărat și bănuitor, foarte cinstit și drept, de altfel. Mai era unul, Vasili Antonov, care se înfierbânta la rece cu o ușurință extraordinară, sfidându-i pe cei din jur cu o privire provocatoare și cu un zâmbet sarcastic plin de trufie, altminteri om ager la minte și foarte cinstit și drept și el. N-are nici un rost să-i înșir pe toți. Petrov era numai ochi și urechi și tot timpul trecea de la un grup la altul, fără să spună o vorbă, dar se vedea

că e tare tulburat și sări primul din cazarmă, când începu să se formeze frontul în curte.

Speriat, subofițerul care la noi îndeplinea funcția de plu-tonier-major apăru numaidecât. Înșirați în front, ocnașii îi cerură politicos să-i spună maiorului că toată temnița voia să-i vorbească și să-l roage anumite lucruri. În urma subofițerului veniră și toți invalizii-paznici, care se înșirară în fața ocnașilor. Solia încredințată subofițerului era atât de neașteptată, încât îl îngrozi pe acesta peste măsură. În același timp, nici nu îndrăznea să nu raporteze maiorului cele întâmplate. În primul rând, pentru motivul că, dacă s-a ridicat ocna cu nemulțumiri, de aici puteau să iasă cine știe ce lucruri grave. În general, autoritățile noastre intrau în mare panică ori de câte ori era vorba de vreo tulburare la ocna. În al doilea rând, pentru că și în cazul când ocnașii s-ar fi răzgândit și s-ar fi împrăștiat în liniște, el, subofițerul, era oricum dator să raporteze.

Palid și tremurând de frică, se duse grăbit la maior, fără să încerce să-i potolească pe ocnași. Își dădea bine seama că acum nici n-ar fi stat de vorbă cu el.

Fără să știu ce se petrece, intrai și eu în rând. Toate amănuntele acestea le aflai abia mai târziu. Crezusem că era vorba de un apel, dar când observai că lipsesc soldații care i ik. l uu\par

MUK J iLUK

Făceau de obicei numărătoarea, rămăsei mirat și mă uitai în juru-mi nedumerit. Chipurile ocnașilor erau emoționate și iritate. Unii chiar păliseră. În general, toți erau preocupați și tăcuți, gândindu-se probabil la ceea ce aveau de spus maiorului și la ce-o să iasă din asta. Băgai de seamă că mulți mă priviră cu mirare, dar întoarseră capul fără a spune o vorbă. Li se păruse probabil ciudat că intrasem în rând cu ei într-o chestiune ca asta. Nu le venea să creadă că aș putea și eu să mă alături plângerii lor. Curând însă, aproape toți cei din jurul meu întoarseră ochii din nou spre mine cu un aer întrebător.

— Ce cauți aici? Mă întrebă răstit și aspru Vasili Antonov, care se afla ceva mai departe de mine și care până atunci nu mi se adresase decât cu dumneavoastră, totdeauna foarte politicos.

Îl privii nedumerit, căutând să-mi dau seama ce însemnau toate acestea și începând să bănuiesc că în temniță se petrece ceva neobișnuit.

— Ei da, ce rost are să stai aici? Du-te-n cazarmă, îmi zise un tânăr ocnaș militar, pe care nu-l cunoșteam și care îmi părea un om foarte potolit. Treaba asta nu te privește.

— Am văzut că se formează frontul, răspunsei eu și am crezut că se face numărătoarea.

— Se bagă și el unde nu-i fierbe oala, strigă un osândit.

— Păsări de pradă, spuse altul.

— Prinde-muște! Adăugă al treilea cu un dispreț nemărginit. Această nouă poreclă stârni hazul tuturor.

— Se are bine cu cei de la bucătărie, mai adăugă și un altul.

— Aștia o duc bine oriunde ar fi. Stă la temniță, dar mănâncă numai colaci și își cumpără purcei de lapte. Dacă mănânci din banii tăi, ce te bagi?

— Aici nu-i de dumneata, îmi zise Kulikov, apropiindu-se hotărât de mine; mă luă de mână și mă scoase din rând.

Și el era palid la față; ochii negri îi scânteiau; își mușcase buza de jos între dinți. Nu era dintre acei care așteptau calmi ivirea maiorului. Îmi plăcea mult să-l privesc pe Kulikov în astfel de împrejurări, vreau să zic în clipa când avea prilejul să arate ce poate. Poza mult, dar făcea și treabă. Îmi vine să cred că și la moarte s-ar fi dus cu o oarecare eleganță și bravură. Acum, când toată lumea mă tutuia și mă ocăra, el se purta cu mine și mai politicoș, dar cuvintele lui erau deosebit de hotărâte, aș putea spune chiar de o insistență trufașă, care nu admitea nici o obiecție.

— Ne-am adunat aici pentru ceea ce ne doare pe noi, Aleksandr Petrovici, dumneata n-ai ce să te amesteci. Du-te undeva și așteaptă să se termine. Uite, ai dumitale sunt cu toții la bucătărie, du-te acolo.

— Unde și-a întărcat dracul copiii! A strigat careva.

Prin fereastra deschisă îi zării într-adevăr pe polonezii noștri la bucătărie; de altfel, avui impresia că mai erau acolo și alții. Contrariat, mă îndreptai spre bucătărie. O explozie de râsete, ocări și huiduieli (ce înlocuiau în temniță fluierăturile) mă însoți din urmă.

— Cu noi nu i-a fost pe plac! Huo! Du-te învârtindu-te! Până atunci nu fusesem jignit mai dureros în temniță și de aceea mi-a fost tare greu să îndur ocara. Nimerisem prost: spiritele erau prea agitate. În tinda bucătăriei mă întâlnii cu T.- Vskil, un tânăr nobil, fără prea multă cultură, dar suflet mărinimos și hotărât și un mare admirator al lui B. Era singurul dintre nobili pe care ocnașii îl deosebeau de ceilalți și aproape că-l iubeau. Era curajos, hotărât și înzestrat cu o forță fizică impresionantă și toate acestea le simțeau oarecum și în gesturile lui.

— Ce-i cu dumneata, Goriancikov, îmi strigă el: intră înăuntru!

— Dar ce se întâmplă acolo?

/uvijun 11K.1 UIN UA5A MUK11LOR

1 Tokarzewski Szymon (1823-1900) – autorul cărții Șapte ani de ocnă, membru al organizației poloneze țărănești care lupta împotriva iobăgiei și pentru independența Poloniei (n. ed. Ruse).

— Vor să se plângă, n-ai știut? N-au nici o șansă de izbândă, firește, cine să-i dea crezare ocnașului? Au să caute să descopere capii și, dacă ne amestecăm cu ei, ne vor învinui de instigare la răzvrătire. Adu-ți aminte pentru ce-am fost condamnați și trimiși aici! Ei se vor alege numai cu o bătaie zdravănă și atât, dar pe noi au să ne trimită în judecată. Maiorul ne urăște și ar fi bucuros să găsească un motiv ca să ne ducă la pierzanie. În felul acesta s-ar justifica și pentru abuzurile și matrapazlăcurile lui și ar ieși basma curată.

— Și-apoi, ocnașii n-au să ne cruțe nici ei, or să dea toată vina pe noi, adăugă M.țki, pe când intram în bucătărie.

— Nici o grijă în privința asta, or să ne denunțe fără nici o milă, zise T. Vski.

În afară de cei câțiva nobili, se mai aflau în bucătărie și alții, cu totul vreo treizeci de ocași. Toți aceștia se abținură de a lua parte la plângerea celorlalți – unii de frică, alții încredințați că orice plângere este zadarnică, fiind sortită dinainte eșecului. Era aici și Akim Akimâci – vrăjmaș declarat și firesc al oricăror plângeri, bune numai să tulbure disciplina și cursul normal al rânduielilor. Aștepta în tăcere și foarte liniștit sfârșitul acestei afaceri, al cărei deznodământ nu-l îngrijora câtuși de puțin, fiind pe deplin încredințat de izbânda inevitabilă a ordinii și a voinței autorității constituite. Era aici și Isai Fomici, care, cuprins de o mare nedumerire, stătea cam plouat și asculta cu teamă și încordare tot ce vorbeam noi. Părea nespus de îngrijorat. Erau aici și toți polonezii, oameni din popor, care se alăturară și ei nobililor de neamul lor. Erau și câțiva ruși, firi mai sfoase, oameni tăcuți și nevolnici, care nu îndrăzniseră să iasă împreună cu ceilalți și așteptau amărâți sfârșitul acestei istorii.

Mai erau și câțiva ocași ursuzi și veșnic încruntați, oameni foarte hotărâți, de altfel și neînfricați, dar care rămăseseră în bucătărie din încăpățănare, fiind convinși că toată afacerea asta cu plângerea este prostie curată și nu va

DUS IUIC V J>KJ

Aduce nimic bun, ci doar noi necazuri. Mi se părea, totuși, că nu se simțeau tocmai în largul lor în acele clipe, căci nu mai aveau în priviri siguranța obișnuită. Deși n-aveau nici o îndoială despre urmările plângerii – și desfășurarea evenimentelor avea să le confirme previziunile – se simțeau totuși ca niște înstrăinați care s-au desprins de comunitate, ca și cum și-ar fi trădat camarazii, lăsându-i pe mâna maiorului. Îl zării aici și pe Iolkin, șiretul țaran siberian, trimis la muncă silnică pentru falsificare de bani și care îi luase lui Kulikov toată clientela veterinară din oraș. Mai era și bătrânul cucernic din Starodub. Bucătarii rămăseseră toți până la unul la locurile lor, socotind probabil că, prin funcția ce o îndeplineau, făceau și ei parte din administrație și ca atare nu le-ar fi stat bine să se ridice împotriva ei.

— Bine, dar în afară de cei de aici, toată ocna s-a dus acolo, încercai eu să obiectez nehotărât, adresându-mă lui M.țki.

— Nu ne privește, mormăi B.

— Pentru noi ar fi fost mult mai rău dacă i-am fi urmat.

— Riscul nostru, dacă ieșeam, ar fi fost de o sută de ori mai mare în comparație cu al lor. Je hâis ces brigands l. Îți închipui cumva că plângerea lor va avea vreun rezultat? Ce rost are să te bagi într-o tâmpenie evidentă!

— N-o să iasă nimic din toată afacerea asta, zise îndărătnic un bătrân morocănos.

Almazov, care era și el de față, se grăbi să-i țină isonul.

— Ba o să iasă, că pe vreo cincizeci dintre ei o să-i treacă prin ulița verde.

— A sosit maiorul! Strigă cineva și toată lumea se repezi cu atenția încordată spre ferestre.

Maiorul năvăli ca o furtună, furios, roșu la față, cu niște ochi răi, care parcă împungeau de sub ochelari. Se opri l îi urăsc pe acești tâlhari (&.). hotărât, fără să rostească o vorbă, în fața frontului. În asemenea împrejurări avea într-adevăr o îndrăzneală nemaipomenită și nu se pierdea cu firea. Ce-i drept, aproape totdeauna era beat. Până și chipiul lui slinos cu bandă portocalie și epoleții de argint înnegriți aveau ceva sinistru în clipa aceea. Era însoțit de furierul Diatlov, un personaj foarte important, care era, de fapt, adevăratul administrator al temniței, fiindcă el le învărtea pe toate, având o mare influență asupra maiorului; era un băiat deștept, șmecher, care-și cunoștea interesul și lungul nasului; nu era om rău și de aceea ocașii erau mulțumiți de el. În urma lor, întovărășit numai de trei sau patru soldați, venea și subofițerul, care înghițise, se vede, o săpuneală strașnică și se aștepta, pesemne, la una și mai cumplită. Deținuții, care rămăseseră cu capetele descoperite, se pare încă de când plecase subofițerul să-l cheme pe maior, își îndreptară ținuta, se cumpăniră de pe un picior pe altul și încremeniră, așteptând cu încordare cel dintâi cuvânt sau mai bine zis cel dinții zbierat al comandantului lor.

Nu trebuiră să aștepte prea mult. La cel de-al doilea cuvânt, maiorul începu să strige cât îl ținea gura; aproape că turbase. Îl vedeam de la fereastră, alergând prin fața șirului de ocași, repezindu-se în ei, interogându-i. Din cauza distanței prea mari, nu puteam auzi nici întrebările lui, nici răspunsurile ocașilor. Îi auzeam doar țipetele mai stridente:

— Răzvrătiților! Vă mănâncă spinarea! Instigatori! Tu ești instigatorul! Tu ești instigatorul!

— Sări el la unul.

N-auzirăm răspunsul. Dar după câteva clipe îl văzurăm pe ocaș ieșind din rânduri și îndreptându-se spre corpul de gardă. După el porni altul, apoi altul.

— Vă trimit pe toți în judecată! Vă arăt eu. Dar acolo, la bucătărie, cine e? Răcni el, zărindu-ne prin ferestrele deschise. Toată lumea încoace! Aduceți-i pe toți!

Furierul Diatlov se îndreptă spre bucătărie. Când auzi că noi n-avem de făcut nici o plângere, se întoarse numaidecât și-i raportă maiorului.

— Vasăzică, n-au de făcut nici o plângere! Rosti el, coborând glasul cu două tonuri, cu vădită bucurie. Să vină, totuși, aduceți-i și pe ei!

Ieșirăm cu toții. Simțeam că ni se face rușine; toți, de altfel, mergeam cu frunțile plecate.

— A, Prokofiev! Și Iolkin; și tu, Almazov. Haide, veniți încoace și înșirați-vă aici, ne zise maiorul, repezit dar cu glas ceva mai blând, privindu-ne binevoitor. Și tu, M.țki, ești aici. Scrie numele fiecăruia! Diatlov, să-i treci pe toți într-o listă: de o parte pe cei mulțumiți și de cealaltă pe cei nemulțumiți; pe



toți până la unul. Și să-mi prezinți mie lista. Vă trimit pe toți în judecată! Tălharilor!

Amenințarea cu lista își făcu efectul.

— Suntem mulțumiți! Se auzi, deși cam nehotărât, un glas morocănos din rândurile celor nemulțumiți.

— Aha, mulțumiți! Cine e mulțumit? Cei mulțumiți să iasă înainte.

— Mulțumiți, mulțumiți! Se auziră și alte câteva glasuri.

— Sunteți mulțumiți, vasăzică! Înseamnă că ați fost îndemnați?

Înseamnă că sunt printre voi instigatori, răzvrățiți? Cu atât mai rău pentru ei!

— Dumnezeule, ce înseamnă asta? Se auzi un glas în mulțime.

— Care-i ăla? Cine-a strigat? Zbieră maiorul, repezindu-se spre partea de unde răsunase glasul. Rastorguev, tu ai strigat? La corpul de gardă!

Rastorguev, un băiat tânăr, înalt și puhav la față, ieși din rând și porni încet spre corpul de gardă. Nu strigase el, dar fiindcă maiorul îl indicase pe el, nu îndrăzni să-l contrazică.

— V-ați îngrășat și vă vine să zburdați! Urlă în urma lui maiorul. Ia te uită ce fund a făcut, în trei zile nu-i dai ocol. Vă dibui eu pe toți! Să iasă înainte cei care nu se plâng!

— Noi nu ne plângem, înălțimea voastră! Răsunară în silă câteva glasuri înăbușite; ceilalți tăceau cu încăpățănare. Maiorul atâta aștepta: găsisse mijlocul să descurce lucrurile cât mai degrabă și să termine pe cât se poate prin bună înțelegere.

— Aha, acum nimeni nu se mai plânge! Hotări el grăbit. Am văzut eu cum stau lucrurile. Știam asta. Răzvrățiții sunt de vină! Vezi că printre ei trebuie să fie răzvrățiți, urmă el către Diatlov; caută să mi-i identifice. Îi aranjez eu. Și-acum. Acum e timpul să porniți la lucru. Toboșar, plecarea!

Asistă personal la formarea și plecarea convoaielor. Ocașii porniră abătuți și muți spre locurile de muncă, dar bucuroși cel puțin că pot scăpa din ochii lui, depărtându-se cât mai repede. După plecarea convoaielor, maiorul se duse la corpul de gardă ca să-i „aranjeze” pe „instigatori”, dar se pare că n-a fost prea crud cu ei. Ba se grăbi chiar să termine totul cât mai repede. Unul dintre cei pedepsiți ar fi cerut, cică, iertare și el l-a iertat numaidecât. Era limpede că maiorul era alarmat, dacă nu chiar speriat de cele întâmplate. Oricum, în asemenea împrejurări o reclamație e un lucru spinos. Și, cu toate că în cazul de față plângerea ocașilor nu putea fi socotită drept o reclamație, pentru că nu fusese făcută vreunui șef măi mare, ci maiorului însuși, totuși, faptul în sine era foarte neplăcut.

Ceea ce-l contraria mai cu seamă eră faptul că protestul avusese un caracter general, că ocașii se răzvrătiseră în masă, cu orice preț. „Instigatorii” fură imediat eliberați. De asemenea și hrana, începând chiar de a doua zi, se îmbunătăți considerabil. Dar această îmbunătățire nu ținu mult timp. Maiorul începu să vină acum mai des în temniță și de fiecare dată găsea prilej de a pedepsi câte o neorânduială sau abatere. Subofițerul nostru umbla îngrijorat și zăpăcit și parcă tot nu-și putea veni în fire, atât de mult îl uluiseră cele

întâmpilate. Cât despre ocnași, mult timp după aceea nu se putură potoli; nu se mai frământau ca înainte, e drept, dar se vedea că rămăseseră adânc tulburați și nemulțumiți. Unii umblau tot timpul tăcuți și cu ochii în pământ; alții din când în când aduceau vorba bodogănind morocănos despre cele întâmpilate. Mulți își băteau joc de ei înșiși, voind parcă să se pedepsească pentru negliobia de care dăduseră dovadă.

— Na-ți-o frântă că ți-am dres-o! Zice unul.

— Culegi ce-ai semănat.

— Unde-i șoarecele care a vrut să lege clopoțelul de coada pisicii?

— Ce mai, pe alde noi numai cu bătaia ne înveți minte. Eu zic că am avut încă noroc că nu ne-a luat pe toți la rând să ne altoiască.

— Iar eu zic că mai bine ai gândi, decât ai trâncăni, că-i mai sănătos! Se oțărăște înciudat un altul.

— Dar tu ce ești, dascăl, de mă-nveți pe mine, mă?

— Pai, dacă văd că nu știi să-ți ții fleanca, te învăț, ce să fac.

— Dar cine ești tu, mă?

— Până una alta, tot mai sunt om, da' tu.

— Porc de câine, asta ești.

— Ba tu ești.

— Ia lăsați gălăgia! De ceartă vă arde acum? Se auziră glasuri din toate părțile.

În aceeași seară, adică în seara zilei când cu plângerea, mă întâlnii cu Petrov în dosul cazărmilor, după ce ne întorse-serăm de la muncă. Mă căuta. Apropiindu-se, mormăi două-trei cuvinte de neînțeles, mai mult exclamații, dar tăcu numaidecât și porni îngândurat alături de mine. Întâmplările din ziua aceea îmi apăsau greu pe suflet și crezui că Petrov avea să-mi dea vreo lămurire.

— Ia spune, Petrov, îl întrebai, ai voștri nu sunt supărați pe noi?

— Cine să fie supărat? Îmi zise el, parcă trezindu-se din somn.

— Ocnașii, împotriva noastră. A nobililor.

— Dar pentru ce să se supere?

— Pentru că n-am ieșit împreună cu ei să facem plângere.

— Ce nevoie aveți să vă plângeți? Îmi răspunse el, silin-du-se parcă să înțeleagă ceea ce spuneam, doar nu mâncați de la cazan.

— Bine, frate, dar sunt și dintre ai voștri care nu mănâncă de la cazan și cu toate astea au mers alături de voi. Tot așa trebuia să facem și noi. Că doar suntem de-o seamă.

— Ei, asta-i, dumneavoastră de-o seamă cu noi? Întrebă el nedumerit.

Îl privii: nu mă înțelegea și nu-și dădea seama ce voiam să-i spun. Eu, în schimb, l-am înțeles foarte bine. Abia acum, pentru întâia oară, un gând nedeslușit ce mi se cuibărise mai de mult în minte, revenind tot mai insistent, iar în ultima vreme amenințând să devină o obsesie se lămurii pe deplin; abia acum începui să-mi dau seamă de ceea ce până atunci îmi părea că intuiesc cu greu în raporturile mele cu ocnașii. Am înțeles deodată că nicicând ei nu mă

vor primi în comunitatea lor, chiar dacă aş avea şi zece condamnări, chiar dacă aş fi osândit pe viaţă sau trimis la secţia specială. Dar ceea ce n-am să uiţ niciodată este expresia feţei lui Petrov din clipa aceea. Întrebarea lui: „Ei asta-i, dumneavoastră de-o seamă cu noi?” trăda atâta naivitate nedisimulată, o mirare atât de sinceră, încât mă întrebai dacă nu cumva ascunde o urmă de batjocură, un sâmbure de răutate, o ironie. Nici gând, bineînţeles. Pur şi simplu nu eram de-al lor şi atâta tot. Tu mergi pe drumul tău, iar noi ni-l vom urma pe-al nostru; tu vezi-ţi de treburile tale, iar noi de-ale noastre.

Aş fi jurat poate că după răzvrătire au să ne facă zile fripte şi că viaţa pentru noi va deveni un iad. Şi totuşi, nimic din toate acestea nu s-a întâmplat; n-am auzit nici un cuvânt de dojana, nici o aluzie măcar şi nici vrăjmăşia lor nu crescuse din pricina aceasta. Continuau să ne sâcăie, cum ne sâcăiau şi mai înainte, cu orice prilej şi nimic mai mult. De altfel, nu se arătară supăraţi nici pe aceia care nu voiseră să-i susţină şi rămăseseră ascunşi în bucătărie, după cum nu le purtau pică nici celor care strigasera cei dintâi că n-au nici o nemulţumire. Nimeni, dar absolut nimeni nu pomeni o vorbă despre asta şi mai ales acest din urmă lucru nu l-am putut înţelege niciodată.

## VIII

### TOVARĂŞII

Mai apropiat mă simţeam, fireşte, de cei de seama mea, adică de „nobili” şi îndeosebi la început. Dar dintre cei trei foşti nobili ruşi care se aflau în temniţa noastră – Akim Akimâci, iscoada A.v şi cel condamnat pentru paricid – nu eram în relaţii şi nu stăteam de vorbă decât cu Akim Akimâci. Drept să spun şi tovarăşia lui o căutam numai la mare ananghie, ca să zic aşa, când apăsarea singurătăţii amare devenea de neîndurat şi nici nu întrezăream vreo posibilitate de a mă apropia de altcineva.

În capitolul precedent am încercat să-i împart pe ocnaşi pe categorii; acum însă, după ce mi-am amintit de Akim Akimâci, cred că aş putea să mai adaug o categorie la cele arătate acolo. E adevărat că numai el făcea parte din această categorie – a ocnaşilor cu desăvârşire impasibili, indiferenţi. Fireşte că n-am avut ocnaşi cu desăvârşire indiferenţi, adică din aceia cărora să le fie totuna dacă trăiesc în libertate ori în temniţă şi nici nu cred să existe asemenea oameni. Şi totuşi, Akim Akimâci părea că face excepţie. De altfel şi felul cum se instalase în cazarmă, cu chibzuială, părea să arate că e pregătit să rămână acolo o viaţă întreagă; tot ce avea în jurul lui, începând cu salteaua, pernele şi bruma de gospodărie ce şi-o înjghebase – vesela şi ustensilele – era aşezat într-o rânduială fără greş, menita să-l ajute a înfrunta mult timp curgerea vremii. Nici urmă de provizorat, de popas, de aşezare vremelnică. Urma să mai stea încă mulţi ani în temniţă, dar mă bate gândul că nici nu i-a trecut vreodată prin minte să-şi închipuie clipa eliberării. Bănuiesc, de altfel, că şi împăcarea cu realitatea izvorâse nu din vrerea inimii, ci din acelaşi spirit de subordonare, propriu firii lui, ceea ce pentru el era totuna.

Omul acesta bun mi-a fost la început de mare ajutor cu sfaturile lui şi cu unele mici servicii; şi totuşi, tovarăşia lui, trebuie s-o mărturisesc, îmi părea

câteodată atât de searbădă și de monotonă, încât îmi agrava starea de adâncă deprimare în care mă cufundam. Și când te gândești că-i căutam tovărășia tocmai pentru ca să mai alung puțin deznădejdea din suflet! Simțeam nevoia să aud o vorbă vie, fie chiar plină de fiere și de sarcasm, vorbe de om care și-a pierdut orice răbdare sau măcar un scrâșnet, un cuvânt de ură și tot am fi putut poate să ne mai descărcăm puțin inima, revoltându-ne împreună împotriva sorții becisnice; dar el tăcea și-și încliea în liniște lampioanele ori povestea ce paradă strașnică avuseseră în anul cutare și cine era comandant de divizie și ce mulțumit rămăsese acesta și cum unele plutoane ieșiseră din aliniere și așa mai departe. Și toate acestea le spunea cu glas molcom și rar, cu glas monoton ca picurul apei în burlan. Nu se însuflețea nici cel puțin când îmi povestea că, pentru nu știu ce isprăvi în operațiunile din Caucaz, fusese decorat cu Ordinul „Sf. Ana” cu spade. Numai glasul îi devenea mai grav și mai impunător; îl cobora cu un ton, iar când rostea cuvintele „Sfânta Ana”, părea că le învăluie într-un nimb de taină, apoi timp de câteva minute rămânea nemișcat, într-o tăcere solemnă. În acest prim an aveam clipe stupide când mă pomeneam (așa, din senin) că încep aproape să-l urăsc pe Akim Akimâci, fără să știu de ce și îmi blestemam soarta că fusesem așezat pe priciuri cap la cap cu el. Dar nu trecea mult și în ceasul următor mă mustram în gând pentru pornirea mea.

De altfel, toate acestea mi s-au întâmplat numai în primul an; cu încetul ajunsei să mă împac cu firea lui Akim Akimâci și mi se făcu rușine de pornirile mele de până atunci. În orice caz, nu-mi aduc aminte să ne fi certat vreodată pe față.

În afară de acești trei nobili ruși, pe vremea mea mai erau acolo încă opt. Cu unii dintre ei legasem cunoștință mai strânsă și mă împrietenisem chiar, dar nu cu toți. Cei mai interesanți dintre ei erau însă cam nu știu cum, ciudați și din cale-afară de intoleranți. Cu doi dintre aceștia am fost nevoit în cele din urmă să evit a mai vorbi. Numai trei erau intelectuali în adevăratul înțeles al cuvântului; B.- Ski<sup>1</sup>, M.ki și bătrânul J.ki<sup>2</sup>, fost cândva profesor de matematici, om de treabă și bun, dar cu multe ciudățenii și, cu toată învățătura lui, se pare, foarte mărginit la minte. Cu totul altfel erau M.ki și B.ki. Foarte bine m-am înțeles din capul locului cu M.ki: nu m-am certat niciodată cu el, îi purtam un mare respect, dar nu l-am putut iubi niciodată și nici n-am ajuns să mă atașez de el cu adevărat. Era un om extrem de neîncrezător și foarte îndârjit, însă cu desăvârșire stăpân pe sine. Or, tocmai această prea iscusită stăpânire de sine avea darul să indispenă pe oricine venea în contact cu el, căci simțea imediat că nu e omul care să-și dezvăluie vreodată sufletul. Dar poate că greșesc judecându-l astfel. În orice caz, era o fire nobilă și hotărâtă. Atitudinea lui de rezervă circumspectă și abilitatea cam iezuitică pe care o manifesta în relațiile cu oamenii lăsa să se întrevadă o tendință ascunsă de scepticism profund. Și poate că marea lui dramă și suferință era tocmai această dedublare sufletească, această luptă continuă între luciditatea necruțătoare a unui scepticism descumpănitor și credința

nestrămutată în temeinicia unor anumite convingeri 1 Revoluționarul polonez Josef Boguslawski (n. ed. Ruse).

2 Josef Zochowski (1800-1881), revoluționar polonez. Pentru cuvântarea sa revoluționară, ținută în 1848 la Varșovia, a fost condamnat la moarte, pedeapsa capitală fiindu-i apoi comutată la zece ani de ocnă (n. ed. Ruse).

Personale și nădejdi neîmplinite. De altfel, nici extraordinara lui putere de a se stăpâni și nici îndemânarea cu care știa să-și echilibreze raporturile cu cei din preajmă nu-l putură opri să nutrească o ură neîmpăcată față de B.ki și, prin forța lucrurilor și față de prietenul său T.ski.

B.ki era un om bolnav, predispus la ftizie și, din această cauză, irascibil și nervos, dar, în fond, de o mare blândețe și mărinimie. Nervozitatea lui bolnăvicioasă îl făcea neîngăduitor și capricios. N-am putut suporta caracterul lui imposibil și am căutat să-l evit, deși n-am încetat să-l iubesc, în timp ce pe M.ki nu l-am iubit niciodată, cu toate că nu m-am certat niciodată cu el. Rupând orice legături cu B.ki, a trebuit să le rup și cu T.ski, acel tânăr de care am vorbit în capitolul precedent, în legătură cu plângerea ocnașilor. Am făcut-o cu multă părere de rău, căci T.ski, deși fără studii, era un om bun la inimă, plin de îndrăzneală și curaj; într-un cuvânt, era un tânăr foarte simpatic. Îl iubea și-l respecta atât de mult pe B.ki și avea pentru el atâta admirație, încât toți cei care nu se arătau de acord ori se certau cu prietenul lui îi deveneau dușmani. Tot din cauza asta a rupt, se pare și prietenia cu M.ki, deși a rezistat un timp destul de îndelungat. De altfel, toți oamenii aceștia erau cu moralul serios zdruncinat, înveninați la culme, nervoși și bănuitori. Era și explicabil: pentru ei ocna era și mai de neîndurat decât pentru noi, căci se aflau într-o situație cu mult mai grea decât a noastră. Fuseseră smulși din sânul poporului lor și aduși departe de pământul țării în care se născuseră. Unii erau condamnați pe termene lungi de zece, doisprezece ani, dar pentru ei nenorocirea pornea din faptul că îi judecau pe ocnași prin prisma unor idei preconcepute, nevrând să vadă în cei din jurul lor decât niște monștri, niște fiare; nu erau în stare, ba refuzau chiar să descopere în sufletul acestor oameni fie și o singură trăsătură pozitivă, o fărâmă de bunătate, de omenie. Și faptul acesta își avea explicația lui: prin forța lucrurilor, printr-un concurs de împrejurări vitrege, ei au fost împinși să adopte acest punct de vedere nefericit. Desigur că viața în temniță însemna pentru ei un supliciu, nostalgia îi sufoca. Cu cerchezii, cu tătarii sau cu Isai Fomici se purtau blând și prevenitor, în schimb se fereau cu dezgust de orice apropiere cu ceilalți ocnași. Numai bătrânul rascolnic din Starodub le câștigase stima.

Fapt admirabil, nimeni din ocnă, în tot timpul cât m-am aflat acolo, nu le-a reproșat nici originea, nici credința, nici modul lor de gândire, cum se întâmplă de obicei la noi printre oamenii simpli în relațiile cu străinii; mai ales față de nemți și asta, totuși, foarte rar. De nemți, altminteri, doar râd; neamțul reprezintă pentru rușii din popor ceva foarte comic, însă cu cei din ocnă se purtau cu respect, mai mare chiar decât față de noi, rușii și nici nu se atingeau

de ei. Dar aceia, pare-se, uneori nici măcar nu voiau să observe asta și s-o ia în considerare.

Adusesem vorba de T.ski. Când au fost trimiși de la întâiul loc de recluziune spre a fi transferați în temnița noastră, aproape că-l purtase tot timpul în brațe pe B.ki care, slab și sleit de putere, nu era în stare să reziste la mers nici o jumătate de etapă. Fuseseră deportați mai întâi la LL. Gorsk, unde se simțeau mult mai bine ca în temnița noastră. Dar se apucaseră acolo să întrețină corespondență, foarte inofensivă de altfel, cu deținuții dintr-un alt oraș și pentru acest lucru s-a găsit cu cale ca toți trei să fie transferați aici, mai sub ochii autorităților superioare. Cel de-al treilea era J.ki. Până la sosirea lor, M.ki fusese singur. Cât trebuie să fi suferit în cel dintâi an de surghiun!

Acest J.ki era bătrânul care tot timpul făcea rugăciuni și de care am mai pomenit la începutul acestei istorisiri. Toți condamnații noștri politici erau oameni tineri, prea tineri chiar; numai J.ki trecuse de cincizeci de ani. Era, firește, un om cinstit, dar puțin cam ciudat. Ceilalți doi, B.ki și T.ski, nu-l puteau suferi și aproape că nu stăteau cu el de vorbă, socotindu-l încăpățânat și cam sucit. Nu știu dacă și în ce măsură aveau dreptate. Cred însă că într-o temniță – ca în orice alt loc unde oamenii sunt adunați grămadă cu de-a sila și nu de bunăvoie – ajungi mai lesne să te cerți și chiar să te urăști decât în libertate. Cauzele sunt multiple. De altfel, și

J.ki era cam redus și, poate, chiar nesuferit. Nu se înțelegea cu niciunul dintre frații lui de suferință. Eu personal, cu toate că n-am avut nimic de împărțit cu acest om, nu simțeam nici o dorință de a mă apropia de el. Se pare că își cunoștea bine domeniul de specialitate, matematica. Îmi aduc aminte că tot se căznea să-mi explice, într-o rusească stâlcită, un sistem de astronomie original, născocit de el. Mi s-a spus că scrisese chiar și o carte cu acest subiect, de care însă cercul oamenilor de știință își bătuse joc. Eu cred că era puțin scrântit la minte. Zile întregi se ruga în genunchi, ceea ce îi atrase stima întregii ocne și se bucură de această stimă a ocnașilor până în clipa morții. Murit sub ochii mei, în spitalul temniței, răpus de o boală grea. Simpatia și respectul ocnașilor și le câștigase, de altfel, încă din prima zi, de cum pășise în temniță, în urma unei ciocniri cu maiorul nostru. Străbătuseră uriașa distanță de la LL. Gorsk și până la fortăreața noastră, fără să fi fost tunși sau rași, încât părul și barba le crescuseră ca la niște sălbatici; când se înfățișară în halul acesta maiorului, acesta se înfurie de-a binelea pentru încălcarea regulamentului și începu să urle ca un apucat, cu toate că ei nu aveau nici o vină.

— Uitați-vă la ei cum arată! Zbieră el. Ca niște vagabonzi, ca niște tâlhari!

J.ki, care nu prea înțelegea bine rusește, crezu că-l întreabă dacă nu cumva sunt tâlhari sau vagabonzi și răspunse:

— Suntem deținuți politici, nu vagabonzi.

— Cu-um? Mai ești și obraznic? Urlă maiorul. La corpul de gardă! O sută de bețe, imediat, chiar acum!

Bătrânul își primi pedeapsa; se culcă cu fața la pământ, fără să se împotrivească și mușcându-și mâna cu dinții, îndură loviturile fără să geamă, nemișcat și îndărătnic. B.ki și T.ki fură introduși între timp în temniță. M.ki, care îi aștepta la poartă, se aruncă de gâtul lor, deși nu-i mai văzuse niciodată până atunci. Indignați de purtarea maiorului, îi povestiră scena crâncenă ce se petrecuse cu câteva clipe mai înainte. M.ki îmi spuse mai târziu că nu-și putuse găsi locul la auzul celor întâmplate. „Nici nu mai știam ce-i cu mine; eram indignat și tremuram ca într-un acces de friguri. Îl așteptam pe J.ki la poartă, pe unde urma să intre, după ce avea să-și primească pedeapsa la corpul de gardă. Deodată portița se deschise: J.ki trecu pe lângă mine cu fața palidă, cu buzele învinețite, crispate de un tremur abia stăpânit, străbătu fără să vadă pe nimeni mulțimea de ocnași, adunați în curte la auzul că a fost pedepsit cu bătaia un nobil; intră în cazarmă, se opri lângă priciul ce-i fusese indicat și, fără să rostească o vorbă, îngenunche și începu să se roage. Ocnașii rămaseră uluiți și totodată înduioșați peste măsură. „Când l-am văzut pe bătrânul acesta cu părul alb, care își lăsase în țară nevasta și copiii.

— Spunea M.ki – când l-am văzut îngenunchind și rugându-se, după pedeapsa aceea rușinoasă și umilitoare, m-am repezit afară din cazarmă și două ceasuri am umblat năuc, de parcă eram beat." De atunci ocnașii s-au pătruns de un respect extraordinar față de J.ki și-i arătau multă bunăvoință; le plăcuse mai ales faptul că nu scosese nici un geamăt în timpul pedepsei corporale.

Respectul adevărului impune totuși o precizare importantă: atitudinea administrației în general față de nobilii deportați, oricine ar fi fost ei, ruși ori polonezi, nu poate fi judecată numai după acest singur exemplu. Din cazul relatat aici reiese că poți întâlni adesea un om crud și rău și că, dacă acesta se nimerește a fi comandantul unei temnițe și în această calitate prinde necaz pe un osândit, soarta bietului om nu e deloc de invidiat. Trebuie să recunoaștem însă că în Siberia, comandanții temnițelor care dau tonul și determină atitudinea celorlalți șefi inferiori sunt foarte prudenți față de condamnații nobili și în unele cazuri manifestă chiar tendința de a fi mai îngăduitori decât față de ceilalți ocnași, din popor. Pricina e lesne de înțeles: în primul rând că toți aceștia sunt și ei nobili; în al doilea, s-au întâmplat cazuri când unii nobili nu acceptau să se lase bătuți și se năpusteau asupra călăilor, ceea ce ducea la urmări îngrozitoare; în sfârșit – și cred că aici trebuie căutată cauza principală – cu multă vreme în urmă, treizeci și cinci de ani pe puțin, a fost deportat deodată iisstișș! în Siberia un mare număr de nobili, care de-a lungul a treizeci de ani au știut să se impună prin purtarea și ținuta lor în întreaga Siberie, astfel încât autoritățile fură nevoite să adopte o atitudine corespunzătoare; supunându-se acestei uzanțe, șefii ocnelor din timpul meu îi priveau și ei pe nobilii-infractori dintr-o anumită categorie cu alți ochi decât pe ceilalți. Comandanții mai mici se purtau după cum vedeau că se poartă șefii lor ierarhici, căutând să se adapteze acestui fel de a privi lucrurile. De altfel, mulți dintre ei, oameni mărginiți la minte, criticau în sinea lor dispozițiile celor mari

și ar fi fost tare fericiți să li se îngăduie să se poarte după cum îi tăia capul, dar dorința nu le era împlinită. Aș avea motive temeinice să cred lucrul acesta și iată de ce: gradul al doilea de muncă silnică, în care mă găseam și eu și care cuprindea ocași iobagi, supuși autorităților militare, era mult mai aspru decât gradul întâi (minele) ori cel de-al treilea (munca în fabrică). Era mai aspru nu numai pentru nobili, dar și pentru toți ceilalți ocași, fiindcă administrația și organizația erau aici de tip militar, amintind foarte mult sistemul de organizare și regimul autorităților disciplinare militare din Rusia Centrală. Comandanții militari erau mai severi, regulamentul și rânduielile mult mai aspre decât la celelalte categorii; condamnații erau ținuti totdeauna cu lanțurile la picioare, veșnic închiși sau sub escortă – măsuri care nu se respectau cu atâta strictețe și în alte temnițe, cel puțin după spusele ocașilor și fără îndoială că printre ei erau mulți care cunoșteau foarte bine stările de acolo. Ar fi plecat toți bucuroși la munca în mine, pe care însăși legea o considera ca fiind cea mai grea pedeapsă. Cât despre unitățile disciplinare, toți acei care trecuseră prin ele vorbeau cu groază și ne încredințau că în toată Rusia nu există loc de pedeapsă mai greu și că Siberia e un rai față de chinurile și mizeria din aceste fortărețe ale unităților disciplinare.

Prin urmare, dacă și în acest loc cu regim militar din cele mai stricte, sub ochii guvernatorului general și în ciuda primejdiei permanente (au existat cazuri) de a vedea unele persoane din afară, cu funcții oficiale, informând în orice moment, fie din răutate, fie din exces de zel funcționăresc, pe cine trebuia cum că anumite categorii de infractori se bucură de îngăduința condamnabilă a cutărilor comandanți lipsiți de simțul răspunderii, dacă și în aceste condiții, zic, deținuții de origine nobilă erau priviți cu mai multă bunăvoință decât ceilalți ocași, înseamnă că ei se bucurau de un regim și mai favorabil în cazul când făceau parte din categoriile întâi și a treia. Prin urmare, ținând seama de locul în care mă aflam, eram în măsură să judec situația din întreaga Siberie. Cunoșteam tot ce se petrece în Siberia, iar povestirile auzite de la ocașii din categoria întâi și a treia îmi confirmau concluziile. Într-adevăr, tocmai de aceea față de noi, nobilii, autoritățile locale dovedeau mai multă atenție și prudență. Nu ne bucuram de nici o favoare în ce privește regimul de muncă și întreținere: aceeași muncă silnică, aceleași lanțuri și lacăte. Într-un cuvânt, aceeași asprime ca și pentru ceilalți ocași. De altfel, nici n-aveau cum să ne ușureze situația. Știu că în trecut nu tocmai îndepărtat, dar apus o dată pentru totdeauna, au existat în acest târg atâția denunțatori și intriganți care se pârau și își săpau unii altora groapa, încât orice șef sau comandant se ferea să le dea apă la moară. Și ce putea fi mai grav pe vremea aceea decât un denunț cu învinuirea de îngăduință și favoare față de o anumită categorie de infractori? De aceea, fiecare slujbaș își păzea pielea și noi eram tratați la fel cu toți, excepție făcându-se într-o oarecare măsură în privința pedepselor corporale. Ce-i drept, cu mare plăcere ne-ar fi aplicat bătaia cu vergile, dacă am fi meritat-o, adică dacă ne-am fi făcut cu ceva vinovați. O cereau conștiințioasa împlinire a datoriei de slujbaș și egalitatea ocașilor față de aplicarea pedepselor corporale.



Dar așa, pe degeaba, cu ușurință, nu ne-ar fi bătut pe noi, nobilii, lucru ce se întâmpla, bineînțeles, cu ocnașii din popor, mai cu seamă când aveau de-a face cu comandanți subalterni dornici cu orice prilej și cu orice preț să-și impună autoritatea. Am mai aflat că, auzind de întâmplarea cu J.ki, comandantul temniței noastre s-a făcut foc pe maior și i-a poruncit cu strășnicie să nu-și mai facă de cap. Așa spunea toată lumea. Se mai spunea la noi că până și guvernatorul general, care îndeobște se bizuia pe maior și chiar ținea întrucâtva la el ca la un conștiincios executor al ordinelor sale și om capabil, aflând de povestea cu pricina, i-a făcut morală. Și maiorul nostru și-a băgat-o bine în cap. Mult ar fi dat el să poată pune mâna pe M.ki, pe care îl ura din pricina denunțurilor lui A.v, dar nu s-a încumetat să-l bată, deși căuta mereu prilejul și niciodată nu-l scăpa din ochi. Întâmplarea cu J.ki a făcut ocolul orașului și opinia publică era împotriva maiorului; mulți i-o reproșau în față, unii chiar cu vorbe mai puțin plăcute.

Mi-amintesc acum de prima mea întâlnire cu maiorul, încă de la Tobolsk ne băgaseră în sperieți cu poveștile despre maior, pe mine și pe încă un nobil, cu care am pășit o dată pragul temniței. Despre caracterul urât al acestui om ne vorbiseră deportații nobili cu mare vechime în executarea osândeii lor – douăzeci și cinci de ani muncă silnică – care se aflau pe atunci acolo și care ne-au întâmpinat cu multă simpatie, întreținând legături cu noi în tot timpul șederii noastre la închisoarea de tranzit; și, prevenindu-ne în ce privește viitorul nostru șef, ne-au făgăduit totodată să facă tot ce le va sta în putință prin intervențiile cunoștințelor lor, ca să fim cruțați de persecuții. Într-adevăr, cele trei fiice ale guvernatorului general, care tocmai sosiseră din Rusia în vizită la tatăl lor, primiră din partea lor scrisori și, se pare, reușiră să-l convingă să facă ceva pentru noi. Dar ce putea face guvernatorul? Se mărgini să-i spună maiorului să se poarte mai cu luare-aminte cu câțiva deținuți față de care duritatea nu-i de nici un folos. Pe la ceasurile trei după-amiază ajunserăm la destinație, adică în acel oraș. Escorta care ne însoțea, pe mine și pe un alt ocnaș din nobilime, ne conduse de-a dreptul în fața tiranului și stăpânului nostru. În așteptarea lui, ramaserăm în antreu. Între timp, trimiseră să-l caute prin temniță pe subofițer. Nu sosi bine acesta, că se ivi în ușă și maiorul. Fața lui congestionată, buboasă și rea făcu asupra noastră o impresie apăsătoare: parcă era un păianjen care se f:; igslÎȘ0 repede din colțul lui de pânză asupra bieteii muște prinse în plasă.

— Cum te cheamă? Se răsti el la celălalt ocnaș. Vorbea scurt, răspicat și aspru, voind pesemne să ne bage în sperieți chiar de la început.

— Cutare.

— Dar pe tine? Continuă el, țintuindu-mă cu privirea prin ochelari.

— Cutare, îmi spusei și eu numele.

— Subofițer! Bagă-i imediat în temniță; să-i radă la corpul de gardă, după regulamentul civil. Jumătate din cap și mâine să li se schimbe lanțurile! Ce fel de mantale sunt astea? De unde le aveți? Ne întrebă el deodată, observând halatele noastre cenușii cu cercuri galbene cusute în spate, pe care le

primiserăm la Tobolsk și în care ne înfățișaserăm Măriei sale. O fi vreo uniformă nouă! Negreșit, e o uniformă nouă. În proiect acolo. la Petersburg. Mormăia el răsucin-du-ne când pe unul, când pe celălalt. N-au nimic asupra lor? Îl întrebă deodată pe jandarmul care ne escortase.

— Numai lucruri de îmbrăcăminte personală, înălțimea voastră, răspunse acesta, luând poziție și tresărind. Toată lumea îl cunoștea și se temea de el.

— Se reține totul. Li se lasă numai rufărie albă, cea colorată se reține. Lucrurile reținute se vând la licitație și banii realizați intră în casieria temniței. Ocașul n-are bunuri personale, urmă el privindu-ne cu asprime. Băgați de seamă, să vă purtați frumos! Să n-aud plângeri! Altfel. Pe-deapsa cor-porală vă așteaptă! Pentru cea mai mică abatere – bătaia cu v-v-vergile!

Mă simțeam doborât și toată seara am fost aproape bolnav din pricina acestei primiri, la care se mai adăugă și impresia pe care mi-o făcu dintru început viața de temniță, dar am mai vorbit de toate acestea.

Spuneam că nu se făceau nici un fel de înlesniri și excepții de la regimul general de muncă. Nimeni nu și-ar fi luat răspunderea unei asemenea abateri de la regulament și totuși, la un moment dat, se încercă, ce-i drept o singură dată

Numai, să ni se facă o înlesnire, mie și lui B.ki, trimitându-ne timp de trei luni să lucrăm la cancelaria geniștilor. Toate astea se făcurea neoficial, din inițiativa comandantului tehnic și oarecum în secret, adică toți acei care trebuiau să știe cum stau lucrurile știa, dar închideau ochii. Aceasta s-a petrecut în scurtul interval de timp când l-am avut comandant la lucrări pe locotenent-colonelul G.kov. Omul acesta părea că ne-a fost trimis de providență; n-a rămas la noi decât scurt timp, vreo șase luni, dacă nu mă înșel, sau poate și mai puțin, după care s-a întors în Rusia, lăsând o amintire neștearsă în inimile tuturor ocașilor. Nu că-l iubeau, dar pur și simplu îl adorau, dacă se poate folosi aici acest cuvânt. Cum a făcut-o, n-aș putea spune, dar știu că i-a cucerit din primul moment.

, E un adevărat părinte!" repetau întruna ocașii, în tot timpul cât l-au avut ca șef de lucrări. Era, se pare, un chefliu și un petrecăreț fără pereche. Mic de statură, cu privirea îndrăzneată, sfidătoare; față de ocași era blând și prietenos și-i iubea într-adevăr ca un părinte. De ce-i iubea atâta, n-aș ști să spun, dar de câte ori întâlnea un deținut, nu putea să nu-i spună o vorbă bună, să nu facă o glumă, să nu râdă de el, și, lucru foarte important, toate acestea cu spontaneitate atât de firească, fără urmă de aer protector, de superioritate sau de îngăduință care să însemne cât de cât o bunăvoință de șef, de comandant. Era parcă unul de-al lor, un camarad, un prieten. Și, cu tot democratismul său instinctiv, deținuții nu și-au permis niciodată față de el vreo familiaritate sau lipsă de respect. Dimpotrivă. Deținutul se lumina la față de îndată ce-l zărea pe comandant, își scotea căciula și zâmbea numai ce-l vedea că se apropie. Iar dacă se întâmpla să-i spună și o vorbă, fericirea lui nu mai cunoștea margini. Unii oameni au un dar extraordinar de a se face iubiți și populari.

Avea o înfățișare falnică, călca apăsător, hotărât.

„Un vultur”, ziceau ocnașii, vorbind despre el. N-avea cum să le ușureze soarta, fiindcă nu era decât șeful lucrărilor de șantier, care, sub toți comandanții, se efectuau după un anumit tipic, conform rânduielilor stabilite o dată pentru totDUM UIH V CilsJ

11K1 D11N UASA MUK J 1LUK

Deauna. Dar dacă se întâmpla să treacă pe la vreun șantier și vedea ca detașamentul și-a isprăvit lucrul, și-a împlinit sarcina zilei, îi lăsa pe ocnași să se întoarcă la cazarmă mai înainte de a fi răsunat bătaia tobei. Deținuții îl iubeau pentru încrederea ce le-o arăta, pentru că nu avea susceptibilități meschine și pretenții absurde, nu se enerva la orice fleac de nimic, împrôșcându-i cu vorbe jignitoare, ca ceilalți șefi. Cred că dacă s-ar fi întâmplat să piardă o mie de ruble, cel care le-ar fi găsit, chiar și hoțul cel mai năvălit din temnița noastră, i le-ar fi dat înapoi. Sunt convins de aceasta. Câtă dragoste și simpatie arătară ocnașii când aflară că se certase cu nesuferitul de maior! Asta s-a întâmplat la o lună după sosirea lui. Maiorul îi fusese pe vremuri camarad de arme. Se întâlneau acum, după o lungă despărțire. Ca vechi prieteni, de bucurie, se puseră pe niște chefuri fără sfârșit. Dar prietenia lor se destramă brusc. Se certară și G.kov deveni vrăjmașul de moarte al maiorului. Se spunea că ar fi avut loc și o bătaie, ceea ce n-ar fi fost de mirare, pentru că maiorului i se mai întâmplase să aibă scandaluri cu bătaie. Aflând de asta, ocnașii nu mai puteau de bucurie: „Ce i se vâra-n suflet Ochilă-Scormonilă! Țăla e un vultur, pe când al nostru.” și aici mai adăugau câte o vorbă prea puțin măgulitoare pentru maior. Erau tare curioși să afle cine ieșise învingător din această încăierare și care dintre cei doi mâncase bătaie. Ba îmi vine să cred că, dacă acest zvon s-ar fi dovedit neîntemeiat (și nu-i exclus să fi fost așa), ocnașii ar fi încercat o mare dezamăgire. „Ce mai vorbă, trebuie să-l fi scărmanat comandantul, ziceau ei, că de mic e mic, da-i voinic; auziți, cică ălălalt s-a ascuns sub pat de frică.” Curând însă C.kov a plecat de la noi, spre marea tristețe a ocnașilor.

Comandanții ingineri erau toți oameni cumsecade; se schimbară în trei sau patru rânduri pe vremea mea. „Dar n-o să mai avem unul ca ăsta, ziceau deținuții. Vultur, curat vultur și un ocrotitor.”

Și uite, acest C.kov ținea foarte mult la noi, nobilii și spre sfârșitul șederii sale ne trimitea din când în când pe mine și pe B.ki la cancelarie, iar după ce plecă, am început să lucrăm acolo destul de regulat. Printre ingineri erau oameni care ne simpatizau mult (dar mai ales unul). În cancelarie ne puneau să copiem diferite rapoarte, situații, conturi și dări de seamă, încât ni se îmbunătățise și scrisul, când veni deodată un ordin de sus să fim trimiși înapoi la munca reglementară de mai înainte; avusese cineva grijă să ne denunțe! De altfel, nu ne-a părut rău deloc, pentru că lucrul la cancelarie începuse să ne plictisească. După aceea, doi ani la rând am umblat cu B.ki aproape nedespărțiți la aceleași munci, de obicei prin ateliere. Vorbeam adeseori de nădejdi și de convingerile noastre. B.ki era un om admirabil, dar avea niște idei și convingeri foarte ciudate, cu totul neobișnuite. Se întâmpla adesea ca

unii indivizi din categoria oamenilor foarte inteligenți să-și formeze niște idei și concepții cu totul paradoxale. Dar din pricina suferințelor îndurate pentru ele, din pricina nenumăratelor sacrificii grele făcute în viață pentru a le apăra și a le păstra, orice încercare de a-i convinge să renunțe la ele este peste măsură de dureroasă și chiar fără rost.

B.ki reacționa dureros la orice obiecție și-mi răspundea totdeauna cu mult venin în glas. Cine știe, poate că în unele privințe avea mai multă dreptate decât mine, dar în cele din urmă ne văzurăm nevoiți să ne despărțim, lucra pe care l-am făcut cu durere în suflet; se stabilise între noi o comuniune sufletească la care îi vine greu omului să renunțe, mai ales în asemenea împrejurări.

Cu anii, M.ki devenea din ce în ce mai trist și mai posomorit, îl rodea, se vede, deznădejdea. Mai demult și în primii mei ani de temniță, era mai comunicativ, își deschidea mai des sufletul față de noi. Pe vremea când pășeam pragul temniței, el intra în al treilea an de osândă. La început se interesa mult de cele ce se întâmplaseră în lume între timp, căci, stând închis, nu mai știa nimic din ce se petrecuse afară; mă întreba, mă asculta, se frământa. Dar la urmă, cu trecerea anilor, toate acestea pierdură pentru el orice interes, începu să-și tăinuiască durerile în adâncul inimii, retrăgându-se tot mai mult în sine, fără să lase puțința să i se ghicească gândurile. Cărbunii încinși se acopereau cu cenușă. Devenea din ce în ce mai îndârjit și mai răutăcios, /e hăis ces brigands!" îmi spunea el adesea, uitându-se cu ură la ocnași, pe care eu începusem acum să-i cunosc mai bine; dar nici un argument de-al meu în favoarea lor nu l-ar fi scos dintr-ale sale, atât de înverșunat era. Pur și simplu, nu pricepea ce-i spuneam; câteodată părea să încuviințeze vorbele mele, pesemne fiindcă mă asculta distrat, dar a doua zi o lua de la început: /e hăis ces brigands!" Vorbeam cu el adeseori franțuzește, ceea ce-l făcu pe unul dintre supraveghetorii noștri de la lucrări, pionierul Dranișnikov, datorită cine știe cărei întortocheri ascunse a creierului său, să ne poreclească „doftorii". M.ki se mai însuflețea numai când își amintea de mama lui.

— E bătrână și bolnavă, îmi zicea el și mă iubește ca pe ochii din cap. Stau și mă întreb dacă mai trăiește. Cât o fi suferit la gândul că am fost bătut cu vergile.

Nefiind nobil, înainte de a fi deportat, M.ki fusese supus la pedeapsa corporală. Vorbind despre asta, se uita în altă parte și scrâșnea din dinți. În ultimul timp îl vedeam tot mai des plimbându-se de unul singur. Într-o zi, pe la douăsprezece, fu chemat la comandant, care îl primi cu un zâmbet vesel:

— Ei, bine, M.ki, ce-ai visat azi-noapte? Îl întrebă comandantul.

„Am tresărit, ne povestea mai târziu M.ki, de parcă mi-a străpuns inima cu vorba asta."

— Am visat că mi-a venit o scrisoare de la mama, răspunse el.

— Mai mult, gândește-te la ceva mai mult, strigă comandantul. Ești liber! Mama dumitale a făcut o petiție. Și rugămintea i-a fost ascultată. Uite-i

scrisoarea și iată ordinul de a te pune în libertate. Poți să pleci din temniță chiar acum.

Se întoarse în mijlocul nostru palid, aproape nevenindu-i să creadă că vestea primită e adevărată. Îl felicităram cu toții. Ne strânse mâinile cu mâna lui rece, tremurândă. Veniră și

Mulți alți ocași să-l felicite și cu toții erau bucuroși de norocul lui.

Rămase să-și îndeplinească termenul de deportare în orașul nostru, unde după un timp câpătă o slujbă. Venea des pe la temniță și ne aducea diferite știri, când îi sta în putință, îl interesau îndeosebi veștile politice.

Dintre ceilalți patru, afară, vasăzică, de M.ki, T.ki, B.ki și J.ki, doi erau tineri de tot, osândiți pe termene scurte; oameni fără școală, dar cinstiți, simpli și cumsecade. Al treilea, A.ciukovski, era simpluț de tot și nu trezea nici un interes, în timp ce al patrulea, B.m, om în vârstă, ne făcuse cea mai proastă impresie. Nu știi prin ce împrejurare a putut să nimerească în această categorie de infractori și, de altfel, nici el nu se recunoștea vinovat de nimic. Era un om cu apucături grosolane, o fire meschină de mic-burghez, cu atitudini de băcan îmbogățit din înșelăciuni la cântar și ciupeli la rest. Cu desăvârșire incult, nu se interesa decât de meșteșugul lui. Era zugrav, dar un zugrav excepțional, admirabil. Curând șefii aflară de priceperea lui și acum tot orașul îl cerea pe B.m să zugrăvească pereții și tavanele. În doi ani, zugrăvi aproape toate locuințele marilor slujbași din clădirile statului. Mulțumiți, aceștia îl răsplăteau cu bani, încât omul n-o ducea tocmai rău. Dar lucrul principal e că, împreună cu el, se duceau să lucreze, ca ajutoare și alți trei camarazi, dintre care doi îi prinseseră foarte bine meșteșugul; ba unul dintre ei, T.jevski, începu să zugrăvească tot atât de bine ca și el. Maiorul nostru, care locuia și el tot într-o casă a statului, îl chemă la rândul lui pe B.m și-i porunci să-i zugrăvească pereții și tavanul. Acesta, firește, se întrecu pe sine însuși; nici apartamentul guvernatorului general nu se putea compara cu al maiorului. Casa avea un singur cat, era cam veche și dărăpănată, cu un aspect destul de jalnic, dar pe dinăuntru zugrăvită ca un palat; maiorul nu mai putea de bucurie. Spunea adesea oricui se nimerea, frecându-și mâinile cu satisfacție, că are de gând să se însoare. „Cum să nu mă însor, când am o casă ca asta?” adăuga el foarte serios. Era din ce în ce mai mulțumit de B.m și, pe lângă el și de cei care-l ajutau. Zugrăvitul casei ținu o lună.

DOSTOIHVSKI

În acest timp, maiorul își schimbă cu totul părerea despre ai noștri și începu chiar să-i ia sub protecția sa pe toți osândiții politici. Ajunse până acolo, încât într-o zi trimise să-l cheme pe JL.ki.

— JL.ki, zise el, te-am jignit, am pus să te bată fără vină, știu asta. Îmi pare rău. Înțelegi? Eu, eu recunosc că am greșit!

J.ki răspunse că-l înțelege foarte bine.

— Înțelegi tu că eu, eu, șeful tău, te-am chemat să-ți spun asta și să-ți cer iertare? Îți dai tu seama ce înseamnă asta? Ce ești tu pentru mine? Un

vierme! Și nici atât: ești un ocnaș! Iar eu, prin grația lui Dumnezeu l, sunt maior. Maior, înțelegi tu?

J.ki răspunse că o înțelege și pe asta.

— Ei bine, vreau să mă împac cu tine. Dar îți dai seama de fapta mea? Înțelegi tu măreția atitudinii mele? Ești tu în stare s-o simți și s-o prețuiești cum se cuvine? Gândește-te: eu, eu, maior. Ș.a.m.d.

J.ki însuși mi-a povestit întreaga scenă. Vasăzică, tot mai exista o urmă de simțire omenească în făptura acestui bețivan neghiob și neîngrijit. Dacă ținem seama de concepțiile și de gradul lui de cultură, atunci fără îndoială că o asemenea faptă era cu totul vrednică de atenție. Dar poate și starea de ebrietate în care se găsea în acel moment contribuise în bună parte la o astfel de hotărâre.

Maiorul nu-și văzu visul cu ochii; nu se mai căsătorii, deși fusese hotărât să-și caute o nevastă îndată ce casa avea să fie gata. În loc de însurătoare, nimeri pe banca acuzaților și primi ordin să demisioneze. Se dezgropară și alte păcate mai vechi: mai înainte fusese șeful poliției din oraș. Această lovitură îl izbi pe neașteptate. Când auziră vestea, ocnașii nu-și mai încăpură în piele de bucurie. Pentru ei a fost o adevărată sărbătoare, un triumf! Se zice că maiorul plângea ca o muiere, vărsând șiroaie de lacrimi. Dar n-a avut

1 Expresia aceasta – o redau întocmai – putea fi auzita odinioară nu numai din gura maiorului nostru; mulți comandanți mărunți o foloseau pe vremea mea, mai ales cei proveniți din grade inferioare (n.a.).

Încotro. Trebuie să-și dea demisia, să vândă cei doi cai suri și apoi tot ce mai avea, pentru ca până la urmă să ajungă chiar în mare mizerie. Îl întâlneau uneori după aceea, în niște haine civile ponosite și purtând o șapcă cu cocardă; le arunca ocnașilor o privire încruntată. Dar toată autoritatea lui se dusese pe apa sâmbetei. În uniformă, era zeu, despot, spaima tuturor. Acum însă, în surtucul lui civil, își pierduse aureola de altădată și aducea cu un lacheu. De, haina-l face pe om.!

IX

## EVADAREA

La scurt timp după demiterea maiorului nostru, în temniță surveniră schimbări radicale. Munca silnică fu desființată și, în locul ocnei, luă ființă o temniță militară a Departamentului de război, după modelul unităților disciplinare din întreaga Rusie. Drept urmare, nu se mai aduceau deținuți din categoria a doua, condamnați de gradul al doilea la ocnă și deportare, ci numai osândiți de instanțele militare, cu alte cuvinte oameni care nu-și pierduseră drepturile civile, militari ca toți ceilalți, dar care, fiind condamnați, erau încarcerați, pe termene relativ scurte (șase ani cel mult), iar după ispășirea pedepsei intrau în batalioanele lor ca simpli soldați, cum fuseseră cândva. Ce-i drept, recidiviștii veneau și acum cu condamnări la douăzeci de ani de temniță. Și înainte avuseserăm o secție militară, dar numai pentru că n-aveau unde să-i ducă pe soldați. Acum însă, toată temnița se transformase în închisoare militară. Bineînțeles, ocnașii civili care se aflau acolo dinainte,

adevărații ocnași, lipsiți și de toate drepturile civile, însemnați cu fierul roșu și cu capul ras pe jumătate, fuseseră lăsați în temniță până la împlinirea termenului pedepsei; dat fiind însă că alții noi nu mai veneau, iar cei vechi, pe măsură ce-și împlineau pedeapsa, erau puși în libertate, însemna că după zece ani n-avea să mai rămână în temniță nici un condamnat la ocnă.

Secția specială a fost menținută și primea din când în când noi condamnați pentru crime deosebit de grave, trimiși

— LDU

Aici de Departamentul de război, până la înființarea în Siberia a unei ocne cu un regim de muncă silnică supragrea. În fond, felul nostru de viață nu se schimbă cu nimic: munca și disciplina rămăneau aceleași ca și mai înainte, ba chiar și rânduielile rămăseră aproape aceleași, atâta doar că șefii erau alții, iar aparatul administrativ devenise mai complicat. Temnița era administrată de un ofițer superior, ajutat de un comandant de companie, având sub ordinele lui alți patru ofițeri care făceau de gardă cu rândul. Paznicii-invalidi fură și ei înlocuiți cu doisprezece subofițeri și un plutonier-maga-ziner. Ocnașii fură împărțiți în grupe de câte zece oameni și dintre ei se aleseră caporali, bineînțeles, nominal, fără a li se atribui efectiv și gradul respectiv; cum se și cuvenea, Akim Akimâci era și el printre cei aleși. Dar toată instituția aceasta nouă și toată temnița, cu șefii, gradații și deținuții ei, rămăseră ca și înainte sub ordinele directe ale comandantului fortăreței. Cam la asta s-au redus de fapt toate schimbările. Bineînțeles, la început ocnașii se tulburară grozav: se adunau grupuri-grupuri și ascultau curioși veștile noi, comentau, discutau, căutând să ghicească firea noilor șefi, dar când băgară de seamă că de fapt toate rămăseseră ca mai înainte, se potoliră și viața își reluă cursul ei obișnuit. Important era însă că cel puțin scăpaserăm de maior; toată lumea respiră ușurată și parcă se mai învioră. Expresia de veșnică teamă pieri din ochii și de pe fețele ocnașilor; fiecare știa acum că la nevoie avea dreptul să se plângă șefului și că numai din greșală se putea întâmpla ca un nevinovat să fie pedepsit în locul celui vinovat. Chiar și rachiul continua să fie adus ca și mai înainte, cu toate că în loc de paznici-invalidi aveam acum gradați. Toți aceștia se dovediră a fi oameni cumsecade, înțelegători și îngăduitori, care își dădeau seama de rostul lor. E drept că la început se mai găsea câte unul lipsit de experiență care voia să se arate tare și mare, crezând că poate să se poarte cu deținuții ca în armată, dar curând se dumeriră și ei cum stăteau lucrurile. Iar celor care erau mai grei de cap, avură grijă să le deschidă ochii înșiși ocnașii. Se întâmplară și câteva ciocniri mai grave, cu deznodământ neașteptat. Ocnașii îl ispiteau cu băutura pe respectivul gradat, îl îmbătau, apoi, când își veneau în fire, îl lămurau în

Așa chip ca să poată înțelege că, de vreme ce băuse cu ei, trebuia să-și bage mințile în cap. Până la urmă, subofițerii renunțară la încercarea lor de a lupta împotriva obiceiurilor statornicite în ocnă și priveau cu nepăsare sau, mai bine zis, se făceau că nu văd cum se introduce și se vinde rachiul în temniță. Mai mult, ca și vechii paznici, se duceau și ei la târg și le cumpărau osândiților

pâine albă, carne și, în sfârșit, tot ce trebuia și putea fi adus fără vreun neajuns. Ce rost au avut toate schimbările acestea, pentru ce a fost nevoie să se instituie aici o unitate disciplinară – n-am putut pricepe niciodată. Totul s-a petrecut pe la sfârșitul termenului meu de ocnă. Vreo doi ani a mai trebuit să stau însă sub regimul noilor rânduieli.

Ar trebui oare să descriu în aceste rânduri toată viața mea de aici, toți anii petrecuți în temniță? Cred că nu. Dacă m-aș apuca să înșir tot ce-am văzut și am îndurat de-a lungul acestor ani, ar însemna să scriu un număr de capitole de două, de trei sau de patru ori mai mare decât cele scrise până acum. Dar o astfel de povestire ar deveni, fără voia mea, monotonă și deci obositoare. Tot ce-aș mai putea povesti și-ar găsi corespondentul într-o variantă sau alta a capitolelor precedente, mai cu seamă dacă din cele relatate până acum cititorul a reușit să-și facă o idee cât de cât clară asupra vieții osândiților de gradul al doilea. Cedând unui îndemn lăuntric, am vrut să înfățișez temnița și viața mea de acolo într-o descriere expresivă și edificatoare. Nu știu dacă am reușit s-o fac. În orice caz, nu sunt eu cel mai indicat să mă pronunț în privința aceasta. Cred însă că ar trebui s-o sfârșesc aici. Unde mai pui că aducerile-aminte din acest trecut îndepărtat au darul dureros de a răscoli câteodată tăciunii ce mai mocnesc sub spuza vremii. De altfel, cred că nici n-aș putea să-mi mai aduc aminte de tot ce mi-a fost dat să văd acolo. Ultimii ani, nu știu cum, mi s-au șters din minte. Sunt convins că multe lucruri le-am uitat cu desăvârșire. Mi-aduc aminte, de pildă, că acești ani, cu nimic deosebiți unul de altul, s-au scurs încet, trist, că zilele îmi păreau lungi și monotone ca picurai apei de pe acoperiș în timpul ploilor de toamnă. Mi-aduc aminte, de asemenea, că numai o dorință arzătoare a reînvierii, a renașterii, nădejdea într-o viață nouă îmi dădeau

#### DOSTOIEVSKI

Puteri să rabd, să nu cad strivit de deznădejde. Îmi strânsei deci voința în chingile hotărârii de a rezista cu orice preț: numărăm zilele, una după alta și cu toate că mai rămâneau încă o mie în care trebuia să sufăr, eram fericit a doua zi că puteam să mai scad una, că aveam mai puțin de socotit, zicându-mi că au rămas nouă sute nouăzeci și nouă din o mie. Mi-aduc aminte, iarăși, că, deși aveam în jurul meu sute de alți frați de suferință, mă istoveam într-o singurătate înfiorătoare, care cu timpul mi-a devenit scumpă. Cu sufletul stingher, în mijlocul acestei mulțimi de ocnași, îmi revedeam în gând, pas cu pas, viața pe care am trăit-o, îmi analizam trecutul, îmi cântăream concepțiile și faptele până în cele mai mici amănunte și mă judecam singur cu toată asprimea; de multe ori chiar îmi binecuvântam destinul că îmi dăruise această singurătate, fără de care nici nu m-aș fi supus acestei judecăți severe și nici nu m-aș fi încumetat să întreprind o asemenea revizuire totală a vieții mele de până atunci. Ce nădejdi încolțiră atunci în inima mea! Eram hotărât, îmi făgăduiam, îmi juram că nu vor mai fi în viața mea de aici înainte nici greșeli și nici căderi de felul acelor pe care le avusesem. Îmi schițai pentru viitor programul unei vieți noi, hotărât să-l urmez întocmai. O credință oarbă,



renăscută, îmi spunea că aveam să îndeplinesc, că puteam să îndeplinesc tot ce îmi propuneam. Așteptam cu încăpățănare, apelam cu patimă la libertatea ce avea să vină. Voiam să-mi încerc din nou puterile, într-o nouă luptă. Uneori mă cuprindea o nerăbdare febrilă. Acum însă, îmi vine dureros de greu să-mi mai aduc aminte de frământarea mea de atunci. Bineînțeles, toate acestea sunt lucruri prea personale, care nu pot avea importanță decât pentru mine. Dar le-am scris fiindcă mă gândesc că oricine mă va putea înțelege, pentru că oricine ar simți la fel dacă i s-ar întâmpla să-l lovească nenorocul de a fi trimis în temniță, în floarea vârstei și în deplinătatea puterilor.

Dar să lăsăm asta! Poate că ar fi mai bine să mai povestesc ceva pentru a nu-mi încheia prea brusc însemnările.

Uite, chiar acum mi-a trecut prin minte că poate va fi cineva curios să mă întrebe: era situația de așa natură încât nimeni să nu poată fugi din temniță și în toți anii aceștia n-a evadat chiar nimeni de acolo? Am spus că deținutul care a îndurat doi-trei ani de temniță începe să prețuiască anii făcuți și, fără să vrea, ajunge la socoteala că e mai bine să-și îndure pedeapsa până la capăt, fără altă bătaie de cap cu noi riscuri și belele, ca să devină la urmă om liber într-o colonie oarecare. Dar socoteala aceasta și-o fac de obicei numai deținuții cu pedepse de câțiva ani; cei condamnați pe termen lung sunt mai dispuși să încerce. La noi nu prea am avut însă asemenea cazuri. Care să fi fost explicația, nu știu: sau din pricină că erau tare fricoși ocașii, sau fiindcă supravegherea și paza erau prea severe, sau din cauză că localitatea însăși nu oferea în multe privințe condiții mai prielnice pentru asta (orașul era așezat în mijlocul stepei)? E greu de spus. Cred mai degrabă că fiecare dintre aceste cauze luate în parte dădeau de gândit, influențând hotărârea, iar toate la un loc constituiau o piedică serioasă. Într-adevăr, era foarte greu să poți fugi din temnița noastră. Cu toate acestea, s-a făcut și pe vremea mea aici o încercare de evadare: doi ocași și încă dintre infractorii cei mai însemnați, s-au hotărât să riște.

După demiterea maiorului, A.v (iscoada lui printre ocași) rămase singur, fără protector. Tânăr încă, firea lui abia începea să se contureze și să se așeze în făgașul vârstei. În general era un om îndrăzneț, hotărât și cu mintea foarte ageră. Ar fi urmat probabil să se ocupe cu tot felul de matra-pazlăcuri, dacă ar fi fost pus în libertate, dar nu s-ar mai fi lăsat prins atât de prosteste ca prima dată, pentru a nimeri tocmai la ocnă. Deocamdată făcea pare-se exerciții asidue ca să deprindă meșteșugul de a confecționa buletine de identitate false. Cel puțin așa reieșea din discuțiile deținuților. Se spunea că făcuse încercări de acest fel încă de pe vremea când umbla prin bucătăria maiorului și că de pe urma lor se alesese cu un câștig frumușel. Într-un cuvânt: acest om ar fi fost în stare, cred, să facă orice pentru a-și schimba o dată soarta. Am avut prilejul să-i cunosc sufletul și să-l văd în toată hidoșenia; cinismul lui, care mergea până la cea mai nerușinată insolență, până la bătaia de joc rece, calculată, era dezgustător. Îmi vine să cred că, dacă în momentul când i-ar fi venit pofta, de pildă, să bea o cinzeacă de rachiu, n-ar fi găsit alt mijloc s-o aibă decât ucigând un om, n-ar fi șovăit o clipă s-o facă, numai să fi fost sigur că nu se va afla. La

ocnă mai învățase să fie chibzuit și calculat. Asupra lui își îndreptase atenția Kulikov de la secția specială, pentru ca mai târziu să evadeze împreună.

Despre Kulikov am mai vorbit. Trecuse de mult de vârsta tinereții, dar era un om plin de viață, de energie și de putere, înarmat cu nenumărate și variate cunoștințe în diverse domenii practice. Se simțea plin de forță și voia să mai trăiască; oameni ca el rămân dornici de viață până la adinea bătrâneți. Și dacă ar fi fost să mă mir că nimeni din temnița noastră nu încearcă să fugă, în primul rând m-aș fi mirat de Kulikov. Dar Kulikov se hotărâse. Care dintre ei doi avea mai multă înrâurire asupra celuilalt, Kulikov ori A.v, n-aș putea să spun, cert este însă că și unul și celălalt erau oameni hotărâți, gata la orice și foarte potriviți pentru o astfel de acțiune. Așa se face, dar, că se împrieteniră.

Kulikov se bizuia, se vede, pe dibăcia lui A.v, care trebuia să pregătească actele de identitate. A.v era nobil, făcea parte din lumea bună și asta făgăduia mai multă variație în viitoarele aventuri; principalul era să ajungă în Rusia. Cine știe cum s-au înțeles și ce planuri și-au făurit; de un lucru puteam fi sigur însă, că speranțele lor depășeau cu mult cadrul obișnuitelor hoinăreli prin Siberia. Kulikov, care avea un talent actoricesc înăscut, putea să joace tot felul de roluri în viață și să se bizuie pe propriile însușiri, în orice caz era încredințat că situația de evadat îi va oferi multă variație. Temnița era apăsătoare, de neîndurat pentru oamenii cu o personalitate atât de puternică. Se înțeleseră deci să fugă împreună.

Dar, în condițiile închisorii noastre, o evadare fără complicitatea unui soldat de pază era dinainte sortită eșecului. Trebuiau, în prealabil, să-l câștige de partea lor pe unul dintre soldații care îi escortau în mod obișnuit. Printre soldații unui batalion din cele încazarmate în fortăreață se găsea un polonez în vârstă, om brav, serios și, desigur, vrednic de o soartă mai bună. Ajunsese în Siberia tânăr încă; mânat de dorul locurilor natale, dezertase. Fu prins, pedepsit și ținut doi ani într-o unitate disciplinară. Reîntors la regiment, se resemna și își făcu serviciul cu o râvnă deosebită. Pentru

AivlilN 11K1 JJlfs tASA MUK J 11AJK

JtD

Zelul său i se dădu gradul de caporal. Era un om ambițios, cu multă încredere în forțele sale și conștient de propria-i valoare. De altfel, vorbea și se purta ca omul care-și cunoaște prețul. L-am zărit și eu de câteva ori printre soldații care ne păzeau; de altminteri și polonezii îmi vorbiseră de el. Aveam impresia că dorul lui de acasă se preschimbase într-o ură surdă, neîmpăcată. Era vădit că nu s-ar fi dat înapoi de la nimic și Kulikov nu greșise alegându-l tovarăș de fugă. Îl chema Koller. Se sfătuiră, deci și hotărâră ziua. Ne aflam în iunie, în toiul căldurilor. Clima orașului nostru era constantă, mai ales vara, lucru foarte prielnic hoinarului. Plecarea direct din fortăreață era cu neputință, căci tot orașul e situat pe o colină, într-un loc deschis, iar brâul de păduri ce-l înconjoară se află la o mare depărtare. Cei doi erau obligați să-și schimbe mai întâi înfățișarea, îmbrăcând haine civile obișnuite și pentru asta trebuiau să ajungă într-una dintre mahalele orașului, unde Kulikov își avea ascunzătoarea

și-și punea la cale petrecerile tănuite. Nu se știe dacă binevoitorii lui de aici știură să păstreze până la urmă secretul. E de presupus că da, deși desfășurarea ulterioară n-a confirmat acest lucru și chestiunea a rămas oarecum nelămurită. În acel an, o fată cu purtări îndoielnice, plăcută la înfățișare, poreclită Vanka-Tanka și care locuia la un capăt al mahalalei, își începuse activitatea ce-i promitea un viitor strălucit și care în cele din urmă a și fost încununată de succes, după cum a dovedit-o timpul. I se mai zicea și „Foc și pară”. Se zice că nici ea nu fusese străină de toată afacerea asta. Aproape un an, Kulikov cheltuiuse pentru ea sume însemnate. În dimineața zilei sorocite, când se alcătuiră detașamentele de lucru, cei doi manevrară în așa fel, încât să fie trimiși ca ajutoare împreună cu Șilkin, meșter zidar și sobar, care urma să tencuiască cazărmile goale ale unităților plecate în tabără. A.v și Kulikov trebuiau să ajute la căratul materialelor. Koller potrivea lucrurile să fie ales el ca paznic însoțitor; deoarece pentru trei ocași regulamentul prevedea însă doi soldați de pază, i se încredința și un recrut tânăr pe care să-l învețe, în calitatea lui de caporal, cum se escortează deținuții. Mare înrăurire trebuie să fi avut cei doi fugari asupra lui Koller, de vreme ce se hotărâse să-i urmeze, el, om 1 UIC V C3IV1 serios, cuminte și chibzuit, după ce făcuse atâția ani de armată, dintre care ultimii cu mult succes, bucurându-se de încrederea comandanților.

Ajunseră la cazărmi pe la ora șase dimineața. Erau cu desăvârșire singuri. După ce lucrară aproape un ceas, Kulikov și A.v îi spuseră lui Șilkin că se duc la atelier să vadă pe cineva și să ia o unealtă de care aveau nevoie. Trebuiau să fie isteți și să-i spună totul cu glasul cel mai firesc. Șilkin era orășean, sobar de meserie, pipernicit și uscățiv la înfățișare, cam tăcut, dar foarte șiret și ager la minte. Acest om, care ar fi putut să-și petreacă toată viața în jilecă și halat, după moda moscovită, ajunsese, printr-un capriciu al sorții și după multe peregrinări, în temnița noastră cu o condamnare pe viață, în rândul celor mai fioroși ucigași militari, la secția specială. Ce făcuse ca să merite o pedeapsă atât de grea, nu știu; dar n-am observat la el niciodată semne de cine știe ce mare nemulțumire; era totdeauna foarte liniștit și numai din când în când se îmbăta ca un birjar, dar și atunci se purta cu multă cuminenie. Fugarii noștri, firește, nu-i împărtășiseră taina, dar trebuiau să fie cu băgare de seamă, pentru că meșterul era grozav de ager. Kulikov îi făcu semn cu ochiul cum că, adică, s-ar duce să aducă rachiul pe care îl aveau ascuns în atelier din ajun, lucru care-l mișcă pe Șilkin; nu avu nici un fel de bănuială și rămase singur cu recrutul, în vreme ce Kulikov, A.v și Koller se îndreptară spre locul fixat în mahalaua orașului.

Trecu o jumătate de ceas; cei plecați nu se mai întorceau. Șilkin rămase pe gânduri și deodată îl cuprinse bănuiala. Își aduse aminte că Kulikov părea într-o dispoziție cam neobișnuită, că de vreo două ori parca-i șoptise ceva lui A.v, în orice caz, îi făcuse semn cu ochiul, asta o văzuse bine. Observase și la Koller ceva neobișnuit: ce rost avea, de pildă, ca înainte de a pleca să-l dădăcească atâta pe recrut ce să facă și cum să se poarte în lipsa lui?! Într-un

cuvânt, cu cât Șilkin își verifica mai mult impresiile, cu atât bănuielile îi sporeau. Între timp vremea trecea, cei trei nu se mai întorceau; neliniștea lui ajunsese la culme. Își dădea seama de primejdia ce-l paște; bănuielile administrației puteau să cadă și asupra lui. Aveau să creadă că fusese înțeles cu ei și că-i

AMIJ. N 1 IKi DliN tASA MUK J 1LUK

Lăsase să plece, cunoscându-le planul; iar dacă mai întârzia să dea de veste, aceste bănuieli puteau să prindă și mai mult temei. N-avea timp de pierdut. Își mai aduse aminte că între Kulikov și A-v se legase în ultimul timp o strânsă prietenie, că erau mereu împreună, că se tot depărtau de ceilalți, plimbându-se prin dosul cazarmii, că mereu aveau să-și șoptească ceva, de parcă s-ar fi sfătuit. De asemenea, își aminti, în cele din urmă, că și atunci îl încercase un gând de bănuială, cum că ei. Privi spre soldatul de pază; acesta, rezemat de pușcă, căsca și se scobeia în nas cu cea mai nevinovată nepăsare, așa încât Șilkin socoti că nu face să-și mai piardă timpul împărtășindu-i bănuiala lui, ci pur și simplu îi spuse să meargă cu el până la atelier. Voia să întrebe mai întâi dacă trecuseră pe acolo cei trei din echipa lui. Nimeni nu-i văzuse. Șilkin nu mai avu nici o îndoială: „Dacă s-ar fi dus în vreo mahala să bea și să petreacă, cum mai făcuse de multe ori Kulikov, n-avea nici un rost să se ascundă și mi-ar fi spus, că nu era cine știe ce mare lucru, chibzuia în gând Șilkin. Dar nu, aici e altceva.” Șilkin se hotărî și, fără să se mai întoarcă la cazarma unde lucra, porni întins spre temniță. Ajunse acolo abia pe la ora nouă; se înfățișă plutonieru-lui-major și-i spuse cum stau lucrurile. Acesta rămase trăsnit, ba la început nu-i veni să creadă. Bineînțeles că Șilkin i le spuse toate acestea numai ca pe o părere a lui, ca pe o bănuială. Plutonierul-major alergă imediat la maior; maiorul se repezi și el fără multă zăbavă până la comandant. După un sfert de oră fură luate toate măsurile de trebuință și i se făcu un raport guvernatorului-general. Era vorba de niște ocnași de mâna întâi, criminali cunoscuți și evadarea lor putea atrage muștrări de la centru. Pe bună dreptate ori nu, A.v figura printre condamnații politici; Kulikov era osândit la muncă silnică fără termen și trimis la „secția specială”, deci, arhidelinvent, ba și militar pe deasupra. Nu se mai întâmplase să evadeze vreunul de la „secția specială”. Își aduseră aminte cu acest prilej că, după regulament, doi paznici sau cel puțin unul trebuie să însoțească pe fiecare dintre deținuții de la „secția specială”, când se duce la lucru. Această regulă fusese încălcată, astfel încât fiecare își avea partea lui de vină și trebuiau să se aștepte la mari neplăceri.

DOSTOlbVSKI

Se trimiseră numaidecât curieri în toate volostiile, în toate satele din împrejurimi, ca să dea de veste autorităților locale despre fuga celor doi ocnași, precum și semnalmentele lor. Poteri de cazaci porniră să-i caute. Se expediară ordine speciale în toate județele și în toate guberniile vecine. Ce să mai spun, mare tulburare și spaimă pe capul șefilor.

Cu totul altfel de tulburare domnea în temniță. Pe măsură ce se întorceau de la lucru, ocnașii aflau vestea cea mare, care umbla din gură în

gură; fiecare o primea cu o profundă și tainică bucurie. Inimile ocnașilor tresăriră ca la o chemare scumpă.

Pe lângă faptul că această întâmplare împrăștiase deodată monotonia apăsătoare a zilelor nesfârșite din temniță și răscolise furnicarul, era vorba în primul rând de o evadare, o evadare ce-și găsea răsunet și încuviințare în toate sufletele, făcând să vibreze coarde de multă vreme amuțite; un fel de nădejde, de îndrăzneală tulbura toate inimile, îndemnându-le să creadă în putința unei schimbări a sortii. „Iată că unii au putut să fugă! De ce, adică, n-am putea și noi?” Și fiecare, muncit de acest gând, se simțea alt om, prindea curaj și se uita la ceilalți cu un aer provocator. Toți ocnașii luară o înfățișare mândră și-i priveau pe subofițeri cu un fel de superioritate. Cum își poate oricine închipui, toți șefii se iviră numaidecât. Comandantul nu întârzie nici el. Ai noștri îi priveau cutezător, aș spune chiar cu oarecare dispreț, păstrând o tăcere gravă, care părea că trădează gândul tuturor: „Suntem și noi buni la ceva!” Toată lumea se aștepta, bineînțeles, la vizita șefilor. Nimeni nu se îndoia de asemenea că se vor face și percheziții minuțioase; de aceea ascunseseră dinainte totul, știind cât sunt de grozavi șefii, când le vine la cap mintea de pe urmă. S-a întâmplat întocmai cum prevăzuseră ocnașii: se făcu un război mare, toate fură întoarse pe dos, căutară și scotociră peste tot și, cum era și de așteptat, nu găsiră nimic. La muncile de după-amiază oamenii fură scoși sub escortă dublă. Seara, ofițerii și subofițerii de gardă veneau aproape în fiecare minut; numărătoarea se făcu o dată mai mult ca de obicei și, tot ca de obicei, în vreo două rânduri se greși. Din pricina aceasta se produse o nouă zăpăceală: toți ocnașii fură scoși în curte, miviv în față și se mai făcu o dată numărătoarea. După aceea ne mai numărară încă o dată și prin cazărmi. Într-un cuvânt, a fost o harababură nemaipomenită.

Dar ocnașilor puțin le păsa de toate acestea. Se țineau și priveau cu multă siguranță și, după cum e și firesc în astfel de împrejurări, întreaga seară păstrară o ordine și o disciplină desăvârșite: „N-aveți de ce vă lega, adică, totul e în ordine”.

Pe de altă parte, șefii se întrebau, firește, dacă nu cumva printre ocnași se aflau și unii complici ai fugărilor și puseră să fie supravegheați și să se spioneze orice convorbire a ocnașilor, spre marele haz al acestora. „Ehei, treburile astea nu se fac cu martori și complici!” ziceau ei. „Ți-ai găsit cine să lase urme: om, nu glumă, Kulikov ăsta, darămite A.v -nici dracu' nu le mai dă de capăt! Au lucrat, vorba aceea, ca la carte. Ce mai oameni trecuți prin ciur și prin dârmon! Țștia se strecoară pe unde n-ai crede!” Pe scurt, faima lui Kulikov și a lui A.v crescuse nemăsurat: toți se mândreau cu ei. Se simțea de pe acum că isprava lor va rămâne în amintirea ocnașilor până la cea mai depărtată generație, supraviețuind, poate, ocnei însăși.

— Cutezători oameni! Ziceau unii.

— Cine spunea că de aici nu se poate fugi? Uite că s-a putut, au fugit băieții! Adăugau alții.

— Au fugit! Au fugit! Îi îngâna cu severitate un al treilea. De, ai ținut socoteala ce fel de oameni sunt? Te pui tu pe lângă ei?

În orice altă împrejurare, ocnașul căruia i se adresau aceste cuvinte ar fi răspuns imediat cum s-ar fi convenit, ca să-și apere onoarea, dar acum tăcu mălc. „Ce-i drept, nu-s toți ca A.v sau Kulikov; întâi trebuie să arăți ce poți și pe urmă.”

— Chiar așa, măi fraților, de ce stăm noi aici? Rupse iar tăcerea un ocnaș care ședea liniștit lângă fereastra bucătăriei, cu obrazul proptit în podul palmei; vorbea cu glas tăgănat, puțin cântat, cuprins parcă de un nemărginit alean, dar cu un simțământ ascuns de mare mulțumire. Ce suntem noi, ce facem aici? Trăim fără să trăim și suntem morți fără să murim. Vai de capul nostru!

/MVUJN 1 1K.1 LJliN

— La naiba! Temnița nu-i o cizmă veche, n-o poți scoate din picior și s-o arunci cât-colo! Ce te vâicărești așa?

— Dar Kulikov, cum? Nu-l rabdă inima și se amestecă un flăcău tânăr, înflăcărat și, cum s-ar zice, cu cașul încă la gură.

— Kulikov! Se oțărî un altul, privindu-l chiorăș pe flăcăiaș. Ehei, Kulikov! Ca și cum ar fi spus că un Kulikov nu prea găsești pe toate drumurile.

— Da' nici cu A.v nu mi-i rușine.

— D-apoi cum?! Țsta îl duce de nas și pe Kulikov, numai să vrea. E dat naibii.

— Or fi ajuns departe? Tare aș vrea, măi fraților, să știu cam până unde au răzbit.

Aici discuția deveni și mai aprinsă, mergând la mare amănunt: cât de departe au ajuns evadații? Și ce direcție au apucat? Și în ce parte ar fi fost mai bine să fi fugit? Care-i volostia cea mai apropiată? Se găsiră, printre ocnași, cunoscători ai împrejurimilor. Toți îi ascultau curioși. Când veni vorba de locuitorii din satele vecine, cu toții fură de părere că nu sunt oameni săritori și de nădejde. Apropierea orașului i-a cam stricat; nu le-ar întinde o mână de ajutor fugarilor pentru nimic în lume; dimpotrivă, i-ar prinde, ca să-i dea pe mâna autorităților.

— Pe-aici țăranul e păcătos. Valeu, că tare-i rău mujicul prin părțile astea!

— Așa-i. Râu și colțos. Să nu te dai pe mâna lui.

— Siberianul e omul dracului! Pentru o nimica toată îți pune gheară-n gât!

— Lasă că nici ai noștri.

— Firește, care pe care, mai încape vorbă? Nici cu ai noștri nu-i bine de glumit.

— Om trăi și om vedea; de aflat tot o să aflăm noi ceva.

— Crezi că au să-i prindă?

— Nu se lasă ei prinși în ruptul capului! Strigă unul mai îndârjit, izbind zdravăn cu pumnul în masă.

— De, după cum le-o fi norocul.

— Ei bine, fraților, zise Skuratov, dacă eu aș încerca să fug vreodată, cred că nu m-ar prinde nimeni.

— Pe tine, mă?

VH\_/K. J 1LUR

Și toată lumea începu să râdă în hohote; unii se făceau că nici nu vor să-l asculte. Dar Skuratov avea mâncărime la limbă.

— Nici dracu' nu m-ar prinde, urmă el hotărât. Stau și mă gândesc câteodată și mă mir eu însumi de ceea ce aș fi în stare să fac: m-aș ascunde și în gaură de șarpe și tot nu m-aș lăsa prins.

— Halal! Dar ce te faci când te-o răzbi foamea? Să vezi cum mi te mai duci întins să ceri un codru de pâine de la primul țăran.

Alte hohote de râs.

— Pentru un codru de pâine? Asta să i-o spui lui mutu'!

— Ia nu mai face pe grozavul. Parcă nu știm noi pentru ce v-au adus aici, pe tine și pe moș-tu Vasea; v-ați apucat de-ați omorât moartea vacilor!

Hohotele de râs se întetiră. Ocnașii posaci se uitau cu și mai multă indignare.

— Minciuni! Urlă Skuratov cât îl ținu gura, scorneli de-ale lui Mikitka, că el ne-a scos vorbe d-astea; și barem să fi pomenit de mine, dar el despre Vaska a spus-o, iar pe mine m-au amestecat în ciorbă alte guri sparte. Eu sunt de fel din Moscova și umblu hoinar de când eram de-o șchioapă. Țin minte că, încă pe atunci, dascălul se tot căznea să mă învețe carte, mă trăgea de urechi și-mi spunea: „Zi după mine «Miluiește-mă, Doamne și slavă Ție, că mare-i bunătatea Ta.» și așa mai departe”. Iar eu îndrugam după el: „M-au dus la poliție, că mare-i bunătatea ta și așa mai departe”. Din copilărie mă îndeletniceam cu de-alde astea.

Un nou val de râsete îi acoperi vorbele, spre deplina mulțumire a lui Skuratov, care ținea să facă pe caraghiosul temniței. Curând însă îl părăsiră și se întoarseră la convorbirea serioasă. Își dădeau cu părerea mai cu seamă bătrânii și cei pricepuți în astfel de treburi. Ocnașii mai tineri, ori mai tăcuți din fire, ascultau plini de admirație pentru știința lor și întindeau gâtul ca să nu le scape nici o vorbă; o mulțime de 1 Cu alte cuvinte, au ucis un moș ori o babă, bănuți de a fi făcut farmece din pricina căroră mureau vitele. Aveam și noi în temniță un astfel de ucigaș (n.a.).

Afla nici un subofițer. În prezența lor nu s-ar fi vorbit atât de deschis. Printre cei care ascultau cu nesaț îmi atrase atenția mai ales un tătar scund, cu pomeții ieșiți în afară, cu o înfățișare de altfel foarte comică. Îl chema Mametka; nu știa aproape deloc rusește și nu pricepea mai nimic din tot ce vorbeau ceilalți, dar se înghesuia și el în mulțime și asculta, cu un fel de voluptate asculta, numai ochi și urechi.

— Ei, ce zici, Mametka, iakși! Se agăță de el într-o doară Skuratov, căruia nimeni nu-i mai dădea nici o atenție.

— Iakși! Uh, iakși! Îngână Mametka înviorat, scuturându-și căpățâna în semn de încuviințare. Iakși!

— N-au să-i prindă? Iok?

— Iok! Iok! Și Mametka da mereu din cap, de data aceasta gesticulând cu însufletire.

— Care va să zică, bate șaua, să priceapă iapa, hai?

— Așa, așa, iakși, răspundea Mametka.

— Ei, dacă spui tu, iakși să fie!

Și Skuratov îi dădu una peste căciulă, de i-o îndesă până peste ochi, apoi ieși plin de voie bună din bucătărie, lăsându-l pe Mametka nedumerit.

O săptămână întreagă disciplina fu neînchipuit de aspră în temniță; se vorbea de cercetări amănunțite prin împrejurimi. Nu știu cum se făcea, dar ocnașii aflau totdeauna ce măsuri lua administrația pentru prinderea fugarilor. În zilele dintâi, veștile păreau cu totul prielnice pentru aceștia: le pierise orice urmă. Ocnașii râdeau pe înfundate, în bătaie de joc, fiind cu desăvârșire liniștiți în ce privește soarta lor.

— N-au să le dea de urmă, să vedeți că n-au să-i prindă, ziceau ei cu satisfacție.

— Ia-i de unde nu-s! Au luat-o la sănătoasa!

— Adio și n-am cuvinte! Așteaptă-mă oricând, că mă-ntorc curând!

Se știa că toți țărani din împrejurimi erau în picioare și scotoceau prin locurile cele mai ascunse, prin păduri și prin văgăuni.

I Bine (în lb. Tătară).

J s-au ascuns la vreun om de-al lor.

— Negreșit! Doar nu-s din cei care pornesc la întâmplare, înainte de a-și fi netezit drumul.

Presupunerea mergeau și mai departe: unii își dădeau cu părerea că poate fugarii stau ascunși undeva prin oraș, în vreo pivniță, așteptând să treacă alarma și să le mai crească părul. N-aveau decât să rămână așa, ascunși, o jumătate de an, sau chiar un an încheiat, după care puteau s-o ia din loc și să plece în liniște mai departe.

Într-un cuvânt, ocnașii erau vădit dispuși să vadă lucrurile acestea într-o aureolă cam romantică. Când, deodată, la vreo opt zile după evadare, se răspândi zvonul că s-a dat de urma fugarilor. Bineînțeles, un asemenea zvon absurd fu întâmpinat cu tot disprețul; dar spre seară zvonul se confirmă. Ocnașii începură să dea semne de neliniște.

A doua zi de dimineață, se spunea în oraș că fugarii fuseseră prinși și că aveau să fie aduși la temniță. După-amiaza se dădură și unele amănunte: fuseseră prinși într-un cătun, la șaptezeci de verste de oraș.

În sfârșit, veni și o știre precisă. Sergentul-major, întorcându-se de la maior, anunță fără ezitare că evadații urmează să fie aduși la corpul de gardă chiar în seară aceea. Fuseseră prinși, nu mai încăpea nici o îndoială. Ar fi greu de redat impresia pe care le-o produse ocnașilor această știre; mai întâi se înfuriară, pe urmă îi cuprinse un fel de tristețe apăsătoare. Curând însă băgai de seamă că parcă le veni din nou pofta de zeflema. Dar de data aceasta își băteau joc nu de urmăritori, ci de fugării ghinionști. La început o făcură numai



cățiva, apoi numărul lor spori; rămâneau mereu îngândurați doar ocnașii mai așezați și mai cu scaun la cap, pe care batjocurile nu-i puteau scoate dintr-ale lor. Priveau cu dispreț mulțimea nesocotită și își frământau gândurile în tăcere.

Ce să zic, pe cât fuseseră de slăviți înainte Kulikov și A.v, pe atât erau de beșteți acum. Ocnașii își băteau joc de cei prinși cu satisfacția unor ranchiunoși, ca și când ar fi îndurat o mare jignire și umilire din partea lor. Iar în semn de dispreț nemărginit lansară în cele din urmă vorba că

DOSTOIEVSKI

Fugarii n-au putut rezista foamei și s-au dus într-un cătun să ceară pâine țăranilor. Era cea mai umilitoare vorbă care se putea spune despre evadat. De altfel, niciuna dintre presupunerile făcute nu se adevăra ulterior. Evadații fuseseră urmăriți pas cu pas și descoperiți; ei se afundară atunci în pădure, dar pădurea fu încercuită din toate părțile. Văzând că nu mai au nici un mijloc de scăpare, fugarii hotărâră să se predea. N-aveau altceva mai bun de făcut.

Seara, când evadații fură aduși legați de mâini și de picioare, între jandarmi, toți ocnașii se repeziră pe la garduri să vadă ce-o să se întâmple cu ei. Dar nu zăriră decât trăsura maiorului și pe cea a comandantului, care așteptau la corpul de gardă. Evadații fură băgați „la secret”, încătușați și a doua zi li se întocmiră actele de trimitere în judecată. Batjocura și disprețul camarazilor încetară de la sine, când se aflară amănuntele: toți știau acum că fugarii fuseseră siliți să se predea, fiindcă erau împresurați din toate părțile. Din acest moment, ocnașii arătară din nou multă simpatie față de soarta celor doi fugari nefericiți, urmărind desfășurarea procesului.

— O să le ardă câte o mie de bice, ziceau unii.

— O mie! Îi omoară în bățai, își dădeau cu părerea alții.

— Poate că A.v o să capete o mie, dar celălalt nu mai scapă, că doar e de la specială.

Dar se înșelară și unii și alții. A.v se alese numai cu cinci sute de lovituri; judecătorii ținuseră seama de faptul că se purtase bine până atunci și că era la prima lui abatere. Kulikov primi, se pare, vreo mie cinci sute de lovituri. Atât pedeapsa, cât și executarea ei, fură îndeajuns de ușoare. Și A.v și Kulikov erau oameni deștepți și nu căutară să amestece pe nimeni în afacerea lor; mărturisiră că fugiseră direct din fortăreață, fără să mai treacă și pe la altcineva. Cel mai mult îmi păru rău de bietul Koller. Pierduse totul, până și cea din urmă nădejde: căpătă o pedeapsă mai aspră decât toți, două mii de lovituri și fu trimis ca deținut undeva în altă temniță. A.v fu bătut ușor, cu milă; îl ajutară mult și doctorii. Dar continua să facă pe grozavul și nu înceta să se laude că acum e gata la orice, că nu-i mai e teamă de nimic și că va face o ispravă și mai grozavă. Kulikov rămase

Același om potolit și de treabă și, după ce-și primi pedeapsa, se reîntoarce în temniță, ca și cum între timp nu s-ar fi întâmplat nimic. Dar ocnașii nu-l mai priveau cu aceiași ochi, cu toate că el nu se schimbase întru nimic, știind să se impună ca și înainte prin cunoștințele și priceperea lui; ei

însă nu-i mai purtau același respect și vorbeau cu el cu mai multă familiaritate. Într-un cuvânt, de la această evadare neizbutită, fama lui Kulikov scăzu mult în ochii deținuților. Ce mult înseamnă pentru unii succesul.

X

## IEȘIREA DIN OCNĂ

Toate acestea s-au întâmplat în ultimul an al vieții mele de ocnă. Anul cel din urmă mi-a rămas tot atât de bine întipărit în minte ca și cel dintâi; mai cu seamă mi-au rămas vii în memorie ultimele luni. Dar să lăsăm aceste amănunte la o parte. Voi spune numai că în acel an, cu toată nerăbdarea mea de a-mi sfârși cât mai repede pedeapsa, viața în ocnă mi s-a părut mult mai ușoară decât în toți anii precedenți, în primul rând, pentru că aveam acum mulți prieteni și multe cunoștințe printre ocnași, care ajunseseră la convingerea că sunt un om cumsecade. Mulți dintre ei îmi erau prieteni credincioși și mă iubeau cu adevărat.

Pionierul, petrecându-ne pe mine și pe camaradul meu, la ieșirea din temniță, numai că nu plângea și, în luna care a urmat după liberare, venea aproape în fiecare zi să ne vadă în camera ce ne fusese dată ca locuință provizorie într-o anexă a unei clădiri publice. Și totuși, au fost și unele fapte aspre, urâcioase, care nu mi-au adresat nici un cuvânt până la sfârșit, numai ei știu din ce pricină și de care nu m-am putut apropia niciodată. Parcă ne despărțea, ca să zic așa, un zid de nepătruns.

În acest din urmă an m-am bucurat în general de un regim mai blând decât în toți anii precedenți ai detenției mele. Am găsit printre slujbașii militari din oraș unele cunoștințe, DUO 1U1E, V SftJ

Chiar vechi colegi de școală, cu care am reînnotat legăturile. Prin intermediul și cu ajutorul lor puteam să primesc bani, să scriu familiei și să obțin cărțile de care aveam nevoie. Ani de-a rândul nu mai citisem o carte și nu știu dacă își poate închipui cineva bucuria ciudată și emoția ce mă cuprinseseră în clipa când putui să-mi arunc ochii pe cea dintâi carte în temniță. Mi-aduc aminte că am început s-o citesc seara, după ce fură zăvorite ușile cazarmii și că n-am lăsat-o din mână toată noaptea, până în revărsatul zorilor. Era un număr dintr-o revistă, care mi-a părut atunci un mesaj din altă lume; existența mea trecută îmi răsări deodată viu și deslușit în fața ochilor și, după cele citite, încercam să-mi dau seama cât de mult rămăsesem în urma vieții și dacă cei de acolo apucaseră să pășească departe în lipsa mea; căutam să ghicesc frământările lor, să aflu ce probleme îi preocupă. Mă agățam de fiecare cuvânt, încercând să pătrund cu grijă înțelesul slovelor; citeam printre rânduri, mă străduiam să găsesc deslușirea tainică și părerile asupra trecutului care-mi era cunoscut; căutam urme cu privire la tot ce ne frământase și ne preocupase pe vremea mea; și cât de trist am fost când a trebuit să-mi mărturisesc că eram străin de viața cea nouă, că nu mai aveam o legătură vie cu societatea! Trebuia să înnot această legătură, să fac cunoștință cu noua generație. Mă năpusteam avid mai ales asupra articolelor semnate de vreun cunoscut, un om care-mi fusese cândva apropiat. Dar cele mai multe nume îmi erau necunoscute; alți

oșteni intraseră în luptă; eram dornic să-i cunosc pe toți și mă simțeam deznădăjduit că aveam la îndemână atât de puține cărți și că îmi era atât de greu să mi le procur. Mai înainte, pe vremea vechiului maior, era cu neputință să strecori o carte în temniță. Dacă se găsea vreuna la percheziție, ar fi urmat o ploaie de întrebări: cum ai primit-o, de unde, de la cine? Ai, vasăzică, legături ascunse cu cei din afară? Și ce-aș fi putut răspunde la asemenea întrebări? De aceea, trăind fără cărți, mă închideam. Tot mai mult în mine însumi, punându-mi întrebări, căroră trebuia să le găsesc dezlegarea și al căror înțeles mă chinuia câteodată amarnic. Nu-i atât de ușor să redai toate acestea!

AJYUXN HKI D11N LAM

Intrasem în temniță iarnă și tot iarna urma să fiu pus în libertate, în aceeași zi a lunii respective. Cu câtă nerăbdare așteptam venirea iernii, cu câtă mulțumire vedeam că vara e pe sfârșite, că frunzele copacilor îngălbenesc și că se veștejește iarba pe câmpii. Dar iată că trecu și vara; începu să șuiere apoi vântul de toamnă și cei dintâi fulgi căzură legănându-se. Sosise, în sfârșit, această iarnă, atât de mult așteptată! Presimțind libertatea, inima îmi bătea surd, neliniștit. Lucru ciudat însă: cu cât trecea vremea, cu cât se apropia termenul eliberării, cu atât deveneam mai potolit și mai răbdător. Iar în ultimele câteva zile de ocnă ce-mi mai rămaseră, m-am surprins pur și simplu minunându-mă: mi s-a părut că am devenit prea calm și indiferent față de ceea ce urma să se întâmple; și-mi făceam reproșuri. Mulți ocnași pe care îi întâlneam în curte, după ce ne întorceam de la lucru, veneau să stea de vorbă cu mine și să mă felicite.

— Curând, curând, că doar cât a mai rămas, ai să scapi și dumneata de aici, Aleksandr Petrovici și ai să ne lași singuri pe noi, becisnicii.

— Dar dumneata, Martânov, mai ai încă mult de așteptat? Îl întrebai.

— Eu? Ehe! Încă șapte ani de chin.

Oftă, se opri, privind cu ochi tulburi în depărtări, de parcă ar fi vrut să dezlege taina zilelor viitoare. Da, mulți ocnași mă fereceau sincer, din toată inima. Mi se părea chiar că toată lumea era acum mai binevoitoare și mai prietenoasă față de mine. Începusem să mă desprind din mijlocul lor, nu mai aparțineam lumii din care făceau parte, și-și luau rămas-bun de la mine. K.cinski, un tânăr nobil polonez, blând și liniștit din fire, se plimba deseori, ca și mine, prin curtea temniței. Nădăjduia să-și păstreze sănătatea, făcând cât mai multă mișcare în aer curat, drept compensare a nopților înăbușitoare din cazarmă.

— Aștept cu nerăbdare punerea dumatăle în libertate, îmi zise el într-o zi, cu zâmbetul pe buze, pe când ne plimbam împreună. Când vei părăsi temnița, voi ști atunci că-mi mai rămâne doar un singur an de ocnă și apoi scap și eu.

Aș vrea să spun aici, în trecut, că din pricina izolării și a lipsei unui contact permanent cu viața de afară, închipuirea noastră exaltată ne arăta libertatea mult mai liberă decât este

J/S

DOSTOEVSKI ea în realitatea de toate zilele. Ocnașii înclină întotdeauna să exagereze conținutul adevărat al libertății de dincolo de zidurile închisorii și aceasta se întâmplă cât se poate de firesc oricărui deținut. Ordonanța zdrențuroasă a unui ofițer ne părea un rege, un ideal al omului liber, în comparație cu ocnașul, pentru că n-avea lanțuri la picioare, nu era ras în cap și umbla fără paznic după el.

În ajunul liberării mele, în amurg, făcui pentru cea din urmă oară ocolul gardului de pari din jurul temniței. De câte mii de ori mă învărtisem de-a lungul acestui gard în cei zece ani de osânda!

În cel dintâi an, rătăceam prin dosul cazărmilor, singur și deznădăjduit. Îmi adusei aminte cum număram câte mii de zile aveam de trăit aici. Doamne, ce mult e de-atunci! Uite, în acest ungher tânjise bietul vultur captiv; aici mă întâmpina adesea Petrov. De altfel, nici acum nu mă lăsa singur: mă căuta pretutindeni și, ghicindu-mi parcă gândurile, se plimba tăcut alături de mine, mirându-se în sinea lui, Dumnezeu știe de ce. Îmi luam în gând bun rămas de la grinzile negre ale cazărmii. Ce mohorâte mi s-ău părut atunci aceste grinzi cioplite, care au îmbătrânit pesemne și ele între timp, dar eu nu mai eram în stare să-mi dau seama de asta. Câtă tinerețe, câtă putere irosită se înmormântau istovindu-se între aceste ziduri! Căci trebuie s-o spun deschis: toți acești oameni erau poate cei mai înzestrați și cei mai puternici din sânul poporului nostru. Și uite că s-au irosit fără folos atâtea forțe, în mod absurd, nefiresc, zadarnic. Și din vina cui?

Mă întrebam atunci și mă întreb și acum: cine, cine-i de vină?

A doua zi dis-de-dimineată, mai-nainte ca ocnașii să fi fost rânduiți pentru plecarea la lucru, intrai prin toate cazărmile, ca să-mi iau rămas-bun de la toți. Multe mâini aspre și bătătorite mi se întinseră cu bunăvoință. Unii, dar nu mulți, îmi strângeau mâna ca unui camarad de-al lor, majoritatea însă își dădeau foarte bine seama că din ziua aceea voi deveni alt om, cu totul deosebit de ei. Știau că aveam cunoștințe în oraș, că de aici mă voi duce la niște domni și că mă voi așeza în rând cu ei, ca un egal al lor. Își dădeau seama de lucrul acesta și, deși strângerea lor de mână era caldă și binevoitoare, nu mă mai socoteau de-al lor, ci devenisem pentru ei un domn. Alții îmi întorceau spatele, nevrând să

Răspundă salutului meu de bun rămas. Unii mă priveau chiar cu un fel de ură.

Toba începu să bată și ocnașii porniră la lucru, iar eu rămăsei singur în cazarmă. Sușilov se sculase înaintea tuturor și se străduise să-mi pregătească, pentru cea din urmă oară, ceaiul. Bietul Sușilov! Începu să plângă când îi dăruii hainele, rufăria, curelele pentru lanțuri și câțiva bănuți.

— Nu pentru asta, nu pentru asta! Bolborosea el, abia stăpânindu-și tremurii convulsiv al buzelor, mi-e greu să mă despart de dumneata, Aleksandr Petrovici. Ce mă fac aici fără dumneata?

Îmi luai rămas-bun și de la Akim Akimâci.

— În curând îți vine și dumitale rândul să pleci, îi zisei.

— Mai am de stat aici încă multă vreme, îngână el strângându-mi mâna. Mă aruncai de gâtul lui și ne îmbrățișarăm.

După zece minute de la plecarea ocnașilor, eu și camaradul meu cu care am venit părăseam temnița, în care n-aveam să ne mai întoarcem niciodată. Ne duseră la fierărie, ca să ni se scoată lanțurile, dar nu mai eram urmați de paznici înarmați; ne însoțea un subofițer. În atelierul unității de pionieri tot niște ocnași de-ai noștri ne frânseră lanțurile. Așteptai să-l descătușeze mai întâi pe camaradul meu, apoi mă apropiai și eu de nicovală. Fierarii mă întoarseră cu spatele spre ei, mă apucară de picior și-l puseră pe nicovală. Se agitau, voind să facă totul cât mai bine.

— Nitul, întoarce nitul mai întâi! Porunci meșterul fierar. Pune-l așa, bine! Acum lovește cu ciocanul.

Lanțurile căzură. Le ridicai de jos. Voiam să le țin puțin în mână, să le privesc pentru ultima oară. Parcă nu-mi venea să cred că abia acum o clipă îmi atârnaseră de picioare.

— Ei, gata! Să fie cu noroc. Dram bun! Îmi urară ocnașii cu glasurile lor aspre, grave, dar vădit mulțumite și pline de voie bună.

Da, să fie cu noroc! Libertate, viață nouă, învierea din morți.  
Neasemuită clipă!

SFÂRȘIT